

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII СТ.

ДОКУМЕНТИ ТА
МАТЕРІАЛИ

1625 – 2025

*400-річчю надання Ніжину
магдебурзького права присвячується*

Stadtluft macht frei

*Міське повітря робить
людину вільною*

Ніжинська міська рада
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського
Музей рідкісної книги імені Г.П. Васильківського

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII ст.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Упорядники:
О.С. Морозов
П.П. Моціяка
М.В. Потапенко

Ніжин
2025

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя (протокол № 7 від 30 січня 2025 р.)*

Редакційна колегія:

О.Г. Самойленко (голова редколегії), Г.В. Самойленко,
В.В. Мартиненко, Т.В. Брязкало, Н.М. Дмитренко

Упорядники:

О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко

Археографічне опрацювання документів:

О.С. Морозов

Рецензенти:

О.Б. Коваленко, *кандидат історичних наук, професор*

Є.М. Луняк, *доктор історичних наук, професор*

Міське самоврядування в Ніжині XVII–XVIII ст.: документи та матеріали /Ніжинський державний університету імені Миколи Гоголя, Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського; упорядкування, вступна стаття і покажчики О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко. – 2-е вид., випр. і доп. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2025. – 310 с.

Збірник, присвячений 400-річчю надання Ніжину магдебурзького права, є найповнішою публікацією текстів архівних документів, археографічних та історіографічних матеріалів (майнових документів, королівських привілеїв, гетьманських та полковничих універсалів, царських грамот, наказів та універсалів Генеральної військової канцелярії, витягів з козацьких літописів та інших архівних документів), що розповідають про історію міста та краю в малодосліджений період — литовсько-польську добу, розкривають передумови та обставини запровадження в Ніжині самоврядування за нормами магдебурзького права у 1625 році, проливають світло на його еволюцію та активну участь мешканців міста в реалізації та відстоюванні своїх прав. На основі архівних та історіографічних досліджень уперше здійснено спробу текстуальної реконструкції втраченого у XX ст. архіву ніжинської міської думи та магістрату, який містив повний масив документів магдебурзького права Ніжина. Видання ілюстроване та розраховане на науковців, викладачів, студентів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією Ніжина та України ранньомодерної доби.

Видання здійснене за фінансової підтримки Ніжинської міської ради

ЗМІСТ

Слово до читача	9
Кожному, хто розгорнув цю книгу	6
Передмова (від упорядників)	11
Документи та матеріали з історії міста та міського самоврядування Ніжина	39
Додатки	215
• Лазаревскій А. Отрывки из нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657-1674 годовъ. (Черниговъ, 1887)	216
• Лазаревскій А. Описаніе старой Малороссіи. Т. 2. Полкъ Нѣжинскій (Кіевъ, 1893), фрагмент	251
• Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права в 1625 р. // Чернігів та Північне Лівобережжя (Київ, 1928)	265
Перелік документів	280
Використані архівні джерела та публікації	288
Іменний покажчик	293
Географічний покажчик	305

КОЖНОМУ, ХТО РОЗГОРНУВ ЦЮ КНИГУ

Сторінки цього ювілейного видання присвячені 400-річчю надання Ніжину магдебурзького права (26 березня 1625 р.). Це не підручник і не художній твір. Це добірка історичних документів, які вможливають для кожного з нас пошук особливого кодового слова. Такого слова в історії нашого Ніжина, яке дає підстави пишатися нашим містом, його давниною та історичними традиціями, і найголовніше — спонукає до дій, що спрямовують до зміцнення та розвитку нашої громади, нашої держави. Це видання — фактично перша об'єднана й велика спроба друкованої публічної історіографії магдебурзького права на ніжинських землях. Щира подяка нашим науковцям, історикам, краєзнавцям, громадським діячам, всім, хто долучився до цієї справи, провів велику й кропітку працю.

Для чого це нам потрібно?

Розвиток місцевого самоврядування завжди був важливим складником державотворення. А самоврядування в Україні існувало в тій чи іншій формі за всіх часів. Але саме найпотужніша система міського права загальноєвропейського типу, яка ввійшла в історію під

назвою «магдебурзького права», дала значний поштовх економічному, культурному, правовому розвитку суспільства. Завдяки магдебурзькому праву міста ставали центрами ремесла й торгівлі, культури й демократичних традицій, осередками формування інституцій майбутнього громадянського суспільства. Згадайте і наш Ніжин.

З другої половини XVII-го, і особливо у XVIII-му ст. Ніжин стає одним із головних центрів ремісничого виробництва й торгівлі в Україні, найбільшим та найбагатшим містом лівобережної Гетьманщини, військово-адміністративним центром одного з найважливіших козацьких полків. За кількістю храмів, кам'яниць, торгових лавок місто поступалося лише Києву. І цьому результату значною мірою сприяло самоврядування, бо дозволяло міській громаді самостійно вирішувати, як управляти своїм життям. Міське право, що базувалося на загальноєвропейських юридичних нормах і набуло в Україні самобутнього забарвлення, було першою історичною формою місцевого самоврядування в сучасному його розумінні.

Проведення реформи децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад сьогодні знову актуалізує наше зацікавлення історією розвитку місцевого самоврядування в Україні. Завдяки цьому виданню ми маємо можливість повернутися в історію Ніжина на 400 років назад, щоб знайти нове прочитання нашої сили, використовуючи кращі світові практики на базі суто українського родового вміння – бути громадою. Сьогодні це надважливо, бо відновлення України після повномасштабної війни буде напряму залежати від сили місцевого самоврядування, сили громад. І саме новітнє магдебурзьке право (назвемо це так) повинно стати опорою відновлення України, провідним рушієм її поступального розвитку в колі Європейської спільноти, об'єднаної спільними цінностями.

Чому це важливо сьогодні?

Сьогодні ми відкриваємо для світу і, в першу чергу, для самих себе справжню Україну, спростовуючи нав'язані російсько-імперською та радянською колоніальними системами історичні концепції. Ми стверджуємося у наших європейських координатах, за якими навіть ментально не належимо до тих, хто війною та геноцидом

нав'язує нам свою кривдність. Наші відверті вороги, адепти так званого «русского міра», сьогодні демонструють світові багато фейкової історії України. Але світ має зрозуміти, чому громадяни України з перших днів війни продемонстрували таку здатність до самоорганізації, чинили й чинять такий шалений опір російському вторгненню, усвідомити нарешті, що ми за люди і які цивілізаційні цінності сповідуємо. **Україна обрала Європейський шлях поступу**, запроваджуючи європейські правові норми, ще у XIV–XVII століттях. Відтоді магдебурзьке право було чинним на українських землях понад 500 років. Бо ми вважали його своїм: в душах і серцях наших предків відгукувалися його прагматизм, універсальність та духовна спорідненість українців з європейською культурою. **Ми закріплювали природність європейських правових норм для України**, коли у 1990 році Верховна Рада тоді ще УРСР одним з перших законів прийняла «Закон про місцеве самоврядування». **Ми відстоювали свої європейські координати**, коли у 2013 році на Майдані громадяни України сказали рішуче «ні» тодішній проімперській владі, яка харчала люттю й свинцем, прагнучи здобути реванш... **Ми захищаємо наш історичний вибір** від колоніальної політики неоімперської Росії ось уже впродовж 11 років новітньої російсько-української війни. І вже третій рік повномасштабного російського вторгнення ми відстоюємо нашу державу і себе від тих, хто століттями прагнув стерти нашу національну ідентичність і суверенність Українських земель. **Історія — це розуміння сучасного та дзеркало майбутнього. Історія сьогодні — це не тільки про цікавість, це й про суспільний обов'язок. Отже, кожний, хто розгорнув цей вілєйне видання, має зрозуміти ці сторінки ми присвячуємо майбутньому!**

Олександр КОДОЛА

Міський голова міста Ніжина,
очільник Ніжинської територіальної громади

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Шановні читачі! Незламне українство! Нова праця відомих ніжинських учених-істориків, музейників і краєзнавців Олександра Морозова, Петра Моціяки та Максима Потапенка, що вийшла в світ на третю річницю повномасштабної агресії й одинадцяту річницю новітньої російсько-української війни, є яскравим підтвердженням кількасотлітньої належності України й українців до Європи та європейської цивілізації, від якої, раз у раз, московські криваві правителі намагаються нас, українців, відірвати, розвернути у бік східної деспотії та гноблення за національною ознакою. Але щоразу, навіть не рахуючись із неймовірними жертвами, ми повертаємося до свого генетичного цивілізаційного коріння, набутого з прийняттям християнства, посиленого магдебурзькими привілеями та поглибленого козацькими республіканськими вольностями.

Міське самоврядування доби раннього модерного часу асоціюється у більшості з нас із магдебурзьким правом, яке набуло значного поширення в країнах Центрально-Східної Європи. Українські міста впродовж століть перебували в

спільному політичному, культурному та правовому просторі з містами Європи, тому починаючи з XIV ст. німецьке право почало активно ширитися українськими містами, що перебували у складі Польської Корони та Великого князівства Литовського (після Люблінської унії 1569 р. — Речі Посполитої). Міста Лівобережної України, серед яких і Ніжин, магдебурзьке право отримали наприкінці XVI — у першій половині XVII ст., що є одним із найбільш яскравих свідчень присутності європейського чинника в розвитку самоврядних традицій на українських землях.

Збірник документів, підготовлений ніжинськими дослідниками, присвячений 400-річчю з часу надання Ніжину магдебурзького права (1625 р.), містить тексти законодавчих та публічно-правових актів (королівських привілеїв, гетьманських та полковничих універсалів, царських грамот, наказів та універсалів Генеральної військової канцелярії), наданих місту протягом XVII–XVIII ст., які документально підтверджують наявність упродовж тривалого часу в Ніжині міського самоврядування за давніми європейськими правовими нормами та традиціями, що на підставі джерел повністю нівелює псевдонаукові наративи про споконвічність московського панування на землях Чернігівщини. Гарно ілюстроване та науково опрацьоване видання, без сумніву, буде цікавим широкому колу читачів — поціновувачів української та місцевої історії, та надзвичайно корисним науковцям і краєзнавцям, викладачам і студентам, вчителям і ліцеїстам, усім, хто хоче знати правдиву історію міста Ніжина.

Олександр САМОЙЛЕНКО,
ректор Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

ПЕРЕДМОВА

«Stadtluft macht frei»

(нім. — «Міське повітря робить людину вільною»)

Для людини цивілізованої епохи важливими ціннісними орієнтирами завжди були свобода, захищеність і право власності. У Європі після падіння Римської імперії почав формуватися феодальний лад, в основі якого була власність феодала на землю і залежність (поземельна й особиста) селян від нього. «Немає землі без хазяїна», — говорили в середні віки. Середньовічне суспільство набуло тоді тристанової структури і складалося з духовенства, феодалів та селян. Відповідно до такого поділу формувалася і правова система. Проте невдовзі, у результаті відокремлення ремесла від сільського господарства, стали виникати середньовічні міста (burg, town, stadt), де селилися ремісники, торгівці, корчмарі, перукарі та інші представники сфери послуг, жебраки, селяни, які втекли до міста від феодала тощо. Зростання виробництва було пов'язане з демографічним зростанням, що призводило до росту міст загалом. Жителі міст — міщани (бюргери, буржуа) не входили до існуючих станів суспільства, були поза усталеною правовою системою і не мали відповідних прав. Це зумовлювало необхідність пошуку й вироблення юридичного статусу для мешканців міста, «вписування» їх до діючої правової системи.

Зазвичай місто виникало на землі, яка належала чи то світському (барону, герцогу, князю), чи то духовному (єпископу) феодалу, і спочатку було змушене коритися йому. Феодал був зацікавлений у заснуванні та заселенні міста в його володіннях, бо воно давало йому додатковий дохід з ремесла й торгівлі. У свою чергу, міщани були зацікавлені в отриманні від феодалів деяких привілеїв і, перш за все, гарантій особистих прав і власності. Прагнення феодала стягнути з міста якомога більше доходів призводило до боротьби між містом і феодалом. Міста боролися за хартії вольностей, тобто за самоуправління, за контроль над власними фінансами, за власне судочинство, за придбані ними землі. Наприклад, власне судочинство було для жителів міст особливо важливим, оскільки, укладаючи контракти, вони не могли розраховувати ані на королівський суд, ані на суд феодальний — у тодішньому правовому полі таких норм просто не було. Торгівельно-промислова діяльність була неможливою без належного правового регулювання, і саме в містах складалися й розвивалися нові юридичні норми та принципи, які відповідали потребам бюргерства.

Результати боротьби міст з феодалами, на землі яких вони розташовувалися, були різними і досягалися по-різному. Свої свободи міста завойовували деколи повстаннями, деколи шляхом укладення угоди з місцевими правителями, наприклад, виплативши сеньйору значну суму грошей. Деякі міста (особливо дрібні) і надалі залишалися під владою

сеньйора. Проте всі жителі міста звільнялися від феодальної залежності. Тому селянин-кріпак, який втік до міста і зміг там прожити один рік і один день, набував статусу вільної людини, і жоден сеньйор не міг його повернути до попереднього залежного стану. Тодішня поговорка «Міське повітря робить людину вільною» стала повсюдним принципом життя міста.

Після того, як місто здобувало в феодала свободу, воно ставало самоуправною комуною із власним судочинством. Одним з перших міст, які отримали наприкінці XII ст. право самоуправління, був Магдебург в Саксонії. У зводі його законів, складених до кінця XIII ст., свобода визначалася як *«природня свобода людини робити все, що вона хоче, за умови, що це не заборонено законом»*. Магдебурзьке право було взято за взірць іншими німецькими і європейськими містами. Джерелами магдебурзького права були кодифіковані середньовічними юристами збірки правових норм, так звані «Дзеркало саксонське» («*Speculum Saxonium*», «*Jus provinciale*») та «міське право» («*Jus municipale Magdeburgense*», «*Weichbild*»). За нормами цього права місто звільнялося від управління й суду феодала (власника), отримувало самоврядування і власне судочинство. У містах, яким надавалося магдебурзьке право, верховним органом управління була міська рада — магістрат, члени якого — бургомістри і радники (ратмани) обиралися терміном на один рік. Присяжні судді (шеферени) обиралися довічно й утворювали палату лавників. Законом визначався порядок виборів і функції бургомістра, магістрату, судді й судових радників, регулювалася діяльність купецьких гільдій і ремісничих цехів, торгівля, опікунство, успадкування та інші міські справи. Наділені «магдебургією» міста забезпечували й захист від ворогів: в обов'язки городян входило будівництво укріплень, спорудження замків і фортець, а також організація їх озброєної охорони.

Упродовж XIII–XVIII ст. магдебурзьке право поширилося на всю Західну Європу, Чехію, Угорщину, а також Польщу та Литву. Відтак уже з Угорського королівства та Речі Посполитої потрапило й на територію України. Першими його дістали вже у XIV ст. міста Закарпаття, Галичини, Поділля, Волині, пізніше — Київщини, Сіверщини, Слобожанщини. Спеціальні законодавчі акти — «привілеї», підписані королем Речі Посполитої, скріплювалися коронною печаткою, їх оригінали передавалися війту міського магістрату, а копія залишалася в державному архіві Коронної метрики у Варшаві. У текстах міських привілеїв були певні відмінності, що залежали від того, який обсяг повноважень просила в короля та чи інша міська громада, або від того, які саме свободи монарх вважав за доцільне надати місту в кожному конкретному випадку. Як правило, привілеї, отримані від польських королів, мали здебільшого лише загальні вказівки щодо організації управління містом або ж просто відсилали до конкретних норм магдебурзького права.

Міста Чернігово-Сіверщини отримали магдебурзьке право протягом XVII–XVIII ст.: 1620 року — Новгород-Сіверський та Стародуб, 1623 — Чернігів,

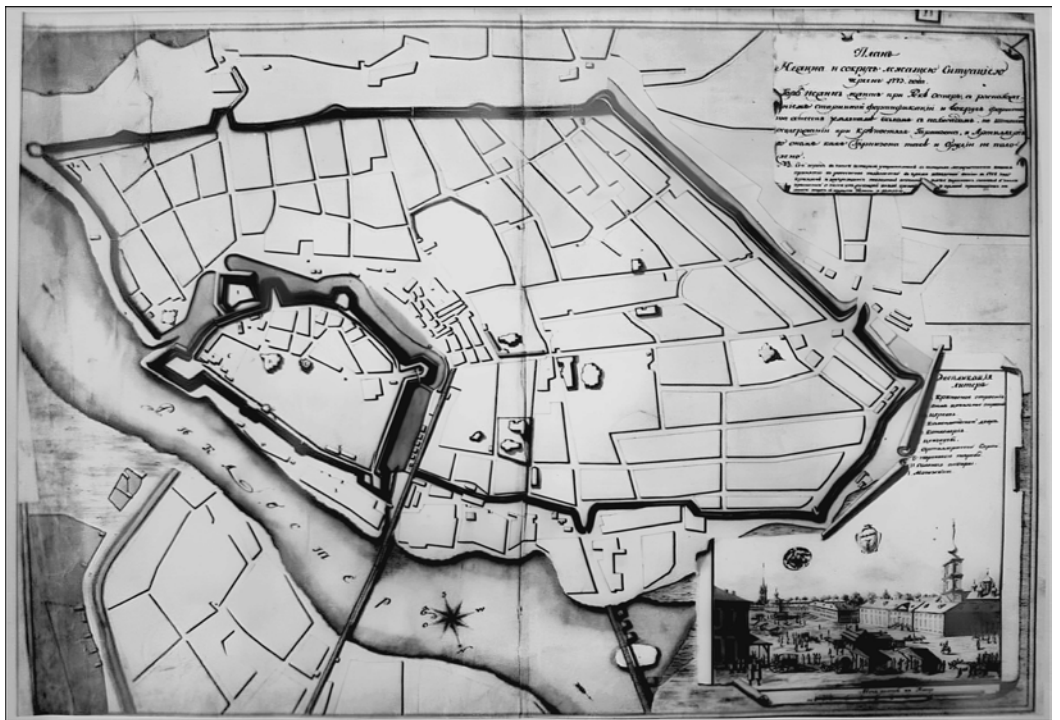
1625 — Ніжин, 1654 — Батурин, 1656 — Козелець, 1662 — Остер, 1782 — Прилуки. Привілеї на магдебурзьке право українським містам надавали литовські великі князі, польські королі, українські гетьмани. Важливими посібниками для упорядкування справ міського управління України XVI – першої половини XVII ст., поряд з наданими привілеями, були складені польським юристом Бартоломеем Гроїцьким тлумачення норм магдебурзького права, які мали практичне застосування в адміністративній та судовій практиці міських магістратів. Найпопулярнішими трактатами Б. Гроїцького були друковані видання: «Порядок судів і справ міських права магдебурзького» («Porządek sądów i spraw miejskich prawa maydeburskiego»), «Статті права магдебурзького, які називаються Speculum Saxonum» («Artykuły prawa maydeburskiego, które zową Speculum Saxonum»), «Реєстр до порядку і до пунктів права магдебурзького і цесарського» («Reyestr do porzadku y do artykułów prawá máydeburskiego y césárskiego»), «Титули права магдебурзького до порядку та пунктів, уперше польською мовою виданих» («Tytuły prawa maydeburskiego do porzadku y do artykułów pierwey po polsku wydanych»). На думку дослідників, ці юридичні трактати призначалися не тільки для вивчення системи магдебурзького права урядовцями магістратів, але й виконували функцію суто практичних нормативних збірників, на які магістрати посилалися у своїх рішеннях. (Колекція цих унікальних видань сьогодні зберігається в Музеї рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя).¹

Незважаючи на достатньо обширну бібліографію, історія самоврядування українських міст ранньомодерної доби та еволюції його юридично-правових норм на різних етапах драматичної української історії все ще залишається малодослідженою. Частково це обумовлено станом джерельної бази та недостатнім вивченням наявної, суттєво розпорошеної, документальної спадщини, а частково й тим, що упродовж тривалого періоду в XX ст., особливо у так званій «радянській» історіографії, на вивчення цієї важливої теми було накладено ідеологічне табу. Що ж стосується південно-західної Сіверщини та Ніжина зокрібно, період локальної історії краю XIV–XVII ст., а особливо «литовсько-польської» доби, до останнього часу залишався суцільною «білою плямою». Проблем соціально-економічного розвитку та міського самоврядування Ніжина цього періоду побіжно торкалися у своїх працях такі дослідники, як

¹ Вовк О. Джерела міського права Гетьманщини другої половини XVII–XVIII століть: історико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2019. С. 33–42; Морозов О. Стародруки XVI — першої половини XVIII з колекції «Polonica» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Каталог. Вип. 1-й. Ніжин, 2010. 44–46.

Панорама історичної частини Ніжина. Літографія П. Борреля, поч. XIX ст.

План Ніжинської фортеці, 1773 р.

О. Рігельман, О. Шафонський, Д. Багалій, М. Василенко, О. Лазаревський, М. Петровський, П. Клименко, А. Єршов, В. Дядиченко, О. Компан, Г. Швидько та ін.² Але, як уже зазначалося, за «радянської» доби дослідження проблем української урбаністики та міського самоврядування так і не набули належного розвитку. Дві спроби здійснити фундаментальну публікацію корпусу документів магдебурзького права українських міст, започатковані в другій половині 1920-х рр. співробітниками ВУАН академіком М. Василенком та В. Романовським, а в 1941–1943 рр. продовжені Н. Полонською-Василенко за участі О. Оглоблина, з різних об'єктивних та суб'єктивних причин, на жаль, так і не були доведені до логічного кінця.³

З відновленням у 1991 р. державної незалежності України питання регіональної історії та історичного краєзнавства знову опинилися в полі зору українських істориків. Певним «проривом» у цьому напрямку можна вважати появу важливих археографічних публікацій документів «Руської (Волинської) метрики» та низки ґрунтовних досліджень, заснованих на глибокому вивченні архівних джерел цього періоду, здійснених Г. Боряком, Н. Яковенко, П. Кулаковським, Н. Білоус та ін.⁴ Більш конкретні аспекти соціальної структури та еволюції міського самоврядування Ніжина XVII–XVIII ст., взаємодії та суперечностей органів міського управління з гетьманською

² Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание (1786 г.). К., 1851; Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том II. Полк Нежинский. К., 1893; Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994, С.177–184; Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928. С. 301–314; Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII в. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928. С. 315–318; Багалій Д. Магдебурзьке право на Лівобережній Україні. *Розвідки про міста і містечка України-Руси XV–XVIII ст.* Ч. 2. Львів, 1904. С. 386–442; Василенко Н. Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка 1729–1730 гг. Чернигов, 1901.; Клименко П. Міста і території в Україні за часів Гетьманщини 1654–1765 рр. *Записки Історико-філологічного відділу ВУАН*. Кн. 7–8. К., 1926. С. 1–36; Дядиченко В. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. К., 1959; Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. К., 1963; Швидько Г. Муніципальна влада самоуправління Гетьманщини та особливості документації їх канцелярій. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Вип. 7. Запоріжжя, 1999. С. 19–23.

³ Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х–40-х років XX століття. Упор.: В. Андрейцев, В. Ульяновський, В. Короткий. К., 2000.

⁴ Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства). 1569–1673. Упор.: Г. Боряк та ін. К., 2002; Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Упор.: П. Кулаковський. Острог–Варшава–Москва, 1999; Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006; Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. К., 2008.

та полковою козацькою адміністраціями, московськими воєводами та центральними урядами спочатку Речі Посполитої, Московського царства, а згодом — Російської імперії, присвячені праці А. Крішана, А. Кудрявцевої, І. Романюк, О. Алмазова, Г. Самойленка, О. Самойленка, Р. Железка, Л. Лесик та ін. Окремо треба відзначити низку публікацій, що стосуються особливостей магдебурзького права та функціонування установ міського самоврядування в Ніжині, здійснені останнім часом дослідниками Ю. Мициком, О. Морозовим, М. Потапенком, Г. Парубець, О. Ростовською.⁵ На останок нашого бібліографічного огляду неможливо не згадати важливі дослідження з історії міського самоврядування Чернігово-Сіверщини, що з'явилися у зв'язку з відзначенням у 2023 р. 400-річчя надання магдебурзького права місту Чернігову. Особливе місце серед них посідають фундаментальні публікації архівних документів та аналітичних досліджень таких авторів, як Г. Доманової, О. Коваленка, Ю. Мицика та ін. Відтак, 400-річний ювілей магдебурзького права в Ніжині, який відзначатиметься у березні 2025 року, спонукає і нас до уважного огляду цієї важливої сторінки історії славетного українського міста. Тим більше, що своєрідним подарунком Ніжину до ювілейної дати стала публікація київської дослідниці Наталії Білоус, яка відшукала у Варшавському архіві найдавнішу збережену копію грамоти на магдебурзьке право місту, надану польським королем Сигізмундом III.⁶

⁵ Крішан А. Уродзонний вїйт козацького міста: шляхтич Щасний Вишель на чолі Ніжинського магістрату. *Батури́нська старовина*. Вип. 9 (13). Ніжин, 2023. С. 89–72.; Крішан А. Теоретичні засади самоврядування на прикладах волинського Ковеля і сіверянського Ніжина (за королівськими привілеями 1611 та 1625 років). *Сіверщина в історії України*. Вип. 14. Глухів–Київ, 2021. С. 116–118.; Алмазов А. Нежинский гарнизон «ратных людей» и его отношения с украинскими казаками, мещанами и духовенством в 1659–1708 гг. Москва–СПб., 2021.; Алмазов А. Отношения нежинского городского магистрата с царской властью в 50–60-е гг. XVII века. *Палеоросия. Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*. №1 (21). 2023. С. 76–84.; Самойленко Г., Самойленко О. Ніжин — європейське місто. Чернігів, 2010.; Лесик Л. Королівські привілеї, царські жалувані грамоти та гетьманські універсали на підтвердження магдебурзького права Ніжинському магістрату. *Гуманітарний журнал*. №3–4. 2015. С. 149–154.; Лесик Л. Земельні володіння Ніжинського міського магістрату XVII–XVIII ст. *Сіверщина в історії України*. Вип. 10. Глухів–Київ, 2017. С. 126–128; Лесик Л. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.). *Ніжинська старовина*. Вип. 19. 2015. С. 71–76.; Железко Р. Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки). *Ніжинська старовина*. Вип. 17. 2014. С.15–22; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. 1995. С. 11–17.; Сіверщина гетьманських часів. Т. 1: XVII ст. Збірник архівних документів. Упоряд. Ю. Мицик, І. Тарасенко. К., 2019.; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із збірань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. №4. 2006. С. 37–41; Потапенко М., Парубець А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина*. Вип. 24 (27). Ніжин–Київ, 2017. С.105–109; Ростовська О. Історія магдебурзького права в Ніжині. *Ніжин і Ніжинщина: історичний простір провінції. Збірник статей*. Вип. 1. Ніжин, 2010. С.37–44.; Кудрявцева А., Романюк І. Адміністративно-територіальний устрій Ніжинщини у складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.) *Ніжинська старовина*. Вип. 8 (11). 2009. С.69–72.

⁶ Чернігів магдебурзький: збірник законодавчих та публічно-правових актів XVII – першої половини XVIII ст. Упор. Г. Доманова, О. Коваленко, Ю. Мицик. Чернігів, 2023.; Білоус Н. До 400-річчя надання магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство*. №1. 2025. С. 72–79.

У першій третині XVII ст. Чернігово-Сіверщина опинилася в епіцентрі напруженого військового протистояння між двома ворогуючими державами — Річчю Посполитою та Московським царством. Скориставшись міжусобицею та «смутними часами» в Московії, польський король та литовський князь Сигізмунд III Ваза вирішив повернути втрачені понад сто років тому володіння Великого князівства Литовського — Чернігівське та Новгород-Сіверське князівства. Обидва ці князівства були підступно захоплені Московією у XVI ст., коли московські «князі-емігранти» на чолі з Іваном Шемячичем відступилися від великого литовського князя Олександра Ягеллончика та перейшли на службу до московського великого князя Івана III. Упродовж 1609–1618 та 1632–1634 рр. відбулися дві війни, за результатами яких Чернігово-Сіверщина відійшла до складу Речі Посполитої, спочатку із 1618 р. як князівство Чернігівське, а з 1635 — як Чернігівське воєводство.

Поверненим (*рекуперованим*) землям відводилося важливе значення, адже вони мали стати оборонним форпостом на проблемному кордоні з Московським царством. Про особливий статус цієї території свідчив той факт, що її адміністратором був призначений особисто королевич Владислав, прямий спадкоємець короля, який згодом, у 1632 р., став новим володарем Речі Посполитої — Владиславом IV Ваза. Надійним і перевіреним інструментом зміцнення кордонів уряд Речі Посполитої обрав заснування міст, які були захищені міцними фортифікаційними спорудами (мали статус «замків»), поєднувалися стратегічними дорогами і ставали осередками торгівлі й ремесла, надзвичайно привабливими для нових переселенців. Так, у Волинському воєводстві Речі Посполитої впродовж 1569–1648 р. було засновано понад 100, а в Київському — близько 300 нових міст. До переліку цих «новозаснованих» міст належало й відоме ще з часів Київської Русі місто Ніжин або «Ніжинське городище»⁷, яке упродовж XIV–XV ст. було невеличким селищем на східному рубежі Остерського повіту Київського князівства у складі Великого князівства Литовського (див. док. №№ 1–2 у нашому виданні).

На жаль, поганий стан збереження джерел не дозволяє дослідити історію Ніжина впродовж майже 150-річного польсько-московського протистояння. Достеменно невідомі час і умови його захоплення Московією. Існують окремі, не надто певні, свідчення, які вказують на приналежність Ніжина впродовж XVI ст. до Речі Посполитої. Так, за свідченнями анонімного автора «Історії Русів» у 1514 р. козацький гетьман Євстафій Ружинський буцімто заснував Ніжинський козацький полк. А відомий історіограф початку XIX ст. Дмитро Бантиш-Каменський під 1579 р. згадував про новозасноване Ніжинське староство. Вірогідно, що в цей час відбувалися спроби відновлення в Ніжині прикордонного земляно-дерев'яного укріплення часів Київської Русі та заселення його поселенцями.⁸ В усякому

⁷ *Городище* — місце або селище, де збереглися рештки старих фортечних укріплень.

⁸ Луняк Є. Чи належав Ніжин Московському царству до 1618 р.? *Література та культура Полісся*. Вип. 92. Ніжин, 2018. С. 48–57.

випадку, незаперечним є факт, що під час війни 1609–1618 рр. «городище» Ніжин належало Московському царству і згадується серед міст та волостей, які *«одвічний ворог московит, угоди вічні несправедливо розірвавши, силоміць відірвав і захопив»*, і яке було *«з рук ворога відвойоване й державі нашій (Речі Посполитій) повернуте»* (див. док. №20–21).

Вирішення питання спірного кордону між Річчю Посполитою та Московським царством стало ключовим чинником зростання Ніжина у цей період. У 1617 р. «городище» Ніжин було передане в довічне володіння королівському писарю Флоріану Олешку, який походив з руських бояр Волині (див. док. №3). На думку дослідників, він міг бути першим ніжинським старостою та брав активну участь у розбудові та заселенні міста. Відтак, Ніжин почав розвиватися як місто приватне, але незабаром був переданий до королівського домену, причому вже як доволі розбудоване місто і вже не Київського воєводства, а Чернігівського князівства. У травні 1624 р. до Ніжина прибув королівський ревізор Єронім Цеханович (бл. 1585–1651), який мав зробити головний підготовчий крок для надання магдебурзького привілею — визначити межі так званих «міських ґрунтів», тобто земельних володінь, які передавалися в користування мешканцям міста і з яких вони зобов'язувалися надалі сплачувати податки. Грамота на розмежування міських земельних володінь 1624 р. описує Ніжин вже не як «городище», а як доволі велелюдне місто, *«здавна спустошене»*, яке *«швидко за ласкою Божою зростає і щоразу до нього люди прибувають»*. Загалом за Ніжином тоді були закріплені значні земельні володіння, які межували із ґрунтами міст Носівки й Чернігова та городищ Сиволож і Дорогинка.

26 березня 1625 р. польський король Сигізмунд III Ваза надав Ніжину привілей на користування магдебурзьким правом, що звільняв місто від будь-якої влади, окрім королівської. Королівська грамота чітко визначала мету цього надання: *«Бачимо, що новозаселене прикордонне місто Ніжин, маючи оборонне положення в валах, може не тільки стримувати напади ворогів, але й служити захистом для кордонів коронних нашої держави, вельми того бажаємо, щоб воно найкраще зміцнювалося, множилося й прикрашалося, і тим самим перед ворогами й раптовими небезпеками потужнішим ставало. І щоб залучити людей, особливо купців і ремісників різного роду, за прикладом інших наших привілейованих міст, тим усім, хто зараз живе або буде жити в нашому місті Ніжині або в його передмістях, право магдебурзьке надаємо»* (док. №№20–21).

Відтепер влада в Ніжині передавалася «міському уряду», який складався із *війта* та *магістрату*, до якого мали входити обрані війтом та містянами *бурмістри* (*бургомістри*), *лавники* та *райці* (ратмани). Першим довічним війтом був призначений новгород-сіверський та ніжинський капітан Щасний Вишель. Окремо наголошувалося, що надалі посада війта *«буде*

надаватися містянину виборному тамтешньому ніжинському, а нікому іншому». Документи зберегли імена наступних обраних війтів. Із 1657 р. в документах містяться згадки про Олександра Цурківського, із 1709 р. згадується Леонтій Кониський. Слідом за ним із 1714 р. маємо згадки про ніжинського грека Стерія Тернавіота, а з 1729 р. — його сина Петра. Штат магістрату був доволі значним. Так, у 1766 р. до складу посадовців магістрату входили: війт (Петро Тернавіот), заступник війта (Іван Гордієв), писар (Іван Костевич), шестеро бургомістрів (Яків Мироновський, Павло Хіотонський, Яків Срожинський, Іван Євфимов, Статій Грозинський, Костянтин Паливода) та 26 райців (у тому числі Василь Шумило, Ігнат Шульга, Андрій Стоян та Ігнат Удовець). Таким чином, штат магістрату нараховував всього 35 посадовців, окрім лавників, посади яких на той час вже були ліквідовані.

Королівська грамота наголошувала на тому, що війт та магістрат мають повну владу над усіма мешканцями Ніжина та їх майном. Відтак, окрім *«мешканців міського звання»* — міщан, купців і перекупників, ремісників та шинкарів — владі міського уряду підлягали навіть шляхтичі та козаки, якщо вони придбали нерухомість в Ніжині або в межах ніжинських *«міських ґрунтів»*. Крім того, влада війта й магістрату поширювалася навіть на прибулих купців та їх товари.

Королівська грамота 1625 р. надавала значні економічні привілеї жителям Ніжина. По-перше, вони мали право *«шинкувати»*, а отже — варити пиво, гнати горілку й продавати привезені алкогольні напої. По-друге, лише ніжинським купцям надавалося право роздрібної торгівлі; прибулі купці зобов'язувалися продавати весь свій товар гуртом. По-третє, ремісники отримували право об'єднуватися в цехи. По-четверте, усім містянам надавалося право вільного вилову риби в усіх річках та водоймах у межах *«міських ґрунтів»*. Апеляційною інстанцією в судових тяжбах з ніжинським магістратом був адміністратор Чернігівського князівства (правитель Сіверської провінції) королевич Владислав. Вищою апеляційною інстанцією був королівський суд. Усі рішення міського уряду Ніжина скріплювалися печаткою з гербом, на якій було зображено *«святого Юрія в обладунках на коні зі списом»*.

Для утримання війта та магістрату із ніжинських *«міських ґрунтів»* виділялися землі загальною площею 36 волок (близько 700 гектарів), які звільнялися від сплати будь-яких податків до королівської скарбниці. *«Ратушна скринька»*, тобто бюджет міста, поповнювалася за рахунок доходів від ратушного фільварку в 30 волок, що знаходився в селі Хороше Озеро, а також від міських податків — *капицзни, торгового, скатного, помірнього, вагового, мостового, поводового, подимного*, податків з ремісників та ін. Окрім цього, до міського бюджету мали йти кошти від оренди складських приміщень та торговельних лавок, користування

млинами та лазнями. Кошти з «ратушної скриньки» мали використовуватися на організацію оборони та розвиток міста: «на амуніцію навколо міста, на порох для стрільби», на будівництво комор та «заїжджих дворів» для купців, громадських лазень, на облаштування та підтримку в належному стані греблі на річці Остер, гатей та доріг на «злих переїздах» (у заболочених місцях) тощо. Наголошувалося на необхідності якнайшвидшого спорудження «на належному місці» міської ратуші з годинником. За користування визначеними королівською грамотою «привілеями» ніжинці зобов'язувалися сплачувати до королівської скарбниці податки за виготовлення алкогольних напоїв та користування «міськими ґрунтами». При набутті орної землі або нерухомості містяни отримували ще одну пільгу — «слободу» або «свободу», тобто звільнення на певний час (зазвичай 15–25 років) від виконання повинностей або сплати податків. Також вони мали віддавати платіж за користування королівськими млинами та виконувати «загальноміські повинності»: ремонтувати укріплення (вали й рови) ніжинського замку та міської фортеці, утримувати озброєний загін «виборних замкових», який мав нести службу з охорони замку і фортеці. При цьому слід наголосити, що формально ніжинський замок не підпорядковувався міському уряду й перебував під владою власне ніжинського капітана. Для забезпечення духовних потреб мешканців Ніжина запроваджувалися бернардинський кляштор для вірних римо-католицького сповідання (див. док. №12) та Ветхоріздвяний Свято-Георгіївський (Красноострівський) монастир для православних (був заснований на місці давнього скита близько 1620 року)⁹, причому зазначалося, що все духовенство віросповідання «святого Римського» повинно перебувати «в єпархії та під послухом архієпископа Смоленського», а духовенство «руське» — в «єпархії та під послухом архієпископа Смоленського».

Ніжинський капітан Щасний Вишель та ніжинський староста Микола Потоцький мали не тільки адмініструвати замок Ніжина, але й сформувати його гарнізон — «козацьку хоругву». Головним джерелом комплектування «хоругви» були шляхтичі, яким з королівського домену надавалися землі з розрахунку 6 волок на утримання «коня», тобто озброєного вершника. «Осадження» та наділення землею товаришів такої «хоругви» біля Ніжина на «Крупичпільських» та «Лосиногловських» (Лосинівських) ґрунтах (див. док. №11) розпочалося ще у вересні 1627 р., хоча підтвердження привілею на ці володіння королевська канцелярія надала 25 травня 1633 р.¹⁰ Наприклад, за

⁹ Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 4. К., 1874. С. 67–68; Гапоненко Д. Ніжинський Ветхоріздвяний Георгіївський монастир (XVII – початок XVIII ст.). *Література та культура Полісся*. Вип. 51. Ніжин, 2009. С. 32–38.

¹⁰ Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006. С. 88.

службу на користь ніжинського замку лише в околицях Крупичполя володіли землями родини Жеребил, Погорельських, Каліцьких, Кутиських, Своротовських. Вони в свою чергу залучали на військову службу городових та запорізьких козаків, які швидше за все мали контакти із учасниками козацько-селянських повстань.

9 травня 1633 р. новий польський король Владислав IV Ваза підтвердив магдебурзький привілей Ніжину 1625 р. в *«усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях»*. Необхідність підтверджувальної грамоти зумовлювалася тим, що в цей час Ніжин був спустошений *«через часті напади ворогів і переходи Запорозького козацького Війська»*. Без сумніву, тут йшлося не лише про негативні наслідки «Смоленської» (польсько-московської) війни 1632-1634 рр., але й про участь ніжинців у повстанні гетьмана Тараса Федоровича (Трясила) у 1630–1631 рр. У березні 1631 р. ніжинська козацька хоругва, яка була гарнізоном ніжинського замку, відмовилася визнавати владу ніжинського капітана й одночасно ніжинського війта Щасного Вишеля. Місцеві керівники повстанців полковник Іван Баліловець та представник козацької старшини Семен Хороший заручилися підтримкою ніжинських міщан і прийняли в Ніжині учасників козацько-селянського повстання. Для придушення повстання до Ніжина було відправлено кілька тисяч коронного війська під командуванням полковника війська Речі Посполитої Миколи Моцарського (Мочарського), яке взяло місто в облогу й кілька разів його штурмувало впродовж квітня-червня 1631 р. Історичні документи свідчать, що поляки вимагали впустити їх до Ніжина «на стацію», що було порушенням визначених магдебургією прав ніжинських міщан, оскільки королівський привілей 1625 р. звільняв місто від стаційного обов'язку. Як зазначають джерела, ніжинці висунули полякам вимогу показати королівський наказ, якого в останніх не було. Внаслідок цього поміж козаками та польським військом біля Ніжина відбулися дві збройні сутички, які завершилися поразкою жовнірів та приєднанням ніжинців до повстання Тараса Федоровича. Відомо, що козаки та міщани Ніжина в цей час не тільки активно допомагали козацьким повстанцям харчами та порохом, але й листувалися з ватажком повстання гетьманом Тарасом Федоровичем (див. док. №№4-8). Вірогідно, головною причиною цього повстання, так само як і участі Ніжина та його мешканців у козацько-селянському повстанні під проводом Павлюка (1637–1638 рр.), було те, що гарнізон ніжинського замку, одного із найбільших на Чернігово-Сіверщині, формувався в умовах козацько-селянських повстань 1625 та 1630–1631 рр., що не могло не вплинути на загальні радикальні настрої місцевих мешканців. Відомо, що ніжинський староста і польний гетьман Микола Потоцький жорстоко придушував прояви неспокою та заворушень в Ніжині (док. №15). На думку багатьох

істориків, ці козацькі виступи стали своєрідною репетицією майбутньої національно-визвольної революції, відомої під назвою «Хмельниччини».

Отже, можемо зробити висновок, що, незважаючи на тогочасні суспільні протиріччя, приклад Ніжина засвідчує ефективність річпосполитської традиції використання магдебурзького права в справі освоєння та залюднення відвойованої у Московії Чернігово-Сіверщини. За короткий час, лише впродовж першого десятиліття після 1625 р. і без фактичного залучення коштів з королівської казни вдалося розбудувати місто із замком, збудувати в межах міста на Острі два королівські млини, заснувати принаймні два ремісничі цехи — ткацький та ковальський.¹¹

Також до кінця 50-х років XVII ст. на ніжинських «міських ґрунтах» вдалося заснувати декілька «ратушних» сіл — Хороше Озеро, Крути, Печі, Кагарлики, Синяки та Плоске. Серед цих сіл особливе значення мало перше, яке виникло як фільварок ніжинського магістрату біля великої водойми, що мала назву *озеро Хороше* (див. док. №№ 2, 23).

Доба української національно-визвольної революції 1648–1676 рр. для ніжинського міського самоврядування стала часом випробувань на міцність. По-перше, 1648 року в Ніжині розташувалася залога та канцелярія новоутвореного Ніжинського козацького полку, яка порушувала привілеї міського магістрату та записувала підданих міста до козаків. Суперечки щодо адміністративних повноважень, майнових та фінансових інтересів поміж магістратом та полковою козацькою канцелярією тривали практично упродовж всього періоду співіснування цих урядів. По-друге, в цей час, а особливо в період так званої «Руїни», місто неодноразово опинялося в епіцентрі військових конфліктів та зазнавало нищівних руйнувань. Катастрофічні наслідки для мешканців Ніжина мали події 1658–1659 (спроби московського війська захопити Ніжин під час московсько-козацької війни, Конотопської битви та заколоту проти гетьмана Івана Виговського) та 1663 р. (події «Чорної ради» та погроми в Ніжині, що її супроводжували). Від 1659 р. до цих суперечностей з полковою ніжинською канцелярією додалося протистояння з московськими воєводами та стрілецькими гарнізонами «ратних людей», що були розквартировані в найбільших полкових містах, у тому числі й у Ніжині. Упродовж 1666–1668 рр. царський уряд здійснив спробу поширити владу воєвод на міщан та селян Гетьманщини, в першу чергу з метою збирання податків на користь Москви. Це викликало суттєве незадоволення місцевого населення, яке було підсилене несприятливими для України умовами Андрусівського перемир'я 1667 р., коли Москва та Річ Посполита фактично поділили між собою Лівобережну та Правобережну Україну. У 1668 р. Ніжин зазнав нищівного

¹¹ Єршов А. Ніжинські цехи... С. 315–318.

спалення московськими стрільцями під командуванням воєводи Григорія Ромодановського, який жорстоко придушив повстання проти московських воєвод, *«місто пограбував і спалив, нічого не лишаючи»* (док. № 30). По-третє, постійні *«наїзди, переїзди та підїзди»* різних військ супроводжувалися додатковими податками, *«стаціями»* та конфіскаціями майна місцевих мешканців — волів, коней, підвід, одягу та навіть сільськогосподарського реманенту. Незважаючи на ці несприятливі історичні умови, Ніжин таки зберіг магдебурзький привілей і був одним із 11-ти міст Гетьманщини, які відстояли право на самоврядування. Важливу роль при цьому відіграли три *«охоронні»* універсали Богдана Хмельницького 1650, 1652 та 1656 років. Ними гетьман брав під власну опіку *«панів міщан ніжинських»* і наказував ніжинському полковнику карати порушників їх привілеїв *«на горло»* (див. док. №№ 17–19). Згодом ці права міста підтверджували й інші гетьмани: Юрій Хмельницький, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Іван Самойлович.

Свідченням важливості магдебурзького привілею для мешканців Ніжина є те, що його підтвердження було ключовим аргументом в боротьбі за прихильність ніжинських містян між польським королем та московським царем. Так, у 1659 р. польський король Ян Казимир, який був союзником гетьмана Івана Виговського у війні проти Московського царства, окремою грамотою підтвердив привілеї Ніжина 1625 та 1633 рр. Наступного 1660 р., після поразки Івана Виговського, перше підтвердження магдебурзького привілею Ніжину надав московський цар Олексій Михайлович, який у попередні королівські грамоти вніс лише одну суттєву зміну — вищою апеляційною інстанцією на рішення ніжинського магістратського суду, та й то лише у *«великих справах»*, мав бути суд *«бояр та думних людей»* в Москві (док. № 25).

Наприкінці XVII ст. у розвитку міського самоврядування в Ніжині постали нові виклики. Магістрат зіткнувся із проблемою зменшення надходжень до *«ратушної скрині»*. Ніжинські полковники примушували селян із *«ратушних»* сіл виконувати повинності (особливо заготівлю сіна) на свою користь. Грецькі купці, які придбали нерухомість в Ніжині та оформилися в автономну національну спільноту, відмовлялися сплачувати будь-які податки на користь городского магістрату. Козацтво порушувало правила *«шинкування»*, а серед містян поширилася практика підпільної *«домової»* торгівлі різними товарами без використання магістратських ваг та мір. Ремісничі цехи також ухилялися від виконання повинностей на користь магістрату. Важливу роль у вирішенні цих суперечностей відіграв універсал гетьмана Івана Мазепи 1698 р., який не тільки *«поновив»* втрачені в пожежі 1668 р. *«монарші грамоти»*, але й модернізував *«початковий магістратський порядок»*. В універсалі І. Мазепи наводився перелік *«ратушних»* сіл — Хороше Озеро, Кагарлики, Синяки, Печі, Крути та

Кунашівка. Далі подано уточнений перелік і розмір податків, що йшли до «ратушної скрині» — *ваговий, відерний, скатний, квитковий, поведовий, помірний, дігтярний* та *восковий* збори. Грецькі купці зобов'язувалися сплачувати податки за володіння міською нерухомістю. Окремим пунктом полковому уряду заборонялося записувати в козацький реєстр міських підданих. Цехи поверталися до «*ратушного послушенства*». Окремо наголошувалося на праві магістрату на торгівельний збір з привозних товарів. Вказаний універсал гетьмана Івана Мазепи закріплювався жалуваною грамотою царя Петра Олексійовича (док. №№ 47, 49, 53). На основі гетьманського універсалу та королівської грамоти 1698 р. впродовж наступних 20-ти років було видано понад 10 універсалів гетьманів та ніжинських полковників, які відновлювали порядок у виконанні повинностей на користь ніжинського магістрату.

Проте, відновлений порядок протримався недовго. 1722 р. за наказом царя Петра I для контролю за діяльністю українського гетьмана та підпорядкування його загальноросійській системі управління було утворено Малоросійську колегію, до якої Ніжинський магістрат був зобов'язаний передавати надходження від більшості міських податків. У 1736 р. ці виплати були замінені відкупним платежем у розмірі 521 крб. до Військового скарбу. Підставою для такого рішення стало те, що ніжинський магістрат не надав до Малоросійської колегії документів, які підтверджували магдебурзьке право. Ця несправедливість була виправлена лише жалуваною грамотою 1742 р. від імператриці Єлизавети Петрівни (док. №83). Проте, за 20 попередніх років ніжинський магістрат зазнав значних фінансових збитків і мав суттєву заборгованість у понад 3 тис. крб. Незважаючи на це, магістрату ще якось вдавалося утримувати посаду міського лікаря, пошту, поліцію та пожежну службу.

У цілому друга половина XVIII ст. в історії Гетьманщини може бути охарактеризована як період поступової примусової інтеграції до складу Російської імперії, який завершився остаточною втратою української автономії та перемогою російського імперського централізму. Політика уряду тодішньої Російської імперії була послідовно спрямована як на нищення гетьманського та полкового козацького устрою, так і на ліквідацію міського самоврядування. Відправною точкою занепаду магдебурзького права в Ніжині можна вважати запровадження в 1780-х рр. російською імператрицею Катериною II адміністративної реформи Гетьманщини, а особливо проголошення «Жалуваної грамоти містам» у 1785 р., за якою було запроваджено «думи», а міські магістрати перетворилися на звичайні судові установи для міщанського стану. Поступова ліквідація залишків традиційної української правової системи тривала й надалі. 1831 року, під час придушення «польського повстання», уряд імператора Миколи I скасував в Гетьманщині залишки магдебурзького права, яке було своєрідним

нагадуванням про колишні польські впливи. Окремою постановою урядові інституції Чернігівської та Полтавської губерній тоді ж були зобов'язані дотримуватися загальноімперського губернського Статуту.¹² Для ніжинського магістрату тоді був зроблений певний виняток, оскільки він у якості судової установи проіснував ще до 1866 р., і був остаточно скасований під час запровадження загальноімперської судової реформи.¹³

Декілька слів варто сказати про споруду міського магістрату, яка була невід'ємною частиною архітектурного ландшафту старого Ніжина і яку, на жаль, сьогодні втрачено. Завдяки магдебурзькому праву Ніжин у XVII ст. дуже швидко перетворився на визначний адміністративний, промисловий та торговельний центр Гетьманщини. Уже тоді на Соборній площі, під самим стінами Ніжинського замку, поруч з бароковим козацьким Миколаївським собором, полковою канцелярією та міськими торговельними рядами сформувався адміністративний центр міста, де й було збудовано міську ратушу з годинником. Імовірно, магістратський будинок і ратуша через часті пожежі та військові заворушення неодноразово руйнувалися та зазнавали перебудов. У середині XVIII ст. в архівних документах згадується в Ніжині *«ратушна велика хата»*, яка за описом 1781 р. мала лише один поверх і складалася із сіней, канцелярії, «присутственной кімнати», льодниці та сараю, що були розташовані під одним дахом. Упродовж 1771–1779 рр. на її місці за проектом архітектора Андрія Квасова було зведено «кам'яний» (тобто мурований з цегли) магістратський корпус. За своєю архітектурою це був тип міської триповерхової, з восьмикутним дерев'яним «бельведером» (баштою з годинником), ратуші кінця XVIII ст. З двох сторін до центрального корпусу прилягали торговельні ряди зі з'єднаними арковими галереями лавками та розташованими під ними льогами. Нижній поверх центрального об'єму на всю ширину посередині прорізувала велика наскрізна брама.

Але час побудови нового магістрату ніжинцями був обраний невдало. Уже в 1780–1785 рр. адміністративні реформи в Російській імперії послабили вплив магістратів, що суттєво обмежило їх фінансування. А невдовзі в місті трапилася чергова нищівна пожежа, від якої постраждала саме центральна частина історичного центру міста. Анонімний автор «Ніжинського літопису» так повідомляв про цю драматичну подію: *«1798-го мая 7 против 8 числа пожаръ сделался въ городе. Погорѣли церковъ Николая зъ болшимъ колоколомъ, всѣ купеческіе ряды и городской магистратъ»*. Тоді від вогню значно постраждали дах і верхні поверхи магістрату, але найстрашнішим було те, що від високої температури з'явилися великі тріщини в конструкціях стін. І хоча за участі чернігівського губернського

¹² Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. К., 1996. С. 206–207.

¹³ Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII. С. 436.

архітектора Антона Карташевського було складено проєкт відбудови магістрату, через брак фінансування ремонтні роботи розтягнулися на довгі роки. Зволікання з ремонтом призвело до того, що 1828 р. стався обвал кута та частини західної стіни споруди, внаслідок чого руйнування набули невідворотного характеру. Спеціально створена комісія у 1830 р. оглянула пошкоджену будівлю магістрату і визнала її відбудову недоцільною. Сам же магістрат і міську думу як установи перевели до спеціально для цього найнятого «обивательського будинку». Рештки зруйнованої центральної частини магістрату простояли ще понад півтора десятки років і були розібрані під час благоустрою міста у 1849 р., причому вцілілі дерев'яні та металеві конструкції було продано з «публічного торгу». Рештки торгівельних рядів першого ярусу магістрату достояли в центрі Ніжина до кінця Другої світової війни, постраждали від бомбардувань і були остаточно розібрані під час чергового повоєнного перепланування міста у 1950-х рр.¹⁴

Ідея цього збірника, який читач має нагоду тримати в руках, виникла ще на початку 1990-х років, коли після розпаду СРСР та проголошення державної незалежності України постала проблема відновлення історичної символіки Ніжина. Одному з авторів цих рядків довелося тоді співпрацювати з Українським Геральдичним Товариством у питанні розробки проєкту герба міста та проводити розшуки його історичного зображення, яке, як відомо містилося на привілеї польського короля Яна II Казимира 1659 р. Великий пергаментний аркуш з текстом привілею, кольоровим малюнком герба та великою королівською печаткою до 1920 р. зберігався серед документів архіву Ніжинської міської думи, куди, у свою чергу, він потрапив з паперами міського магістрату після його ліквідації. На жаль, тривалі розшуки цього документа тоді виявилися безрезультатними, але в процесі заглиблення в матеріал нам вдалося простежити долю всього масиву «думського» (а вірніше буде сказати — «магістратського») архіву, який, як виявилось, містив у своєму складі повний корпус документів, що проливали світло на історію та еволюцію магдебурзького права та міського самоврядування Ніжина в XVII–XVIII ст. У складі цього архіву містилися унікальні оригінальні документи, серед яких був вищезгаданий привілей на магдебурзьке право місту Ніжину 1659 р. польського короля Яна Казимира (до якого, в свою чергу, було включено «слово в слово» тексти давніших привілеїв Сигізмунда III 1625 р. та Владислава IV 1633 р., а також грамоту королівського ревізора Єроніма Цехановича 1624 р. на розмежування

¹⁴ Див. докладніше: Таранушенко С. Урядові будівлі на Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний журнал*. №2. 1971. С.103–107; Таранушенко С. Архітектура урядових будівель Гетьманщини XVIII ст. Х., 2013.; Морозов О. Міський магістрат — невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина. *Відлуння віків*. №1. 2004. С. 61–64.

земельних володінь Ніжина), численні гетьманські універсали, постанови Генеральної військової канцелярії, накази ніжинських полковників, а також жалувані грамоти московських царів та російських імператорів на підтвердження самоврядування та прав ніжинських містян. Вдалося простежити драматичну долю цього безцінного з наукової точки зору архівного зібрання. Сьогодні ми можемо констатувати, що після ліквідації Ніжинської міської думи наказом Ради Народних Комісарів у 1919 р. цей архів спіткала гірка доля багатьох інших документальних зібрань ліквідованих радянською владою історичних установ... Колекцію документів магдебурзького права Ніжина було безжалюно розпорошено, але все ж таки їх частина опинилася на руках у небайдужих ніжинців. 1921 р. колишній гласний Ніжинської міської думи, відомий громадський діяч і почесний громадянин Ніжина Яків Георгійович Бережний особисто передав на зберігання до фундаментальної бібліотеки Ніжинського Інституту Народної Освіти (тепер — бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя) 9 документів з цього архівного зібрання, серед яких переважно були оригінали королівських та царських грамот (див. док. №88 нашої публікації). До 1934 р. ці документи зберігалися у складі колекції рукописів бібліотеки Ніжинської вищої школи, де 1928 р. з ними мав можливість працювати відомий український радянський історик Микола Петровський, який присвятив історії магдебурзького права в Ніжині ґрунтовне дослідження і опублікував його в редактованому академіком ВУАН М. Грушевським збірнику «Чернігів та Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали».¹⁵ З університетської бібліотеки ці документи безслідно зникли після вилучення рукописного зібрання у 1934–1936 рр., і якщо рукописні книги XI–XVIII ст. та автографи письменника М. Гоголя з Ніжина потрапили до Всенародної Бібліотеки України в Києві (тепер — Національна Бібліотека України імені В. Вернадського, Інститут Рукопису), то оригінали привілеїв, жалуваних грамот та універсалів з магістратського архіву розшукати не вдалося в жодній архівній установі, музеї або бібліотеці України...¹⁶

Невтішний висновок про розпорошення та загибель архіву підтверджують й інші відомі нам факти. Так, зокрема, оригінали трьох універсалів гетьмана Богдана Хмельницького на підтвердження прав міста та його мешканців, що перебували в зібранні документів Ніжинського магістрату, вже у середині XX ст. було виявлено у складі архіву Санкт-Петербурзької філії Інституту російської історії РАН (фонд «Київська казенна палата»), і вони опубліковані в тематичному збірнику в 1961 р. (див.

¹⁵ Петровський М. Вказ. праця. С. 315–318.

¹⁶ Див. докладніше: Морозов О. До питання про масове вилучення книжкових пам'яток із бібліотечної колекції Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1934–1936 рр. *Ніжинська старовина*. Вип. 15 (18). 2013. С. 73–79.

док. №№ 17–19 нашої публікації).¹⁷ Згодом, у 1966–1967 рр., десять універсалів з «магістратського» зібрання, що належали гетьманам Івану Самойловичу, Івану Скоропадському та Данилу Апостолу, надійшли з рук приватних осіб до Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського при його створенні і тепер зберігаються в музейних фондах (док. №№ 43, 61–64, 68–69, 71–73, 79).¹⁸ Згодом, вже у наш час, один з важливих документів цього зібрання, а саме жалувану грамота місту Ніжину, надану 1742 р. імператрицею Єлизаветою Петрівною, було раптово виявлено серед нерозібраних надходжень до Музейного комплексу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (док. №83).¹⁹

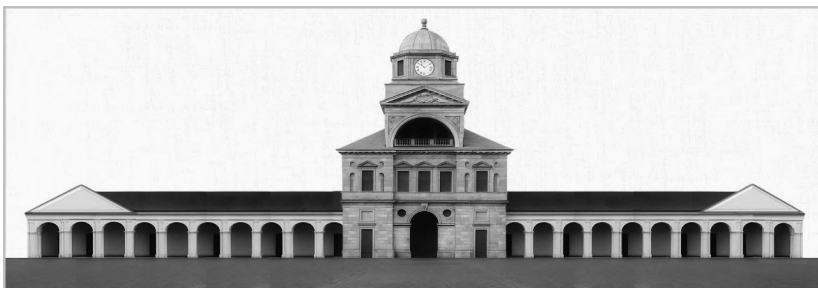
Але незважаючи на практично повну втрату оригіналів цілісного корпусу документів магдебурзького права в Ніжині, упорядники збірника неодноразово обговорювали між собою проблему дослідження міського самоврядування Ніжина XVII–XVIII ст., і в процесі обміну думками виникла ідея: якщо більшість автентичних документів загублено і немає жодної надії на їх відшукування, то чому б не спробувати створити, так би мовити, «текстуальну» реконструкцію ніжинського магістратського архіву? Адже в процесі діловодства адміністративних установ Гетьманщини часто, з різних потреб і з різною метою, виготовлялися юридично завірені копії цих документів. Крім того, копії таких документів для власних наукових потреб виготовляли різні наукові установи та окремі дослідники. І тим більше подібна реконструкція має всі шанси бути успішно реалізованою, що в наших руках опинилися три надзвичайно важливих детальних описи, які дають ґрунтовні підстави для ідентифікації окремих його справ на рівні кожного окремого документа, а отже й дають можливість відтворення всього їх масиву!

Перший детальний подокументний опис архіву Ніжинської міської думи, який дійшов до нашого часу, був складений ще у 1866 р. відомим в Ніжині громадським діячем, збирачем фольклору та пошановувачем старовини, священником ніжинської Преображенської церкви та міського богоугодного закладу протоієреєм Петром Огієвським-Охоцьким (1814–1888?) та опублікований 1867 р. спочатку в «Черниговских епархиальных известиях», а потім — у фундаментальному «Историко-статистическом описании Черниговской епархии», яке упродовж 1873–1874 рр. видавав чернігівський архієпископ Філарет Гумілевський. Він має заголовок: *«Списокъ подлинныхъ древнихъ жалованныхъ городу Нѣжину универсаловъ, грамотъ и другихъ относящихся къ нимъ актовъ, отъ 1650 по 1777 годъ,*

¹⁷ Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Відп. ред. Ф. П. Шевченко, І. П. Крип'якевич. К., 1961. С. 180, 268–269, 468–469.

¹⁸ Бисько І., Шуст В. Універсали Ніжину. *Український історичний журнал*. №11. 1966. С. 118–119.

¹⁹ Потапенко М., Парубець Г. Вказ. праця. С.105–109.

*Городовой магистрат у Ніжині (1771–1779 рр., арх. А. Квасов):
фасад, план, реконструкція загального вигляду.*

хранящихся при Нѣжинской городской думѣ» і містить докладний перелік 70 документів з короткою характеристикою та описом кожного (див. № 87).²⁰ Власне, цей опис ми й поклали в основу нашої реконструкції.

Надзвичайно важливе значення для реконструкції складу та змісту ніжинського магістратського архіву має ще один його перелік, складений 1908 р. та опублікований Комітетом з організації XIV археологічного з'їзду в м. Чернігові (частина документів з Ніжина тоді експонувалася на присвяченій з'їзду виставці). Хоча цей перелік і засвідчує певні втрати окремих цінних документів, що відбулися за попередні сорок років (на відміну від опису священника П. Огієвського, він містить опис 64 документів і засвідчує, зокрема, відсутність в Ніжині вже згадуваних нами універсалів гетьмана Б. Хмельницького, які тепер перебувають в архіві Санкт-Петербурзької філії інституту російської історії РАН, фонд «Архів Київської казенної палати»), його вагу важко переоцінити, оскільки частину документів у публікації відтворено повним текстом, а решта подана у вигляді регестів.²¹

Зрештою, третій опис зберігся у складі інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя і датується 1921 р. Його склав професор та завідувач бібліотеки на той час Ніжинського Інституту Народної Освіти Михайло Миколайович Бережков (1850–1932), який і засвідчив прийняття на зберігання дев'яти документів, серед яких зазначено оригінали королівського привілею та семи царських грамот. Власне, цей запис став останнім задокументованим свідченням про стан та перебування документів магістратського архіву в Ніжині...

Отже, спираючись на вищезгадані описи, упорядникам цього збірника вдалося відшукати архівні копії найголовніших документів цього зібрання, які сьогодні зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в місті Києві (ЦДІАК України, ф. 51 «Генеральна військова канцелярія», ф. 786 «Городовий магістрат м. Ніжин») та у фондах Інституту Рукопису Національної Бібліотеки України імені В. Вернадського (ІР НБУВ, ф. І, «Колекція О. Лазаревського», ф. VIII «Київський університет св. Володимира», колекція М. Судієнка). Таким чином, на основі архівних

²⁰ Черниговские епархиальные известия. 1876. Прибавления. №13–14; Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII, С. 415–436; Тимошик М. Петро Огієвський із Данини: священник, журналіст, проповідник, письменник. *Сіверянський літопис*. № 1–2. 2017. С. 94–104.

²¹ Рукописи Нежинской Городской Думы. Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда в г. Чернигове. Чернигов, 1908. С. 112–162; Добровольский П., Самоквасов Д. Каталог выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. Отдел рукописей. Чернигов, 1908. С. 17–24.

документів (оригіналів та пізніших копій), а також археографічних публікацій та бібліографії нам вдалося практично повністю реконструювати на текстовому рівні склад втраченого та розпорошеного архіву Ніжинського магістрату та міської думи, який містив у собі повний корпус документів магдебурзького права в Ніжині. У нашому збірнику ці документи містяться під №№ 17–20, 25–27, 29–33, 36–56, 58–69, 71–86. Ключовими серед них, безумовно, є тексти королівських привілеїв Сигізмунда III 1625 р., Владислава IV 1633 р. та Яна Казимира 1659 р., які містять в собі головні норми магдебурзького права Ніжина, а також перелік прав та обов'язків містян. Текст привілеїв друкується польською мовою за копією, зробленою з оригіналу 1844 р. для Київської археографічної комісії її співробітником *Федором Андрійовичем Кітченком*²², звіреною з офіційним виданням корпусу документів «Руської (Волинської) метрики». Публікація оригіналу супроводжується його перекладом українською «канцелярською» мовою, здійсненим 1749 р. в Генеральній військовій канцелярії, а поруч із ним для кращого розуміння подано сучасний український переклад. Важливі різночитання та коментарі до тексту подано у відповідних підрядкових примітках.

Уже в процесі роботи над збірником виникла потреба включити до його складу низку документів «допоміжного» характеру (як архівних, так і частково вже опублікованих в інших археографічних виданнях, на які зроблено відповідні посилання), і які, зокрема, проливають світло на «темні» сторінки історії Ніжина, розкривають та пояснюють складні та суперечливі процеси, що супроводжували впровадження норм магдебурзького права та становлення міського самоврядування. Так, документи №№ 1 та 2 відносяться до «литовського» періоду історії України (XIV–XV ст.) та свідчать, що місто Ніжин з околицями належало Великому князівству Литовському і на той час було селищем («городищем») на східних рубежах Остерського повіту спочатку Київського князівства, а згодом — Київського воєводства. Ці документи беззаперечно спростовують вигадки офіційних російських пропагандистів про те, що Чернігово-Сіверські землі є буцімто «споконвічними» володіннями московських царів.

Історію підготовки, сам процес запровадження магдебурзького права в Ніжині, а також пов'язані з цим вирішення майнових питань, межування «ніжинських ґрунтів» та специфіку діяльності магістрату в «польський» період висвітлюють додаткові документи №№ 3, 9–14, 16, 22 та 23. Документи

²² *Кітченко, Федір Андрійович* (1809 – після 1860) — український педагог, науковець-філолог, історик, журналіст, громадський діяч. У 30–40-х рр. XIX ст. — інспектор Чернігівської та Новгород-Сіверської гімназій. Співробітник Київської комісії для розгляду древніх актів (Археографічної комісії). У 1844 році за завданням Комісії копіював історичні документи в архівах Ніжинського городского та грецького магістратів.

№№ 4–8, 15, 24, 28, 35 свідчать не тільки про складні суспільні процеси, що супроводжували становлення міського самоврядування в Ніжині упродовж XVII ст., але й висвітлюють запеклу боротьбу містян та козаків за свої права, у т. ч. й проти порушення норм самоврядування спочатку урядовцями Речі Посполитої, а згодом — Московського царства. Численні гетьманські універсали, наведені в нашому виданні, свідчать про спроби гетьманського уряду врегулювати суперечності, які постійно виникали в процесі адміністрування між Ніжинським магістратом та полковою канцелярією. Цим, на наш погляд, вдало послуговувався московський царський уряд, який використовував ці суперечності у своїй боротьбі з гетьманською адміністрацією, для чого всіляко намагався «перетягти» на свій бік містян та міську адміністрацію Ніжина. Цікавим, зокрема, є документ № 34, який яскраво свідчить про намагання московських воєвод перебрати в свої руки один з найголовніших міських прибутків — горілчану «ранду» (оренду, відкуп на збирання платежів за торгівлю горілкою).

Зрештою, документи №№ 87–88 містять в собі перелік та опис документального складу втраченого «магістратського архіву» Ніжина, дають уявлення про те, в якому стані він перебував у 1867 та 1921 рр. і можуть слугувати для подальших розшуків майбутніх дослідників. Як додатки до нашого видання упорядники також вирішили включити факсимільні відтворення сторінок важливих публікацій дослідників історії магдебурзького права в Ніжині Олександра Лазаревського та Миколи Петровського. Ці публікації є досить рідкісними і можуть бути цікавими як фахівцям-дослідникам, так і пересічному читачеві.

Окремо варто зупинитися на бібліофільському малотиражному виданні «Отрывки из нежинских магистратских книг 1657–1674 гг.», здійсненому Олександром Лазаревським у Чернігові 1887 р., яке на сьогодні фактично є єдиним джерелом, що знайомить нас із зразками діловодства Ніжинського магістрату та внутрішнім життям Ніжина в XVII ст. Видання є унікальним ще й тому, що оригінали магістратських книг Ніжина практично в повному обсязі є втраченими. Як з'ясував свого часу відомий дослідник історії Чернігово-Сіверщини П. Пиріг, вони зберігалися в родині мешканця с. Талалаївка П.Г. Борсука (Олександр Лазаревський пише про нього в передмові як про анонічного «шанувальника старовини») і загинули під час нищівної пожежі ще в середині XIX ст. Тоді вдалося порятувати тільки окремі аркуші, які згодом опинилися у родичів «погорільця» в місті Мглині. Саме там О. Лазаревському вдалося побачити ці унікальні документи та зняти з них копії... Отже, факсимільне відтворення вищезгаданого видання уривків з магістратських книг Ніжина (за примірником з книгозбірні В. Модзалевського, який зберігається в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського), безумовно, є

SEVERIA

DUCATUS

Graveur au Lecteur.
avo a la haste pour la necessite du temps present
Ocrante, la Revolte des Cosaques et la mort du
Commencer par les Provinces et particularitez
L'Auteur moles a donne par ordre, te pros
de Commencer a Sceller Chartes et parti
t quadruple en grandeur de la Generale)
ter que Je ne les ayez finis avec toutes les
retea qui se trouvent en Contrées
er Lecteur, ce mien petit labour, en
ie Dieu m'ayr fait La Grace de finir
ou Je m'assure que ta Curiosité
plement satisfaitte, a Dieu.

Terra Czernichovienis

важливим доповненням до археографічної частини нашого збірника.²³

Зрештою, документи нашого видання подають великий масив цікавих фактів про повсякденне життя Ніжина та його містян у XVII–XVIII ст., згадують давно вже забуті імена урядовців магістрату, козацької старшини та рядових мешканців, подають історичну топоніміку міста та його околиць – назви річок, озер, урочищ, гребель, міських «підварків», «кутків», вулиць та доріг... Так, зокрема, документи №№ 6 та 77 розкривають походження топоніму, який часто фігурує в історії Ніжина, — урочища «Моцарщина» на передмісті Овдіївці. Поле («вільний ґрунт») на Моцарщині, яке використовувалося як громадський вигін для випасання худоби, неодноразово ставало об'єктом самовільного зайняття, переходило від власника до власника й тривалий час було предметом майнових суперечок міського магістрату з полковою старшиною та ніжинськими міщанами. Цікаво, що його назва пов'язана з історичними подіями 1631 р., коли польське військо під командуванням коронного полковника М. Моцарського, яке придушувало козацьке повстання гетьмана Тараса Федоровича, намагалося штурмувати місто Ніжин. Саме в цьому урочищі був влаштований укріплений військовий табір польських жовнірів, які спорудили там тимчасові укріплення (*«покопали печі та ями, так що те поле орати неможна було»*, і тому воно *«стало вигоном»*), що й дало в подальшому назву цій місцевості.

Отже, наш збірник вміщує тексти практично всіх, відомих на сьогодні, документів, які складають корпус магдебурзького права Ніжина, а також додаткові джерельні матеріали, які проливають світло на складні процеси, що супроводжували становлення та розвиток самоврядування в Ніжині упродовж XVII–XVIII ст. Усі документи систематизовано в хронологічній послідовності – від найдавнішого за часом (1381 р.) до найпізнішого. На думку упорядників, саме хронологічний принцип побудови збірника дозволяє показати динаміку розвитку магдебургії в Ніжині, визначити характер і особливості міського самоврядування в різні періоди його історії, виявити найбільш проблемні питання самоврядування, які потребували, наприклад, підтвердження наданих свобод чи додаткового роз'яснення тощо. Кожен документ має редакційний заголовок, у якому подано порядковий номер, дату його створення та місце прийняття. Якщо документ не має датування, і час його створення може бути встановлений за іншими ознаками, то таку дату подаємо у квадратних дужках.

При публікації текстів документів враховано загальноприйняті методичні рекомендації щодо передачі текстів кирилических документів XVI–

²³ Лазаревский А. Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657–1674 годов. Чернигов, 1887.; Пирог П. Черниговщина в XVII в.: Очерки социально-экономической и политической истории. Дисс. ... д-ра ист. наук. М., 1999.

XVIII ст.²⁴ Літери, що вийшли з ужитку, замінено за правилами сучасної орфографії, але частково залишені графеми «і», «и», «ї», «ѣ» та прикінцева «ъ». Виносні літери та надрядкові записи введені в рядок і передані курсивом, знаки «титло» над скороченими словами опущені. Розділові знаки в тексті розставлено з огляду на логічний зміст документа, відповідно до сучасних правил орфографії. Позначення цифр у датах подано арабськими цифрами. Пошкоджені або важкі для прочитання слова та сполучення позначено трьома крапками в квадратних дужках. Кінець сторінки архівного документа позначено рисками: «//». Внизу, під текстом документа, подано його легенду: короткий опис документа, вказано наявність маргінальних записів та печаток, наведено місцезнаходження в архівній установі (якщо це відомо), відомості про його публікацію, вихідні дані видання тощо. У посторінкових примітках збірника подано редакційні коментарі, уточнення інформації чи довідки.

Оскільки збірник має ювілейний характер, упорядники, за погодженням з видавцем, визнали за доцільне його ілюструвати. У тексті подано фотографічні відтворення окремих сторінок оригіналів чи копій документів, карти місцевостей, зображення печаток Ніжинського магістрату, портрети історичних осіб, причетних до поданих документів, тощо. У фронтисписах на початку окремих розділів видання використано малюнки, згенеровані за допомогою технології «штучного інтелекту».

Упорядники висловлюють щиро подяку архівним і музейним установам, які люб'язно надали можливість ознайомитися з оригіналами й копіями документів та використати ці матеріали для підготовки цього збірника. Це, зокрема, Інститут Рукопису Національної Бібліотеки України імені В. Вернадського, Центральний державний Історичний Архів України в м. Києві, Музей рідкісної книги та бібліотека, а також Музейний комплекс Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського. Велику вдячність за цінні поради та допомогу, надані при підготовці матеріалів збірника, упорядники хотіли б засвідчити провідній науковій співробітниці Інституту історії України НАНУ, докторці історичних наук Наталії Білоус, голові Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, кандидату історичних наук, професору Олександру Коваленку та науковому співробітнику Національного історико-культурного заповідника «Глухів» Олександру Мірошніченку, який зараз захищає нашу державу у лавах Збройних Сил України. Ми щиро схиляємо голови перед усіма мужніми воїнами, які в нелегкий час боронять нашу землю від російських загарбників.

***Віriamo в нашу неминучу перемогу!
Слава Україні та її Героям!***

Упорядники

²⁴ Єдлінська У., Страшко В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI–XVIII ст. *Передача текстів документів і пам'яток: Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради, квітень 1990 р.* К., 1990.

*Документи та матеріали
з історії міста
та міського самоврядування
Ніжина*

Київський князь
Володимир Ольгердович
(1331 – бл. 1398)

1. [1381 p.], січня 19. Київ. — Грамота Київського князя Володимира Ольгердовича Юрію Івантичу Половцю-Рожиновському на володіння в Пороссі та Сіверщині, у т.ч. й на селище Ніжин

Włodzimierz Olgierdowicz, książę Kijowski, oznajmujemy to: Jerzy Iwantycz ze Skwira, iż jego ojczyzny bardzo spustoszały od nieprzyjaciół naszych Tatar, gdy wojowała orda Zawołgska, prosił nas abyśmy jemu to ztwardzili i osiadłość przy zamku dali, dwór Solomiec w Kijowie i ziemię Świętoszycką z danią i ze wszystkimi obapuł Syrca. Pisan w Kijowie, Januarji 19, indykta 4.

My tedy, to wszystko co przodkowie dali jemu ztwardzamy: Sławów ze wszystkim nadbrestyńcem i Micko przy Teterewi, Rudnie i Kocorów ze wszystkim, Wielice, Ochotów, jako się to ma, i ziemię Świętoszycką, jako przodek jego trzymał Roman. A w Siewieru: Rożny ze wszystkim, Krechowo, Osowo, Swietilnowo, Berdowo, Ostrowiec, Buków, Warno, Woluzów, Nieżyn, Dorohin, ze wszystkimi innymi uroczystymi puszcami w tym oddziale, począwszy od Desny, po Uдай i po Osterż, i Sosnowski oddział, także ze wszystkimi, i Wysohor — także to wpuścić w cudze ręce, zostać się niema — a oddział jego przodkowski Skwirski, jako przodki jego: Tuhorhan i Karyman i inne po nich odzierżeli, na Rsi, po Rastawicy i Kamienicy, który zwano Skwira, a teraz Powietszczizna, po przodkach, ze wszystkimi innymi pożytecznymi miejscami: Skwira, Janiatyn, Tryliesy, Fuszczowo i inne, to ma jako swoje dzierżec i tym wszystkim, żona i potomstwo ich, pana Jerzowe, wiecznymi czasy dzierżąc, tym szafować, jako sami będą chcieli i używać. W Kijowie pisan.

Переклад

Владимір Ольгердович князь Київській ознаймуєм то: Юрій Івантичъ зе Сквиря, ижъ его ойчизны бардзо спустошала отъ неприятелихъ нашихъ Татаръ, гды воевала Орда Заволгска, просилъ насъ абысь мы ему то ствердили и осѣдлость при замку дали: дворъ Соломець въ Кієвъ и землю Святошицку съ данію и зе вшисткимъ обапულъ Сырца. Писанъ въ Кієвъ 19 января, индикта 4.

Мы tedy то вшистко, цо предкове дали, ему ствердзали: Славовъ зе вшисткимъ надбрестыньцемъ и Мыцко при Тетеревѣ, Рудню и Кочеровъ зе вшисткимъ, Велицу, Охотовъ, яко ся то ма и землю Святошицку, яко предокъ его трималъ Романъ. А въ Сѣверу: Рожны зе вшисткимъ, Крехово, Осово, Свѣтильново, Бердово, Островецъ, Буковъ, Варно, Волузовъ, Нѣжинъ, Дорогинъ зе вшисткими инными урочистыми пущами въ тымъ отдѣлѣ, почавши отъ Десны по Удай и по Остеръ, и Сосновскій отдѣлъ также зе вшисткими, и Высогоръ, также то опустить въ цудзе реньце зостать ся нема. А отдѣлъ его предковскій Сквирскій, яко предки его Тугорханъ, Кариманъ и иные по нихъ одержали на Роси, по Раставицѣ и Каменицѣ, который звано Сквиря, а тєразъ Повѣтщизна, по предкахъ зе

вшисткими иными пожитечными мѣстами: Сквирѣ, Ягнѣтинѣ, Трилѣсѣ, Фуцѣво и инными, то ма яко свое держать и тымѣ вшисткимѣ жѣна и потомство ихѣ, [пана Юрія], вѣчними часы держа, тымѣ шафовать, яко сами бендо хтѣли уживать. Вѣ Киевѣ писанѣ.

(Документ уперше опублікований 1853 р. польським істориком Едвардом Руліковським за пізнішою польською копією, що була видана 1568 р. з канцелярії коронної. Вірогідно, ця копія знаходилася в складі документів родинного архіву Аксаків (с. Мотовилівка Васильківського пов. на Київщині), до нащадків якого належав історик. Згодом Е. Руліковський передав документи архіву до бібліотеки Красинських у Варшаві, де найбільша та найцінніша їх частина згоріла 1944 р. Публікація: Rulikowski E. Opis powiatu Wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym. Warszawa, 1853. S. 33-34; Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев, 1864. С.190.)

Переклад

Володимир Ольгердович, князь Київський, оголошую наступне: Юрій Івантич зі Сквири¹, володіння якого були дуже спустошені нашими ворогами татарами, коли воювала Заволзька Орда, просив нас підтвердити йому і віддати маєток біля Замку, а саме двір Солом'янський в Києві та землю Святошинську з пожалуваннями і належним з обох сторін Сирця. Писано в Києві 19 січня, 4 індікта.

Отже, ми підтверджуємо все, що дали йому предки: Славів з усім надбрестиньцем (?), Мицько (Радомишль) на Тетереві, Рудню і Кочеров з усім, Велицю, Охотов, як є, і землю Святошинську, як тримав його предок Роман. А в Сіверщині Рожни з усім, Крехово (Крехаєв), Осово (Осовець), Світильново (Світільня), Бердово (Бердівщина), Островець, Буков (Старий Биків?), Варно (Варва), Волузов (Виповзів?), Ніжин, Дорогин (Дорогинка) з усіма іншими лісовими урочищами в цьому відділі, починаючи від Десни до Удаю та Остра, та Сосновський відділ (Сосницька волость), теж з усім, і Висогор (Лисогор?) — теж потрапити в чужі руки (залишитися без нагляду?) не повинен. І родовий відділ Сквирський, який його предки Тугоркан і Кариман та інші за ними тримали на Росі, на Роставиці та Кам'яниці, що звався Сквиря, а тепер Повітщи́зна, як спадщину з усіма іншими прибутковими місцями: Сквиру, Ягнѣтин, Триліси, Фуцѣво (Фастів) та інші, він має тримати їх усі як власні, і дружина та нащадки його, пана Юрія, володіючи на вічні часи, мають тим усім господарювати на свій власний розсуд.

¹ *Половець-Рожинівський, Юрій Івантич* — нащадок давньоруського та литовського князівського роду тюркського (половецького) походження, нащадок хана Тугоркана (1028–1096). Родинний осередок — замок Рожни (тепер село в Броварському р-ні Київської обл.). Рід князів *Половців-Рожинівських* згас у XVI ст.

№2. [1480 р.], січня 3. Овруч. — Продажна грамота Волчка Боденьковського із синами київському воєводі Мартину Гаштольду на селище Крехаїв з бортними землями та іншими угіддями в Київській землі, у т.ч. — озерами Ніжин та Хоросхе

Я, Волцько Боденковський, и(с) своими детми съ Евлашком а з Романом, визнаваем сим своим листом, кому будет потреб(а) его видети, а любо чтоучи его слышати, иж есмо то оучинили ни жадным принужением, ани зведем, нижли своее доброе воли для болшаго оужитку нашего, продали есмо пану Мартину Кгастовтовичю сѣлища наши на имя Крѣхаев, а к тому сѣлищю зѣмли бортные Алѣксандровская, Игнатовская, а Грицева, а Морозова, а Оушаковская, а Мотовилово, и с тыми озѣры, которыи слоухают к тому сѣлищю къ Крахаевоу, и к тым землям на имя озѣро Нѣжен, а Богачь, а Рать, а Корашая, а Польная, а Бѣрезовица, а Чернев, а Навалище, а Бродець, а Ивки, а Зметы, а Вѣрбиловъ, а Глушки, а Вѣликое озѣро, опроче крыницъ, што неводом волочатъ. А за то есмо взяли оу пана его м(и)л(о)сти двѣсте коп широких грошей ческие монеты а полские личбы, личачи по шестидѣсят грошей за копу. А продали есмо то вѣчно и непорухомо его м(и)л(о)сти и дѣтем его, и ег(о) потом будучим и ближшим, так долго и так широко и округло, как слушало истарины к тому сѣлищю къ Крѣхаевоу. А мнѣ, Волцькоу, и моим дѣтем вышереченым, и моим ближним, и по нас будучим не надобѣ ся в то ни во што вѣступати. А при том были докторъ с Кракова кн(я)зь Янъ Рекгула, а кн(я)зь Иванъ Борисович Глиньский, а пан Федко Полозь, кн(я)зь Путята, а Окушко Калейникович, а Горностаи ключник Киевский, а пана Мишков с(ы)нъ Котовича Богдан, а тивун Вруцкий Костушко, а Васко Олѣшковичъ землянин Снепородский, а войтъ Каневъский Юшко. А над то для лѣпшее твѣрдости и пѣчати есмо свои привѣсили къ сему нашему листу. П(и)сан в Овручем ген(варя) 3 д(е)нь, индик(т) 13.

(Оригінал: Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių Bibliotekos Rankraščių skyrius (Відділ рукоп. Бібліотеки ім. Врублевського Академії Наук Литви), F1-21. Жовтий пергамен. На блакитних шовкових шнурках привішено три печатки зеленого воску (тексти не читаються). Напис чорнилом (XIX–поч. XX ст.): «Продажная запись отъ Боденковскихъ Мартину Гастовтовичу (из Гаштольту) на дворище Крехаево, съ землями и 14 озерами, проданное за 200 копъ широкихъ грошей чешской монеты, а польскаго счета. Писана въ Овручъ 3 янв. 13 инд.» Згасаючий напис (XVI ст.): «Лист Волчѣ]ка Боденковского... Евлашком а Ромашьком продажныи пну Мартину Кгастовтовичу на селище их Крехаевское... Александровские, Игнатовские,... а иниише многии земли, и на езеро Неѣже]н..., а Корашая, а Пол(ѣ)ная... лисце и ин...». Згасаючий напис (XVII–XVIII ст.): «Wołczko Bodenkowski ze swemi dziećmi zeznawa [...p]rzedał Panu Martinow[i] Gasztoltowi Sieliszczy na[s]ze na imię K[recha]jiew + Mens Feb 3». Публікація: Сборникъ палеографическихъ снимковъ съ древнихъ грамотъ и

[illegible]

актовъ, хранящихся въ Виленскомъ центральномъ архивъ и Виленской публичной библиотекъ. Вып. I, (Вильна, 1884), Арк. II, С. 2, № 3; Полехов, С., «Новые документы о Киевской земле XV века», *Сфрагистичний щорічник*, Вип. II, (Київ, 2012), 256–282.)

Переклад

Я, Волчко Боденьковський² зі своїми дітьми Євлашком та Романом, визнаємо цим своїм листом, кому буде потрібно його бачити або, читаючи, його чути, що вчинили це без жодного примусу або обману, але тільки своєю доброю волею для більшої своєї користі: продали пану Мартину Гастовтовичу³ селище наше, що зветься Крехаїв, а до того селища бортні землі Олександрівську, Гнатівську, Грицеву, Морозову, Ушаковську, Мотовилову, з тими озерами, що належать до того селища Крехаєва і до тих земель, під назвою озеро Ніжин, Богач, Рать, Хороше, Польне, Березовиця, Чернів, Навалище, Бродець, Івки, Змети, Вірбилів, Глушки, Велике Озеро, крім криниць, де неводом волочать. А за це взяли у пана його милості 200 коп широкого грошу чеською монетою, а польським рахунком, рахуючи по 60 грошей за копу. А продали те навіки й без повернення його милості, і дітям його, і його майбутнім та близьким нащадкам, у довжину, широту та окружність, як тому селищу Крехаєву зі старих часів належало. А мені, Волчку, і моїм дітям вищеназваним, і моїм близьким, що після нас будуть, не потрібно ні в що те втручатися. А при цьому були доктор з Кракова князь Ян Регула, князь Іван Борисович Глинський, пан Федько Полоз, князь Путята, Окушко Каленникович, Горностаї, ключник київський, пана Мишка Котовича син Богдан, тівун Овруцький Костюшко, Васько Олешкович, зем'янин Сніпородський, війт Каневський Юшко. А більше, для кращого ствердження, і печатки свої привісили до цього нашого листа. Писан в Овручі, січня 3-го, індикту 15-го.

² Боденьковський, Волчко (др. пол. XV ст.) — нащадок роду остерських бояр. Родинний осередок — селище Боденьки (тепер Вишгородський район Київської обл.).

³ Гаштольд, Мартин (*Gasztold, Marcin*; 1423–1483) — державний, політичний та військовий діяч Великого князівства Литовського. Боярин, представник шляхетного роду Гаштольдів гербу «Абданк». 1464–1471 рр. староста Новогрудський, 1471–1480 рр. — воєвода Київський, 1480–1483 рр. — воєвода Троцький.

Печатки боярина Волчка Боденьковського та його дітей Євлашка та Романа на продажній грамоті київському воєводі Мартину Гаштольд у 1481 р. (Відділ рукоп. Бібліотеки ім. Врублевського Академії Наук Литви, м. Вільнюс)

№ 3. 1617 р., травня 8. Варшава. — Витяг з «Книги справ воєводств Київського, Волинського та Брацлавського» Руської (Волинської) метрики за 1616–1626 рр. про надання городища Ніжин у довічне володіння Флоріанові Олешку (регест)

Справи року тисеча шестсот сьмнадцатого [...]

Доживотье на городисчо Нѣжинъ Флоріянови Олешкови.

H: Dozywocie Florianowi Oleszkowi na chorodycy Nyzyn (sic!).

C: Danina Florianowi Oleszkowi horodyszczu Nizyn nazwanego, w ziemi Kijewskoy lezacego, i w siele Kleszczowicach włok osmiu, w ziemi wołynskiey w powiecie Włodzimirskim leżących, у огrodu pustego w miescie Kowlu.

Переклад

Справи року тисяча шістьсот сімнадцатого [...]

H: Довічне право володіння Флоріану Олешку⁴ на городище Ніжин

C: Надання Флоріанові Олешку городища, що називається Ніжин, в землі Київській розташованого, восьми волок в селі Клещовичах, в землі Волинській, що в повіті Володимирському лежать, та горбоду порожнього в місті Ковелі.

(Публікація: Руська (Волинська) метрика: регести документів Коронної канцелярії для укр. земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673, (К., 2002), 603)

⁴ Олешко, Флоріан (Olieszko, Florian; бл. 1565–1628) — волинський шляхтич, у різний час обіймав посади війта міста Ковель, писаря Руської (Волинської) канцелярії, королівського секретаря. Отримавши у довічну власність городище Ніжин на Чернігово-Сіверщині, долучився до його розбудови та, можливо, був першим ніжинським старостою.

**№ 4. 1631 р., березня 19. — Відписка путивльських воевод до
московського Розрядного приказу з повідомленням про повстання
проти поляків козаків та міщан Ніжина під керівництвом
козацького старшини Семена Хорошого**

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. По твоему государеву указу и по вѣстямъ посылали мы, холопи твои, исъ Путивля въ литовской городъ въ Нѣжинъ путивльца, сына боярского, Василья Новикова, да съ нимъ донского казака Степанка Климова провѣдаютъ про вѣсти: въ которые въ литовскіе и въ порубѣжные города польскіе и нѣмецкіе люди пришли, и для чево пришли, и гдѣ онѣ нынѣ въ литовскихъ городѣхъ стоятъ, и куда ихъ походу чаятъ.

И нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году, марта въ 2 день, тотъ путивлецъ Василѣй Новиковъ съ товарищемъ приѣхалъ въ Путивль, а въ роспросѣ намъ, холопомъ твоимъ, сказалъ, что де онѣ в Нѣжинѣ не были для того, что стоятъ де въ Нѣжинѣ черкасы⁵ въ зборѣ и изъ Нѣжина де выные города никою не пускаютъ. А были де онѣ въ Борзнѣ и слышали отъ литовскихъ людей, что стоятъ де поляки от Нѣжина в 20-ти верстахъ въ тѣхъ же городкѣхъ, въ которыхъ стали, перешодши Днѣпръ преже сего. А ждуть поляки указу зъ сойму, и ссылки де у поляковъ съ черкасы ни о чомъ нетъ. А которые де, государь, черкасы посланы были къ полякомъ о договорѣ, чтобъ они взяли у нихъ кормъ, и поляки де корму у нихъ не взяли и отпустили ихъ, черкасъ, опять назадъ. А говорили де поляки черкасомъ, чтобъ пустили ихъ, поляковъ, стоятъ в Нѣжинѣ; и черкасы де и нѣжинскіе мѣщанѣ поляковъ въ Нѣжинѣ стоятъ не пустятъ. А при нихъ же, Василье, приѣхали въ Борзну исъ Польши, из Оршавы⁶, капитана Вышля похолки⁷, а сказывали де онѣ въ Борзнѣ, что нынѣ въ Аршевѣ сойма, а на сойму де пришолъ при нихъ посолъ турецкой для того, чтобъ де польской король велелъ черкасъ изъ Запорогъ свѣсть. А будѣтъ де король черкасъ изъ Запорогъ свѣсть не велить, и турецкому де царю за то приходитъ на польскую зѣмлю войною. А что де нынѣ у польскихъ людей на сойме приговорѣно, того онѣ, Василѣй, не вѣдаютъ. А въ Нѣжинѣ де, государь, урядникъ королевской, а у черкасъ старшиною казакъ Сенка Хорошой, и въ зборѣ де черкасъ тисечи зъ двѣ, а задору де у поляковъ съ черкасы никакова нѣтъ.

(Оригінал: РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк.

⁵ Черкаси — одна з назв українських козаків, що була поширеною в XV–XVIII ст. у Московському царстві.

⁶ Тут — Варшави.

⁷ Тут, пахолок, похолок — поширена в XVI–XVII ст. назва слуги, помічника.

Польське військо біля стін фортеці.
Малюнок А. ван Вестерфельда,
середина XVII ст.

37–39. *Публікація: Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы: В 3-х т., Т. 1: 1620–1647, Сост. Е. М. Апанович, Е. И. Луговая, С. П. Майборода, Н. Ф. Первак, Л. А. Проценко, Н. С. Сидоренко, (М., 1953), 99–100.*

№ 5. 1631 р., квітня 30. — Витяг з відписки путивльських воєвод та опитувальних статей козака Назара Сахнова про військові сутички ніжинських козаків, міщан та селян з польськими військами

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году апрѣля въ 13 день, приѣхалъ въ Путивль изъ литовскіе зѣмли литвинъ на твое государево имя [...] робочѣй человекъ Назарка Сахновъ. А вѣстей онъ, Назарка, намъ, холопѣмъ твоимъ, сказалъ, что поляки де стоятъ подъ Нѣжиномъ и мѣжъ собою бьютца, а нѣжинцы всѣ сидятъ въ осадѣ. А за что бьютца и иныхъ городовъ черкасы помагаютъ ли имъ, нѣжинцамъ, про то онъ не вѣдаетъ. А жилъ де онъ в Чернѣговскомъ уѣздѣ за Васильемъ Солтыковымъ во крестьянѣхъ. [...] А на Москвѣ въ Розрядѣ выходець литвинъ Назарко Сахновъ сказался съ Украины, изъ городка исъ Сѣволожи казачий сынъ. [...] А вѣстей сказалъ: сеѣ зимы пришли исъ Польши на Украину хъ Киеву ляхи и стали въ трехъ городкѣхъ: въ Быковѣ, въ Березанѣ, въ Носовцѣ. А хто у тѣхъ ляховъ полковникомъ или ротмистромъ, и сколько тѣхъ ляховъ числомъ, и по королевскому ли вѣленью онѣ пришли или собою, гдѣ имъ впередъ быти, про то не вѣдаетъ.

И въ Великій постъ, на которой недѣлѣ, того онъ не упомнитъ, писали запорожскіе казаки изъ городка изъ Нѣжина въ ихъ городокъ и в-ыные городки, гдѣ живутъ черкасы, что идутъ къ нимъ къ Нѣжину ляхи, и они бѣ ихъ не подали. И ихъ, казаковъ, изъ городка исъ Сѣволожи ѣздили въ Нѣжинъ 40 человекъ, да и из-ыныхъ городовъ казаки въ Нѣжинъ съехались жъ въ Великіе говѣина, а было черкасъ въ Нѣжинѣ съ 6000 человекъ, а полковникъ у нихъ былъ Ивашко Балиловець.

И на второй недѣлѣ Великого поста приходило ляховъ къ Нѣжину зъ 2000 человекъ исъ тѣхъ исъ трехъ городковъ, гдѣ они стоятъ, и просилися въ Нѣжинъ стоятъ. И у нихъ черкасы просили королевскихъ листовъ, будѣтъ листы ѣсть, и они ихъ пустятъ въ Нѣжинъ. И ляхи листовъ не показали, къ Нѣжину приступали трожды, въ послѣдніе приступали на 5-й недѣлѣ Великого поста, на Благовѣщенъевъ день; а онъ, Назарко, на тѣхъ боѣхъ на всѣхъ былъ. И на первомъ бою выходили черкасы на вылоску въ слободѣ въ Мринѣ, побили ляховъ 2 роты по смѣтѣ съ 300 человекъ. А на послѣднихъ боѣхъ ляхи приходили къ Нѣжину всѣми людьми, и черкасы сидѣли отъ ляховъ в осадѣ, и билися съ ними зъ города,

и на тѣхъ боѣхъ ляховъ побили жъ, а сколько человекъ побито, того не вѣдаетъ. И съ послѣднего де бою поѣхалъ онъ, Назарко, изъ Нѣжина въ свой городокъ Сѣволожь, а въ Нѣжинѣ сидѣли въ осадѣ жъ; а послѣ ево что здѣлалось, про то онъ не слышалъ. Соймъ быъ у короля въ Великіе говѣина, и поминовался въ говѣина жъ. [...]

(**Оригінал:** РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 144–148. **Публікація:** *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы*, Т.1, 101–102.)

№ 6. 1631 р., травня 23. — Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про зняття польськими військами облоги Ніжина

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году майя въ 12 день пришли въ Путивль изъ Литовскіе зѣмли, зъ городка Дѣвицы, литовскіе люди два человекъ. Въ распросѣ намъ, холопѣмъ твоимъ, сказались: Василѣй да Семень зъ женою Гурские. А пришли де онѣ въ Путивль на твое государево имя. А вѣстей онѣ, Василѣй да Семень, сказали намъ, холопѣмъ твоимъ: которые де литовскіе люди и нѣмцы с Муцарскимъ стояли подъ Нѣжиномъ, и тѣ де литовскіе люди отошли были отъ Нѣжина прочь и пошли было за Днѣпръ, и с ними де встретился панъ Лащ и поворотилъ де ихъ назадъ въ городъ Насовку. А слышали де, государь, онѣ, что тѣ литовскіе люди и нѣмцы хотятъ опять къ Нѣжину приходить для того, что зимою изъ Нѣжина приходили черкасы на техъ литовскихъ людей подъ Насовку и ихъ де побили. [...]

(**Оригінал:** РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 201–202. **Публікація:** *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы*, Т. 1, 108.)

№ 7. 1631 р., травня 28. — Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про розташування польських військ біля Ніжина до складання козацького реєстру

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году майя въ 6 день посылали мы, холопи твои, ись Путивля въ литовской городъ въ Нѣжинъ путивльского торгового человекъ Ивашка Симонова для провѣдованья

вѣстѣй. А въ распросѣ намъ, холопѣмъ твоимъ, сказалъ, что де онъ, Ивашка, былъ въ Нѣжинѣ, и въ Нѣжинѣ де, государь, черкасы и всякіе люди отъ поляковъ берегутца въ день и въ ночь безпрѣстанно, а поляки де, государь, стоятъ въ старыхъ мѣстехъ, гдѣ онѣ, перешодъ на сю сторону Днѣпра, прежъ сего стали. А слышелъ де онъ, Ивашка, въ Нѣжинѣ, что стоятъ имъ до тѣхъ мѣстъ, покаместа черкасъ разберутъ и распишутъ на 3000. И черкасы де лутчіе люди, хотятъ расписыватца, а мѣлкіе де черкасы жъ расписываться не хотятъ. А вскорѣ ль де, государь, станутъ ихъ разбирать, и кому ихъ того онъ не вѣдаетъ. А збору де, государь, черкасомъ, опрично нѣжинскихъ черкасъ, нигдѣ нетъ. А изъ Нѣжина де, государь, черкасы и мѣщанѣ многіе идутъ въ рознь по инымъ городомъ для того, что блудутца приходу отъ поляковъ.

(*Оригінал*: РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 223–224. *Публікація*: *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы*, Т.1, 108.)

**№ 8. 1631 р., червня 4. — Витяз з відписки севського воєводи
С. Стрешнева з повідомленням про військові дії біля Ніжина**

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Руси холоп твой Степанка Стрешневъ челом бьетъ. [...] И какъ де, государь, в прошломъ 138-м (1630) году приходили на казаковъ под Переясловль ляхи съ гетманомъ Конецпольскимъ⁸ и бились за вѣру, [...] И въ тое де, государь, пору запороские козаки ляховъ побили и гетмана Конецпольскогоу били. И ляхи де, государь, съ козаками помирились на томъ, что козакомъ быть во крѣстьянской вѣрѣ по прѣжнему, а ляхомъ вѣры ихъ не нарушить. И послѣ де, государь, тово въ нынѣшнѣмъ в 139-м (1631) году, передъ Рождествомъ Христовымъ, ляхи, собрався, опять пришли въ литовскіе въ порубежные и украинные городки: подъ Дѣвицу, подъ Насовку, въ Быково, въ Крыловъ. А козаки де, государь, розашлись были по дамомъ И слышали, что ляхи пришли опять на нихъ, на казаковъ, и козаки де, государь, запороскіе и черкасы сошлись опять въ сходъ и стали в Черкасѣхъ, да въ Переясловлѣ, да въ Канѣвѣ. А всево де, государь, было казаковъ 15000, а гетманъ де, государь, у казаковъ Торас Буть⁹, а другой гетманъ былъ Гришка Чорной. А ляховъ де стоитъ противъ

⁸ Конецпольський, Станіслав (1591–1646) — польський шляхтич, воєначальник і державний діяч Речі Посполитої. Польний гетьман коронний, придушував повстання Тараса Федоровича. Повідомлення про його загибель є помилковим.

⁹ Бут, Тарас (Тарас Федорович, Хассан Тарасса; ? – бл. 1639) — гетьман (кримсько-татарськ. походження) запорозьких козаків з 1629 року, керівник антипольського повстання.

козаковъ 12000, а гетманы де, государь, у ляховъ одинъ Лащ¹⁰, а другой Лапатинской. [...] И у козаковъ де, государь, стала рознь, гетманъ Гришка Чорной, а съ нимъ запороскихъ козаковъ 6000, переѣхали къ ляхомъ; и зъ гетманомъ де съ Тарасомъ осталось запороскихъ козаковъ всево 9000. А нынѣ де, государь, запороскіе козаки съ ляхами битца хотятъ за вѣру жъ и за то, чтобъ имъ быть въ козачьемъ списку, сколько ихъ соберетца попрѣжнему. [...]

А на Страсной де, государь, недѣли в пятницу ляхи и запороскіе козаки, которыя къ нимъ переѣхали, приходили подъ украинной черкасской городокъ подъ Нѣжинъ, и къ городу приступали, и на томъ де, государь, приступѣ нѣжинцы, служивые всякіе люди и мѣщанѣ, убили ляховъ, и запороскихъ козаковъ, и нѣмецъ тысячи съ полторы и больши. И ляхи де отшодъ, стали опять въ тѣхъ же городкѣхъ, въ которыхъ они стояли. А хотятъ де, государь, они опять приходитъ Нѣжина даставать, и говорятъ, что де имъ, не взявъ Нѣжина, прочь не отхадить зато, какъ де они, ляхи, напередъ тово прихадили на козаковъ, а къ нимъ въ Нѣжинъ присылали листы, чтобъ они запороскимъ козакомъ кормовъ не давали и къ себѣ въ городъ не пушали; и они де тѣхъ запороскихъ козаковъ въ городъ къ себѣ пустили, и кармы имъ давали, и стояли противъ ихъ съ козаками заодно. И нынѣ де, государь, послѣ Святой недѣли изъ Нѣжина служивые и всякіе люди писали въ Черкасы и въ Переясловль ку гетману къ Торасу и хъ козакомъ, чтобъ они пришли ихъ оборанять отъ ляховъ. И гетманъ де, государь, козачей Торасъ писалъ къ нимъ въ Нѣжинъ, что имъ оборанять ихъ въ Нѣжинъ приходитъ немошно, потому что де промѣжъ ихъ стала рознь, и имъ де, козакомъ, битца съ ляхами и дажидатца ихъ въ тѣхъ городѣхъ, у которыхъ они нынѣ стоятъ въ Черкасѣхъ, въ Переясловлѣ да въ Каневѣ. [...]

(Оригінал: РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 227–234. **Публікація:** Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы. Т.1. С. 109–111.)

¹⁰ *Лащ, Самійло* (1588–1649) — польський шляхтич, військовий та державний діяч Речі Посполитої, учасник придушення козацьких повстань.

№ 9. 1633 р., лютого 19. Краків. — Сеймове підтвердження королівського надання Яну Пянчинському лісових хуторів Кропивне та Безуглівка, що раніше належали Ніжинському замку (регест)

№ 77. Kraków, na sejmie koronacyjnym, 19 lutego 1633. Król nadaје Janowi Piączyńskiemu dożywotnio wsie (futory leśne): Kropiwną i Bezohółówkę w księstwie [Czernihowskim] Siewierskim, które należały do tej pory do zamku Niżyńskiego. Piączyński zasłużył się w wyprawach wojennych. Dokument podpisany przez Władysława IV i Pawła Kołodzkiego (sekretarza królewskiego).

(Публікація: Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633–1635, kancelerstwa Jakuba Zadzika. Kraków, 2018. Seria nowa, t. X. S. 21.)

Переклад

№ 77. Краків, на коронаційному сеймі, 19 лютого 1633 року. Король надає Янові Пянчинському* довічно села (лісові хутори) Кропивна та Безоголівка (Безуглівка) в князівстві (Чернігівському) Сіверському, які до цього часу належали до Ніжинського замку. П'янчинський заслужив це у військових походах. Документ підписаний Владиславом IV і Павлом Колудзьким (королівським секретарем).

№ 10. 1633 р., лютого 19. Краків. — Сеймове підтвердження королівського надання в довічне володіння Ольбрихту Кохановському села Талалаївка, що раніше належало Ніжинському староству (регест)

№ 78. Kraków, na sejmie koronacyjnym, 19 lutego 1633. Król nadaје Olbrychtowi Kochanowskiemu, sędziemu ziemskiemu braclawskiemu, prawem dożywotnim wieś Tałaiówkę w księstwie [Czernihowskim] Siewierskim nad rzeką Kropiwną, przynależną do włości Niżyńskiej. Kochanowski zasłużył się za panowania Zygmunta III w wyprawach mołdawskich oraz inflanckich i moskiewskich a także w obronie przed Tatarami. Ma wyznaczać poddanych do wywożenia towarów leśnych z lasów królewskich na listowne wezwanie króla, oddawać powołowszczyznę, nie wolno mu wypalać popiołów. Dokument podpisany przez Władysława IV i Pawła Kołodzkiego (sekretarza królewskiego).

(Публікація: Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 21.)

Переклад

№78. Краків, на коронаційному сеймі, 19 лютого 1633 року. Король надає Ольбрихтові Кохановському**, земському судді брацлавському, довічне право на володіння селом Талаївка (Талалаївка) в князівстві (Чер-

* Пянчинський, Ян (Piączyński, Jan) — польський шляхтич; підчаший новгород-сіверський (1635-1646), підстароста ніжинський (1640), згодом — королівський секретар.

** Кохановський, Ольбрихт (Kochanowski, Olbrycht) — польський шляхтич; головний суддя Брацлавського воєводства.

нігівському) Сіверському, розташованим над річкою Кропивна, що належить до Ніжинського староства. Кохановський відзначився за правління Сигізмунда III у молдавських, інфляндських (лівонських) та московських походах, а також в обороні від татар. Він зобов'язаний призначати підданих для вивезення лісових товарів з королівських лісів за письмовим наказом короля, сплачувати поволощизну*; йому не дозволено спалювати ліси для виготовлення попелу (поташу). Документ підписано Владиславом IV і Павлом Колудзьким (королівським секретарем).

№ 11. 1633 р., травня 25. Гродно. — Сеймове підтвердження виділення 800 волоків землі на пустоші Крупичполе та Лосіглови (Лосині Голови) в користування службових людей, які несуть охорону Ніжинського замку (регест)

№ 325. Grodno, 25 maja 1633. Król potwierdza, że ze względu na zagrożenie księstwa Czernihowskiego ze strony nieprzyjaciela, osadził ludzi służebnych dla obrony zamku Niżyńskiego, i polecił wymierzyć dla nich włók osiemset na sto koni na pustoszy Krupicpole i Łosieglowy. Włóki te otrzymali prawem lennym. Dokument podpisany przez Władysława IV.

(Публікація: Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 83.)

Переклад

№ 325. Гродно, 25 травня 1633 року. Король підтверджує, що через ворожу загрозу для князівства Чернігівського він розмістив службових людей для охорони Ніжинського замку і наказав відміряти їм 800 волок на 100 коней на спустошених землях Крупичполе та Лосіглови (Лосині Голови). Ці волоки були надані на основі ленного права**. Документ підписано Владиславом IV.

№ 12. 1635 р., січень – березень. — Сеймове підтвердження королівських привілеїв, виданих католицьким монахам бернардинського ордену на володіння в містах Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині (регест)

Dla pomnożenia chwały Bożej, w rekuperowanych z rąk nieprzyjacielskich Siewierskich prowincjach w Cherniechowie, Nowgorodku i Nizinie, nadane, tak od przodków naszych, jako i nas samych, privilegia zakonnikom ordinis praedicatorum, in toto approbujemy.

* Поволощизна, поволощина — державний грошовий податок у Речі Посполитій, який сплачувався з кожного господарства в залежності від його стану, кількості та якості орної землі, наявності робочої худоби та ін. Скасований на українських землях з початком національно-визвольної війни у 1648 р.

** Ленне землеволодіння — система власності на землю, яка передбачала отримання маєтностей за виконання військової служби.

(**Публікація:** Constitucie seymu walnego koronnego warszawskiego roku 1635. Krakow: w drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1635. S. 35–36; Volumina Legum. T. III, (Petersburg, 1859), 419. *Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету Миколи Гоголя.*)

Переклад

Задля поширення слави Божої у повернутих з рук неприятельських Сіверських провінціях, в Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині, привілеї, як видані попередниками нашими, так і нами самими, монахам вищезгаданого ордену повністю підтверджуємо.

№ 13. 1635 р., квітня 3. Варшава. — Сеймове підтвердження на відмову Щасного Вишеля від пожиттєвих прав на війтівство Ніжинське на користь Адама Казановського

№ 732. Warszawa, 3 kwietnia 1635. Król pozwala, by Szczęsny Wessel, chorąży nowogródzki, zasłużony w różnych ekspedycjach wojennych, zwłaszcza moskiewskiej, mógł ustąpić praw dożywotnich do wójtostwa miasta Nizyn na rzecz Adama Kazanowskiego, starosty tłumackiego.

(**Публікація:** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 184.)

Переклад

№ 732. Варшава, 3 квітня 1633 року. Король дозволяє Щасному Вишелю, хорунжому Новгородському (Сіверському), який відзначився в різних військових експедиціях, зокрема московській, відмовитися від пожиттєвих прав на війтівство міста Ніжин на користь Адама Казановського*, старости тлумацького.

№ 14. 1635 р., квітня 15. Варшава. — Сеймове підтвердження на відновлення королівського привілею Щасному Вишелю на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві

№ 750. Warszawa, 15 kwietnia 1635. Król odnawia swój przywilej z 12 kwietnia 1629 roku, dla Szczęsnego Wiszla, chorążego nowogródzkosiewierskiego, na czterdzieści włók nad rzeczkami Zahorówką i Pliską, w województwie Czernihowskim prawem lennym wieczystym. Teren ten, położony koło gruntu borznińskiego, także należące do Wiszla, jest już przez niego osadzany. Stary przywilej zaginął podczas najazdu moskiewskiego na

* *Казановський, Адам (Kazanowski Adam, 1599–1649)* — польський шляхтич, державний діяч Речі Посполитої; підкоморій надвірний коронний (1634), з 1643 р. — стольник великий коронний. Свояк ніжинського старости Миколи Потоцького.

miasteczko Borzny [in. Brozna]. Włóki te zostały wyznaczone przez komisarzy królewskich: Erazma Strawińskiego, podkomorzego [nowogrodzkiego] i Adama Wiśniowskiego, podsędka nowogrodzkiego-siewierskiego, starostę niżynskiego. Następnie zostały wymierzone przez Mikołaj Dembowski, subdelegata podkomorzego, i Krzysztofa Krynickiego, mierniczego księstwa siewierskiego, dnia 1 września 1630 roku, granice opisane zostały aktem wydanym przez nich w Borzni 3 września 1630 roku. Nadanie nie obejmuje prawa do wytwarzania saletry i towarów w leśnych, Wessel zobowiązany jest do obrony zamku czernihowskiego. Dokument podpisany przez Władysława IV i Jakuba Maksymiliana Fredrę, sekretarza JKM.

(Публікація: Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 188.)

Переклад

№ 750. Варшава, 15 квітня 1635 року. Король відновлює свій привілей від 12 квітня 1629 року для Щасного Вишеля, хорунжого новгород-сіверського, на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві, на довічному ленному праві. Ця ділянка, розташована біля землі Борзнянської, також належної Вишелю, є вже ним заселеною. Старий привілей загубився під час московського нападу на містечко Брозна [Борзна]. Волоки були визначені королівськими комісарами: Еразмом Стравінським, підкоморієм [новгородським] та Адамом Вішньовським, підсудком новгород-сіверським, старостою ніжинським. Згодом були виміряні Миколаєм Дембовським, субделегатом підкоморія, та Кшиштофом Криницьким, землеміром князівства Чернігівського, 1 вересня 1630 року; межі були описані актом, виданим ними в Борзні 3 вересня 1630 року. Надання не охоплює права на виробництво селітри та лісових товарів, Вишель зобов'язаний захищати Чернігівський замок. Документ підписаний Владиславом IV та Якубом Максиміліаном Фредро, секретарем Його Королівської Милості.

**№ 15. 1637 р. — Витяг з щоденника домініканського ченця
Шимона Окольського про придушення хвилювань в Ніжині та
страту ватажків повстання польним гетьманом та ніжинським
старостою Миколою Потоцьким¹¹**

[1637, grudnia 25] [...] W dzień Narodzenia Pańskiego z dział oddawszy pokłon Bogu na jutrzni, i odprawiwszy nabożeństwo, uderzono do koła na wojsko koronne, w którym gdy j. m. p. hetman wielce i mile dziękował za użyczenie niedziel trzech i tak szczęśliwych ku posłuczeństwu sobie i służbie

Засідання міського уряду. Старовинна гравюра.

rzpltej i ojczyźnie, dał im wiadomości iż nowe kupy po za Dnieprzu, z Skidanem są, a drugie dalej się ozywają, przeto iż te niedziel trzy prędko zchodzą, prosił każdego z poruczników ich mci, aby do końca tąż ochotą nieprzyjaciela uskromili.

[...] Nazajutrz 26 ruszywszy się, Dniepr i z armatą przeszedł, i zaledwie wpół mili było wojsko za Dnieprem, ali Kizima kozacy rejestrowi j. m. panu hetm. przywiedli, a jego kompanią chłopią rozegnali... Tak Bóg j. m. p. hetmanowi szczęścił... iż oco jedno zamyślił, to wszystko od Boga miał, i deszcz, i mróz, i zwycięztwo... Przeto tak uspokojoną w małym czasie Ukrainę z łaski boskiej mając, przyciągnąwszy z wojskiem pod Jeremijówkę, wojsko jedno za stanowisko za Dniepr nazad obrócił, drugiemu z armatą i z więźniami ku Kijowu iść kazał, drugiemu za Kijów, aż ku Morawskim statkom*, hibernę dla pohamowania zewsząd swawoli, mieć kazał. Ale gdy się sam ku Arkliom j.mć przybliżył, nowe zaszły rumory po rozpuszczeniu wojska. Piszą od Lubień, iż trzeci raz się tam kupi nieprzyjaciel i pustoszy miasta, pierwej Skidan, potem Kukla i Skrebecz, teraz Kazimeńko i Dukrenko, którzy kościół i klasztor spalili, Bernardynów pozabijali i chować ich nie dopuszczą.

¹¹ *Потоцький, Микола* (бл. 1593–1651) — магнат, військовий та державний діяч. Польний, згодом — великий гетьман коронний Речі Посполитої. Ніжинський староста. Мав прізвисько «Ведмежа Лапа».

* *Morawskim statkom* — помилка друку. Треба: *Morawskim szlakom*.

Польний коронний гетьман
Микола Потоцький «Ведмежа
Лапа» (бл. 1593 – 1651)

P. Kłobuczyńskiego z bratem i czeladzią zabili, takż p. Bedlińskiego, p. Wyśnierskiego i z żoną i z matką, p. Krasnosielskiego, Kalęckiego, Kijańskiego, Pudłowskiego, Głowackiego, i wiele innych ludzi i żydów zabili. Posłał znowu j. m. p. Stanisława Potockiego, brata swego z j. mcią panem Kazanowskim, p. Giżyckiego, p. Komorowskiego, p. Wichrowskiego, ks. Czetwertyńskiego i innych z chorągwiami, i do pułkownika Mirochrockiego aby w to wejrzał, imał, odsyłał, karał. Potem się do Pereasławia sam j. m. p. hetman ruszył, i tam skarał buntowników, dawszy ich pod miecz trzech, toż prawie i po wszystkich miasteczkach czynił, a przykładem jego właśni panowie poddanych swawolnych swoich karali, jedni na gardle, drudzy na majętności.

Na nowy rok puścił się j. m. do Nizina, ale ochotnega gościa miawszy j.m.p. podkomorzy czerniechowski nie puszczał go z domeczku swego i ochotnie przyjmował, lubo i on sam z wojny kozackiej gościem był w domu swoim. Przhjachawszy do Nizina, buntowników Pieroga z pięciu starszych dał pościnać. Tam kozacy miechroccy Kizimenka przywiedli. Przyszło tam pisanie w tym czasie jmcі p. krak. hetmana wiel. koronnego, w którym mu z tak wysokiej wiktoryi i prędkiego uspokojenia winszuje. [...]

Niedługo się bawiać w Nizinie, ale sporządzone chorągwie na stanowiskach miawszy, do Kijowa, aby stolicę swej woli justitia administrata rektyfikował, jachał. Tam miasto, jako się godziło, przyjmowało j. m. p. hetmana, j. m. k. metropolit nawiedzał, szkoły nowo erylowane piękną oracyą witały. Nazajutrz capita łotrów i sakrylegów Kizima i z synem na pal wbić kazał, trzeciemu Kuszowi łeb uciąć. [...]

Переклад

[1637, 25 грудня] [...] У день Різдва Христового, віддавши славу Богові гарматними пострілами під час ранішньої служби та прослухавши літургію, коронне військо зібралося на раду, де гетьман посилено й милостиво дякував усім за згоду служити протягом трьох тижнів, за таку успішну службу та покірність йому та Речі Посполитій; повідомив, що за Дніпром Скидан¹² зібрав нові юрби, за якими показуються ще інші, а через те, що обіцяні три тижні наближаються до кінця, просив кожного з поручиків з тією ж старанністю громити ворога до кінця.

[...] Зранку 26-го військо рушило та перейшло з гарматами Дніпро, але ледве відійшло півмілі від Дніпра, як реєстрові козаки привели до гетьмана Кізима, а його селянське ополчення розігнали. Видно сам Бог сприяв гетьманові, посилаючи за його бажанням і дощ, і мороз, і перемогу... Тому, заспокоївши з Божою допомогою Україну в такий нетривалий час, його милість, прибувши з усією армією до Єреміївки, частину війська відіслав назад за Дніпро на квартири, іншу частину з

¹² Скидан, Карпо (?–1638) — полковник Війська Запорозького, один з очільників антипольського повстання у 1637–1638 рр.

гарматами та полоненими послав до Києва, третю направив далі за Київ до Муравського шляху на зимові квартири, давши наказ повсюдно придушувати повстання. Але коли гетьман, розпустивши таким чином війська, сам наблизився до Ірклієва, сталося нове заворушення: отримано письмову звістку з Лубен, що втретє вже збирається ворог і руйнує місто; спершу Скидан, після Кукла та Скребець, тепер Кізіменко та Дукренко, які спалили костел та монастир, бернардинів перебили та забороняють їх поховати, вбили також панів Клобучинського з братом та слугами, Ведлинського, Віснерського з дружиною та матір'ю, Пудловського, Гловацького та багатьох інших шляхтичів та євреїв. Його милість знову надіслав свого брата Станіслава Потоцького, панів Казановського, Гіжицького, Коморовського, Віхровського, князя Четвертинського та інших з хоругвами і водночас наказ полковнику миргородському вникнути в справу, затримувати й карати винних. Сам гетьман попрямував до Переяслава, покарав там бунтівників, трьох стратили смертю, і так майже в кожному містечку, а за його прикладом і самі пани карали своїх непокірних підданих то смертю, то позбавленням майна.

На Новий рік попрямував його милість до Ніжина, але маючи бажаного гостя, його милість пан підкоморій чернігівський не відпускав його з домівки своєї та приймав люб'язно, бо й сам через війну козацьку гостем був в оселі своїй. Приїхавши до Ніжина, бунтівників Пирога з п'ятьма старшинами віддав на страту. Там козаки миргородські й Кізіменка привели. У той же час отримав листа від великого коронного гетьмана, який хвалебними висловами вітав його з такою гучною перемогою та швидким заспокоєнням краю. [...]

Пробувши недовгий час у Ніжині, гетьман попрямував до Києва, щоб навести законний порядок у цьому центрі обурення, тим часом як у призначених пунктах стояли наготові корогви. Місто прийняло гетьмана з належними почестями, його відвідав митрополит, а новостворені школи вітали пишною промовою. На другий день гетьман наказав посадити на кіл ватажків бунту і святотатців Кізіма із сином, а третього, Куща, обезголовити. [...]

(Публікація: Okolski, Sz. Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637: tudzież Kontynuacya dyaryusza wojennego w roku 1683. Kraków, 1858. S. 69–72; Дневник Симеона Окольского. Мемуари, отн. к истории Южной Руси. Вып. 2. Киев, 1896. S. 211–213.)

№ 16. 1639 р., березня 18. Чернігів. — Витяг з чернігівських гродських книг, який містить акт розмежування Ніжина, Володькової Дівиці та Носівки (регест)

Выпис с книг кгородских воеводства Черниговского. Року тысяча шестсот тридцат девятого месяца марта осмнадцатого дня. На уряде кгородском, в замку его корол[евской] милости черниговском, передо мною, Миколаєм Дубницким, на тот час наместником воеводства Черниговского, ставши очевисто у книг кгородских черниговских урожоний пан Крыштоф Кгаевский, именем ясневелможного мл. пана Миколая с Потока Потоцкого, воеводи брацлавского, гетьмана полного коронного, енерала подолского, каменецкого, лятичевского, нежинского etc. старосты, подал *пер облятам*¹³ акъты чотыри комиссарские с ограничения нежинского, печатми и подписами рук ясневелможных, велможных и урожоных их мл. панов комисаров сеймом прошлым на успокоене дифференций граничных стверженные, которые то акты або декрета комиссарские оригиналы уже и до книг подкоморских суть пред велможного его мл. пана Адама з Брусилова Киселя, подкоморого черниговского, старосты носовского, яко сусцепъта руки его мл. на тих оригиналах сведчит вписанные и так ся в собі мают: *(далі йде текст латинською і польською мовами, котрий подається у вигляді регесту)*

Ми, послані королем і Річчю Посполитою для розмежування власності замків і обивателів Чернігівського воеводства, визнання «прав і привілеїв кожному зокрема». Розмежування починається з Ніжина, «на місце згадане, Сальну Дуброву (Salną Dąbrowę), де землі ніжинські, носівські і биківські зійшлися, і тут ніжинські беруть свій початок». Ми приїхали сюди на призначений час, щоб розглянути позов Потоцького до Адама Киселя. Представники позивача пред'явили документ, текст якого наводиться: Мартин Калиновський, чернігівський воевода, Олександр Пясочинський, київський, Улановський, Миколай Косаковський, чернігівські каштеляни і старости, Щенсний Вишель, подкоморій новгородський, Анджей Косаковський, чернігівський, Миколай Кисіль — новгородські хорунжі, Станіслав Пясочинський, суддя, Якуб Война Оранський, підсудок, Миколай Солтан, писар судовий земський, чернігівські урядники комісари вельможному пану Адаму Киселю, чернігівському підкоморію і носівському старості. Повідомляємо, що до нас, комісарів, визначених до розмежування ухвалою минулого сейму, також до присудження реституції, доходять відомості про певні

¹³ «Пер облятам» (від лат. *per oblatam* — «через об'явлення») — юридичний термін, який означав офіційне подання клопотання у вигляді письмового документа, «через пред'явлення», а не усно.

BOHDAN CHMIELNICKY EXERCITUS
S. R. M. ZAPOROHSCENSIS PRAEFECTUS.

Gulke Hondius Sculpit. Gedani An. 1681.

Тетъман Війська Запорозького
Богдан Хмельницький
(бл. 1595 – 1657)

розходження між Дивицею й Носівкою, володінням Потоцького, та містом Ніжином. Прагнучи це заспокоїти згідно старого опису кордонів міста Ніжина, ми призначили розгляд справи на 9 грудня 1638 р. Вимога пред'явити Потоцькому документи й свідків.

30 грудня 1638 р.

Ми провели кордони і насипали копці від Сальної Дуброви до Плоскої Могили. Ніжин представляли Дмитро Кузич, бурмистр, і два райці Ян Бучинський і Олекса Кудря. Був також возний¹⁴ Ян Сеницький з Ніжина. Від Плоскої Могили витікають дві річки: одна тече до Удаю в правий бік, друга — вліво до містечка Дивиці і впадає аж у річку Остер. Ці дві річки називаються Дивицями. Ці річки згідно попереднього комісарського розмежування розділяють Носівку й Ніжин. Тут ми насипали копці. Лосинівка належить до Носівки, а в правий бік землі, які тягнуться до Талалаївки і Ніжина аж до ніжинського мосту, а з містечка Дивиці найближче до р. Кропивни. Зліва — дивицькі землі, справа — кропивенські й ніжинські. Над р. Остром, а потім над Плоським болотом, аж в половину цього болота до останнього копця з Ніжина, поставили 9 копців. «Которые то вси чотыри акъты и декрети комисарские ограничєня усих чотырох стен (сторон?) места Нежина, так яко *афференс* потребовал, *уно волюмине*¹⁵ до акът нинешних кгородских черниговских суть вписаные. С которых и тот выпис одного акту стороне требующой и аффекътуючой под печатю кгородскоу черниговскоу ест выдан.

Писан в замку Черниговском.

Корикговал Турчынович».

(**Оригінал:** ІР НБУВ, ф. ІІ, спр. 18432. *Копія кін. ХІХ ст. Публікація:* Мицик Ю., Тарасенко І. 3 нових документів до історії Сіверщини (ХVІІ–ХVІІІ ст.), Ч. 20. *Сіверянський літопис*. №1. 2021. С. 80–81; Сіверщина гетьманських часів. Т. 4: 1741 р. – кінець ХVІІІ ст. Збірник архівних документів. Київ–Чернігів, 2022. С. 135.)

¹⁴ Возний — судовий урядовець в Україні та Польщі в ХVІ–ХVІІІ ст.

¹⁵ «Афференс» (від лат. *afferens* — «подання, принесення») — тут «подане клопотання». «Уно волюміне» (від лат. *uno volumine*) — «в одному томі», в одному документі.

**№ 17. 1650 р., серпня 1. Іркліїв. — Універсал гетьмана
Богдана Хмельницького про заборону чинити утиски
ніжинським міщанам**

Богданъ Хмельницкий, гетманъ Войска его к[оролевской] милости Запорозкого.

Паномъ полковникомъ, сотником, атаманомъ, висилкомъ вшеляким, од нас в Сѣверъ кожного часу высланим, до вѣдомости подаємо, иж дошло нас вѣдати, же розніе в справах войсковых в тамтиє краи заехавши в месте его к[оролевской] милости Нѣжине, незвичайніе в стациях податки витегают и в напоях розніе утяження и инние эксцесси пополняют. Прето хочемо то по вас мѣти, хто бы ено колвек подател сего унѣверсалу, от нас мешаном нѣжинским даного, важилсе над слушност и звычай будучи висилкою и мимоиздом прикрост чинити, уряд меский зневажати и до шкоди убогих людей в Нѣжине месте приводити, таковой кождый за однесенем до нас, а слушнимъ доводом о кождый виступок незвычайный сурове на горле каранъ будет, чего полковник наш тамошний нѣжинский пилно постерегати мает под срогим каранем, што для лепшое ваги при звиклой печати войсковой и с подписом руки наше сѣй унѣверсалъ иным видам розказуем.

Данъ в Ірклѣю, 1 августа, 1650 року.

Богданъ Хмельницкий, рука власна.

Іоан Выговский, писар Войска Запорозкого,
рукою власною.

(Оригінал: Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція актів Київської казенної палати. № 13. На звороті: "Жебы нѣхто наддер не важилсе вымышляти, жебы особ майстратових безъвинне не смѣл зневажати. Его милости пана Богдана Хмельницкого, року 1650 августа 1." Публікація: Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Київ, 1961. С. 180, №110; Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657. Київ, 1998. С. 108, №38. Опис: Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 415–416.)

**№ 18. 1652 р., червня 18. Табір під Баром. — Універсал гетьмана
Богдана Хмельницького про взяття під захист ніжинського
війта Івана Шинявського, урядовців магістрату, старшини та
шляхти ніжинської, а також їхнього майна**

Богданъ Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

До вѣдомости подаємъ всѣм полковникови, сотником, асавулом и всему Войска Запорозкого рыцарству, в месте Нѣжине будучим, иж Іоанна Шинявського, Александра лентвойта, бурмистра Дмитра,

Филиппа писара, которые нам во всем посвѣдчилисе, взявши их в опеку нашу войсковую, яко во всем нам добре залецоних, хочемо на вас мѣти, абисте так ихъ самих, жоны и дѣти их, яко тежъ доми и добитки во всемъ цѣло заховале и наименшое кривди чинит оним не важилисе, вѣдаючи и о томъ певне, же за наименшую имъ обелгу учиненую, караня войскового каждый своволник не уйдет, яко ж и всіхъ мещанъ нѣжинских и шляхту, которая тутъ з нами позостала, абы безъ жадное шкоды зоставали, сурово наминаем, чого усево в месте томъ преложоніи Войскъ нашихъ Запорозкихъ пилне перестерегати маюти, своволнихъ карати, порядку вшелякого пелновати и яко найспокойнѣ заховатися, абы наймнѣйшая насъ одтолъ скарга не доходила подъ горломъ наминаем. Дошло тежъ и то насъ вѣдати, же тіе, которые за указомъ нашимъ з Нѣженсчизни повиходиле биле в Украину презъ жолнѣровъ до спустошалихъ добръ своихъ ворочалисе, на ихъ здоровья отповѣдають, сурово наминаемъ и в томъ, абы жадного пренагабання не поносили, кгда ж то ся было стало за всего войскъ нашихъ вѣдомостю, але хто хочетъ тамъ мешкати спулне, волно, хто зас не хочетъ, спровавши свое безъ галасовъ на Украину незборонно и по-десяте наминаемъ, абы нѣ в чомъ воле нашої не спротивляючисе все то в цѣлѣ приказане заховано было. А для лѣпшого вѣри при подписе руки и печатъ войсковую притиснути росказалисмо.

Съ табору подъ Баромъ, 18 дня месяца іюня 1652 году.

(**Оригінал:** Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція актів Київської казенної палати, №11. На звороті: *“Універсал на волности пану Шинявському и лентвойту нѣжинському и всей старшинѣ и шляхтѣ. 1652, іюня 18 отъ Богдана Хмельницкого на обвароване уряду меского певнихъ особъ.”* **Копія:** ЦДІАК України, Ф. КМФ-9, оп. 3, спр. 11, арк. 1-1 (зв.). Фотокопія з оригіналу. **Публікація:** Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). С. 268–269, №181; Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. Київ, 1998. С. 129, №60. Опис: Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416.)

№ 19. 1656 р., січня 9. Чигирин. — Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити будь-які утиски та кривди нїжинським міщанам

Богданъ Хмельницький, гетьманъ з Войскомъ его царского вел[ичества] Запорозжскимъ.

Всѣмъ вовецѣ и кождому зособна, кому о томъ вѣдати будетъ належало, меновите паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотьникомъ, атаманомъ и всему товариству, старшинѣ и черьни, козакомъ Войска его царского величества Запорозжского, такъ тежъ виезджимъ и на якої-колвекъ услужу нашої войскової будучимъ и од насъ высланимъ, до

вѣдомости доносим, ижъ мы, взявши мѣсто Нѣжинъ под оборону и протекцію нашу, сурово напомнимъ, абы жаденъ такъ з высылковъ в какой-колвек потребѣ там од нас зосланий, яко теж и мимоежджих, кривди и утяженя паномъ мещаном нѣжинъским не чинили и вымисловъ жадних не вимишляли, кожуховъ, чобуть, шлыкувъ и рукавицъ не брали, сами теж жебы по кромах шарпати не казали и жадное речи наименшее в оних не вытягали, але так якобы за оказаньемъ сего универсалу нашего и ведлугъ давних прав и привилеювъ од королей, их мил[остей] им наданих спокойне од вшеляких вымисловъ и тяжаровъ зоставали, то теж виражаемо, лоу аби з мѣста ниhto брати з высланих и яких-колвек людей не важилсе. А если бы хто-колвек, поважаючи собѣ легце тот нашъ универсалъ, поменениемъ паном мещаном нѣжинским мѣлъ кривду якую чинити, що-колвек вымышляти и шарпати, то кождий таковый од нас за наименшою скаргою срокго без одпуску на горле караний будет, не чинячи иначе...

Данъ з Чигирина, дня 9 генваря, року 1656.

Богданъ Хмельницкий, рука власна.

(**Оригінал:** Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція М. П. Ліхачова. Спр. 69/29. Арк. 12. На звороті: "Оборонный універсалъ паном мещаном нѣжинским 1656, генваря 9 п[ана] Богдана Хмельницкого. З стороны вымысловъ яко то чобуть сей и шарпанины вымыс..." **Публікація:** Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). С. 468–469, №350; Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. С. 177–178, №110. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416.)

**№20. 1659 р., вересня 10. Варшава. — Привілей польського короля
Яна Казимира на підтвердження Магдебурзького права місту
Ніжину, який містить в собі тексти попередніх привілеїв
королів Сигізмунда III від 26 березня 1625 р.
та Владислава IV від 9 травня 1633 р.**

Jan Kazimierz, z Bożej łaski król polski, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, smoleńskie, czerniechowskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmujemy niniejszym przywileiem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy albo będzie należało na czasy potomne. Produkowane są przed nami dwa pargaminowe przywileie ręką najaśniejszego świętej pamięci króla ie[go]mci Zygmunta III, pana ojca naszego, podpisane de data w Warszawie dnia dwudziestego szóstego miesiąca marca roku pańskiego tysiąc sześćset dwudziestego piątego wydane, z których pierwszy prawo majdeburskie, drugi ograniczenie miasta Niżina w sobie zamykaia, tudziesz confirmatię tych obudwu przywileiów generalną z podpisem najaśniejszego świętej pamięci Władysława Czwartego, brata naszego, de data w Warszawie dnia dziewiątego miesiąca maia roku pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego trzeciego wszystkie pieczęcią koronną ztwierdzone, całe i w niczym nienaruszone. Których taki tenor, jaki tu ieden po drugim słowo w słowo wyrażony jest:

Zygmunt Trzeci, z Bożej łaski król polski, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmujemy tym listem naszym na wieczne potomne czasy, iż za osobliwą łaską i opatrnością Bożą pod szczęśliwym panowaniem naszym wprzód, że odwagą nas samych pod Smoleńsk, a potem za expeditią najaśniejszego królewicza i[ego]mci Władysława, syna naszego, pod stolicę Moskiewską, jako insze zamki, miasta i włości państwa naszego, które był za przodków naszych dziedziczny nieprzyiaciel Moskwicin pacta wieczne niesprawiedliwie złomawszy fortelnie różnemi czasy oderwał i posiadł, tak i horodziszczę nasze Nieżin, w xięstwie Czernihowskim leżące, teraz nowoosiadłe, szczęśliwie z rąk nieprzyjacielskich jest recuperowane i do państwa naszego przywrócone. My patruiąc, że to horodziszczę pograniczne nowoosiadłe Nieżyn będąc na miejscu obronnym w wałach nie tylko samo impety nieprzyjacielskie strzymać, ale i granicom państwa naszego koronnym zasłoną bydź może, życzymy tego ze wszech miar, aby się jako najlepiej // krzipiło i pomnażało, i do ozdoby przychodziło, a zatym potężniejsze przeciwko nieprzyjacielom i nagłym niebezpieczeństwom ostawało. Ażebyśmy do niego ludzi, zwłaszcza kupców i rzemieśników wszelakich przychęcili, prawo majdeburskie przykładem inszych miast naszych uprzywilelowanych tym wszystkim, którzy teraz w mieście naszym Nieżynie albo na przedmieściu mieszkaią lubo potym mieszkac będą, nadaiemy, przywłaściami i

teraźniejszym przywileiem naszym na wieczność utwierdzamy i wszystkich mieszczan nieżyńskich, kupców, rzemieśników wszelakich, szynkarzów, przekupniów i wszelakiej miejskiej conditiej ludzi tak względem osób samych, jako i względem domów, ogrodów i gruntów, które miastu naszemu Nieżynowi przez rewizora naszego urodzonego Hieronima Ciechanowicza, podsędką smoleńskiego, zawiedzione i podane są, także względem towarów, szynków i rzemiosł wszelakich od wszelakich praw, sądów i jurysdictij innych, iakożkolwiek nazwanych, wyimuiemy, wyłączamy i oddalamy, a samemu tylko Prawu Majdeburskiemu i jurisdicteij urzędu miejskiego nieżyńskiego, poddaiemy i wcielamy tak, iż od tego czasu wszyscy mieszczanie nieżyńscy, kupcy, rzemieśnicy, szynkarze, przekupniowie i iakiejkolwiek zabawy miejskiej ludzie nie mają i nie będą powinni żadnej inszej jurisdicteij, okróń wójta i magistratu miejskiego nieżyńskiego podlegać i odpowiadać.

A nadto kupcy przyjeżdży, rzemieśnicy, przekupniowie i innej miejskiej zabawy ludzie, którzy by z innych miast naszych do miasta naszego Nieżyna przyiechawszy, zbytek albo występki iaki popełnili albo w czymkolwiek przeciwko słuszności i prawu wykrocieli, temuż urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu względem towarów i rzemiosł swoich podlegać i o przybyciu swoim do miasta oznajmować i towary swoje w domu miejskim gościnnym, który na to zbudowany będzie, składać będą powinni. A ieśliby szlachcic który abo człowiek służył i Kozak zaporoski domu, gruntu albo ogrodu miejskie[go] nieżyńskiego iakokolwiek nabył albo się handlem, szynkiem i rzemiośtem iakimkolwiek w mieście naszym Nieżynie bawił, tedy każdy takowy temuż Prawu Majde-//burskiemu i urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu podlegać i odpowiadać, i ciężary miejskie ponosić będzie. A żeby sprawiedliwość święta odwłoki nie miała, tudzież dla lepszych porządków miejskich podaiemy i naznaczamy wójtem nieżyńskim dożywotnim urodzonego Szczęsnego Wessła, chorążego i kapitana Nowogródka Siewierskiego i nieżyńskiego, i potym zawsze my sami i successorowie nasi, królowie polscy i wielcy xiążęta litewscy, wójtów nieżyńskich katolików świętego nabożeństwa rzymskiego albo ruskiego stosując się do Prawa Majdeburskiego, im od nas nadanego, podawać mamy. A inszych urzędników miejskich, burmistrzów, radziec, ławników teraz na początku wójt z pospolstwem, a potym zawsze wójt z urzędem miejskim i pospolstwem w wigilią Nowego Lata katolickiego rzymskiego z pośrodku siebie ludzi dobrych, cnotliwych i Prawa Majdeburskiego umiętnych, katolickiego rzymskiego i ruskiego nabożeństwa wedle zwyczaju Prawa Majdeburskiego wybierać mają, czego teraz na początku dozór i zporządzenie rewisorowi naszemu, który od nas tam ziedzi, zlecamy. A kiedy ci urzędnicy miejscy obrani będą i przysięgę zwyczajną, jako i wójt wykonaia, tedy zaraz wszystkie sprawy miejskie wedle biegu Prawa Majdeburskiego accomoduiąc się zwyczajem innych miast naszych koronnych sądzić i odprawować, winnych karać i sprawiedliwość skuteczną i nieodwłoczną tak mieszczanom nieżyńskim,

iako i innym ludziom czynić powinni będą. A wójta i urzędników miejskich nieżyńskich, ieśliby kto krzywdę sobie od nich praetendował, królewic i[ego]mci Władisław, syn nasz, póki tam te siewierskie prowincje w administratjej swej mieć będzie, a za appellacją od sądu królewica i[ego]mci administratorskiego, także za pozwy i mandaty, z Kancellariej naszej Koronnej wyniesionemi, my sami i successorowie nasi, królowie polscy i wielcy xiążęta litewscy, sądzić mamy. A dekreta miejskie nieżyńskie i wszystkie sprawy ięzykiem polskim pisane bydź maią. A ieśliby w sądzie którym wójtowskim, burmistrzowskim albo ławnicym strona ktorakolwiek dekretem rozumiała się bydź ukrzywdzona, tedy // każdemu ukrzywdzonemu od jakichkolwiek dekretów appellaciej takim sposobem, jakiego miasto nasze Czernichów zażywa, pozwolamy, iednak od takich spraw, któreby pięćdziesiąt złotych nie przechodziły, od sądu wójtowskiego, burmistrzowskiego, ławniczego appellacie iść nie maią. A do pieczętowania spraw miejskich nieżyńskich urzędu burmistrzowskiego i ławniczego za herb miejski naznaczamy świętego Jerzego na koniu z kopią, we zbroje ubranego. A żeby to miasto nasze Nieżyn tem prędzej rośło i zapomagać się mogło, iako im targów i handlów wszelakich przystojnych pozwalamy, tak i to waruiemy, iż wolno będzie każdemu mieszczaninowi nieżyńskiemu wiecznemi czasy miody, piwa warzyć, słody robić, gorzałki kurzyć i wszelakie takowe trunki domowe i przewozne, także wina małmazye, *halecanty*¹⁶ garcem sprawiedliwym albo kwartą lwówską szynkować bez żadnej przeszkody wiecznemi czasy. A względem takowej wieczystej w szynkach wolności, powinien będzie każdy mieszczanin nieżyński, także i Kozak, który szynkować będzie, w każdy rok o świętym Marcinie w jesieni zapłacić kapszczyzny po złotych pułtrzecia od każdego napoju, osobiłwie który są na przedaj robić albo szynkować będzie. A tej kapszczyźnie wszyscy iakiegokolwiek stanu, którzyby gorzałki robić albo napój iakikolwiek w mieście naszym Nieżynie szynkować chcieli, podlegać maią i względem nadania terażniejszego prawa i wolności począc maią płacić i wypłacać zawsze tą kapszczyznę od roku przyszedłego tysiąc sześćset dwudziestego szóstego. Nadto powinni będą wszyscy mieszczanie nieżyńscy za takim pozwoleniem szynków i karczem wszelkie słody i zboża swoje mleć we młyniech naszych na rzece Ostrzu pod samym miastem Nieżynem i płacić za mliwo według ustawy rewizorskiej. Jeśliby też kiedy młyny nasze od miasta najbliższe z iakichkolwiek przyczyn miały się zepsować albo groble naprawy potrzebowały, tedy wszyscy mieszczanie nieżynscy czeladź swoją lako na gwałt posyłać maią, // aby groblę z dwóch tylko młynów naszych na rzece Ostrzu miasta najbliższy wedle potrzeby zasypować i słomy nawozić a drzewo, chróst, kamienie włość do młynu wozić i młynu poprawować będzie. A ieśliby którzy

¹⁶ У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», в цьому місці помилково: «*na lekantiach*».

mieszczanie nieżyńscy ról i gruntów potrzebowali, tedy z nich według ustawy rewizorskiej po wyściu słobody im nadanej płacić będą. Poborom też, któreby Rzeczpospolita uchwaliła podlegać i cła od thowarów zwyczajnie płacić powinni będą. Ażeby urzędnicy miejscy nieżyńscy ochotniej w urzędach swoich pracowali i dobro pospolite miejskie obmyślali, nadaemy i funduiemy wiecznemi czasy na wójtowstwo nieżyńskie włok dwadzieścia, na burmistrzowstwo włok dwanaście, na pisarzów miejskich włok cztery, od wszelakich powinności, okróm uchwał Rzeczyp[ospoli]tej wolnych. Włoki te pomienione nie przy osobach, ale przy urzędach wiecznemi czasy zostawać mają. Osobliwie na folwark ratuszny do skrynki miejskiej nadaemy i funduiemy wiecznemi czasy włok trzydzieści od wszelakich powinności, króm uchwał Rzeczyp[ospoli]tej wolnych. Nadto do tejże skrynki miejskiej na pospolite miejskie ozdoby targowe słuszne i zwyczajne od wszelakich rzeczy przywoznych, któreby na przedaj przywiezione, także od koni, bydła, wozów, ryb, śledzy, aec pomiercze też od zbóż przedanych i ważcze od wag wszelakich towarnych, które porządne i sprawiedliwe bydź mają, do skrzynki miejskiej wiecznemi czasy nadaemy. Dom gościnny, ieden w mieście dla kupców z innych miast naszych przyjeżdżających, a drugi na przedmieściu dla kupców moskiewskich, także łaznie pospolite, jatki rzeźnice urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu zbudować i na miejscu sposobnym postawić, i z tego wszystkiego dochód słuszny, także od kupców względem kupiectwa, od rzeźników, piekarzów i wszelkich rzemieśników nieżyńskich względem rzemieśła po kilka groszy na rok wedle proporciej pożytku ich do skrzynki miejskiej brać pozwalamy. Także młyn [awdzieiowski]¹⁷ na rzece Ostrzu puł mile od miasta Nieżyna [naniz]¹⁸ i mostowe, które oni sami, mieszczanie nieżyńscy, na gruncie nieżyńskim po złych przejazdach mościeli i robieli, według ustawy rewizorskiej brać mają. Co my do tejże skrzynki miejskiej ratusznej wiecznemi czasy przyłacamy i // od skrzynki miejskiej my i successorowie nasi tych pomienionych dochodów miastu nadanych odłacać i oddalać nie mamy. To iednak waruiemy, aby te dochody nie na prywatne czyie pożytki, ale na municję około miasta, na prochy do strzelby i na inne miejskie pospolite porządki i ozdoby, przez szafarze miejskie za wiadomością urzędu miejskiego odbierane i wydane byli, i żeby liczba z nich corok przed wójtem i przed pospoltwem o Nowym Lecie czyniona była. A mianowicie to na urząd miejski nieżyński względem tych dochodów od nas nadanych wkładamy, aby na ozdobę miejską, ratusz na miejscu sposobnym iako najprędzej zbudowali, i zegar sprawieli, a potym zawsze wedle potrzeby naprowowali y trębaca ustawicznego dla trąbienia na ratuszu o południu i w nocy co godzina chowali i wszelakie inne

¹⁷ В архівній копії привілею на місці цього слова пропуск.

¹⁸ В архівній копії привілею це слово відсутнє.

porządki i potrzeby miejskie obmyślali, gwoli czemu cechy wszelakie urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu stanowić i zakładać, i na potwierdzenie do nas odsyłać pozwolamy. A iż to miasto na Ukrainie będące obrony i warunku ustawicznego potrzebuie, to na nich wiecznemi czasy wkładamy, aby wałów, przekopu i ostrogu tak koło zamku, iako i koło miasta zawsze poprawowali i warowali, czego urząd zamkowy pospół z urzędem miejskim doglądać będą. A nad te powinności i podatki wyżej opisane żadnych inszych mieszczanie nieżyńscy pełnić, podwód starostom albo przełożonym nieżyńskim dawać, straży żadnej, okróm tylko sami gwoli sobie około miasta, odprawować, listów nosić, w łowy chodzić i robotom żadnym podlegać nie będą powinni wiecznemi czasy. Posłuszeństwo iednak względem obrony zamku i miasta tamecznego nieżyńskiego, tylko przełożonym *zamkowym*¹⁹ oddawać, rynstunki do obrony mieć gotowe i na każdą czwierć roku przed urzędem miejskim i zamkowym popisować się powinni będą jakoś dla tym warowniejszej i gruntowniejszej obrony w zamku i miasta tamejszego nieżyńskiego. Urząd wójtowski jakochmy teraz dali, tak i w potomne czasy od nas y successorów naszych dawany bydź ma mieszczaninowi przełożonemu tameiszemu nieżyńskiemu, a nie komu inszemu. Podwody tesz pod posłańce nasze za własnemi tylko listy naszemi wedle zwyczaiu innych miast naszych koronnych po wyściu iednak wolności im pozwolonej dawać maią. // Ażeby miasto tym snadniejsze wyżywienie miało, wolno będzie każdemu mieszczaninowi nieżyńskiemu na rzece Ostrzu i inszych rzeczkach w ograniczeniu ich przez rewisora naszego im ukazany ryby łowić. Jeżeliby też kupiec z inszego miasta towar jaki do Nieżyna przywiósł, ma go ogółem, a nie łokciem ani kwartą przedawać. To też osobliwie w tym przywileju naszym za rzecz słuszną i potrzebną wyrazić kazaliśmy, aby w tym nieżyńskim mieście naszym, jako i po wszystkim xięstwie Czerniechowskim, duchowieństwo wszystko nabożeństwa ś. rzymskiego w dyaeczej posłuszeństwie biskupa Smoleńskiego, a duchowieństwo ruskie w diaeczej i posłuszeństwie archiepiskopa Smoleńskiego od nas i successorów naszych legitime podanych bydź maią. A urząd tamejszy nieżyński tak zamkowy, iako i miejski, i nikt inny mimo własnych pasterzów ich wyżej opisanych w sprawy duchowne wdawać się i do sądów *swoich*²⁰ świeckich pociągać ich nie maią. Co wszystko na wieczność utwierdzając ten przywilej ręką naszą podpisaliśmy, do którego i pieczęć naszą koronną zawieść roskazaliśmy. Pisan w Warszawie dnia XXVI miesiąca marca roku pańskiego MDCXXV, panowania naszego polskiego XXXVIII a szwedzkiego XXXII.

Sigismundus, rex.

Andreas Szułdrski, pr[epositus] Gnies[nensis].

¹⁹ У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», це слово відсутнє.

²⁰ У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», це слово відсутнє.

Zygmunt III, z łaski Bożej król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, żmudzkie, mazowieckie, inflantskie, a szwedzki, gotski, wandalski dziedziczny król. Oznajmujemy, iż pokładali przed nami mieszcianie miasta naszego Nieżyna, w xięstwie Czerniechowskim leżącego, list rewizora naszego w zamkach od Moskwy recuperowanych urodzonego Hieronima Ciechanowica, podsędka smoleńskiego, którym pomieniony rewizor nasz za osobliwym zleceniem naszym grunty miastu przeległe, część na wygony, część na role miejskie, wymówiwszy iednak z tych gruntów na nas i potomki nasze powinności miastom naszym tamecznym zwyczajne, // w pewnych granicach do pomienionego miasta naszego przyłączył i granice gruntów miastu Nieżynu zawiedzionych i podanych dostatecznie opisał. W czym aby to miasto było bezpieczniejsze i wszelkie gospodarstwo na tych gruntach ochotniej prowadziło, supplikowali nam o to, abyśmy to ograniczenie gruntów miejskich nieżyńskich przez pomienionego rewizora naszego, za roskazaniem naszym uczynione, przywileiem naszym ztwierdzieli, iakosz i list rewisorski na to ograniczenie dany przed nami pokładali. Który tak się w sobie ma:

Hieronim Ciechanowicz, podsędek smoleński, w zamkach i włościach od Moskwy recuperowanych, rewisor i.k.mci. Oznajmuję, iż to upatruiąc, że miasto Nieżyn od wielu lat spustoszałe znacznie, za łaską Bożą rościć i coraz ludzi do niego przybywa, aby się tym bardziej pomnażało i krzepieło, i przeciwko nieprzyjacielowi potężniejsze ostawało, a zatym i Rz[eczy]p[ospoli]tej pożyteczniejsze było, przydałem i rosprzestrzeniłem władzą moją rewisorską od królestwa ich mci sobie daną, gruntów temu miastu Niżynowi, częścią na wygony, których miasto ludne jakie zwi [sic!] jest Nieżyn przestronnych potrzebuie, częścią na role, folwarki i sianożęcie miejskie, z których mieszcianie nieżyńscy po wyściu wolności sobie danej powinni będą płacić wedle zwyczaiu innych miast i.k.m., Nieżynowi najbliżej przyległych. Granica tych gruntów miejskich niżeńskich poczyina się od dwóch Dziewic rzeczek, gdzie się te rzeczki Dziewice rozdzielili, i granicą Noszówkę z Niżynym, zkąd granica niżyńska idzie, iedną Dziewicą Kropiwny rzeczki najbliższa, która się z Kropiwną zchodzi i tamże obie w Ostrz wpadaia, rzeką Ostrzem na dół po błoto Płoskie, błotem Płoskim w górę z iedną stroną tego błota ku drodze czernichowskiej między Niżynym i błotem Płoskim ku Czernichowu idącej, tą drogą do rzeczki Smolanki, Smolanką *do Sacewi Rudki aż do grunty Kołczowskiego*²¹ i mimo budę *Jakuba Niemia*²², suchodołem do Beresowej rzeczki, a Rybcie o granice z Siwołożem horodiszczem, od Rybca i rzeką Ostrz

²¹ У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці»: «*do mostu w górę mimo grunty Kałczowskie*».

²² У цьому місці маємо різночитання: у П. Кулаковського — «Niemia», «Hiemia», в копії Ф. Кітченка — «Niemса».

mimo Pieczylesy, z Pieczylesów w Hymówkę rzeczkę, tą Hymówką idzie aż pod // Tatarską Mogiłę prosto mimo Rżawiec o granice z dorochyńskim gruntem przez rzeczkę Kropiwnę mimo Rżawiec i mimo Obsyrówkę rzeczkę do tychże dwóch Dziewic, zkąd się granica zaczęła. Którego ograniczenia aby miasto Niżyn spokojnie bez wszelkiej przeszkody używało, dać im ten list mój rewizorski z podpisem ręki mojej i z moją pieczęcią. Dan w Nieżynie dnia dwudziestego szóstego maja roku tysiąc sześćset dwudziestego czwartego.

Hieronim Ciechanowic,

podśudek smoleński, rewisor i.k.mci, ręką swą.

My tedy życząc tego, aby to miasto nasze Niżyn ze wszech miar się pomnażało i krzepiło, a zatym R[zeczy]p[ospoli]tej ozdobę i nieprzyjacielowi postrach czyniło, grunty pomienione, temu miastu naszemu przez rewizora od nas wysłanego zawiedzione i podane, i tym listem rewizorskim opisane, do miasta naszego Niżyna z powinnością iednak miastom naszym, Niżynu przyległym, zwyczajną na wieczność przyłączamy i ograniczenie tych gruntów rewizorskie wyżej opisane ztwierdzamy. A nadto dla lepszego upewnienia i warunku pomienionego miastu naszemu Niżynu daliśmy ten przywilej nasz ręką naszą podpisany. Do którego i pieczęć naszą koronną zwiesić roskazaliśmy. Pisan w Warszawie dnia XXIII miesiąca marca roku pańskiego MDCXXV, panowania naszego polskiego XXXVIII, a szwedzkiego XXXII.

Sigismundus, rex.

And[reas] Szoldrski, prob[oszcz] gnies[neńs]ky.

Władysław Czwarty, z łaski Bożej król polski, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, a szwedzki, gottski, wandaliski dziedziczny król, obrany wielki car moskiewski. Oznajmujemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, iż pokazane są przed nami przywileie dwa pargaminowe, ręką naiaśniejszego ś. pamięci króla i.mci Zygmunta III, pana ojca naszego, podpisane, z przyciśnieniem pieczęci koronnej de data w Warszawie dnia // dwudziestego szóstego miesiąca marca roku pańskiego tysiąc sześćset dwudziestego piątego wydane, nieskazitelne i niwczym nienaruszone. Pierwszy, którym ś. pamięci k.i.m. pan ociec nasz miastu Niżynowi, w xięstwie Czernichowskim leżącemu, przez częste incursie nieprzyłacielskie i przechodzenia wojska kozackiego Zaporoskiego spustoszonemu, dla tego żeby tym lepiej i potężniej sadowić się mogło, Prawo Majdeburskie, według którego wszyscy sądzić się mają, i inne wolności, to jest wszelakich towarów wolne kupowanie i przedawanie, handlów prowadzenie, napoiów rozmaitych, mianowicie gorzałek palenie i onych szynkowanie, nie ponosząc przeszkody od tamecznych dzierżawców, więc i pożytki pewne miastu temu służące, role, grunty, pola i włoki na burmistrza, pisarza miejskiego, także i ratusz miasta tego Niżyna przez ś. pamięci k.i.m. pana ojca naszego naznaczone są. Drugi zaś ograniczenie miasta

tegoż Niżyna i gruntów do niego należących przez urodzonego Hieronima Ciechanowica, podsędką ziemskiego smoleńskiego, rewizora do tej sprawy naznaczonego. Które ograniczenie ś. pamięci k.i.m. Zygmunt III, pan ociec nasz, od wzwyż pomienionego podsętką smoleńskiego rewidowane i miastu temu naznaczone, potwierdzał. My tedy Władysław król mając wzgląd i baczenie na prośbę obywatelom miasta naszego Niżyna wzwyż mianowane przywileie dwa de data, jako się wyżej opisało, we wszystkich punktach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako w sobie serzej opisane są, potwierdzamy od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuszcza zwyczaj) umacniamy, chcąc aby we wszystkim to potwierdzenie naszą zupełną moc i władzę swą na wieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką własną podpisujemy i pieczęć koronną przycisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dziewiątego miesiąca maia roku pańskiego MDCXXXIII, // panowania naszego polskiego i szwedzkiego pierwszego roku.

Wladislaus, rex.

Ioannes Bederman, m[anu] p[ropri]a.

My tedy Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski etc., mając wzgląd i baczenie na prośbę obywatelów miasta naszego Niżyna wzwyż mianowane przywileie dwa: pierwszy Prawo Majdeburskie i inne wolności i pożytki pewne miastu temu służące, drugi ograniczenie miasta tegoż Niżyna i gruntów do niego należących w sobie zawierające, de data jako się wyżej opisało, we wszystkich punktach, articułach, clausulach i conditiach tym przywileiem naszym, tak jako w sobie szerej opisane są, od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuszcza zwyczaj) umacniamy, chcąc aby we wszystkim to potwierdzenie nasze zupełną moc i władzę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisujemy i pieczęć koronną przycisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia X miesiąca wrzesnia roku pańskiego MDCLIX, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Ian Kazimierz, król. Locus sigilli cancellariae n[ost]rae maioris.

Euarist Ian Bełżecki, pisarz i dworzanin pokojowy króla ie[go] mci, m[anu] p[ropri]a.

(Оригінал: ІР НБУВ, ф. VIII, № 2395 (ун.: 126), арк. 2–7. Копія. Друкується за копією, зробленою 1844 р. в Ніжині з оригіналу співробітником Археографічної комісії при Київському університеті св. Володимира Ф.А. Кітченком. Оригінал привілею зберігався спочатку в архіві Ніжинської міської Думи, а в 1928 р. — в рукописному відділі книгозбірні Ніжинського інституту народної освіти. Зараз його місцезнаходження невідоме. Опус: «Подтвердительная эта грамота Яна Казимира писана на польскомъ языке, на пергаментномъ весьма большого размѣра листѣ и подписана собственною рукою короля: «Ian Kazimierz Crol». На срединѣ грамоты нарисованъ гербъ города Нѣжина. К грамотѣ этой привѣшена на шелковомъ разноцвѣтномъ шнуркѣ польская коронная печать, въ кругломъ футлярѣ

изъ бѣлаго листового желѣза». **Бібліографія:** Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416–417; Петровский М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали*. К., 1928. С.301–314. **Публікація:** Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994. С. 177–184 (*помилково датований 1639 р.*); Кулаковський П. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст. Т. V. Острог; Варшава; Москва, 1999. С. 175–184.; Білоус Н. До 400-річчя Магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство*. 2025. № 1. С. 72.)

№ 21. 1659, вересня 10. — Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження магдебурзького права місту Ніжину (переклад, зроблений 1749 р. в місті Глухові, в Генеральній військовій канцелярії)

Янъ Казѣмиръ, з Божей ласки король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, мазоветскій, жмудскій інфлянскій, смоленскій, чернѣговскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король. Ознаймуемъ нынѣшнимъ привилеемъ нашимъ всѣмъ вовець и каждому зособна, кому о томъ вѣдати належить, albo будетъ належати на часы потомніе. Продукованіе суть передъ нами два паркіамѣновіе привилеи рукою наяснѣйшого святой памяти короля его мосцѣ Жигимунта Третего, пана отца нашего, подписанніе, данніе в Варшави дня 26, мсця марта року гсподнего тысяча шесть сотъ двадцать пятого виданніе, з которыхъ первій право майдебурское, другій ограничене мѣста Нѣжина в себѣ замикають. Тутъ же конфѣрмація тихъ обохъ привилеевъ генералная, с подписомъ наяснѣйшого святой памяти Владислава Четвертого, брата нашего, данная в Варшави дня 9, мсця мая року гсподнего тысяча шесть сотъ тридцать третего, всѣ печатью коронною стверженніе, цѣло невчомъ ненарушенніе, которыхъ такій тенор, якій тутъ еденъ по другому слово в слово виражоній есть:

Жигмунтъ Третей, зъ Божей ласки король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, мазоветскій, жмускій, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король, ознаймуемъ тимъ листомъ нашимъ на вѣчніе потомніе часы, ижъ за особливою ласкою и опатрностію Божією под щасливимъ панованемъ нашимъ, впредь за отвагою // насъ самихъ под Смоленскъ, а потимъ за експедицією наяснѣйшого королевича его мосцѣ Владислава, сина нашего, подъ столицу Московскую, яко іншіе замки, мѣста и волости панства нашего, которіе билъ за предковъ нашихъ дѣдичній непріятель москвитинъ, пакта вѣчніе несправедливе зломивши, фортелне розними часы уворвалъ и посѣлъ, такъ и городище наше Нѣжинъ, в князствѣ Чернѣговскомъ лежачое, тепер новоосѣлое, щасливе з рукъ непріятельскихъ есть рекуперованное и до панства нашего

приверненное. Мы, упатраючи же тое городище пограничное новоосѣлое Нѣжинъ, будучи на мѣсту оборонномъ в валахъ, не тилко саміе імпети непріятелскіе здержати, але и границамъ панства нашего короннымъ заслоною бути можетъ, зичимо того зо всѣхъ мѣръ, абися яко найлѣпше крепило и умножалось, и до оздобы приходило, а за тимъ потужнѣйше противъ непріятелей и наглимъ небезпечностямъ оставало. Ажебысьми до его людей, звлеще купцовъ и ремесниковъ всякихъ приохотили, право майдебурское прикладомъ иныхъ мѣстъ нашихъ упривилеюванныхъ тимъ всѣмъ, которіе тепер в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ або на передѣмѣстю мешкають, любо потимъ мешкати будутъ, надаемъ, привлекаем и теперешнимъ привилеемъ нашимъ на вѣчность утверждаемъ. И всѣхъ мѣщанъ нѣжинскихъ, купцевъ, ремесниковъ всякихъ, шинкаровъ, перекупцевъ и всякой мѣской кондиціи людей такъ взглядомъ особъ самихъ, яко и взглядомъ домовъ, огородовъ и грунтовъ, которіе // мѣсту Нѣжину през ревизора нашего урожного Іеронѣма Цѣхановича, подсудка смоленского заведеніе и поданіе суть. Такъ же взглядомъ товаровъ шинковыхъ и ремеселъ всякихъ, от всякихъ правъ, судовъ и юрисдикцій иныхъ, якож колвекъ названихъ, вѣймуемъ, вилучаемъ и отдоляемъ, а самому толко праву майдебурскому и юрисдикціи уряду мѣского Нѣжинского поддаемъ и вцѣляемъ. Такъ ижъ од того часу всѣ мѣщанѣ нѣжинскіе, купцѣ, ремесники, шинкарѣ, перекупцѣ, и какой колвекъ мѣской забави люде не мають и не будутъ повинни жадной іншой юрисдикціей, окромъ войта и магистрату мѣского Нѣжинского подлѣгати и одповѣдати. А надто купцѣ пріезжіе, ремесники, перекупцѣ и інніе мѣской забави люде, которіе бы з иныхъ мѣстъ нашихъ до мѣста нашего Нѣжина пріихавши, збитокъ албо виступокъ якій пополнили, албо в чимъ колвекъ противно слушности и праву викрочили, тому ж урадови мѣскому Нѣжинскому, взглядомъ товаровъ и ремеселъ своихъ подлѣгати, и о прибитію своему до мѣста ознаймовать, и товаръ свой в дому мѣскомъ гостиномъ, которій на тое збудованній будетъ, складати повинни будутъ. А если би шляхтич которій, албо чловѣкъ служалии, и козакъ запорожскій, дому, огорода албо грунту мѣского нѣжинского якого колвекъ набылъ, албося гендлемъ, шинкомъ и ремесломъ якимъ колвѣкъ в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ бавилъ, теди кождій таковій по тому ж праву майдебурскому и урядови мѣскому нѣжинскому подлѣгати и одповѣдати, и тяжари мѣскіе поносити будетъ. А жебы справедливость святая // одволоки не мѣла, тутъ для лѣпшихъ порядковъ мѣскихъ подаемъ и назначаемъ войтомъ нѣжинскимъ доживотнимъ урожного Щасного Вешля, хоружого и капитана Новгородка Сѣверского и Нѣжинского. И потимъ завше мы сами ж и сукцесорове наши королѣ полскіе и великіе князѣ литовскіе войтовъ нѣжинскихъ католѣковъ святого набоженства римского албо руского, стосуючися до права майдебурского, от насъ имъ наданого, подавати

маемъ, а иншихъ урадниковъ мѣскихъ, бурмистровъ, райцовъ, лавниковъ теперь напочатку войтъ с посполствомъ, а потимъ завше войтъ з урадомъ мѣскимъ и с посполствомъ в навечеріе Нового Лѣта католицкого римского змежи себе людей добрихъ, цнотливихъ и права майдебурского умѣтнихъ, католицкого римского и руского набоженства ведлугъ звичаю права магдебурского обирати мають, чего теперь на початку дозор и споражене ревизорови нашому, который *от* нас тамъ зѣдетъ, злецаемъ. А когда тіе урадники мѣскіе обрани будутъ и присягу обичайную, яко и войтъ виконають, теди заразъ всѣ справи мѣскіе, ведлугъ бѣгу права майдебурского стосуючися, звичаемъ иншихъ мѣстъ нашихъ короннихъ судить и *от*правоватъ, виннихъ карать и справедливость skutecnую и неодволючную такъ мѣщаномъ нѣжинскимъ, яко и общимъ людемъ чинити повинни будутъ, а войта и урадниковъ мѣскихъ нѣжинскихъ, если бы хто кривду себѣ *от* ихъ претендовалъ, королевичъ его мосць Владиславъ, синъ нашъ, поки тамъ тіе сѣверскіе провинціи в администраціи своей мѣти будетъ, а за апелляціею *от* суду королевича его мосць админѣстраторского, так же за позви и мандати з канцеляріи нашей коронной винесенними, ми самі и сукцесорове наши королѣ полскіе и великіе // княжата литовскіе судити маемъ. А декрета мѣскіе нѣжинскіе и всѣ справи языкомъ полскимъ писаніе быть мають, а если бы в судѣ которомъ войтовскомъ, бурмистровскомъ albo лавничомъ сторона которая колвѣкъ декретомъ розумѣлися быти укривжена, теди каждому укривжоному *от* якихъ колвекъ декретовъ апелляціей такимъ способомъ, яко мѣсто наше Чернѣговъ заживаеъ, позволяемъ. Еднак, *от* такихъ справ, которіе бы пятидесяти золотихъ не переходило, *от* суду войтовского, бурмистровского и лавничого апелляціи ити не мають. И до печатования справъ мѣскихъ нѣжинскихъ ураду бурмистровского и лавничого за герб мѣскій назначаемъ Святаго Юрія на коню с копьемъ в зброяхъ убранного; а жебы то мѣсто наше Нѣжинъ тимъ прудше росло и запомагатися могло, яко имъ торговъ и гендлевъ всякихъ пристой нихъ позволяемъ, такъ и то варуемъ ижъ волно будетъ каждому мѣщанинови нѣжинскому вѣчными часы теди пива варити, солоди робити, горѣлку курити и всякие таковие трунки домовіе и привозніе, такъ же віна малмазіи, галеканти и протчое гарцемъ справедливымъ, albo квартою лвовскою шинковать без жадной перешкоди вѣчными часы. А взглядомъ таковой вѣчистой в шинкахъ волности повиненъ будетъ каждій мѣщанинъ нѣжинскій, так же и казакъ, который шинковать будетъ, в кождійрок о свтомъ Мартинѣ в осень заплатити капщизны по золотихъ полтретя *от* каждого напою, особливе которійсамъ на продаж робити albo шинковати будетъ, а той капщизнѣ всѣ якого колвекъ стану которіе бы горѣлки робили, albo // напою якіи колвекъ в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ шинковать хотѣли, подлежатъ мають, и взглядомъ наданя теразнѣйшого

права и волности починати мають платити и виплачувати завше тую капщизну от року пришлого 1626. Надто повинны будуть всѣ мѣщане нѣжинскіе за такимъ позволенемъ шинковъ и корчемъ, солода и збожа свои у млинахъ молоти нашихъ на рѣцѣ Острѣ под самимъ мѣстомъ Нѣжиномъ и платити за мливо ведлугъ устави ревизорской. Если бы теж когда млины наши от мѣста найближшіе з якіхъ колвекъ причинъ мѣлися зопсовати, албо гребля направи потребовала, теди всѣ мѣщане нѣжинскіе челядь свою яко на гвалт посилати мають, абы греблю у двохъ толко млиновъ нашихъ на рѣцѣ Острѣ мѣста найблизшихъ ведлугъ потреби *записовать*²³ и соломи навозить, а дерево, хворостъ, камѣне волость до млиновъ возить и млиновъ поправлять будутъ, а если би которіе мѣщанѣ нѣжинскіе ролѣ и грунтовъ потребовали, теди з нихъ ведлугъ устави ревизорской по вистю слободи имъ наданой платити будутъ, поборамъ тежъ которіе Рѣчь Посполитая вхвалила подлѣгать и цѣла *от* товаровъ звичайное повинни платити будутъ, ажебы урядники мѣскіе нѣжинскіе охотнѣй въ урадахъ своихъ працювали и добро посполитое мѣское обмисляли, надаемъ и фундуемъ вѣчными часы на войтовство нѣжинское волокъ двадцать, на бурмистровство волокъ дванадцать, на писаровъ мѣскихъ волокъ чотири, отъ всякихъ повинностей окромъ ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, а волоки тіе помянутіе не при особахъ, але при урадахъ // вечными часы зоставати мають. Особливе на форварокъ ратушнійдо скринки мѣской надаемъ и фундуемъ вѣчными часы волокъ тридцать *от* всякихъ повинностей, кромѣ ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, надто до тоей же скринки мѣской надаемъ и фундуемъ вѣчными часы волокъ тридцать *от* всякіхъ повинностей, кромѣ ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, надто до тоей же скринки мѣской на посполитіе мѣскіе оздобы, торговое слушне и звичайне *от* всякіхъ рѣчій привознихъ, которіе бѣ на продаж привезено, такъ же *от* коней бидла, возовъ рыбъ, селедцевъ и протчего помѣрчее теж *от* збожжъ продажныхъ, и весовое *от* вагъ всякихъ товаровъ, которіе порадне и справедливе бути мають до скринки мѣской вѣчными часы надаемъ. Домъ гостинній еденъ в мѣстѣ для купцовъ з инихъ мѣстъ нашихъ приезджающихъ, а другій напередъ мѣста для купцевъ московскихъ; такъ же лазнѣ посполитіе, ятки резничіе урадови мѣскому нѣжинскому збудовать и на мѣсцю способномъ поставити, и с того всего доходъ слушній, такъ же от купцовъ взглядомъ купецтва, от ризниковъ, пекаровъ, и всякихъ ремесниковъ нѣжинскихъ, взглядомъ ремесла по килко грошей на рокъ ведлугъ пропорцій пожитку ихъ до скринки мѣской брать позволяемъ. Такъ же млинъ овдѣвскій на рѣцѣ Острѣ, пов милѣ от мѣста Нѣжина на низъ, и мостовое, которое оны самы мѣщане нѣжинскіе в грунтѣ нѣжинскомъ по злихъ переездахъ

²³ Описка перекладача. Повинно бути: «*засиповать*».

мостили и робили, ведлугъ устави ревизорской брати мають. Щоты до тоей же скринки мѣской ратушной вѣчными часы прилучаемъ, и до скринки мѣской мы и сукцесорове наши тихъ помянутихъ доходовъ мѣсту наданнихъ отлучати и отдаляти не маемъ, то еднакъ варуемъ, абы те доходи не на приватнии // чїи пожитки, але на мунѣцію около мѣста, на порохи до стрельбы и на иніе мѣскіе посполитіе порядки и оздобы черезъ шафарѣ мѣскіе, за вѣдомомъ уряду мѣского, отбиранніе и выдаванніе были, и жеби лѣчба з нихъ що рокъ передъ войтомъ и передъ посполствомъ о новомъ лѣтѣ чинена была. А меновите то на урадь мѣскій нѣжинскій взглядомъ тихъ доходовъ, *от* нас наданнихъ, вкладаемъ, абы на оздобу мѣскую, ратушъ на мѣсцю способномъ яко найскорѣй збудовали, и дзикгар справили, а потимъ завше ведлугъ потреби направили, и трубача уставичного для трубленя на ратушу о полуднѣ и вночи що години держали, и всякіе иніе поради и потреби мѣскіе обмишляли. Гволѣ чому цехи всякіе урядови мѣському нѣжинскому становити и закладати, и на подтвержденіе до насъ *отсылать* позволяемъ. А ижъ то мѣсто на Украинѣ будучое оборони и варунку уставичного потребуе, то на нихъ вѣчными часы вкладаемъ, абы валовъ перекопу и острогу такъ коло Замку яко и коло мѣста завше поправили и варовали, чего урадь замковый посполу с урадомъ мѣскимъ доглядати будутъ. И над тїе повинности и податки вышей описаніе жаднихъ иншихъ мѣщане нѣжинскіе полниты, подводъ старостамъ, albo предложимъ нѣжинскімъ давать, строжи жадной окромъ тилко самы по волѣ своей около мѣста *отправовать*, листовъ носить, на влови ходити и работамъ жаднимъ подлѣгати не будутъ повинни вѣчными часы. Послушенство еднакъ взглядомъ оборони Замку и мѣста тамошнего Нѣжинского тилко предложимъ замковымъ *отдавати* // риштунки до оборони мѣста готовіе, и на каждую четверть року передъ урадомъ мѣскимъ и замковымъ пописоватися повинни будутъ. Якожъ для тимъ варовнѣйшой и грунтовнѣйшой оборони замку и мѣста тамошнего Нѣжинского урадь войтовскій, *яко* мы теперъ дали, такъ и впотомніе часы *от* насъ и сукцесоровъ нашихъ даванніи маєтъ быти, мѣщаниновѣ предложеному тамошнему нѣжинскому, а нѣкому іншому, подводи те под посланци наши за властними тилко листами нашими ведлугъ звичаю иншихъ мѣсть нашихъ короннихъ, повистю еднако волности имъ позволеною давати маєтъ, ажбы мѣсто тимъ snadнѣйшее виживленіе мѣло волно будетъ каждому мѣщаниновѣ нѣжинскому на рѣцѣ Острѣ и иншихъ рѣчкахъ в ограниченю ихъ чрезъ ревизора нашего имъ указаніемъ риби ловити, если бы тежъ купецъ з ыншого мѣста товаръ якійдо Нѣжина привіозъ, маєтъ его огуломъ, а не локтемъ, анѣ квартою продавать. То тежъ особливе втимъ привилею нашомъ за рѣчъ слушную и потребную виразити казалисмо, абы в томъ Нѣжинскомъ мѣстѣ нашомъ, *яко* и во всемъ

князствѣ Чернѣговскомѣ духовенство все набоженства святаго Римского в дієцезіє и прслушенствѣ бископа Смоленского, а духовенство Руское в діюцезіи и послушенствѣ архієпіскопа Смоленского от насъ и сукцесоровѣ нашихъ легитимне поданихъ быти мають, а урядъ тамошній Нѣжинскій такъ замковій, яко и мѣскій, и нѣхто иншій мимо властнихъ пастировѣ ихъ више описанихъ в справѣ духовніє вдаватися и до судовѣ своихъ свѣцкихъ потягати ихъ не мають, що все на вѣчність утверждаючи сей привилей рукою нашою подписалисмо, до которого и печать // нашу коронную завѣсити розказалисмо. Писанъ въ Варшавѣ дня двадцять шестого мѣсяца марта року гспднего, тысяча шесть сотъ двадцать пятого панування нашего полского тридцать осмого, а шведского тридцать второго.

Жигимунтъ Король

Андрей Шульдскій, писаръ Гнезненскій.

Жигмунтъ Третій, з ласки Божой король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, жмудскій, мазоветскій, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король. Ознаймуемъ ижъ покладали передъ нами мѣщанѣ мѣста нашего Нѣжина, в князствѣ Чернѣговскомѣ лежачого, листъ ревизора нашего в замкахъ, от Москви рекупѣрованныхъ, уроженого Геронѣма Цехановича, подсудка Смоленского, котормъ помянутой ревизоръ нашъ за особливимъ злѣцениемъ нашимъ грунті мѣсту подлеглиє часть на вигони, часть на ролѣ мѣскіє вимовивши, еднакъ з тихъ грунтовъ на насъ и потомки наши повинности мѣстомъ нашимъ тамошнимъ звичайній в певнихъ границахъ до помянутого мѣста нашего прилучилъ и границѣ грунтовъ мѣсту Нѣжину заведенихъ и поданихъ достатечне описалъ, в чимъ абыто мѣсто было безпечнѣйше и всякое господарство на тихъ грунтахъ Нѣжину охотнѣй провадило, суплѣковали намъ о тое, абисто тое ограничене грунтовъ мѣскихъ нѣжинскихъ черезъ помянутого ревизора нашего за розказанемъ нашимъ учиненіє привилегіями нашими утвердили, якож и листъ ревизорскій на тое ограничене данній передъ нами покладали, которій такъ ся в собѣ маеть:

Геронимъ Цехановичъ, подѣсудокъ смоленскій, в замкахъ и волостяхъ, от Москви рекупѣрованныхъ, ревизоръ его королевской мосци, ознаймує ижъ то // упатраючи же мѣсто Нѣжинъ, от многихъ лѣтъ опустошалое, значне за ласкою Божією ростеть и щоразъ людей до его прибуваетъ, абися тимъ барзѣй помножало и крепилось и противъ неприятелєвѣ потежнѣйше оставало, а затимъ и Рѣчи Посполитой пожитечнѣшее было, придалемъ и роспрострилиемъ владою моею ревизорскою, от королевства ихъ мосцѣ собѣ данною, грунтовъ тому мѣсту Нѣжинови, частью на вигони, которихъ мѣсто людное, какое уже есть Нѣжинъ престроннихъ потребуєть, частью на ролѣ, фолварки и

сѣножати мѣскіе, с которыхъ мѣщане нѣжинскіе, повистю волности собѣ данной, повинни будутъ платити ведлугъ звичаю инихъ мѣстъ его королевской мосци, Нѣжинови найближе прилеглыхъ. Граница тихъ грунтовъ мѣскіхъ нѣжинскіхъ починается отъ двоухъ Дѣвиць рѣчокъ, где ся тіе рѣчки Девицѣ роздѣлили и граничатъ Носовку з Нѣжиномъ, отколь граница нѣжинская идетъ една Дѣвица Кропивной рѣчки найближша, которая ся с Кропивною зходитъ, ы тамъ же обѣдвѣ в Устрѣ впадаютъ, рѣкою Остромъ на долъ по болото Платокое, болотомъ Платокимъ вгору зъ одной стороны того болота къ дорожѣ Чернѣговской, межи Нѣжиномъ и болотомъ Платокимъ къ Чернѣгову йдучи, та дорога до рѣчки Смолянки, Смолянка до Сацевой Рудки, ажъ до грунту Колчевского, и мимо буду Якова Нѣма, суходоломъ до Березовой рѣчки, а Рибця о границу з Сиволожемъ городищемъ, отъ Рибця в рѣку в Устрѣ мимо Печи Лѣси, з Печи Лѣсовъ в Химовку рѣчку, тая Химовка идетъ ажъ под Татарскую Могилу, просто мимо Ржавецъ, о границу з Дорогинскимъ грунтомъ, черезъ рѣчку Кропивную мимо Ржавецъ и мимо Обсировку рѣчку до тихъ же двоухъ Дѣвиць, отколъ ся // граница зачала. Которого ограничєня абы мѣсто Нѣжинъ спокойне безъ всякой перешкоди уживало, даю имъ тотъ листъ мой ревизорскій с подписомъ руки моеи и з моею печатю, данъ в Нѣжинѣ дня 26 мая року 1624.

Геронѣмъ Цехановичъ, подсудокъ Смоленскій,
ревизоръ его королевской мосцѣ рукою своею.

Мы теде зичачи того абы тоє мѣсто наше Нѣжинъ зо всѣхъ мѣръ помножалосѣ и крепило, а затимъ и Рѣчи Посполитой оздобу и неприятели вѣ пострахъ чинило, грунти помянутіє тому мѣсту нашему черезъ ревизора отъ насъ висланнаго заведеніє и поданіє и тимъ листомъ ревизорскимъ описаніє до мѣста нашего Нѣжина, с повинностю еднакъ мѣстомъ нашимъ Нѣжину прилеглимъ звичайную на вѣчностъ прилучаемъ, и ограничєне тихъ грунтовъ ревизорское, выше описанное, утверждаемъ. А надто для лѣпшого упевненія и варунку помянутого мѣсту нашему Нѣжину далисмо тотъ привилей нашъ, рукою нашею подписаній, до которого и печать нашу коронную завѣсити розказалисмо. Писанъ въ Варшавѣ дня 23 мѣсяца марта, року гсподнего тысяча шесть сотъ двадцѣть пятого, панованія нашего полского 38, а шведского 32.

Жигмунтъ король

Андѣ (sic!) **Шольдорскій**, писаръ Гнезненскій

Початокъ конфирмаціи.

Владиславъ Четвертій, з ласки Божой король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, мазоветскій, жмудскій, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король, обраній великій царь московскій, ознаймуємо тимъ листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ // и

кождому зособна, кому то вѣдати належить, иж показаніе суть передъ нами привилеи два паргамѣновіе, рукою наяснѣйшого святой памяти короля его мосци Жигмонта Третього, пана отца нашего, подписанніе с притисненіемъ печати коронной, данніе в Варшави дня 26 марта року 1625 виданіе, неказителніе, нѣвчомъ ненарушеніе. Першій, котормъ святой памяти король, его мосць панъ отецъ нашъ, мѣсту Нѣжинови, въ князствѣ Чернѣговскмъ лежачому, черезъ частіе інкурсіи непріятелскіе и переходи войска козацкого запорожского зпустошеному для того, жебы тимъ лучше и потужнѣй садовитися могло, право майдебурское, ведлугъ которого всѣ мають ся судити и иніе волности, то есть всякихъ товаровъ волное куповане и продаж, гендловъ проважене, напоевъ розмаитих, меновите горѣлокъ, паленне и онихъ шинковане непоношаючи перешкоди от тамошнихъ державцовъ болшъ, и пожитки певніе мѣсту тому служащіе, ролюе, грунти, поля и волоки на бурмиистра, писара мѣского, такъ же и ратушу мѣста того Нѣжина, чрезъ святой памяти короля его мосци пана отца нашего назначеніе суть, другіи зась ограниченю мѣста тогож Нѣжина и грунтовъ, до его належачихъ, черезъ уроженого Геронѣма Цехановича, подсудка земского смоленского, ревизора до тоей справи назначенного, которое ограничене святой памяти король его мосць Жигмунтъ Третій, панъ отецъ нашъ, от взвишенованного подсудка смоленского ревѣдованое и мѣсту тому назначеное подтвердилъ, мы теди Владиславъ король, маючи взглядъ и баченъе на прозбу обывателей мѣста нашего Нѣжина звишенованніе привилеи два, даные яко ся вишей описало // во всѣхъ пунктахъ клавзулахъ, артикулахъ и кондиціяхъ, тимъ листомъ нашимъ, такъ якъ в собѣ ширей описаніе суть подтверждаемъ от слова до слова (: иле право посполитое кажетъ и допускаетъ звичай :) умоцняемъ, хотячи абы во всякомъ тое подтвержене наше зуполную моць и власть свою навѣки мѣло, нащо ся для лѣпшой вѣри рукою власною подписуемъ и печать коронную притиснуть розказалисмо. Данъ въ Варшавѣ дня 9 мсця мая року Божого 1633. Панованя нашего полского и шведского першого року.

Владиславъ король,

Іоанъ Бедреманъ

Ми теди Іоанъ Казимѣръ, з Божой ласки король полскій и прочіихъ, маючи взглядъ и баченъе на прозбу обывателей мѣста нашего Нѣжина, взвишенованіе привилеи два: першій право майдебурское и иншіе волности и пожитки певніе мѣсту тому служащіе; другійограничене мѣста тогож Нѣжина и грунтовъ до него надлежащихъ в себѣ завѣрающее, даніе якося вишей описало во всѣхъ пунктахъ, клавзулахъ, артикулахъ и кондиціяхъ тимъ привилеемъ нашимъ, такъ яко в собі ширей описаніе суть от слова до слова, (: иле право посполитое

MVNDVS
RONATVS
REGIS IO

TERTIVS EIVS NOMINIS
REX POLONIA, SVECIAE
ANNIS III FILIVS.

Польський король
Сигізмунд III Ваза
(1566 – 1632)

кажеть и допускаеть звичай :) умоцняемъ, хотячи абы во всемъ тое подтвержене наше зуполную моць и власть свою навѣки мѣло. Нащо ся для лѣпшой вѣри рукою нашею подписуемъ и печать коронную притиснуть розказалисмо. Данъ въ Варшавѣ дня десятого мсця септеврѣя року Гспднего 1659, пановання королевствъ нашихъ полского одинадцятаго, а шведского дванадцятаго року.

В подлинномъ привилеи подпись таковъ

Янъ Казимѣръ король.

Еваристъ Янъ Белжецкій, писаръ и дворянинъ покоевий его королевской мосци, за ураду канцлѣрского ясневелебного его млсти ксеньза **Николая на Пражмови Пражмовского**, намината бискупа Луцкого, опата Сцяховского, пробоща Краковского, и прочая и прочая, найвишшого канцлѣра коронного реестровано и індуктовано до актъ Метрики Руской канцеляріей великой коронной.

(ЦДІАК України, ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 3, спр. 9584, арк. 13–20. *Копія.*)

Переклад

Ян Казимир, з Божої милості король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, смоленський, чернігівський, а також шведський, готський, вандалський спадковий король. Оголошуємо цим привілеєм всім і кожному, кому про це відати належить або буде належати в майбутньому. Подані нам два пергаменові привілеї, рукою його святої пам'яті короля Сигізмунда III, пана батька нашого, підписані й видані у Варшаві 26 дня березня року Божого 1625, з яких перший містить магдебурзьке право, а другий – межування міста Ніжина, а також загальне підтвердження цих двох привілеїв за підписом святої пам'яті брата нашого Владислава IV, підписане й видане у Варшаві 9 дня місяця березня року Божого 1633, скріплені печаткою коронною, цілі та неушкоджені. Зміст їх викладено тут слово в слово:

Сигізмунд III, з Божої милості король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, а шведський, готський, вандалський спадковий король. Цією грамотою ми оголошуємо на віки вічні для нащадків, що особливою Божою милістю й провидінням, за нашого щасливого правління, нами, спочатку відвагою нашою під Смоленськом, а потім експедицією нашого найвельможнішого королевича Владислава, сина нашого, під столицю Московську та під інші замки, міста й волості нашої держави, які за часів предків наших одвічний ворог московит, угоди вічні несправедливо розірвавши, силоміць в різні

LADISLAVS SIGISMVNDVS D.G. POLONIAE ET SVECIAE PRINCEPS
ELECT. MAGN. DVX MOSCOVIAE SMOL. SEVER. CFRD

Польський король
Владислав IV Ваза
(1595 – 1648)

часи відірвав і захопив, так і городище наше Ніжин, в Чернігівському князівстві розташоване, нині новозаселене, на щастя, з рук ворога відвойоване і до держави нашої повернуте. Бачимо, що новозаселене прикордонне місто Ніжин, маючи оборонне положення в валах, може не тільки стримувати напади ворогів, але й служити захистом для кордонів коронних нашої держави, вельми того бажаємо, щоб воно найкраще зміцнювалося, множилося й прикрашалося, і тим самим перед ворогами та раптовими небезпеками потужнішим ставало. І щоб залучити людей, особливо купців і ремісників різного роду, за прикладом інших наших привілейованих міст, тим усім, хто зараз живе або буде жити в нашому місті Ніжині або в його передмістях, право магдебурзьке надаємо, жалуємо і цим привілеєм нашим навечно підтверджуємо, і всім міщанам Ніжина, купцям, ремісникам різним, шинкарям, перекупникам і всім іншим мешканцям міського звання, як щодо них самих особисто, так і щодо їхніх будинків, горобів та ґрунтів, які були надані нашому місту ревізором нашим уродженням Єронімом Цехановичем²⁴, також щодо товарів шинкових та ремесел різних, від усіх законів, судів та юрисдикцій, як би вони не називалися, виключаємо, вилучаємо та віддаляємо, але одному тільки магдебурзькому праву та юрисдикції уряду Ніжинського міського піддаємо й підпорядковуємо, так що з цього часу всі міщани Ніжина, купці, ремісники, шинкарі, перекупники та будь-які інші люди, що міськими справами займаються, не підлягають і не повинні підлягати ніякій іншій юрисдикції, окрім війта й магістрату міського Ніжинського. Крім того, приїжджі купці, ремісники, перекупники та інші люди міських занять, які б з інших місць до міста нашого Ніжина прибувши, збиток або шкоду яку вчинили або чимось коли-небудь порядок і закони порушили, то тому ж уряду міському Ніжинському своїми товарами й ремеслами підлягати, а про свій приїзд до міста сповіщати, і товари свої в гостьовому домі міському, який буде збудований для цієї мети, складати мають. А якби шляхтич якийсь, або чоловік служилий, або козак запорозький коли-небудь придбав би дім, гороб чи землю міську ніжинську, або займався в нашому місті Ніжині якоюсь торгівлею, шинкуванням чи ремеслом, то кожна така особа тому ж праву Магдебурзькому та уряду міському Ніжинському підлягати, і відповідати, і виконувати всі міські тягарі має.

А щоб свята справедливість не відступала, а також для кращого

²⁴ Цеханович, Атаназій Єронім (*Ciechanowicz, Atanazy Hieronim*; бл. 1585–1651) — польський шляхтич, вихованець Віленської академії (1605 р.), 28 разів був депутатом Сейму Речі Посполитої; підсудок, згодом — земельний суддя та війт Смоленський, посол до Москви в 1648 р. В документі щодо Єроніма Цехановича вжито звернення «урожоний» — титул, що вживався до осіб привілейованого стану, у т.ч. — спадкової шляхти, що володіла нерухомим майном.

SERENISSIMO ATQUE POTENTISSIMO PRINCIPI AC D:D IOANNI CASIMIRO
D.G. REGI POLONIE, MAGNO DUCI LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE
SAMOGITIE, LIVONIE, SMOLENSCENSIS, SEVERIENSIS, CZERNIHOVIENSIS,
NEC NON SUECORUM, GOTHORUM VANDALORUMQUE, HEREDITARIO REGI,
Domino nostro Clementissimo, Hanc ipsius Sacrae Regiae Majestatis effigiem manu mea ad vivum delineatam,
Anno MDCXLIX. atque incipiam humilissime obitero Wilhelmus Hondius Chesographus Regius.

Польський король
Владислав IV Ваза
(1595 – 1648)

місті, ввій том довічним призначаємо уродженого Щасного Вишеля²⁵, хоружого й капітана новгород-сіверського та ніжинського. І тоді ми самі й наші наступники, польські королі й великі князі литовські, ввійтів ніжинських, згідно з наданим нами їм Магдебурзьким правом, католиків святого римського або руського віросповідання повинні завжди призначати. А інших міських урядовців, бурмістрів, райців і лавників мають спочатку ввійт з людьми, а потім завжди ввійт з урядом міським і людьми в навечір'я Нового року римсько-католицького з-поміж себе людей добрих, сумлінних і магдебурзьке право знаючих, римо-католицького та руського віросповідання, відповідно до звичаїв права магдебурзького, обирати мають, що нині початково доручаємо нагляді й упорядкуванню нашого ревізора, який від нас там перебуває. І коли ці міські урядовці будуть обрані й складуть присягу, так само як і ввійт, вони негайно, відповідно до права магдебурзького і за звичаєм інших наших коронних міст, судити й вирішувати всі міські справи, винних карати і дієве й невідкладне правосуддя як міщанам ніжинським, так і іншим людям чинити повинні будуть. А ввійта й урядовців міських ніжинських, якщо хто-небудь буде заявляти про заподіяну ними кривду, син наш королевич його милість Владислав, поки він триматиме в управлінні своєму провінції Сіверські, а за апеляціями від суду аміністрації королевича, а також за позовами й мандатами, з нашої коронної канцелярії поданими, — судити будемо ми самі та наші наступники, королі польські й великі князі литовські. А декрети міські ніжинські та всі справи мають бути написані польською мовою. А якщо в суді якомусь ввійтівському, бурмістрівському або лавничому будь-яка сторона буде вважати себе скривдженою декретом, то кожному скривдженому якими-небудь декретами апеляцію чинити дозволяємо таким чином, як у нашому місті Чернігові, але з таких справ, які б не перевищували п'ятдесяти злотих, від суду ввійтів, бурмістрів і присяжних апеляції йти не мають. А для запечатування ніжинських міських справ уряду ввійта, бурмістрів та лавників призначаємо міським гербом святого Юрія в обладунках на коні зі списом. А щоб це наше місто Ніжин швидше зростало й процвітати могло, дозволяємо проводити всілякі ярмарки й торги, і тому ставимо умову, щоби вільно було кожному міщанину ніжинському на вікі вічні мед і пиво варити, солод робити, горілку курити

²⁵ Вишель Щасний (Вешель, Вессель; *Wessel; Weszł, Szczęsny*) — польський шляхтич, в 1609 р. капітан королівської кавалерії, 1621 р. — капітан Новгород-Сіверський, 1635–1641 рр. — підкоморій Новгород-Сіверський, 1623–1635 рр. — хоружий Новгород-Сіверський та Ніжинський, 1625–1635 рр. — ввійт Ніжинський. Перебував з родиною в московському полоні в 1615–1618 та 1632–1634 рр. Був польським послом до Москви в 1631 р.

RE ou POLONOISE
les PROVINCES
de VOLHYNIE et de PODOLIE
urs Palatinats
nniées sous le Nom
DES COSAQUES

SANSONS

Es chelle

10	20	30	40	50	60
Milles Pas Geometriques ou Milles d'Italie					
1	2	3	4	5	6
Lieux Communes de Pologne					
1	2	3	4	5	6
Lieux d'Ukraine					
1	2	3	4	5	6
Lieux ou Werst de Moscou					
10	20	30	40	50	60
Lieux Communes d'Allemagne					
1	2	3	4	5	6
Grandes Lieux d'Allemagne					
1	2	3	4	5	6
Lieux Communes de France					
1	2	3	4	5	6
Grandes Lieux de France ou d'une Heure de Cher					
1	2	3	4	5	6
Dietes ou Journées Communes de 20 MPC. chacune					
1	2	3	4	5	6

albo gospodaru
 na potrzebny
 Kiey, wonno
 i ocau iawn
 neya Korodji
 nogt, tedy ma
 doycj pod wazn
 na pultka w
 i nad to zadney
 kon zeyco do
 ani poronowic
 ni niebeda, po
 lise y bismilij
 pieszcz nasey
 szanie dnia
 MDCXXV

Andr^o Szostowski. s. k. p. m.

Prawo Maydeburſkie
Miaſtu Niżinu w Xie
ſtwie Czernihowskim.

Ozajmieni tym listem naszym na wieczne pokorne chęci
Z za osobliwą łaską i wyaknoscią Boga pod sedeslany
Parowaniem

*Привілей короля Сигізмунда III м. Ніжину на магдебурзьке право
від 26 березня 1625 року (AGAD. Metryka Koronna, ks. 173, k. 32–35 v.)*

Польський король
Сигізмунд III Ваза

1.
2395 (yu. 126).

Jan Maksimierz

Z Bojny Leishe Kint Poloh; Wielkie Nie Litew.
Aus. Bus. Marow. Imut. Infant. Imol. Crem. a.
Pwiedl.; Goltke Wand. Griederney Krol.

[illegible]

Onz 6 g. pyrumba
T. Kurauska, nju
omissionim 31
Majna 1847. 20
gost 15 u 16

koncieto y pomiarito y do ordety przychodito, A z tym
potwierdzeniu prziwko Nieprzyjacielowi y nagłym wieści-
przezwintum stawito. Ażebymy do niego ludzi intencja
kupców y Niemców wcielach przychodili, prawnie
Maidemburku przytadem innym. Miast Namych upry-
miliowangel tym myslom ktorym toze w Miastu Na-
mym Niemcu albo ne przedmian miench, albo
potym miench bode, nadawamy, przytawiamy y ter-
mynem przytawiam namym na miench utwierdzamy,
y myslach Niemcu Niemczich, kupców, Niemców
wcielach, Kupców, Puchupców, y innych Niemczy
Conclitay ludzi tak wgladom bode samych iako y nagłym
Lom, Ogród y Gruntom ktore Miastu Namemu Niem-
nom przy Niemcu Namym, Młodziego Niemcu Li-
chaczom Podstha Smolewskiego namiedza y podawia,
Takim wgladom Towarom, Kupcom y Niemcom wcielach,
od innych spraw, Sądow y Jurisdiccyj innych,
iakożkolwiek narwamy, przytawiamy, przytawiamy y oddawamy.
A samemu tytlo prawnie Maidemburku y Jurisdiccyj
Mieście Niemczich Niemczich podawamy y wieciawamy,
tak i do tego cum myslom Niemcu Niemczich.
Kupcy, Niemcy, Kupcy, Puchupcy y iakich-
kolwiek zabawy innych ludzi, nie maia y nie bode
prawnie iakim innym Jurisdiccyj, obcom Mocy y Ma-
gistratu Niemczich Niemczich podlegaj y opowiadaj.
A nadto Kupcy, Przyjacieli, Niemcy, Puchupcy,
y innym zabawy Niemczy ludzi, ktorych z innych
Miast Namych do Miastu Namego Niemcu Niemczich
wcielach albo przytawia iako popłatki, albo wogólnie
prziwko stawiam y prawnie przytawiam, temer Mie-
ście Niemcu Niemczich, wgladom Towarom y
Niemcom miench podlegaj, y o przybyciu swoim do
Miastu Niemczich, y Towarom miench w domu Niemcu
gotowimy ktory na to stawiamy bode, stawiamy bode
prawnie. A iakoby Niemcu ktorym albo ostonich stawaj
y Korak Zaprawy, Lom, Gruntom albo Ogród Niemczich
Niemczich iakożkolwiek nabyt, albo w Handlu, Kup-
com y Niemcom iakożkolwiek w Miastu Namym
Niemcu bode, tedy bode takowemu temu prawnie Maie

5.
-broskim y Woydomi Mieszkim Miergishim pollegaj
odpowiadaj y cizny mieszk ponow kopie. A reby y
-wiedlinoi Woyte odasobi sui miata, tubien dla kopyet
poudkow Mieszkich, podawany y uarnawany Woytem
Miergishim doznotnim, Woydomego Zecznego Woyte, C
-rigo y Kapitana Nowograda Siemienburo y Miergishim
potym razem My Sami y Sucepseroni Nas, Krolowi
Polley y Woyley Siemite Litawy, Woytem Miergishim, Ka
-likow, Siemitego uabowistka Rygnburo, alio Rygnburo,
-mici si do spram Maidemburo im od Nas nadawany,
-dani mamy. A innyk Woydomow Mieszkich, Inow
-strow, Radzin, Lawnikow, toza na powetku Woyte y
-poletum, a potym razem Woyte y Woydom Mieszkim y
popisatuum w wigili Nowego lata Katochichim Rygnb
-r potowetku sichi ludu dobowy, enotimych y spram Ma
-burskim umiastany Katochichim Rygnburo y Ruski,
Katochistka, wedle myciai spram Maidemburo myciai
mai; toza na powetku doow y spowadum, K
-romi Namem kity od Nas tam ziedni, elcany. A
kity ci Woydomy Mieszk obowetki, y popyty, m
-craina iaku y Woyte mykonaci, tedy razem myciai spram
Mieszkim, wedle bity spram Maidemburo, accomodum
umycaim innyk Miat Namy Koronnyk, sedni y d
-woral, umycaim kome y spowadum kity y wiodetki
-crain tak Miergishim Miergishim, iaku y innyk ludum
umycaim potowetki. A Woyte y Woydomow Mieszkich
Miergishim, sedni hto kopyet, sichi od nich practendowat,
Krolowi Jaku Wladystaw, Syn Nas, polki tamte Siem
-shi spowadum w Administratry Sny mia diti, a z
Apellatki od Sady Krolowi Jaku Administratryk
takie na prany y mandaty z Kamellariy Namy Koronny
umycaim, My Sami y Sucepseroni Nas Krolowi Pa
y Woyley Siemite Litawy, sedni mamy. A Sebrata
mieszk Miergishim y nos umycaim sprany, umycaim pot
-shim pram byt mai. A sedni w Woydom kity
Woytem, Burmistrowem, alio Lawnikow, toza
litawchich Sebrata mianate si byt kopyetum, woyte

skaidamū ubagudonamū od iabichkolnīch Sebratōn, Apellacīn.
taliem sporēm, iabigo Miasto Nane Cernikow rācīn,
porvalamū, iednāl od tābič Spru, lītōrē Pīcidimūt lītōrē
niepuchoditū, od Sād. Wuytombirgo. Nurmistombirgo y
Lāwimbirgo Apellacīn iā mī maia. A do pīrēstacīm
Spru mīrēchīh Nīcīgīchīh Wlād. Nurmistombirgo y
Lāwimbirgo, rā Hēr Mīrēphī narnacramū Trīstgo Jērzego
rā kōmī rā Nēgī, wē zbrī ubrangō. A iā to Miasto.

Nane Nīcīgīn

y rapomagai iā

Targō y Hāndīn

porvalamū, tāl y

robu bēdī hādīn

-nēm Nīcīgīchīm

Mīdī, Pīn wuyg

tygm pūdny rōtō

mōgtō, iāko mī

īnēlāhī pūstōpōg.

to wānīnū, iā

-mī. Mīnēnāmī-

arīcīnūmī cīrāy.

Stōdy rōbī, Jōnālī.

hānyg, y īnēlāhī tākōmī Trūnī ~~zbrī~~ domow y pī-

-īrīnī, tākī Pīn, Mātmarg, Hālchāntī, Gī. gārnēm

īpīnēdīlīngm, alts hāwāt Lūwīh rīgnhōwī hō rādny

pūnēhōy, mīrānēmī cīrāy. A wīghēm tākōmī mīcīpōtū

w rīgnhōh rōlnōrī, pōmīnī bēdī hādīn Mīnēnāmī.

Nīcīgīchī, tākī y hādīl hōy, rīgnhōwī bēdī w hādīy

Rōko Trīstgō Mārīmī rā Jōnīmī rāptacīh Kōpūnūgūy

pō Lūtīy h pūtīnāmī od hādīgō nāpōī. rōbīmī hōy

sām nā pūdāī rōbī alts rīgnhōwī bēdī. A tūy kōp-

-īrāyīmī, mōg mūyū iāhīgēkolnīch stām hōyūy gō-

-nālts rōbī alts nāpōī iāhīkolnīch w mīnīnī Nānyū

Nīcīgīmī rīgnhōwī chēstī, pōdlegāī maia, y wīghēm

nādānīcī Tōrīmīcīnūgō Pīnā y rōlnōrī pōrāī maia pō-

-cī y rāptacī rāmī tū Kōpūnūgūy od Rōko pūyātōy

Tūyū Sēlīt Lūdīcīstōy Trīstgō. Nādto pōmīnī bēdī

mūyū Mīnēnāmī Nīcīgīnūy, a tāhīm pōrēstacīm

Rīgnhōwī y. Hārēm mīllīnī. Stōdy y Lōrī mōī

mīlī w Mōtōmōt Mōtōmīch Nānyū nā Rūcī Otrān

pōd sāmūy Mīnāmī Nīcīgīmī, y pōtāī rā mīlīmī pōdūy

Mōtōmī Rēmīrōnīy. Sēlītūy tōr hōdy Mōtōmī Nānōd

Mīnāmī wālīmī rā iāhīchkolnīch pūyūy mīstūy iā rā-

-pōmī alts gōblē nāpōrāy pōtūbōrēy. Tōdy mūyū Mīn-

-ōrāmī Nīcīgīmī rōlādī mōy iāko nā gōwāt pōyātī maia,

w pewnych granicach do powiatowego miasta Hange
miejscu, y granic gruntów Miasta Miru zawieszonych
y podanych dotychczas opinii Weym aby to miasto było biu-
rowem y wszelkię gęrdantem na tych gruntach odwołany po
nadto, supliemali. Nam o to abyśmy to ograniczenie gruntów
Miru Miirichu powiatowego Remora Hange
na zachowanie Hange uchwycim. Przywilejem Hange stawa-
dnie, jako y list Remora: na to ograniczenie dany pod-
nami położyli, który tak iż w sobie ma. Hieronim
Ciechanowicz Podręb Sierotki w Łambach y Wotwin
od Morawy reupowierza Remora J. H. Mei omyślamy,
iż ufać nam w Miasto Miru od siebie listy spytane,
zaczem na takie Siole rości, y co nas ludzi do niego przy-
bywa, aby tym samym pomiaru y kupo, y prawi-
dłom Miru gęrdantem roztano, a iestym i kłopot po-
sytowania było, przydatu y wyprawnemu, stada nam
Remora, od Wotwin J. H. Mei sobie dany, gruntu temu
Miasto Miru opiera na Wotwin kłopotu miasto ludu
jako iż Miru gęrdantem potrubia, opiera na Ache,
Tolmachi y Sianowici miach, z których Miru nam Mi-
ruchy po myśli potrubia sobie dany pozmian listy ptam
wielu imyem innych miast J. H. M. Miru nam miach
przygotu. Granic tych gruntów Miru Miirichu po-
wiera, iż dawać. Siole Ache ydnie iż to kłopot Sio-
wie nadwilety y granic Nosowki z Miru zjed gra-
nic Miru idnie idnie Siole kłopotu miach nam
na kłopot i z kłopotu schodzi y tamie obie w Ostrze opadnie,
orzech Ostru na dół po płocie Potku, płotem Potku w gó-
rę i idnie stawa tego płotu ku dawa Czumichu miach
Miru y płotem Potku ku Czumichu idnie, to droga do
Ache Siole, Siole do Siole Ache. ai do gruntu
Wotwin y mimo Siole Siole Miru Siole Siole do
Siole Siole i Siole o kłopot granic z Siole
Siole Siole, iż Siole w kłopot Ostru mimo Siole
z Siole w Czumichu, kłopot, to Czumichu idnie pod

1
 Pannomania Stanego Polskiego y Szwedzkiego. Pannoman-
 rohu. Vladislawa Ks. Joannas Pedermann. My też
 Jan Maximierz. Bory Łach. Król Polski
 10: w: w: maia 1746 y Łacumi na prośbę Obywateli
 miasta Stanego Mięgo, którzy wiaćwani Pannomli dora
 Pannu Pannu Mladoborski y inne miasta y powiaty panna
 Miasta tomi stawa. Ingi Ograniczeni Miasta tego Mięgo
 y gruntu do niego należących w ubi rannomli, de Data
 iak y innych opiate, na myślni Pannach, Pannach, Atty.
 -hustach y Pannach tym Pannomli Pannu. tak rano
 w ubi inny opiate y od stana do stana Pannu po-
 -półte hani, y depuani myślni: Pannomli, chani abo
 na myślni to Pannomli Pannu rannomli y Pannu
 ma na mihi miato. Ma co y dla Pannu miary Pannu
 Pannu Pannomli, y Pannu Pannu Pannu Pannu
 -liany. Jan w Pannomli Jani K. Mięgo Pannu.
 Pannu Pannomli Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu
 Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu
 Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu

podpisany

Jan Maximierz

Ewarist Jan Belcecki
 Pisarz y Dworzanin Pannomli Pannu

Pny tym Pannomli Pannu Pannu
 w Pannomli Pannu

Pannomli w Pannu, y Pannomli Pannu
 na Pannomli Pannu Pannu y Pannomli Pannu
 Pannomli Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu
 Pannomli Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu Pannu

Польський король
Ян II Казимир

мѣстѣ нашѣмъ Мѣстѣ презрѣвшаго нашего брѣвшаго Серонѣма
 ѣханаовича Покровна (полѣннаго Завѣщаніе и погашеніе Свѣдѣ-
 такъ въ Звѣдѣнѣ Покровѣ шинновѣхъ и Рѣсесѣхъ вѣдѣхъ
 вѣдѣхъ правъ свѣдѣхъ и торѣсѣхъ и ииѣхъ ииѣхъ Колѣсѣхъ
 названѣхъ вѣдѣхъ вѣдѣхъ ииѣхъ ииѣхъ, а (самомѣстѣ)
 ко Правѣ Майѣбѣрѣнѣмъ и торѣсѣхъ ииѣхъ брѣхъ Мѣсѣмъ Мѣ-
 сѣмъ Покрѣхъ ииѣхъ ииѣхъ, такъ ииѣхъ брѣхъ тѣхъ вѣхъ Мѣсѣ-
 нѣ Мѣсѣнѣхъ Копѣхъ Рѣсесѣхъ, шинновѣхъ Перѣсѣхъ, и ииѣхъ
 Колѣсѣхъ Завѣхъ Мѣсѣмъ Мѣсѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ
 Завѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ
 Мѣсѣмъ Мѣсѣмъ Покрѣхъ ииѣхъ ииѣхъ. Анаѣхъ
 Копѣхъ Рѣсесѣхъ, Рѣсесѣхъ Перѣсѣхъ, и ииѣхъ Мѣсѣмъ За-
 вѣхъ Мѣсѣхъ, Копѣхъ вѣхъ ииѣхъ Мѣсѣхъ нашихъ до Мѣсѣхъ
 нашего Мѣсѣхъ приѣхавши Звѣдѣхъ, аиѣхъ вѣдѣхъ
 таиѣхъ Покрѣхъ, аиѣхъ вѣдѣхъ Колѣсѣхъ Покрѣхъ Свѣ-
 нѣхъ ииѣхъ вѣдѣхъ ииѣхъ, Покрѣхъ брѣхъ Мѣсѣмъ
 Мѣсѣнѣмъ, вѣдѣхъ Покровѣхъ и Рѣсесѣхъ своихъ Покрѣхъ
 таиѣхъ, ииѣхъ ииѣхъ свѣдѣхъ до Мѣсѣхъ Озѣхъ ииѣхъ, ииѣхъ
 хъ свѣхъ вѣхъ Мѣсѣмъ Звѣдѣхъ, Копѣхъ ииѣхъ Звѣдѣхъ
 ииѣхъ вѣдѣхъ складѣхъ Покрѣхъ вѣдѣхъ. а вѣхъ вѣхъ ииѣхъ
 Копѣхъ, аиѣхъ Звѣхъ Свѣдѣхъ, ииѣхъ Завѣхъ Завѣхъ, до
 Озѣхъ аиѣхъ Звѣхъ Мѣсѣмъ Мѣсѣнѣмъ ииѣхъ Колѣсѣхъ
 ииѣхъ, аиѣхъ Звѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ
 Колѣсѣхъ вѣхъ Мѣсѣхъ нашихъ Мѣсѣхъ вѣхъ, Покрѣхъ Копѣхъ
 Покрѣхъ Покрѣхъ Правѣ Майѣбѣрѣнѣмъ ииѣхъ Мѣсѣмъ
 Копѣхъ Мѣсѣнѣмъ Покрѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ ииѣхъ
 Мѣсѣхъ Покрѣхъ вѣдѣхъ, аиѣхъ вѣхъ вѣхъ вѣхъ

Оболоми нестла, пидти же бди мѣшихъ порадновъ мѣнихъ подалъ
и Назначастъ войтвѣ мѣнихъ дохисовити дохисовити дохисовити
вешла Коростого и Капитана Новгорода Свєрсного и мѣнихъ
и поспѣтъ даше тмѣ и Свєрсного нашъ Король Лехеніе
и великіе князѣ Литовскіе войтвѣ мѣнихъ Капитуловъ
Свѣтло надобѣстїе Рутенного, або Рутенного спосѣдїста до
права Маїбѣдренного дѣла и тѣ наданого Подаватїи Маїбѣ
и мѣнихъ драгїиновъ мѣнихъ, Вѣрїстїиновъ, Райцѣовъ, Лавнїи
мѣнихъ и поспѣтъ войтвѣ спосѣдїствомъ, а поспѣтъ даше
войтвѣ зградовъ мѣнихъ и поспѣствомъ вѣдѣствїе Нового
мѣста Капитулу Рутенного змѣти себѣ Адгѣи дохисѣ
и утѣмїиновъ, и права Маїбѣдренного Утѣмїиновъ, Капитулу
Рутенного и Рутенного надобѣстїе вѣдѣствїе змѣта права Маїбѣд
реного обираїти Маїбѣ, тѣмъ мѣнихъ и поспѣтъ дохисѣ
раїне Ревизорѣи. Нашомъ Котїорїи дѣла пѣмъ зѣмѣ зѣ
дастѣ; а Кога тѣмъ драгїиновъ мѣнихъ Обранїи вѣдѣствїи
и придалъ обираїнїю Юно и войтвѣ вионаїтїи, тѣмъ заразъ
вѣдѣствїи мѣнихъ вѣдѣствїи вѣдѣствїи права Маїбѣдренного спосѣ
дїста змѣтаїтѣ мѣнихъ мѣнихъ нашихъ Короннїхъ Свѣдѣствїи
и дѣржаватїи виннїхъ Каратїи, и справедливостїи Свѣдѣствїи
и недоволенїю пѣмъ мѣнихъ мѣнихъ тѣмъ и обираїтѣ
Адгѣи змѣтїи Повиннїи бѣдѣствїи, а войтвѣ и Ураднїиновъ мѣ
нихъ мѣнихъ, Еїмѣмъ Крїсто себѣ дѣлѣ прѣтїстїиновъ
Короннїхъ Еїдъ Мосѣ Владиславъ Сїнѣ нашъ Попѣ пѣмъ тѣмъ
Свѣрснїе Провинцїи вѣдѣствїи своєї мѣнихъ бѣдѣствїи
а за Апеллациїю бѣдѣствїи Короннїхъ Еїдъ Мосѣ Адмїнїстрацїи
ного, пѣмъ зѣмѣтїи и маїбѣдренного нашѣи Короннїи ви
сїннїи, тѣмъ тѣмъ и Свєрсного нашъ Король Лехеніе и великіе

[illegible]

[illegible]

[illegible]

востѣхъ поуктахъ кнѣзѣхъ, арпиклахъ и конкучіахъ, пѣмъ
листуиѣмъ нашимъ пѣмъ таиѣмъ востѣхъ ширѣиѣмъ описаніе сѣмъ по-
тверждаетъ слова гослова: илѣ право посполитіе катѣмъ
игоудѣмъ зѣмъ игоудѣмъ. Хопѣмъ абы востѣмъ пѣмъ
Попверѣмъ наше зѣмъ ивластѣмъ свою наѣмъ мѣмъ
шѣмъ гдѣмъ мѣмъ вѣмъ мѣмъ власнѣмъ погудѣмъ и пѣмъ
коронѣмъ прѣмъ росказалисто, гдѣмъ вѣмъ гдѣмъ
мѣмъ мѣмъ 1655. Пѣмъ наше Полѣмъ
сѣмъ Першѣмъ Рѣмъ, владиславъ Корѣмъ, Іѣмъ
мѣмъ Іѣмъ Казимѣмъ зѣмъ Ласки Корѣмъ Полѣмъ,
игоудѣмъ мѣмъ вѣмъ ибѣмъ ибѣмъ одѣмъ
мѣмъ наше мѣмъ вѣмъ мѣмъ Арѣмъ
Першѣмъ право мѣмъ, и илѣмъ воластѣмъ, илѣмъ
мѣмъ мѣмъ мѣмъ. Рѣмъ вѣмъ мѣмъ
мѣмъ мѣмъ илѣмъ гдѣмъ илѣмъ вѣмъ
гдѣмъ гдѣмъ вѣмъ описало востѣхъ поуктахъ кнѣзѣхъ
арпиклахъ и конкучіахъ пѣмъ привилегіѣмъ нашимъ
Пѣмъ таиѣмъ востѣхъ ширѣиѣмъ описаніе сѣмъ слова гослова, илѣ
право посполитіе катѣмъ игоудѣмъ зѣмъ игоудѣмъ.
Хопѣмъ абы востѣмъ пѣмъ Попверѣмъ наше зѣмъ
мѣмъ ивластѣмъ свою наѣмъ мѣмъ; наше гдѣмъ мѣмъ
Рѣмъ наше погудѣмъ, илѣмъ коронѣмъ прѣмъ
росказалисто; гдѣмъ вѣмъ гдѣмъ вѣмъ мѣмъ
Рѣмъ 1659: Пѣмъ Королевствѣмъ илѣмъ Полѣмъ
одѣмъ, ашѣмъ гдѣмъ Рѣмъ
вѣмъ Арѣмъ погудѣмъ
Іѣмъ Казимѣмъ Корѣмъ.
вѣмъ Іѣмъ Ласки илѣмъ Полѣмъ

Королевской Москвитин, Захаръ Канцлерского Имене вельбного Её Милости
Кееньза Николая Натраптовича Прафтовского патинаппа Бискупта
лучшого отплати Свутаховского Провоща Краповского, ипротата,
ипротата, найвишшого Канцлера Коронного Регестровано и Сидра
пловано до Ахты Метрихи Велной Канцелярии вельной
Коронной;

Писеранъ Савковичъ Коронъ Её Москвитин (Скрасна?)

Питпонтъ Пивилей Захисна
Метатта итакраснотъ Воскн.

Вс"

...
 ... , sednak od talich sprau, ktorich Presidenc
 ... , od S. Wasylenkiewa. Burmistrzowski
 ... Apellacii in' ni maia. A do piewst
 ... mieschich Nicynichich Wode. Burmistrz
 ... , za Herb Mierphi narnacowany Swistego
 ... in z Kopy. we uboi ubrango. A ich to
 Nicyn
 ... magai in
 ... Handlin
 ... , tak y
 ... die kade
 ... Nicynichich
 ... in z wany
 ... wnelaki takie trunki zati domowe y
 ... tabi piwa, Matmery, Halchanty, & g
 ... lityny, alle krotke Luruka myshkowi
 ... mianeni cray. A wgladen takowy
 ... ch wolnowi, pominiu bdiu kadei Mies
 ... , tabi y kadei lityny myshkowi bdiu w
 ... Swistym Marini w Sereni zastawo Kopy
 ... ch Duttmery od kadei ...

Геральдичне зображення Св. Георгія ("Погоня Руська") на привілеї
 короля Яна Казимира м. Ніжину, 1659 р. Док. №21, арк. 3 зв.

і всілякі напої, домашні й привозні, а також вина *мальвазії*, *аліканте*²⁶ та інші справедливим *гарнцем* або *львівською квартою*²⁷ шинкувати без жодних перешкод на вічні часи. А щодо такої вічної свободи в шинках кожний міщанин ніжинський, а також і козак, який шинкувати буде, щороку восени, на день св. Мартина, повинні платити *капщизну*²⁸ по два з половиною злотих з кожного напою, особливо з тих, які сам виготовляти або продавати буде. А цій капщизні всі будь-якого стану, хто буде горілку робити, чи напій любий коли-небудь в місті нашому Ніжині продавати або шинкувати захоче, підлягати мають, і відповідно до наданого теперішнього права і вольностей мають починати виплачувати ту капщизну з наступного року тисяча шістьсот двадцять шостого. Крім того, всі міщани Ніжина за таким дозволом шинків та корчем повинні свійсолод і збіжжя на млинах наших молоти на на річці Остер під самим містом Ніжином і платити за помел згідно з ревізорською постановою. Якщо ж з якихось причин наші найближчі до міста млини вийдуть із ладу або гребля потребуватиме ремонту, всі ніжинські міщани робітників своїх якнайскоріше мають посилати, щоби греблю біля двох тільки млинів наших біля міста на річці Остер при потребі засипати і соломи навозити, а дерево, хмиз, каміння волость до млинів возити та млини поправляти буде. А якщо хтось з міщан ніжинських орної землі та угідь взяв би, тоді з них по завершенні наданої свободи сплачувати має відповідно до постанови ревізорської, також і податкам, які Річ Посполита ухвалила, підлягати і *цло*²⁹ від товарів звичайне платити повинні будуть. Щоб урядовці міські ніжинські з більшим бажанням на своїх посадах працювали і про спільне благо міста дбали, ми надаємо й затверджуємо на вічні часи двадцять волок³⁰ на посаду війта, на бурмістрів дванадцять волок, на писарів міських чотири волок, звільнених від усіх повинностей,

²⁶ *Мальвазія, аліканте* — сорти імпортованих виноградних вин.

²⁷ *Гарнець, гарець* (від пол. *garniec* — «горщик») — старовинна одиниця вимірювання об'єму рідини та сипучих тіл, дорівнювала 4 квартам (бл. 3,8 л.). *Львівська кварта, кварта* (від лат. *quarta* — «чверть») — одиниця об'єму. В Україні раннього нового часу «квартою» називали металевий кухоль або десяту частину відра (трохи більше за літр).

²⁸ *Капщизна* (від пол. *kapzsczyzna*, «капні пенязі») — податок до державної скарбниці у XV-XVII ст. на землях Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, що стягувався за виготовлення і продаж горілчаних виробів, меду й пива з міщан, селян та козаків.

²⁹ *Цло* (пол. *śło*, нім. *Zölle*) — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося державною владою (або за її дорученням) за провезення товарів через державні кордони.

³⁰ *Волока* — одиниця вимірювання орної землі у Великому князівстві Литовському та Короні Польській у XVI-XVIII ст., що дорівнювала бл. 19–22 га.

окрім ухвал Речі Посполитої, а волокни ті вищезгадані не у приватних осіб, а при посадах на вічні часи залишатися мають. Особливо на фільварок ратушний до скриньки міської надаєм і затверджуєм на вічні часи волок тридцять, звільнених від будь-яких повинностей, окрім ухвал Речі Посполитої, на вічні часи. Крім того, до тієї ж скриньки міської для загального оздоблення міста *торговельне*³¹ від усіляких товарів, які б було на продаж привезено, а також з коней, худоби, возів, риби, оселедців та іншого, також і *помірне*³² від збіжжя продажного, і *вагове*³³ від зважування різних товарів, які акуратно та справедливо мають надходити до скриньки міської, слушно і за звичаєм на вічні часи надаємо. Будинок для гостей, один у місті для купців, які з інших наших міст приїжджають, а інший на передмісті для купців московських, також і лазні загальні, лавки різників уряд міський ніжинський на місці придатному має поставити, і з усього того справедливий дохід, а також з купців від торгівлі, від різників, пекарів і різних ремісників ніжинських з ремесла, пропорційно до їх пожитків, по декілька грошей на рік у міську скриньку брати дозволяємо. Також і за млин Овдіївський на річці Острі, у півмилі від міста Ніжина вниз, і *мостове*³⁴, який вони самі, містяни ніжинські, по дорозі ніжинській на поганих переїздах мостили й робили, згідно з постановою ревізорською брати мають, що ми до цієї скриньки міської ратушної вносимо на вічні часи, і від скриньки міської ані ми, ані спадкоємці наші тих вищезгаданих місту наданих доходів забирати або вилучати не маємо. Однак ми застерігаємо, щоб ці доходи не для приватної або особистої вигоди використовувалися, але на амуніцію навколо міста, на порох для стрільби та на інші загальні потреби та прикраси через шафарів³⁵ міських, за згодою міського уряду, збиралися та витрачалися. А тому на уряд міський ніжинський, відносно цих нами наданих доходів, покладаємо, щоб заради оздоблення міста ратушу на місці придатному найшвидше збудували, і годинник спорудили, а потім по потребі налаштовували, і сурмача³⁶ належного тримали, щоб сурмив на

³¹ *Торговельне* — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося із усякого роду привізних товарів.

³² *Помірне* — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося з певної міри привізного товару, а також за його перепродаж.

³³ *Вагове* — в магдебурзькому праві торговий податок за зважування товарів на міських вагах під час місцевих торгів та ярмарок.

³⁴ *Мостове* — в магдебурзькому праві проїзне мито, що збиралося грішми або товаром для утримання та періодичного ремонту мостів.

³⁵ *Шафар, шапар* (від пол. szafarz – економ, ключник) — в Україні XVI–XVIII ст. службова особа, яка відповідала за збирання податків.

³⁶ *Сурмач ратушний* — в XVI–XVIII ст. службовець магістрату (ратуші), кликун, вартовий, в обов'язки якого входило щогодини сповіщати звуками сурми та бити на сполох у випадку небезпеки.

ратуші вдень та вночі щогодини, та про інші всякі порядки та потреби міські піклувалися. Для цього ж дозволяємо уряду міському ніжинському різні цехи відкривати та засновувати, і за підтвердженням цього до нас звертатися. А оскільки це місто, що в Україні перебуває, потребує постійного захисту й турботи, то на вічні часи на них покладаємо, щоб вали перекопу та острогу³⁷ як навколо Замку, так і навколо міста завжди поправляли й берегли, про що уряд замковий разом з урядом міським піклуватися буде. А понад ці вищеописані мита та податки жодних інших містяни ніжинські виконувати, підводи старостам або виборним ніжинським давати, сторожі жодної, окрім якщо тільки добровільної, навколо міста відправляти, листи носити, на полювання ходити і до різних робіт притягатися не будуть повинні на вічні часи. Але щодо служби з оборони Замку та міста тамтешнього Ніжинського тільки виборним замковими нехай підлягають, готове до оборони спорядження мають, і кожної чверті року перед урядом міським свою військову підготовку демонструвати повинні будуть пакож для міцнішої і ґрунтовнішої оборони Замку та міста тамтешнього Ніжинського. Уряд війта, який ми зараз пожалували, так і в майбутні часи нами й нашими наступниками буде надаватися містянину виборному тамтешньому ніжинському, а нікому іншому. Підводи для посланців наших за власними тільки нашими листами, згідно звичаю інших міст наших коронних, втім після завершення наданої їм пільги, мають давати. А щоб місто мало краще прогородування, вільно буде кожному містянину ніжинському на річці Остер та інших річках в межах, ревізором нашим вказаних, рибу ловити. І якби купець з іншого міста який-небудь товар до Ніжина привіз, то має його гуртом, а не *ліктем*³⁸ і не квартою продавати. Також і те особливо в нашому привілеї, як важливе й корисне, маємо висловити, щоб в місті тому нашому Ніжинському, як і в усьому Князівстві Чернігівському, все духовенство віросповідання святого Римського перебувало в єпархії та під послухом арциєпискупа Смоленського, а духовенство руське — в єпархії та під послухом архієпископа Смоленського, легітимно поданих нами та наступниками нашими, мають бути. А уряд тамтешній ніжинський, як замковий, так і міський, і ніхто інший, крім власних пастирів вищезгаданих, в справи духовні втручатися і до судів своїх свіцьких притягати їх не мають. Усе те на вічність затверджуючи, рукою власною ми підписали цей привілей, до якого й печатку нашу коронну

³⁷ *Перекоп* (застар.) — регулярний рів із валом, що огороджував місто. *Острог* (застар.) — фортифікаційна споруда, фортечне укріплення з частоколом із загострених зверху дерев'яних колод.

³⁸ *Лікоть* — одиниця вимірювання довжини, бл. 60 см.

привісити наказали. Писано у Варшаві дня 26 березня року Божого 1625, панування нашого польського 38, а шведського 32.

Сигізмунд, король.

Анджей Шолдрський, писар.

Сигізмунд III, з ласки Божої король польський, великий князь литовський, руський, пруський, жмудський, мазовецький, лифляндський, а шведський, готський, вандальський спадковий король. Оголошуємо, що подали нам мешканці міста нашого Ніжина, яке в князівстві Чернігівському розташоване, лист ревізора нашого у відвойованих від Москви замках уродженого Єроніма Цехановича, підсудка Смоленського, яким вищезгаданий ревізор наш, за особливим дорученням нашим, ґрунти, які до міста прилягають, частково для вигонів, частково для полів міських, визначивши, однак, з тих ґрунтів повинності містам нашим звичайні на нас та нащадків наших, у певних кордонах до вищевказаного міста нашого приєднав і межу ґрунтів, місту Ніжину визначених та наданих, достатньо описав. Щоби це місто зробити безпечним, і щоб усіляке господарство на тих землях заохотити, звернулися до нас з клопотанням, щоб це межування земель міських ніжинських, через ревізора нашого вищезгаданого, за нашим дорученням, проведене, привілеєм нашим затвердили, на що й ревізорський, на те межування даний, перед нами покладали лист, який в собі має наступне:

Єронім Цеханович, підсудок Смоленський в замках та волостях, що від Москви відвойовані, ревізор його королівської милості, проголошую, що побачивши, як це місто Ніжин, від давнього часу спустошене, швидко за ласкою Божою зростає, і щоразу до нього люди прибувають. І щоби воно швидше зростало та міцніло, і проти ворогів потужнішим ставало, а з тим і для Речі Посполитої корисним було, надаю та збільшую владою своєю ревізорською, від його королівської милості мені наданою, ґрунти тому місту Ніжину, частково для вигонів, яких місто багатолюдне, яким вже є Ніжин, обширних потребує, частково для полів, фільварків та сіножатей міських, з яких міщани ніжинські, по введенню наданій їм вольності, повинні будуть сплачувати, згідно звичаю інших міст його королівської милості, до Ніжина найближчих. Межа тих ґрунтів міських ніжинських починається від двох Дівичь-річок, де ці річки Дівичі розділилися та розмежовують Носівку з Ніжином, звідки межа ніжинська йде однією Дівичею, до Кропивни-річки найближчої, яка з Кропивною сходиться і там же обидві в Остер впадають, річкою Остром униз до болота Плоского, болотом Плоским угору, з однієї сторони того болота, до дороги Чернігівської, поміж Ніжином та болотом Плоским йдучи до Чернігова, та дорога до річки Смолянки, Смолянка до Сацевої Рудки, аж до ґрунту Колчевського (*уверх до мосту повз ґрунт Колчевський*) та повз буду Якуба

Нема³⁹, суходолом до Березової річки, від Рибця до межі Сиволож-городища, від Рибця та річки Остер повз Печиліси, з Печилісів у Химовку-річку, та Химовка йде аж під Татарську Могилу, прямо повз Ржавець, до межі з Дорогинським ґрунтом, через річку Кропивну повз Ржавець та повз Обсирівку-річку до тих двох Дівиць, звідки межа починалась. І щоби місто Ніжин цим межуванням спокійно, без жодної перешкоди користувалося, даю їм цей мій лист ревізорський з підписом руки моєї та з моєю печаткою. Даний в Ніжині дня 26 травня року 1624.

Єронім Цеханович, підсудок Смоленський, ревізор
його королівської милості, рукою власною.

Тоді ми, бажаючи того з усіх сил, щоби місто наше Ніжин зростало та зміцнювалося, і тим самим окрасою Речі Посполитій та загрозою для ворогів було, місту тому вищезгадані ґрунти, визначені та надані висланим нами ревізором і в тому листі ревізорському описані місту нашому Ніжину, однак із звичайною повинністю нашим містам, що до Ніжина є найближчими, звичайно на вічність прилучаємо та межування тих ґрунтів ревізорське, вищеописане, стверджуємо. А тим більше для кращого запевнення та гарантії вищезазначеного, ми дали місту нашому Ніжину цей привілей, підписаний нашою рукою. До якого й печатку нашу коронну привісити звеліли. Писано у Варшаві дня 23 місяця марта, року Божого 1625, панування нашого польского 38-го, а шведського 32-го.

Сигізмунд, король.

Анджей Шолдрський, писар гнезненський.

Владислав IV, з ласки Божої король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, а шведський, готський, вандалський спадковий король, обраний великий цар московський.

Оголошуємо цим листом нашим всім і кожному, кому про це відати належить, що показані нам два пергаменові привілеї, рукою найяснішого святої пам'яті короля його милості Сигізмунда III, батька нашого, підписані та року 1625-го видані з відтиском печатки коронної у Варшаві, дня 26-го березня, цілі й нічим не пошкоджені. Перший, яким святої пам'яті король, його милість батько наш, місту Ніжину, що в князівстві Чернігівському розташоване, через часті напади ворогів і переходи Запорозького козацького Війська спустошеному, для того, щоб найкращим і потужнішим ставати могло, право магдебурзьке, за яким всі

³⁹ Буда — виробнича споруда або місце для випалювання поташу, виготовлення дьогтю та вугілля з деревини. Щодо власника вищезгаданої в цьому місці буди є різночитання: «Якуба Нема», «Хема» або «Немца» («Jakuba Niemia», «Hiemia», «Niemca»; див. прим. №22).

*Перемовини козаків зі шляхтою.
Малюнок Я. ван Вестерфельда,
сер. XVII ст.*

судитися мають, та інші вольності, тобто всіляких товарів вільну купівлю та продаж, проведення торгів, різних напоїв, а саме горілок куріння та їх шинкування, безперешкодні від тамтешніх урядовців, а тим більше певно прибуткові для того міста, орні землі, ґрунти, поля та волоки на бурмістра, писаря міського, також і на ратушу міста того Ніжина, через святої пам'яті короля, його милості пана батька нашого, надані. Другий же межування міста того ж Ніжина та ґрунтів, що йому належать, через уродженого Єроніма Цехановича, підсудка Смоленського, до тієї справи ревізора призначеного, яке межування святої пам'яті король, його милість Сигізмунд III, пан батько наш, вищезгаданим підсудком Смоленським розглянуте та місту тому надане підтвердив.

Тоді ми, король Владислав, побачивши та взявши до уваги прохання мешканців міста нашого Ніжина, означені подані два привілеї, як вони вище описані, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, тим листом нашим, так, як в них детально прописано, підтверджуємо від слова до слова (: наскільки вимагає суспільне право і дозволяє звичай :) і стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу й владу назавжди. На що для більшої віри рукою власною підписуємо та печатку коронну притиснути наказуємо. Дан у Варшаві дня 9-го місяця травня року Божого 1633-го, панування нашого польського и шведського першого року.

Владислав, король.

Ян Бедерман, рукою власною.

Тоді ми, Ян Казимир, з Божої ласки король польський etc., побачивши та взявши до уваги прохання мешканців міста Ніжина, вищезгадані два привілеї, перший право магдебурзьке та інші вольності та прибутки певні тому місту, другий межування міста того ж Ніжина та ґрунтів, що йому належать, у себе затверджуючи, видані, як вище описано, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, цим привілеєм нашим, так, як у них детально прописано, від слова до слова (: як вимагає суспільне право і дозволяє звичай :) стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу і владу назавжди. На що для більшої віри рукою власною підписуємо та печатку коронну притиснути наказуємо. Дан у Варшаві дня 10-го місяця вересня року Божого 1659-го, панування королевств наших польського 11-го, шведського 12-го року.

Ян Казимир, король.

Місце печатки канцелярії нашої головної.

Еваріст Ян Белжецький, писар та покойовий дворянин короля.

**№ 22. 1659 р., вересня 7. Варшава. — Конфірмація (підтвердження)
права збирання податків на «ратушну скриньку» міста Ніжсина**

Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski etc. Oznajmuujemy etc. Produkowany nam jest przywilej papierowy ręką naiaśniejszego ś. pamięci Władysława Czwartego, króla polskiego, pana brata naszego, podpisany de data w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego czwartego pieczęcią koronną stwierdzony, w niczym nienaruszony, cały i zupełny, i supplikowano nam imieniem mieszczan niżyńskich, abyśmy ten przywilej władzą naszą stwierdzili i umocnili. Którego takowy jest tenor:

Władysław IV etc. Oznajm[uiemy] etc., iż produkowany jest przed nami list z podpisem urodzonych Bartłomieja Obałkowskiego, sekretarza i.k.m., Stefana Aksaka, sędziego ziemskie[go], Łukasza Witowskiego, podczaszego i sędziego grodzkiego kiiowskich, commissarzów od i.k.m. do xięstwa siewierskiego zesłanych, i przyciśnieniem pieczęci ich, ordynatę pewną o wybieraniu podatków do skrzynki ratusznej niżyńskiej należących w sobie zawieraiący, żadnej suspiciei w sobie nie maiący, który żebyśmy władzą naszą królewską potwierdzieli, jest nam supplikowano. Którego listu takie są contenta:

Bartłomej Obałkowski, sekretarza i.k.m., Stefan Aksak, sędzia ziemski, Łukasz Witowski, podczasz grodzki, sędzia kiiowscy, commissarze od i.k.m. do xięstwa siewierskiego zesłani etc. Wszem wobec, komu by o tym wiedzieć należało, do wiadomości wszystkich donosim. Chcąc my autoritate n[ost]ra commissariali zamki i miasta siewierskie w dobrym rządzie zostawać, aby depactacie w wybieraniu do skrzynki ratusznej niżyńskiej nie działały się, przychylaiąc się do wolei i przywilelu i.k.m. tak ordinuujemy, aby więcej nad to nasze postanowienie nie brali, a mianowicie od beczki ryb słonych groszy polskich trzy, od beczki śledzi groszy trzy, od woza ryb suchych i marzłych groszy polskich sześć, mostowego od woza ciężkiego pułgrosza, pomiernego od każdego zboża od mirki po groszu iednemu, powodnego od konia, wołu po groszu polskim iednym, od owce, kozy, wieprza po pułgroszku, ważnego od kamienia wosku, loiu winien po pułgroszku, od zabiiania wosku od każdego kotła po groszy trzy. I na tośmy im dali ten nasz list z podpisem rąk naszych i pod naszemi pieczęciami. Pisan w Niżenie roku tysiąc // tysiąc sześćset dwudziestego ósmego dnia dwudziestego marca.

Bartłomiej Obałkowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Stefan Aksak, sędzia ziemski kiiowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Łukasz Witowski, podczasz i sędzia grodzki kiiowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Przychylaiąc się tedy do wniesionej do nas proźby list ten jako jest inserowany, we wszystkich iego punctach i condiciach potwierdzić umyśliliśmy, jakosz władzą naszą potwierdzamy, niniejszym pismem chcąc, aby

przy wadze swojej zostawał. Na co dla większej pewności ręką naszą podpisawszy się pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku tysiąc sześćset czterdziestego czwartego, panowania królestw naszych polskiego i szwedzkiego XII roku.

Vladislaus, rex.

Thomasz Uiejski, króla i.m. sekretarz, m[anu] plropria].

My tedy Ian Kazimierz, z łaski Bożej król polski, etc. Respectuiąc na supplikę do nas wniesioną, zwysz mianowany przywilej de data jako się wyżej opisało, we wszystkich punctach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako w sobie są opisane, potwierdzamy (ile prawo popolite każe i zwyczaj dopuszcza), umacniamy, chcąc aby we wszystkim to potwierdzenie nasze zupełną moc i władzę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisaliśmy i pieczęć przycisnąć kazaliśmy. W Warszawie dnia siódmego września roku pańskiego tysiąc sześćset pięćdziesiątego dziewiątego, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Ian Kazimierz, król. Miejsce pieczęci wielkiej koronnej.

Ewarist Ian Bełżecki, pisarz i dworzanin pokoioowy króla ie[go] mci, m[anu] p[ro]p[ri]a.

(Публікація: Кулаковський П., Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст., Т. V, (Острог; Варшава; Москва, 1999), 184–186.)

Переклад

Ян Казимир, з Божої ласки король польський etc. Оголошуємо etc. Подано нам привілеї паперові, рукою найяснішого святої пам'яті Владислава IV, короля польського, пана брата нашого, підписані та видані у Варшаві дня 28-го місяця квітня року Божого 1644-го, печаткою коронною затверджені, нічим не пошкоджені, цілі та повні, з проханням від імені міщан ніжинських, щоби ми ті привілеї владою нашою затвердили та скріпили. Яких зміст є наступний:

Владислав IV etc. Оголошуємо etc., що виданий перед нами лист із підписом уроджених Варфоломія Обалковського, секретаря його королівської милості, Стефана Аксака, судді земського, Лукаша Вітовського, підчашого та судді гродського київських, комісарів, від його королівської милості надісланих до князівства Сіверського, що має в собі ординацію певну за печаткою їхньою про збирання податків, які належать до скриньки ратушної Ніжинської, жодного сумніву в собі не маючий, який звернено нам з проханням, щоби підтвердили владою нашою королівською. Цього листа зміст такий:

Варфоломій Обалковський, секретар його королівської милості, Стефан Аксак, суддя земський, Лукаш Вітовський, підчаший гродський, суддя київський, комісари від його королівської милості до князівства Сіверського надіслані etc. Всім взагалі, кому б про це відати належало, до відомості загальної доносимо. Бажаючи ми, за повноваженнями нашими комісарськими, замки та міста сіверські в доброму стані залишити, щоб не було здирства при збиранні до ніжинської ратушної скриньки, відповідно до волі та привілеїв його королівської милості, ми наказуємо, щоб нічого більше від тієї нашої постанови не брали, а саме від бочки солоної риби грошей польських три, від бочки оселедців грошей польських три, від воза сухої та мороженої риби шість польських грошей, мостового від важкого воза півгроша, помірного від кожного збіжжя від мірки по одному грошу, поводного⁴⁰ від коня, вола по грошу польському одному, з вівці, кози, свині по півгроша, важного⁴¹ з каменя⁴² воску, лою повинно півгроша, від збивання воску з кожного казана по три гроша. І для цього ми дали їм цього нашого листа з підписами рук наших і під нашими печатками. Писан в Ніжині року 1628 дня двадцятого березня.

Варфоломій Обалковський, рука власна

Стефан Аксак, суддя земський київський, рука власна

Лукаш Вітовський, підчаший та суддя гродський київський,
рука власна

Тому, маючи прихильність до внесеного нам прохання, цей лист, як він поданий, в усіх його пунктах і кондиціях вирішили засвідчити, який нашою владою підтверджуємо нинішнім писанням, прагнучи, щоб він в силі своїй залишався. Для чого заради більшої певності, рукою нашою підписавши, печатку коронну притиснути повеліли. Дан у Варшаві дня 28-го місяця квітня року 1644-го, панування нашого польського та шведського 12-го року.

Владислав, король

Томаш Уейський, короля його милості секретар, рука власна

Тоді ми, Ян Казимир, з ласки Божої король польський etc. Зваживши на внесене до нас прохання, вищезначений виданий привілей, як вище писалося, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, як вони самі по собі прописані, тим листом нашим підтверджуємо (: наскільки вимагає суспільне право і дозволяє звичай :), скріплюємо, бажаючи, щоб в усьому

⁴⁰ *Поводне* або *поводове* — в Україні XVII-XVIII ст. торговельне мито, що сплачувалося від продажу одиниці худоби («з поводу»).

⁴¹ *Важне* — альтернативна назва *вагового* мита.

⁴² *Камінь* — У Великому князівстві Литовському та Короні Польській міра ваги товарів при роздрібній торгівлі, що зазвичай дорівнювала бл. 14 кг.

те наше підтвердження повну силу і владу навіки мало. Чому для більшої віри рукою нашою підписали і печатку притиснути повеліли. У Варшаві, дня 7 вересня року Божого 1659-го, панування королевств наших польського 11-го, а шведського 12-го року.

Ян Казимир, король. Місце печатки великої коронної

Еварист Ян Бельжецький, писар та дворянин покойовий його милості короля, рукою власною

№23. 1659 р., вересня 8. Варшава. — Конфірмація (підтвердження) надання озера Хорошого на ратушний фільварок місту Ніжину

Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, smoleńskie, czerniechowskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmujemy tym przywileiem naszym, komu to wiedzieć należy. Producowany jest przed nami przywilej papirowy ręką najaśniejszego ś. pamięci króla polskiego Władysława Czwartego, pana brata naszego, podpisany de data // de data w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego czwartego pieczęcią koronną ztwierdzony w niwczym nienaruszony, cały i zupełny, i supplicowano nam imieniem mieszczan niżyńskich, abyśmy ten przywilej władzą naszą ztwierdzieli i umocnili. Którego takowy jst tenor:

Władisław Czwarty, z łaski Bożej król polski etc. Oznajmujemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, iż produkowany jest przed nami z podpisem ręki wielmożnego wojewody braclawskiego, starosty niżyńskiego i pieczęcią list, pewne urzędowi miejskiemu Chorosze ieziro na folwark ratuszny w sobie zawierający i nadanie, żadnej suspiciei w sobie nie mający, który żebyśmy władzą naszą królewską potwierdzieli, jest nam supplikowano. A tego listu takie są contenta:

Mikołaj z Potoka Potocki, wojewoda braclawski, hetman polny koronny, generał podolski, kamieniecki, laticzowskiej, niżyński, czerkaski starosta. Wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, wiadomo czynię, iż za wniesieniem proźby do mnie mieszczan niżyńskich, przychylając się do przywileiu i.k.m. i życząc, aby to miasto w dostatki zakwitnąwszy na pomnoszenie ciężarów bez uciążenia ludzi prouizie miało, conferowałem urzędowi miejskiemu Chorosze ieziro na folwark ratuszny, którego ze wszystkimi przyległościami i pożytkami, które teraz są i napotym przywieść sobie mogą, bez wszelkiej przeszkody podstarościego i arendarza mego zażywać i na potrzeby swoje obracać będą. Co do wiadomości podstarościego mego przywodząc roskazuie, aby pomienioną daninę moją w possessię urzędowi miejskiemu puściwszy w spokojnym zażywaniu oń zachował, przy którym

наданню моїм і я їх zachować obieculę tym писаним моїм. На co dla lepszej pewności ręka się własną podpisuię przy zwyczajnej pieczęci moiej. W Łatyczowie dnia czternastego marca roku тисяч sześćset czterdziestego.

Mikołaj Potocki, woiewoda bractawski, hetman polny koronny.

Locus sigilli.

Przychylając się tedy do wniesionej do nas proźby list ten, jako jst inserowany, we wszystkich iego punktach i conditiach potwierdzić umyśliliśmy, jakosz władzą naszą potwierdzamy niniejszym pismem, chcąc aby przy wadze swojej zostawał. Na co dla lepszej pewności ręką się naszą podpisawszy pieczęć koronną // koronną przycisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego тисяч sześćset pięćdziesiątego czwartego, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

My tedy Іан Казимierz, z łaski Bożej etc. Maiąc wzgląd na supplikę do nas przez panów radnych naszych czynioną, wzwyż mianowany list de data, jako się wyżej opisało, w wszystkich punctach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako szerzej w sobie opisane są, od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuszcza zwyczaj) umacniamy, chcąc aby we wszystkim to potwierdzenie naszą zupełną moc i władzę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisaliśmy i pieczęć koronną przycisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia ósmego miesiąca września roku тисяч sześćset pięćdziesiątego dziewiątego, panowania nasze[go] polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Іан Казимierz, król. Miejsce pieczęci wielkiej koronnej.

Ewarist Іан Bełżecki, pisarz i dworzanin pokoioowy i.k.m.

(Публікація: Кулаковський П. Руська (Волинська) метрика.
Книга за 1652–1673 pp. С. 186–188.)

Переклад

Ян Казимир, з Божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, смоленський, чернігівський, а також шведський, готський, вандальський спадковий король. Оголошуємо цим привілеєм нашим, кому це відати належить. Покладено перед нами паперовий привілей, рукою покійного польського короля Владислава IV, пана брата нашого, підписаний у Варшаві дня 28-го місяця квітня року Божого 1644-го, печаткою коронною скріплений, ні в чому не пошкоджений, цілий та повний, суплікований⁴³

⁴³ Суплікувати (застар., від *супліка*, пол. *suplika* — блага́ння) — подавати письмове клопотання.

нам від імені міщан ніжинських, щоби ми той привілей владою нашою затвердили та скріпили. Якого зміст є наступний:

Владислав IV, з ласки Божої король польський etc. Оголошуємо цим листом нашим усім і кожному, кому це має бути відомо, що виданий перед нами за підписом руки і з печаткою шляхетного воєводи брацлавського, старости ніжинського, лист певно уряду міському, який містить в собі у тому числі надання Хорошого озера на фільварок ратушний, який не викликає жодного сумніву, до нас був суплікований, щоби отримати владою нашою королівською затвердження. І цього листа зміст такий:

Миколай з Потока Потоцький, брацлавський воєвода, польний гетьман коронний, генерал подільський, кам'янецький, летичівський, та ніжинський і черкаський староста. Усім взагалі й окремо кожному, кому це належить знати, повідомляємо, що на прохання до мене міщан ніжинських, прихилиючись до привілею й його королівської милості й бажаючи, щоби це місто, процвітаючи в достатку, примножувало своє багатство, не завдаючи людям тягарів, я надав Хороше озеро на фільварок ратушний, яке разом з усіма приналежностями й прибутками, які воно тепер і в майбутньому принести може, без жодних перешкод з боку підстарости та арендаря мого, вони будуть використовувати його для потреб власних. До відома ж мого підстарости доводжу наказ, щоби віддавши вищезгадане надання міському уряду, в спокійному використанні він його зберіг, при якому наданні моєму і я обіцяю захистити їх цим моїм писанням. Тому для більшої певності підписую власною рукою при звичайній моїй печатці. У Летичеві дня 14-го березня 1640 року.

Микола Потоцький, воєвода брацлавський,
гетман польний коронний.
Місце печатки.

Зваживши тоді на подане нам прохання, лист цей, як такий, що був упроваджений в усіх його пунктах та кондиціях, вирішили підтвердити, що нашою владою й стверджуємо нинішнім писанням, бажаючи, щоби залишався в силі. Тому для більшої певності, підписавши рукою своєю, печатку коронну відтиснути наказали. Дан у Варшаві дня 28-го квітня року Божого 1654-го, панування королевств наших польського 11-го, а шведського 12-го року.

Отже, ми, **Ян Казимир**, з ласки Божої etc., зваживши на звернення, яке учинили до нас пани наші райці, у згаданому листі, виданому як вище прописано, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, тим листом нашим, так, як в ньому детально прописано, підтверджуємо від слова до слова (як вимагає суспільне право і дозволяє звичай) стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу та

владу назавжди. Тому, для кращої віри, ми й підписалися своєю рукою і печатку коронну поставити звеліли. Дано у Варшаві дня 8 вересня 1659-го року, за панування нашого польського 11-го, а шведського 12-го року.

№ 24. 1659 р. — Повідомлення «Літопису Самовидця» про розгром московського війська козаками І. Виговського під Конотопом, укладення «Гадяцької угоди», повстання проти польських залог у Ніжині, Чернігові та Переяславі та обрання гетьманом Ю. Хмельницького (витяг)

Року 1659. Боярин князь Трубецькій от его царского величества з войсками великими прислан в Путивлю, до которого и князь Ромодановскій зо всіми полками білагородскими, князь Пожарскій и инних много з войсками великими скупилися в Путивлю. Против которых Гуляницкій⁴⁴ з полком Ніжинским и Черніговским поишов, и там споткавшись за Конотопом, давши з собою бой, и Гуляницкій не додержавши, в город Конотоп вступил, которого боярин Трубецькій з великими войсками, которых было больше ста тысячей, облегли Гуляницкого в Конотопі, от проводной недели аж до святого Петра держал в облеженіи недель з дванадцять, розними способами достаючи — так приступами частими, яко подкопами и кгранатами великими, промисл чинячи. [...] Того ж часу князь Ромодановскій міл потребу з полками козацкими под Борозною, где козаки не додержавши, мимо город утекли к Ніжину, а князь з войском Борозни достал, одних порубали, а других в полон выбрали и місто спалили.

Того ж часу, мая «8», князь Ромодановскій з войсками великими под Ніжин приходил, с которм войско козацкое, маючи з собою татар тысячей дванадцять при зятю ханском Мамсир-мурзі, дали бой в полю, але не додержавши, и козаки вступили в город за гетманом наказним. А орда оборонною рукою в поле на Лосиновку вступила, за которми князь ишол, але ничего не вскуравши, назад вернулсЯ под Конотоп. Того ж часу гетман Выговскій, скупивши всі полки козацкіе и маючи при собі Нурадин-султана, притяг з войсками на Крупич Поле, где й хан з великими потугами орд прибыл до него юня «24». [...] И там гетман Выговскій зо всею старшиною, а полковники и сотники зо всею черню присягали хану кримскому на том, жебы его не одступать, там же и хан з солтанами и усіми мурзами присягал козаком, жебы їх не отступити в той войні, як ударятсЯ з войском московским. И так тіі трактата скончавши,

⁴⁴ Гуляницкій, Григорій (?-1679) — український військовий і державний діяч, ніжинський полковник, соратник гетьмана Івана Виговського. Герой Конотопської битви 1659 р.

просто под Конотоп притягли и зараз спод Тиници подіз[д] добрій виправили, где пришовши на переправу в селі Сосновці, немал през цілій день міли потребу, где язика взяли, а люд московскій не достал язика. И на той переправі в милі доброй 3 от Конотопу заставу отпраовали и там того дня розишлися. На другій день зась юля 28 дня, в середу рано, гетман Виговскій войско вшиковавши козацкое и полскіе корогви, просто на Сосновку рушил, а хан з ордами на Пустую Торговицу рушил з людом перебраним до бою; и там пришовши гетман Виговский до Сосновки ку переправі, застал великії войска его царского величества, с которыми был околничій князь Григорій Ромодановскій и князь Пожарскій и иных много началних людей конних и піших, и на килка годин у той переправи великій бой был. Але хан з ордами с тилу от Конотопу ударивши, оных зламал, где за один час болей ніж на двадцять тисячей албо на тридцять люду его царского величества полегло. А князь Ромодановскій з того бою здорово увойшол, а князя Пожарского живо поймано, которого хан стратив того ж часу, скоро приведено, для того, же хану домовлял. Юля 29 Гуляницкій з войском в Конотопі зостал волним от облеження, которых тилко было зостало полтреті тисячи. Князь Трубецкій, видячи, же на войско трудно от орди, табор справивши и войско ушиковавши, третьего дня рушил зпод Конотопу и так оборонною рукою аж до Путивля пришел юже без шкоди. А гетман Выговскій з войском, з ордами от Путивля отступивши, под Гадячое потягнул, и там ставши, орду с козаками выслал в землю Московскую задля здобичи и ижбы пустошили. И там же под Гадячом dokonчил згоди з королем его милостю, на том постановивши, же сам воєводою киевским был, а с каждого полку козаков по килка сот до шляхетства міли быть приняти, также шляхта вся и козаки трох воєводств: Киевского, Черніговского, Браславского. [...]

Того ж року тая ж згода з королем полским розорвалася, бо гетман Выговскій повернувши до Чигирина, войска розпустил, хан у Крим повернул, набравши ясиру, а корогви зятяговіе полскіе на станцію расположил и полк Ніжинскій и Черніговскій над которими старшій был пан Немірич. А Юрій Хмелничченко, жалуючи зневаги своєї, же ему гетманство отнято, выслал за пороги слугу своего Бруховецкого до войска, просячи, щоб выйшли. Того ж року полковник переясловскій Цюцюра, хотячи собі гетманства, с поради протопопа ніжинского Максима и Васюти козака, из собою зприсягшися в полі, зачал новую річ. Бо будучи старшим в городі Переяслові и которых знаючи козаков значних, до себе зазвавши в алкір поодинцем, казал повязати, а напотом и позабивати на смерть. И послал до Києва до боярина и воєводи киевского Шеремета людей, просячи, жебы ему дал московских, що и одержал. И зараз того ж часу, тоест септеврія 1 дня, до Ніжина козаков своїх [послал, юже на тоє] маючи змову з Васютою Золотаренком, а звлаща внебитности

АЛЕУИ МИХАЙЛОВИЧЪ

Царь и Самодержецъ

всѣхъ русіи

Alexei Michailowicz

Tzaar et Autocrator

totius Russiae

Московський цар
Олексій Михайлович
(1629 – 1676)

Гуляницького полковника, котрій на тот час отехал был до Корсуня, — аже сторожи небыло жолнірской у брамах, увойшовши козацтво в місто, крикнули на людей, жебы ляхов были. И зараз посполство кинулося с тими козаками и за годину всіх жолніров вибили, которых было корогвей пять, нікого не щадячи, же не звикли давати стаціє жолніром, а з Ніжина зараз по усіх городах, где были: в Чернігові, Березной, Мені и инных. А рейментара їх пана Немірича за Кобижчою, под селом Свидовцем нагнавши, забыли и хто при нему был, нікого не живячи. И того ж часу послали до Путивля до боярина и князя Трубецкого, жебы наступовал з войском московским под Ніжин з войсками. Що видячи князь Трубецькій, же старшина козацкая до оных приехала, также и ис Киева маючи відомость, же Выговского жолніров выбито, рушил просто на Ніжин, а из Ніжина виславши посланцов козацких до его царского величества и своїх, з войсками рушил под Переясловле. [...] А войско, ставши за Переясловлем, московское, где скупилися и усі полки задніпрскіє, и учинивши раду, едностайне на тое зезволившися, обоїх сторон козацтво обрали гетманом совершенно Юрія Хмельницького, которому гетманство здавал князь Трубецькій. И так зараз з тоей ради воевод постановили в Переясловлю, Ніжині, Чернігові з войсками, а князь Трубецькій повернул з войсками в Москву. А гетман Юрий Хмельниченко, пришовши в Чигирин, розказал доставати замку чигринского, которых достали и усю маєтність порабовали, а жену Выговскому одослали на прозбу его. И так трохе успокоїли Україну. [...]

(Публікація: Літопис Самовидця, (К., 1971), 79–82.)

**№ 25. 1660 р., березня 10. Москва. — Жалувана грамота
московського царя Олексія Михайловича місту Ніжину на
підтвердження магдебурзького права**

Божією милостію мы великій государь царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, московскій, киевскій, владимерскій, новгородскій царь, казанскій царь, астраханскій царь, сибирскій государь, псковскій и великій князь литовский, смоленскій, тверскій, волинскій, подолскій, югорскій, пермскій, вятскій, болгарскій и инных, государь и великій князь новгорода низовскія земли, чернѣговскій, ризанскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, обдорскій, кондинскій, витебскій, мстиславскій и всея сѣверныя страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскіхъ и грузинскіхъ царей, и кабардинскія земли, черкаскихъ и горскихъ князей, и иннимъ многимъ государствамъ и землямъ восточнимъ, и западнымъ, и сѣвернымъ отчичъ и дѣдичъ, и

*Georgio Chumilinschi Generale de Cosacchi.
Benacina scul.*

Гетьман Війська Запорозького
Юрій Хмельницький
(бл. 1641 – 1685)

наслѣдникъ, и государь, и обладатель. Пожаловали есмя подданныхъ нашихъ Маліе Россіи города Нѣжина войта Александра Цурковского, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ, і всѣхъ мѣщанъ, что в нинѣшнем во 168-м (1660) году были челомъ намъ, великому государю они, войтъ Александръ Цурковскій с товарищы и всѣ мещаня, чтобъ намъ, великому государю, пожаловати по ихъ правамъ и привиліямъ, которіе имъ даны отъ королей полскихъ, велѣти имъ войтовъ и раднихъ, которіе заседаютъ в магистратѣ выбирать межъ себя, кого оны похотятъ самимъ и судитися бѣ имъ по правамъ магдебургскимъ, и посліковъ по нихъ ни отъ кого чинити не велѣтъ, а хто буде учнетъ намъ, великому государю, на ихъ приговоръ быти челомъ, тогда бѣ ихъ н(а)шими ц(а)рского величества зазивними грамотами позивати до нашего ц(а)ртвующаго града Москви, и мы, великій государь, наше царское величество, подданныхъ нашихъ Маліе Россіи города Нѣжина войта Александра Цурковского и мещанъ пожаловали по ихъ правамъ и привиліямъ, велѣли выбирать имъ войта, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ межъ себя лутчимъ, и середнимъ, и малотчимъ людямъ, всѣмъ посполито со всего земского совѣту, добрихъ и знающихъ людей, которіе бѣ судъ судили в правду, бояся Бога, другу бѣ не дружили, а *надругомъ*⁴⁵ не мстили, чтобъ в суднихъ дѣлехъ всѣмъ росправа была в правду. Такъ же, кому будетъ въ чомъ какое дѣло до войта, и до бургомистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, имъ *на судью*⁴⁶ судъ давати безволокидно жъ в правду по ихъ магдебурскому жъ праву, и позиванья имъ ни до кого чинити не велѣли, но толко хто будетъ учнетъ быти челомъ на ихъ судъ и на приговоръ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, и тогда ихъ нашими царского величества зазивними грамотами позивати до нашего црствующаго града Москви. И по нашему царского величества указу такихъ дѣлъ выслушаютъ наши царского величества бояре и думніе люди, и росправу учинятъ, а позивати ихъ нашими государскими грамотами въ великихъ дѣлехъ, а въ малихъ дѣлехъ нашихъ царского величества зазивнихъ грамотъ никому нипоково не довати, чтобъ въ такихъ малихъ дѣлехъ имъ, мещаномъ, напраснихъ убитковъ не било. И войту, и бургомистрамъ, и райцамъ, и лавникамъ, и всему посполитству намъ, великому государю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Маліе, і Бѣлые Россіи самодержцу, и сыну нашего царского величества благовѣрному цесаревичу⁴⁷ и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи, и нашимъ

⁴⁵ У виданні документа в «Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда» — «*недругомъ*».

⁴⁶ У виданні документа в «Труды...» — «*на суде*».

⁴⁷ У виданні документа в «Труды...» — «*царевича*».

государскимъ наслѣдникамъ служить, и всякого добра хотѣть, и во всемъ наше царского величества повелѣніе исполняти. А мы, великій государь, учнемъ ихъ держати в нашемъ государскомъ милостивомъ жалованье и въ призрѣніи. Дана ся наша государская жалованная грамота в нашемъ царствующемъ градѣ Москвѣ лѣта от созданія мыра 7168 (1660) мѣсяца марта 28 дня.⁴⁸

Мѣсто печати государственной.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоти съ подлѣнною свидѣлствована, и что она с подлѣнною сходственна, в томъ присутствующіе городского Нѣжинского магистрата подписали:

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара Иванъ Соболевскій

С копією читалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣль протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф.786, «Городовой магистрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2, арк. 64–65. *Копія. Публікація:* Труды предв. ком., С. 113–114. *Опис:* На оригіналі — велика державна печатка з повним царським титулом, відтиснута «на красномъ составѣ, покрытомъ бумагою». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 417.)

№ 26. 1660 р., травня 5. Чигирин. — Універсал гетьмана Юрія Хмельницького місту Ніжину про підтвердження давніх наданих прав на села Плоске, Синяки, Хороше Озеро, Крути, Печі та Кагарлики

Юрій Хмельницький гетманъ з Войском его царского величества Запорозкимъ.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозкого, меновите пану полковниковѣ нѣжинскому и всему в томъ повку найдуючомуся товариству, такъ же ратнимъ начальнимъ и под началомъ застаючимъ господарскимъ его царского величества людемъ, которимъ бы тилко сіе наше показано было писане, до вѣдомости

⁴⁸ У виданні документа в «Труды...» — «10 дня»

доносимъ, ижъ прихилиючися мы до воли и наданя грамот од его царского величества мѣсту Нѣжину на аренду и села, шире о томъ в грамоте описаніе, възглядомъ виплачене довговъ, черезъ тіе часи од наиздов наданихъ, такъ же стосуючися до интерцизы небожчика пана родича нашего тому жъ мѣсту на млини, села, скапсчизну, сицения медовъ, обѣстокъ и іншихъ до пожитку належачихъ приходовъ, не нарушаючи ни в чомъ такъ его царского величества виразное воли, яко и давних од королевъ полскихъ мѣсту Нѣжину наданихъ правъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, приказуючи и сурово наминаючи, аби жаденъ з старшини и черни в вибраню на виплачене довговъ в звиклихъ податкахъ паномъ месчаномъ нѣжинскимъ к взаживаню до повинностей сѣлъ Плоское, Синяковъ, Хорошоѣ Озеро, Крути, Печовъ и Кагарликовъ найменшою не былъ перешкодою ани до пожитковъ собѣ не належачихъ втручался, а если би хто с козаковъ на шинкѣ мѣлъ пиво варит з одданемъ повинности, в универсале небожчика пана родича нашего описанное мѣсту Нѣжину, позволяемъ, чего постерегати повиненъ будетъ панъ полковникъ нѣжинскій, аби ведлугъ наданое а о томъ всемъ ширей описаное грамоти и нашего потверженья универсалу, од наиздовъ, мимоиздовъ часть и подиздовъ ни од кого не дѣялася кривда ратнихъ его царского величества началнихъ и подначалнихъ людей, упрошаючи старшини зась и черни Войска его царского величества Запорозкого под неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ приказуемъ каранемъ.

Данъ в Чигиринѣ дня 5 мая, року 1660.

Юрій Хмельницькій рукою власною.

(ІР НБУВ, ф.1, спр. 54591, арк. 459-459 (зв.). *Копія. Публікація:* Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самоловича (1657–1687). Київ – Львів. 2004. С. 156–157, №104. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 417–418.)

**№ 27. 1660 р., жовтня 31. Москва. — Жалувана грамота
московського царя Олексія Михайловича ніжинському полковнику
Василію Золотаренку, полковій старшині та урядовцям
Ніжинського магістрату про повторне прийняття
«під високу царську руку»**

Божиею милостию отъ великаго государя *царя*⁴⁹ и великаго князя
Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи

⁴⁹ У копії Ф. Кітченка це слово відсутнє.

самодержца, московскаго, киевскаго, владимерскаго, новгородскаго, царя казанскаго, царя астраханскаго, царя сибирскаго, государя псковскаго и великаго князя литовскаго, смоленскаго, тверскаго, волынскаго, подольскаго, югорскаго, пермскаго, вятскаго, болгарскаго и иных, государя и великаго князя новгорода низовскія земли, чернѣговскаго, резанскаго, ростовскаго, ярославскаго, бѣлоозерскаго, удорскаго, обдорскаго, кондинскаго, витебскаго, мстиславскаго и всея сѣверныя страны повелителя и государя, иверскіе земли, карталинскихъ и грузинскихъ царей, и кабардинской земли, черкасскихъ и горскихъ князей, и другимъ многимъ государствамъ и землямъ восточнымъ, и западнымъ, и сѣвернымъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя. Нашего царскаго величества Войска Запорожскаго нѣжинскому полковнику Василью Золотаренку, и сотникомъ, и казакомъ, и войтомъ, и бурмистромъ, и мещаномъ, и всему посполству, также и городовъ и местечекъ, належавшихъ къ Нѣжинскому полку, всякихъ чиновъ жителямъ. Вѣдомо вамъ, всему Войску Запорожскому и всѣмъ обывателямъ Малые Россіи духовного чину и мирскаго, какъ въ прошлыхъ годѣхъ гетманъ Богданъ Хмельницкой и Вы, все Войско Запорожское, присылали къ намъ, великому государю, бити челомъ многожды слезнымъ прошениемъ, чтобъ мы, великій государь, наше царское величество, васъ пожаловали, приняли подъ нашу царскаго величества высокую руку въ вѣчное подданство, и отъ ига латинскаго освободили, чтобъ вѣра христіанская отъ латынниковъ до конца не испражнена была, и церкви Божіи не разорены были. И мы, великій государь, для союзу единые православные христіанскіе вѣри и для того, что изстари Малая Россія отъ предковъ нашихъ, великихъ государей, во благочестіи была подъ единою державою къ Велицей Россіи, васъ единовѣрныхъ православныхъ христіанъ пожаловали подъ нашу царскаго величества высокую руку въ вѣчное подданство приняли. И вы намъ, великому государю, передъ нашимъ царскаго величества бояриномъ, и дворецкимъ, и на-//мѣстникомъ тверскимъ, передъ Василиемъ Васильевичемъ Бутурлинымъ, на вѣрное и вѣчное подданство, передъ святымъ Евангеліемъ обѣщаніе съ клятвою учинили и крестъ целовали. И мы, великій государь, для освобожденія вашего, ходили на польскаго короля нашего царскаго величества особою, и с нами бояря наши, и воеводы, и ратные люди многіе, и отъ ига латинскаго васъ освободили. И какъ послѣ того собрався полскіе и литовскіе люди, и совокупяся с иными государствами съ венгры, и съ волохи, и с муляны, и съ крымскими татарами на васъ приходили и хотѣли васъ разорить, и мы, великій государь, въ то время посылали васъ отъ неприятелей оборонять нашихъ царскаго величества бояръ, и воеводъ со многими ратными не поодиново, ратныхъ людей жалую нашею царскаго величества казною, а съ

васъ Малые Россіи ничего не збирая. И какъ гетмана Богдана Хмельницкого не стало, и вы обрали гетманомъ писаря Ивана Выговского, и присылали къ намъ, великому государю, бити челомъ, чтобъ мы, великій государь, пожаловали на подтвержденіе гетманства ево, велѣли дать нашу царского величества жалованную грамоту. И мы, великій государь, по челобитью всего Войска Запорожского, послали нашу царского величества жалованную грамоту с окольничимъ нашимъ, и оружейничимъ, и намѣстникомъ ржевскимъ, съ Богданомъ Матвѣевичемъ Хитрово съ товарищи, и велѣли отдать тому вашему новообранному гетману на раде. И *Иванъ*⁵⁰ Выговской при томъ нашего царского величества околничемъ, и оружейникомъ, и намѣстнике ржевскомъ, при Богдане Матвѣевиче Хитрово съ товарищи, и при всемъ освѣщенномъ соборѣ, вѣру учинилъ и крестъ целовалъ *в другіе*⁵¹, и обещался съ клятвою, что безъ нашего великого государя вѣдома ни съ коими государи не ссылатца, а отъ которого государя послы къ нему присланы будутъ, и ему про то вѣдомо чинить намъ, великому государю. И после того не во многомъ времени учалъ онъ тайно ссылатца съ поляки, и съ крымскимъ ханомъ, и проискивати измѣну. И которые Войска Запорожского изъ васъ, наши царского величества подданные, помня свое крестное целованье и нашу великого государя къ себѣ милость, учили ево в той измѣне обличать, и онъ за то вчалъ междоусобіе, и привелъ // на васъ крымскихъ татаръ, и ляховъ, и многое вамъ разоренье починилъ. И мы, великий государь, наше царское величество, государь христіанскій, жалѣя о васъ, православныхъ единовѣрныхъ христіанехъ, и слыша про междоусобіе ваше и невинное кроворазлитіе, посылали къ нему многие наши царского величества грамоты, чтобъ онъ отъ междоусобія престалъ и на единовѣрныхъ православныхъ христіанъ враговъ креста Христова бусурманъ не наводилъ, и разорения, и въ плѣнъ расхищенія бусурманы христіаномъ не чинилъ. И онъ своимъ злоумышленіемъ, и хотя тѣмъ угожденіе ляхомъ учинить, наши, царского величества грамоты поставилъ въ презрѣніе, и отъ злаго своего дѣла не престалъ, и хотя васъ отъ⁵² нашия царского величества милости отлучить и крестного целованія преступными учинить, и паки въ первое порабощеніе и вѣре христіанской въ разореніе подъ иго латынское ввести, многіе ссоры про насъ, великого государя, вамъ вмещалъ, будто мы, великій государь, хотимъ права ваши и вольности испражнити, чего мы, великій государь, никогда учинити не мыслили и не мыслимъ. И после того послали мы, великій государь, нашихъ царского величества

⁵⁰ У копії Ф. Кітченка — «панъ».

⁵¹ У копії Ф. Кітченка це слово пропущене. Тут: «*в другіе*» — *знову, вдруге*.

⁵² У копії Ф. Кітченка — «изъ».

бояръ и воеводъ не для войны, но хотя междоусобіе успокоить. И онъ гетманъ и противъ насъ, великого государя, всчалъ войну, и посылалъ брата своего Данилка Выговского подъ Кіевъ, и многое кровопролитіе учинилъ. А после того и самъ онъ со всѣмъ войскомъ, и съ крымскими татары подъ Кіевъ приходилъ же, и подъ Кіевомъ з бояриномъ нашимъ и воеводою, и намѣстникомъ Бѣлоозерскимъ, с Васильемъ Борисовичемъ Шереметевымъ, учиня договоръ, велѣлъ за себя, и за все войско полковникомъ учинить присягу на томъ, что онъ вину свою намъ, великому государю, приносить и войско все хотѣлъ распустить, и крымскихъ татаръ отпустить же. И полковники по тому ево договору за него и за все войско крестъ целовали, и после той присяги ись подъ Кіева же присылалъ онъ къ намъ, великому государю, посланцовъ своихъ Бѣлоцерковского полковника Івана Кровченка съ повинною, а подъ Варву къ околничему нашему и воеводе, ко князю Григорью Ромодановскому присылалъ наказного своего гетмана Івана Скоробогатка // съ товарищи, и они подъ Варвою съ околничимъ нашимъ учиня договоръ и крестъ целовали же за себя, и за Гуляницкого, и за все войско, которое было въ Варвѣ въ осаде, что имъ быть подъ нашею, великого государя, высокою рукою въ подданстве по прежнему, и на нашихъ, великого государя, ратныхъ людей войною не приходить. И тѣ всѣ присяги поставя, он Выговскій, нивочто, учалъ всякое зло дѣлать пуще прежнего. И какъ наши, великого государя, ратные люди по договору за крестнымъ целованіемъ пошли отъ Варвы къ Лохвице, и онъ осаднымъ людямъ, которые были въ Варвѣ на нашихъ, великого государя, ратныхъ людей, чего отъ нихъ не чаяли, велѣлъ ударить и подъ Лохвицу черкасъ и крымскихъ татаръ присылалъ. А после того совокупно съ крымскимъ ханомъ, и съ ляхи приходилъ на нашихъ, великого государя, ратныхъ людей подъ Конотопъ и невинное кровопролитіе учинилъ многое. Такъ же и вы всѣ, послѣдуючи тому врагу, *а не Божим*⁵³ понуждени страхомъ, ево крестное целованіе намъ, великому государю, нарушити и вослѣдовати ему, и въ нынешнемъ во 168-м (1660) году октября въ 6 день, присылали к намъ, великому государю, вы, Нѣжинского полку полковникъ и все посольство, посланцовъ своихъ судью Романа Рокущина съ товарищи, въ винахъ своихъ бити челомъ, и тѣ ваши посланцы намъ, великому государю, объявляли невольное преступленіе вашего обещания и клятвы, и что вы ныне всѣ единогласно, воспомянувъ Бога и прежнюю присягу гетмана Богдана Хмельницкого, оставя Выговского яко лживого гетмана, подъ нашу, великого государя, высокую руку поддались по прежнему, и на вѣрное и вѣчное подданство намъ, великому государю, духовного и мирского чину люди, предъ святымъ

⁵³ У виданні документа в «Труды...» — «а не возжу»

Евангеліємъ вѣру учинили и обещались нашему царскому величеству, будучи въ подданствѣ, и сыну нашего царского величества царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣвичу, на веки служить вѣрно и головы свои полагати, и чтобъ мы, великій государь, васъ пожаловали, вины ваши, что вы за смертнымъ запрещеніемъ Виговского противъ нашихъ, царского величества, ратныхъ //людей воевали, велѣли вамъ отдать и пожаловать нашею великого государя жалованною грамотою, во обнадеживаніе нашей государской милости, всему полку и обывателемъ города Нѣжина, духовного и мирского чину, и городомъ съ повѣты, лежащими к Нѣжинскому полку, чтобъ вамъ за тѣ ваши вины *въпредъ будуще*⁵⁴ времена вождаянія и премененія изъ своихъ городовъ къ Москве или куды инуды не было, потому что вы всѣ о себѣ смущаетесь, бояся какова воздаянія. Так же гдѣ, кто ни есть, на своей вотчине живетъ, чтобъ безопасно строился, никакова пременения и воздаянія не опасаясь, и вольности бѣ ваши и права всѣ были сохранены, чтобъ вы, будучи при нашей государской милости, тѣшились, а иные бы, видя ту нашу, великого государя, милость потому жъ подъ нашу, великого государя, высокую руку привращались. И мы, великій государь, наше царское величество, васъ подданныхъ нашихъ пожаловали, обращение ваше милостиво принимаемъ и вины ваши вамъ отдаемъ, и въ нашемъ царскомъ милостивомъ жалованье, по вашимъ правамъ во всякихъ вашихъ волностяхъ, какъ и прежде сего в нашихъ царского величества жалованныхъ грамотахъ и статьяхъ гетману Богдану Хмельницкому и вамъ, всему Войску Запорожскому, написано, такъ и ныне неотмѣнно за Божию помощію содержать хотимъ. И вамъ бы, Нѣжинского полку жителемъ, духовного и мирского чину людямъ, на нашу царского величества милость и жалованье безъ сомнѣнія быти надежнымъ, а вины ваши никогда воспоминаены не будутъ, и наше царского величества милостивое слово премѣнно никогда, за помощію Божию, не будетъ. И которые изъ васъ *пришли ныне*⁵⁵ жить на свои отчины, и тѣ бѣ строились безо всякого опасенія, а чтобъ между вами ни одинъ врагъ зломысленный не былъ, и исторгати таковыхъ, яко плевелы изъ пшеницы, чтобъ отъ таковыя злодѣй ственные прелесті лядкїе подсылки въ простыхъ людехъ не вмещались, // и жити бѣ вамъ в Малой Россіи подъ нашею царского величества высокою рукою, за милостию всемогущаго Бога, во благоденствіи, въ покое и тишинѣ, и чтобъ Малые Россіи города и мѣста всещедрый Богъ паки въ первое строеніе и въ собраніе православныхъ христіанъ во умноженіи учинилъ. Силенъ есть

⁵⁴ У копії Ф. Кітченка — «въ предъидущіе».

⁵⁵ У копії Ф. Кітченка — «пришлинные».

Богъ надѣющихся на него⁵⁶ и изъ небытія въ бытіе привести и разореное наки здати⁵⁷, и расточеныхъ собрати. А что тотъ же врагъ и клятвопреступникъ прельщаль васъ всѣхъ, устрашиваючи и отлучая отъ насъ, великого государя, лстивыми⁵⁸ вымыслы, будто хотимъ мы, великій государь, волности ваши изпражнить и учинить невольниками, и для будто того прислалъ въ города воеводъ, и то онъ все устрачивалъ васъ и ссорилъ, отводя изъ подъ нашия, великого государя, высокіе руки, и вамъ бы впредь на нашу, великого государя, милость безо всякого опасенья быть надежнымъ, а никакимъ ссорамъ и прелестямъ не вѣрить, а союзъ нашия царскіе милости нерозорванный к вамъ, вѣра наша христіанская едина. Писанъ въ нашемъ царствующемъ граде Москвѣ лѣта отъ созданія миру 7168 (1660) месяца октября 17 дня.⁵⁹

(ІР НБУВ, ф.VIII, №2395 (ун. 126), арк. 24-26 (зв.). **Копія.**
Публікація: Труды предв. ком., С. 115–119; **Опис:** на оригіналі — велика державна печатка з повним царським титулом, відтиснута на папері. Іст.-стат. опис. Черниг. еп., Кн. VII, С. 418.)

№ 28. 1663 р. — Повідомлення «Літопису Самовидця» про перебіг подій ніжинської «Чорної ради» 17 — 18 червня 1663 року (витяг)

Року 1663. Зараз по весні заводится на новое лихо, чого за иних гетманов не бивало, тоест чорной ради. А то зараз фортеліов заживает Бруховецкій и докучает его царскому величеству, о той раді просячи, жеби кого зволил его царское величество на тую раду послати. И так на жадання запорожцов и тих полков, которіе ся привязались до Бруховецкого, висилает его царское величество околничого князя Великогагіна и столника Кирила Юсифовича Хлопов, о которых зближенню взявши відомость, Бруховецкій зараз, виїхавши з Гадячого, простует ку Батурину, переймаючи тых посланих от его царского величества, а своїх розсилает по всіх полках с писмами, жеби усе посполство стягалося под Ніжин у раду и Ніжин рабовати. На которіі писма, що живо, рушили з домов не тилко козацтво, але усе посполство купами, а не полками. А гетман Сомко, козаков значних с полковниками скупивши, притягл под Ніжин, где и полковник ніжинскій увесь полк свой скупил зо всего Сівера, бо то один полк бил и Стародубовщина. Але тое

⁵⁶ У копії Ф. Кітченка ці слова відсутні.

⁵⁷ У копії Ф. Кітченка — «навиздати».

⁵⁸ У копії Ф. Кітченка — «лживыми».

⁵⁹ У виданні документа в «Труды...» — «сентября 17 дня». В «Іст.-стат. Опис. Черниг. еп.» документ датований 31 жовтня 1660 р.

собрания Сомково нінащо обернулося, поневаж уже Бруховецькій ліпшую ласку з запорожцями міл у его царского величества, а то за старанієм єпископа Мефтодія, которого Бруховецькій запобігł подарунками и обетницами розними, яко то люде звикли дарами уводитися. И так з другой стороны міста Бруховецькій, зейшовшия з околничим Великогагіном, з котрим немало людю воєнного от царского величества было, подступили под місто войска немаліє, а наибольшей посполства. Где москва, не бавячися в полю, увойшла уся у город Ніжин и стали по господах в обох містах — старом и новом. И постоявши килка дней у котрых началних людей, тоєст в околничого, запрошоній Сомко гетман и Бруховецькій з старшинами, оповіли оним о зволенню его царского величества, же по жаданю и прошенію усіх козаков зезволив быти чорной раді на обраня одного совершенного гетмана. [...] И так зложили час раді юня «17», зараз уступивши в пост Петров, на которую раду так постановили были, жебы в тую раду їти пішо, без всякого оружжа. И за містом розбито намет великій, на тое присланній от его царского величества, при котром наміті и войско московское стало з оружжем задля унимання своеволі, але тое мало що помогло. Як вдарено в бубни на раду, Бруховецькій, ведлуг постанови, пішо войско припровадил ку намету своей стороны на тую раду, и Сомко не зозволився: и сам и усі козаки, при нему будучіє, яко люди достатніє, на конях добрих, шатно и при орюжю, як до войны, тоей интенції будучи, же ежели би не ведлуг мисли оных рада становитися бы міла, то межи собою битву міти, бо при таборі Сомковом и гармат было немало. Але тое нічого не помогло, поневаж запорожці, ласкою его царского величества упевнени, и скоро тая рада стала и боярин вишол з намету и почал читати грамоту и указ его царского величества, не дано того скончити, ані слухаючи писма царского величества, зараз крик стался з обох сторон о гетманство: одни кричат «Бруховецкого гетманом», а другіє кричат «Сомка гетманом» и на столец обоїх сажают. А далі и межи собою узяли битися и бунчук Сомков зламали, заледво Сомко видрался през намет царскій и допал коня и інная старшина, а инших позабивано до килка чоловіка. И так сторона Сомкова мусіла уступати до табору своего, а сторона Бруховецкого на столец всадили Бруховецкого, зопхнувши князя, и гетманом окрикнули, давши оному булаву и бунчук в руки; що заледви и нескоро той галас ускромился. Але того часу князь Великогагін не потвержал гетманства Бруховецкому, бо и до себе прийти не могл за великим шумом межи народом. И так Бруховецькій с тими знаками пойшол до своего табору, где стоял над Остром у Куті Романовского. А Сомко вехал до своего табору, юже не маючи бунчука ані булави, бо тое запорожци видрали оному. Зачим войско почало Сомково собою тривожити, отступаючи Сомка, любо Сомко послал с тим до князя, же на той раді з войском своїм не перестает

Гетьман Війська Запорозького
Іван Брюховецький
(1623 – 1668)

и Бруховецкого гетманом не принимает, и ежели знову не будет рада и жеби Бруховецкій положил знаки войсковіе, то отходит з своїм войском ку Переясловлю и знову до его царского величества слати, же гвалтом гетманство дано Бруховецкому, которого войско не принимает. Що видячи князь тое розервання и обавляючися, жеби с того не вросло що злого, знову на третій день тую раду складает и приказует Бруховецкому, жеби в тую раду пришовши, знаки войсковіе положил, жеби уся старшина уступила до ради до намету, а чернь войско, жеби гетмана настановляли, кого улюблят. Чому барзо Бруховецкій сперечался, яже видячи, же князь почал на Сомкову руку схилятися, которому старшина порадила, жеби не будучи спротивним задля ненарушення ласки его царского величества, тилко ж жеби не йдучи ку намету, где войско стояло московское, але межі своїми войсками тую учинили раду, на що и Бруховецкій позволився. Але нестальность наших людей тое помішала, бо козаки сторони Сомковой, отступивши своей старшини, похапавши корогви каждая сотня, и до табору Бруховецкого прийшли и поклонилися, отвернувши, зараз напали вози своїх старших жаковати. Що видячи Сомко с полковниками своїми и инною старшиною, впавши на коні, прибігли до намету царского до князя, сподіваючися помочи и оборони своєму здоровю, которых зараз князь зо всім отослал в Замок Ніжинскій. Того ж часу усе у них поотбірано — коні, шинштунки, сукні, и самих за сторожу дано. А Бруховецкій зо всім войском пришол к намету царскому, которому юже князь здавал з своїх рук булаву и бунчук, подтверждаючи гетманство, и попровадил в соборную церков святого Николая, где присягу виконал Бруховецкій зо всім войском. И вийшовши з церкви, того ж дня своїх полковников понастановлял з тих людей, которіе з ним вишли з Запорожжя, по усіх городах, а Ніжинскій полк на три полки розділил. При котором настановливаню полковников много козаков значних чернь позабивала, которое забойство три дни тривало. Хоча й якого значного козака забили или человека, то тое в жарт повернено, а старшина козаки значніе, яко зможучи, крилися, где хто могл, жупани кармазиновіе на сермяги миняли. И так тое забойство третьего дня почало ускромлятися и заказ стал, жеби юже правом доходил, хто на кого якую кривду міет. Тих зась полковников, которіе у Замку Ніжинском зоставали у вязеню, усе пожаковали, и в домах мало що зостало. [...]

(Публікація: Літопис Самовидця, (К., 1971), 89–91.)

**№ 29. 1663 р., червня 27⁶⁰. — Універсал гетьмана Івана
Бруховецького про заборону козакам збиратися в околицях міста
Ніжина, брати стації, чинити ніжинським міщанам шкоди та
шинкувати поза межами дворів**

Іванъ Бруховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ каждому, кому бѣ, того вѣдати будетъ потреба, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, такъже и его наказному, до вѣдомости донесши, ижъ выдѣчи мы, же мѣсто Нѣжин презъ [военние] часи, яко и теперъ, од рознихъ наездовъ и стяганямъ войск, не меншій упадок поносить й до болшого спустошеня приходить, зачимъ, запобігаючи тому, абы тамошние панове мешчане и вси обыватели нѣжинскіе якую колвекъ могли мѣть поправу, под оборону нашу беремъ, сурово каждого владзою нашою навпоминаючи, хотечи того од в. милостей мѣти, ижъ ежели бы трафилось пану полковникови нѣжинскому любѣ за росказанемъ нашимъ, любѣ тежъ самому полкѣ буде в якої колвекъ потребѣ стягать, жеби под мѣстомъ нѣгде не стягалъ, ажъ под мѣстечкомъ Девицею, там же ся купили, а тутъ, поблизу Нѣжина самого около, не стягали. Сурово приказавши, такъ тежъ и то варуемъ, ежелися трафить яким полкомъ Войска вѣрного его царского пресвѣтлого величества Запорозкого на услугу противко неприятеля до войска, яко и з войска поворочати, теди абы жаденъ на Нѣжинъ самое мѣсто не йшол, [а] иншими шляхами поза Нѣжиномъ, а то для того, же неменьшая имъ кривда бѣднымъ людемъ дѣть в паханню хлѣба и в рознихъ роботахъ, такъ же жебы не важилися в поляхъ людемъ займовати воловъ, брати зелѣзъ плуговихъ, то все пыльне сурово прыказавши. А особливе и то тежъ варуемъ и сурово приказуемъ, так товариству, яко и посполству мѣста Нѣжина, яко и рознимъ прыизжающимъ з горѣлками, [абы] не важили межи коморами и на мѣстѣ шинкувати, опрочъ дворовъ, того не забороняемъ, такъ же которіе конѣ теперъ позабирано в подводу приказуемъ, абы всѣ были поворочани, чого всего панъ полковникъ тамошній и его наказній пыльне мѣе постерегати и боронити, и таковихъ своеволних, хто бы упорнимъ мѣлъ заставати сему унѣверсалу нашему, сурово карати, що иначе абы не било, под ласкою нашою, а на супротивляющихъ срогкимъ каранямъ войсковимъ.

Данъ в таборѣ под Носовкою іюня дня 27 року 1663.

Іванъ Бруховецкій, звишъменованній гетманъ.

⁶⁰ У виданнях «Ист.-стат. опис. Чернігівської еп.» та «Труды Черниг. предв. комитета...» зазначено дату «24 червня 1663 року.»

(ІР НБУВ, ф. 1, спр. 54592, арк. 460–460 зв. *Копія. Публікація:* Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 285, № 183; Труды предв. ком., 119–120. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

**№ 30. 1664 р., березня 23. Переяслав. — Універсал гетьмана
Івана Брюховецького місту Ніжину на підтвердження
магдебурзького права**

Іван Брюховецькій, гетман з верным Войском его царского пресветлаго величества Запорожским.

Ознаймуем сим писанієм нашим каждому, кому о том ведати надлежит, а меновите пану полковникови нежинскому и всему товариству старшому и меншому тамошнему, иж ми, стосуючися до воли великого государя нашего его царского пресвѣтлаго величества на потверженне прав и привѣлеевъ войтови, бурмистром, райцом, майстратови и всем мещаном места Нежина, от королей польских наданных, в грамоте его царского пресветлого величества выраженное, менованного вуйта, бурмистров, райцов, майстрат и всех мещан при тих же привилеях и при правах, судах, вольностях, виразно в них описанных, зо всеми пунктами, параграфами, вольностями, судами, войтови и бурмистрам ведлуг описання, в привилеях знайдуючогося менованными, а меновите при праве майдебургском, здавна месту Нежину наданном, а од великаго государя нашего, его царского пресветлаго величества конфермованном, и особливою грамотою стверженом цале и ненарушне, сим листом нашим заховуем, пилно, сурово приказуючи, абы пан полковникъ нежинскій, атаман, сотники и все товариство святобливой воле великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества не спротивляючися, а не теж сему писанію нашему, до тоей виразное воле его царского пресветлаго величества стосуючомуся, впреки идучи жадного насилія и мешанини, и ненадлежное уйму в правах, привилеях, судах и во вшеляких належностях войтові і майстратові Нежинскому, ведлуг ретельного в привилеях описанія, им прилеглых, чинити и задавати не важился, але жебы войт так, як права их опевают, при своем суде, а бурмистры и майстрат также при належном порядку и при спокойном держанни того всего, що в привилеях описано, без жадное од полковника и од всех козаков нежинских перешкоды, заховани были. На що для лепшої веры и сіе писаніє оным далисмо. В Переясловли, дня 23 марта 1664.

Іван Брюховецькій, звиш іменованный гетман.

(ІР НБУВ, ф. 40, спр. 615, арк. 2. *Копія з назвою:* «Подтверждение Брюховецким магдебургского права Нежину (на основании королевских грамот и царских)». *Публікація:* Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). С. 321, № 214а. *Опис:* Ист.- стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

№ 31. 1664 р., липня 7. Канів. — Універсал гетьмана Івана Брюховецького про висилання людей з магістратських сіл на косовицю за вимогою ніжинського війта (регест)

«Универсалъ гетмана Івана Бруховецкаго, дабы паны войты сель Плоскаго, Синяковъ, Хорошаго Озера, Крутовъ, Печей и Кагарликовъ косить сѣно для города Нѣжина высылали людей по требованію нѣжинскаго войта. Данъ въ Каневѣ 1664 года 17 іюня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме.)

Опис: Ист.-стат. описаніе Черниговской еп., Кн. VII, 419.)

№ 32. 1666 р., лютого 2. Гадяч. — Універсал гетьмана Івана Брюховецького про підтвердження попередніх універсалів Ніжинському магістрату на горілану оренду

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, бояринъ и его ж царского пресвѣтлого величества вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мартинович Бруховецкій.

Ознаймуемъ сим писанием нашимъ каждому, кому того вѣдати будет потреба, а меновите его царского пресвѣтлого величества дворянинови и вѣрного Войска Запорозкого полковникови нѣжинскому, атаманови городовому, сотникомъ и всему товариству и посполству, в Нѣжинѣ znajduчумося. Ускаржилися пред нами панъ войт з бурмистрами, райцами и всѣми майстратовими нѣжинскими, же мымо першіе нашѣ з канцеляріи войсковой выданніе на аренду горѣлчаную и на й иншіе провента, до тое жъ аренди належачие, унѣверсали, перешкода не меньшая од козаковъ тамошнихъ дѣется в арендѣ гарѣлчаной, которіе то козаки, свишше звичайнихъ двоухъ, на килка казанов гарѣлку робятъ й квартою шинкуютъ. Зачымъ выдѣчи мы мѣсто Нѣжинское, на так великомъ гостинцѣ стоячее, частими переиздами и наиздами до не меньшей утрати и расходовъ приходячее, якъ в першихъ унѣверсалахъ нашихъ постановилисмо и обваровали, жебы козакъ толко на два казани гарѣлку робылъ, а гуртомъ, а не квартою продавал, мещанин зась жаденъ так робыть, яко и продавать горѣлки не повинен, такъ и теперъ сим

унѣверсаломъ нашимъ, оние жъ ствердивши, приказуемъ, абы жаден козакъ вишей двохъ казановъ робыть и квартою продавать, и перешкоди так в арендѣ гарѣлчаной, яко и в иныхъ провентахъ, в першихъ унѣверсалахъ нашихъ выражонихъ, майстратови Нѣжинскому чинить не важился, за зневагу засѣ унѣверсаловъ нашихъ позволилисьмо пану войтови, бурмистромъ и всѣмъ майстратовимъ мѣста Нѣжина, каждого выше двохъ казановъ козака горѣлку робячого, а мещанина и козака жъ квартою продаючого, однакъ не безъ вѣдома пана полковника, и атамана тамошнего городского, забирать, и той заборъ на расходъ мѣскій ратушній оборочать в той теди мѣре, абы никто не был на меншою перешкодою, ѣ повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Гадючомъ февѣрала д[ня] 2, 1666.

Звышъменованній бояринъ и гетманъ рукою власною.

(ІР НБУВ, ф. І, спр. 54513, арк. 461-461 зв. *Копія*. На звороті напис: «Аби аренда на ратушъ ѣшла и нѣоткого перешкоди не было». **Публікація:** Універсали українськихъ гетьманівъ відъ Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 344, № 235; Труды предв. ком., С. 120–121. **Опис:** Ист.- стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

№ 33. 1666 р., листопада 25. Москва. — Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича нѣжинському війту Олександру Цурківському та мешканцямъ міста Нѣжина на підтвердження попередньої царської грамоти

Божією милостию мы, великий государь царь и великий князь Алексей Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержецъ, московскій, кіевскій, владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій и великий князь смоленскій, тверскій, волинскій, подолскій, югорскій, пермскій, вятскій, болгарскій и иныхъ, государь и великий князь новгорода низовскія земли, черниговскій, резянскій, полотскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, отъдорскій (sic!), кондинскій, витепскій, мстиславскій и всея сѣвернія страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскихъ и глузинскихъ (sic!) царей, и кабердинскіе земли, черкаскихъ и горскихъ князей, и иннихъ многихъ государствъ и земель восточнихъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, въ нинѣшнемъ во 174-мъ (1666) были челомъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, предковъ нашихъ великихъ государей князей российскихъ и насъ и насъ (sic!) великого государя, нашего царского величества, отчины Малія Россіи нѣжинскій войтъ Александръ Цурковскій всѣ мѣщанѣ, чтобъ намъ, великому

государю, нашему царскому величеству, пожаловать ихъ вѣлѣти имъ на ихъ магдебургское право и волности на подтверждение дать нашу царского// величества жалованную грамоту. И мы, великій государь, наше царское величество, нѣжинскихъ мѣщанъ пожаловали велѣли имъ на ихъ майдебургское право и волности на подтверждение прежней нашего царского величества жалованной грамоты, какова имъ дана въ прошломъ во 168-м (1660) году даты сию нашу царского величества жалованную грамоту и нѣжинскимъ мѣщанамъ в правахъ своихъ своихъ (sic!) и волностяхъ быты по прежней и по сей нашей царского величества жалованной грамотѣ и намъ великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержцу и нашимъ царскимъ детямъ благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и благовѣрному царевичу Федору Алексѣевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и благородному царевичу и великому князю Симеону Моисеевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и нашимъ государскимъ наслѣдникамъ служить, и всякого добра хотѣти, и быти во всей нашего царского величества воли и в послушании и на нашу государскую милость надежнымъ безъ всякого сумнѣнія. А мы великій // государь, наше царское величество, учнемъ ихъ держать в нашемъ царского величества милостивомъ жалованьи и въ призрѣніи, а доходы надлежащіе денежныя хлѣбныя збират на насъ, великого государя, и отдавать в нашу царского величества казну воеводамъ нашимъ приказнымъ людямъ по нашему великого государя, нашего царского величества, указу. Даная ся наша государская жалованная грамота в нашемъ царствующемъ, великомъ и преименитомъ градѣ Москвѣ лета отъ созданія мира 7174-м (1666) м(еся)ца ноября 25-го.

Мѣсто печати государственной.

1783 года июля 23 вышеписанная копия грамоты съ подлѣнною свидѣлствована, и что она с подлѣнною сходственна, в томъ присутствующие городского Нижинского магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Конопляинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретаря Иванъ Соболевскій

С копию свидѣлствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокриевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Съ копію повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 59–60. *Копія. Опис:* «Печать – госуд. гербъ съ подписью полного титула вокругъ, вверху листа золотой бордюръ». *Публікація:* Труды предв. ком., С. 121).

№34. 1668 р., січня 6. Київ. — Відписка київського воєводи боярина Петра Шереметева царю Олексію Михайловичу про доходи від «ранди» в містах Ніжині та Глухові

Государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, холопи твои Петрушка Шереметевъ съ товарищи челомъ бьютъ. Писали къ тебѣ, великому государю, мы, холопи твои, напередъ сего: вѣдомо намъ, холопомъ твоимъ, учинилось, что въ твоихъ великого государя малоросійскихъ городѣхъ войты ранды обложили малымъ оброкомъ; а въ прошломъ 175-м (1668) году собрали они, войты, на себя сверхъ окладу втрое и вчетверо, и тѣмъ владѣютъ они, войты съ товарищи, съ тѣми, которые въ ратушѣ сидятъ и перемѣняютьца погодно въ шестой и въ седмой годъ, а въ тѣ годы всякими доходы корыстуютца вопче и податей съ себя никакихъ не даютъ, а мѣщаномъ въ томъ градцкимъ и уѣзднымъ людемъ никакіе прибыли нѣтъ, толко съ нихъ емлютъ поборы великіе и тѣми поборами потомъ же отъ нихъ корыстуютца; и мы холопи твои, слыша отъ черкасъ въ переговорахъ, что всякіе доходы собираютъ на тебя, великого государя, а ранды де и всякіе угоды обложены малымъ оброкомъ, а большее де владѣютъ войты, и бурмистры, и райцы, а имъ, черкасомъ, никакіе прибыли нѣтъ; и хотя тебѣ, великому государю, прибыли учинить, въ малоросійскіе города къ воеводамъ писали, чтобъ они, воеводы, призывая войтовъ и бурмистровъ, говорили, чтобъ они съ ранды сверхъ окладу оброку на нынѣшней 176-й (1668) годъ въ твою великого государя казну прибавили: а будетъ войты и бурмистры на ранды сверхъ окладовъ откупу и оброку наддовати не похотятъ, и воеводы бѣ въ городѣхъ и пригородкахъ ранды и всякіе угоды отдавали на откупъ и знать дали стороннимъ людемъ, кто похочетъ. И изъ городовъ воеводы къ намъ, холопомъ твоимъ, писали, что войты и бурмистры съ рандъ сверхъ окладовъ и откупу прошлого 175-го (1667) году на нынѣшней на 176-й (1668) годъ оброку и откупу, видя себѣ прибыли великіе, учинили наддачу въ Глуховѣ и во многихъ иныхъ твоихъ, великого государя, малоросійскихъ городѣхъ. И сентября, государь, въ 17-й день, били челомъ тебѣ, великому государю, нѣжинской стрѣлецъ Павлова приказу Глѣбова пятидесятникъ Артюшка Спицынъ, а намъ, холопомъ твоимъ, въ Кіевѣ подаль челобитную, а въ челобитной государь, его написано: нѣжинскую де ранду войты съ товарыщи обложили малымъ окладомъ,

всего 400 рублевъ; а въ прошломъ де, государь, во 175-м (1667) году собрали они, войты съ товарищи, на себя болше дву тысячъ рублевъ, и чтобъ ты, великій государь, пожаловаль, велѣль нѣжинскую ранду съ мельницы и со всякими доходы, которые належатъ къ рандѣ, отдать на откупъ на нынѣшней на 176-й (1668) годъ ему, Артюшкѣ, изъ наддачи, а въ твою де великого государя казну сверхъ окладу 400 рублевъ откупу наддасть онъ, Артюшка, сто рублевъ; а буде де, государь, войты съ товарищи о той рандѣ учинятъ торгъ, и онъ де, Артюшка, и болши той наддачи учинить. И мы, холопи твои, видя, что съ нѣжинской ранды денежными сборы и всякими доходы владѣютъ войты и бурмистры и съ иными ратушными людми, которые сорокъ человекъ у переписки денежнымъ оброкомъ себя не обложили, а въ ратушѣ перемѣняютца погодно въ шестой и въ седмой годъ, да они жъ, войты съ товарищи, владѣютъ къ ратушѣ селы и деревни, да къ Нѣжину, государь, приписано десять мѣстечекъ съ селы и съ деревни, а нѣжинскимъ мѣщаномъ, oprичъ тѣхъ сорока человекъ и приписныхъ мѣстечекъ, мѣщаномъ же и поселяномъ никакіе съ ранды и съ иныхъ доходовъ прибыли нѣтъ, и толко съ нихъ же емлютъ проѣзжимъ всякихъ чиновъ людемъ подводы и кормъ, — и мы, холопи твои, о нѣжинской рандѣ пятидесятнику Артюшкѣ Спицыну съ нѣжинскими войты, и бурмистры, и съ райцы, и со всякими урядники велѣли дать торгъ, и кто болши дастъ, тому и ранду мы, холопи твои, велѣли отдать. И воевода Иванъ Ржевской къ намъ, холопомъ твоимъ, писалъ, что о нѣжинской рандѣ пятидесятнику Артюшкѣ Спицыну съ нѣжинскими войтами, и съ бурмистры, и съ райцы, онъ Иванъ торгъ даваль, и войтъ де, и бурмистры, и райцы, сверхъ наддачи пятидесятника Артюшки Спицына ста рублевъ, наддавали пятьдесятъ рублевъ, а пятидесятникъ Артюшка Спицынъ, сверхъ той наддачи, наддаваль двадцать рублевъ; а нѣжинской, государь, войтъ, и бурмистры, и райцы, сверхъ той наддачи, наддали тритцать рублевъ; всего, государь, окладного и наддачи 650 рублевъ; а пятидесятикъ де Артюшка Спицынъ болши того наддачи не учинилъ. И мы, холопи твои, нѣжинскую ранду со всѣми належащими доходами нѣжинскому войту, и бурмистромъ, и райцамъ, за 650 рублевъ отдать велѣли. Да нѣжинской же, государь, войтъ владѣль борзенскою рандою, и видя себѣ прибыль великую, наддалъ въ, твою, великого государя, казну, сверхъ окладу, на нынѣшней на 176-й (1668) годъ сто рублевъ, и того, государь, учинили они, нѣжинской войтъ съ товарищи, на нѣжинскую и на борзенскую ранды наддачи 350 рублевъ.

И генваря, государь, въ 6 день писалъ къ намъ, холопѣмъ твоимъ, изъ Глухова столникъ и воевода Миронъ Кологривовъ: нынѣшнего де, государь, 176- го (1668) году, декабря въ 24 день, подали ему въ Глуховѣ войтъ, и бурмистры, и райцы, твою, великого государя, жалованную

грамоту за отворчетою печатью, какова, государь, дана имъ противъ ихъ челобитья въ нынѣшнемъ во 176-м (1668) году, и въ той де твоей, великого государя, грамотѣ написано: по твоему, великого государя, указу, глуховская ранда отдана на Глуховскую ратушу безъ перекупки въ вѣчные времена, а откупныхъ денегъ и съ пошлинами въ твою, великого государя, казну велѣно имъ, войту съ товарищи, платить по чотыреста по семидесяти по пяти рублевъ на годъ; и глуховской войтъ, и бурмистры, и райцы, били челомъ тебѣ, великому государю, ложно, потому, государь, что съ ранды всякими доходы владѣютъ войты съ ратушными своими товарищи одни, а городу, государь, и уѣзду отъ того прибыли никакіе нѣтъ, толко съ нихъ же собираютъ всякіе поборы, и тѣми, государь, съ рандъ доходы, и съ города, и съ уѣзду, всякими поборы войтъ съ товарищи чинятъ себѣ пожитки великіе. И мы, холопи твои, видя то, что казна пропадаетъ, а войты и бурмистры такую казну немалую собираютъ на себя, хотя тебѣ великому государю прибыли учинить, воспоминая твою, великого государя, грамоту, что велѣно намъ, холопемъ твоимъ, тебѣ, великому государю, прибыли искать, и сверхъ, государь, переписныхъ книгъ въ малоросійскихъ городѣхъ учинили тебѣ, великому государю, мы, холопи твои, прибыли въ денгахъ въ прошломъ во 175-м (1667) и въ нынѣшнемъ во 176-м (1668) году на ранды и на всякіе угодыя 9951 рубль 11 алтынъ 3 денги. И впредь, государь, въ малоросійскихъ городахъ прибыльную казну, что мы, холопи твои, сыскали, которою войты корыстовались, имать ли, или противъ переписныхъ книгъ отдать по прежнему войтомъ, — о томъ вели, государь, намъ, холопемъ свой, великого государя, указъ учинить.

(Публікація: АЮЗР, т. VII, 2–3, № 2.)

**№ 35. 1668 р. — Повідомлення «Літопису Самовидця» про
повстання в українських містах проти московських воєвод,
загибель гетьмана Івана Бруховецького та спалення Ніжсина
московським військом**

Року 1668. На початку, о Богоявленії, зехалися усі полковники в Гадячое, и гетман Бруховецькій учинил раду с полковниками, судьями и усею старшиною, и поприсягли себѣ, же уже конечно отступить от его царского величества и по орду слати, и воевод, и москву з городов отсылати, албо з ними битися, ежели би не уступали з городов, на що усе доброволне позволили усі обще. Того ж часу нічого не отволікаючи, полковники, скоро поприездили вдоми, почали задор чинити з воеводами и на масляници всюди почали ся быти з москвою и воевод побрали. А найпервей в Гадячом воеводу вислал был зовсім гетман Бруховецькій, але, подобно, за его ж позволеням задор учинили козаки и, подужавши москву,

Гетьман Війська Запорозького
Петро Дорошенко
(1627 – 1698)

побдирали, а инних позабивали, и воеводу з жоною узяли в замок на год. Также и в Прилуці, Миргороді, Батурині воевод побрали, а людей при них будучих погубили, а сосницького и новгородского и стародубовского подостававши в замках приступами, запорозкіе козаки з мешчани усіх побили. Ніжин зась и Чернігов, и Переясловле міста попустошени и попалени, а замки зоставали през усе літо в облеженю от козаков и усего посполства. [...]

Того ж часу и орда с Криму вийшла с посланцями Бруховецкого и Дорошенковими, и часть пришла под Гадячое, которым виконал присягу Бруховецкій, и татаре присягли. На которых присягу гетман Бруховецкій, зобравши войско, зараз с тими ж татарами вишел з Гадячого, хочачи йти под Котелву на оборону, але не зрозуміл фортелю Дорошенкового и зради татарской, и що юже и козацтво оному не зичливо, опроч запорожцов. Где Дорошенко, не допускаючи в милі до Опушного, зо всім войском зостріл и татарми, до которого зараз козацтво пристало и табор Бруховецкого пожаковали, а самого Бруховецкого узявши, до Дорошенка припровадили, которого Дорошенко позволил забити голоті. И так голота тиранско забили и замордовали Бруховецкого на полі и много людей значних козаков и запорожцов позабивали на першом тижню Петрова посту. [...] И так скончилось гетманство Бруховецкого.

Дорошенко зась, гетманом ставши обоіх сторон Дніпра, пойшовши з ордою и козаками, князя Ромодановского з войсками отогнал от Котелви и тих людей освободил. [...] Того ж літа по отході Дорошенковом ку Чигирину з Задніпра, знову околничій князь Ромодановскій, скупивши войска немаліе, рушил на Україну на оборону зостаючим в облеженю воеводам и просто тягнул под Ніжин. Где прийшов до Ніжина на Рождество Пресвятой Богородици, которого приход видячи ніжинці, узявшись с козаками, уступили з Ніжина, усе зоставивши. Где пришовши, князь Ромодановский стал у місті, и усе войско розграбило, и виходячи з Ніжина, місто спалил, нічого не зоставуючи... [...]

(Публікація: Літопис Самовидця. К., 1971. С. 104–106.)

**№ 36. 1668 р., червня 24. Гадяч. — Універсал гетьмана
Петра Дорошенка про взяття під захист від постійв
дворів урядовців Ніжинського міського магістрату**

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, особливе паном полковником, асаулом, сотникомъ такъ же и высланным од боку нашего на якую колвекъ услугу войсковую, и каждому, кому бы о том вѣдати належало. Поневаж преложоные мешчане

нѣжинские, меновите войтъ, писарь, бурмистри, райци, лавники и иные, которые до порядку мѣста Нѣжина належат, мѣють около розных наездовъ и иных забавъ мѣскихъ щоденные пращи: теды мы, респектуючи на оные, двори их беремъ под оборону нашу. Прето пилно мѣти хотим и сим нашим срокго унѣверсалом приказуемъ, абы в тых помененыхъ мещанъ преложоныхъ нѣжинскихъ нѣхто з старших и менших Войска Запорозкого, яко тыжъ из нашихъ высланныхъ, в дворахъ их становискъ, ночлеговъ, наездом, мимоездомъ попасовъ не одправлявалъ, стаций не вымагал, и подвод брати не важил, и жадное наименшее кривды и трудности не задавал, такъ яко бы на всемъ тые всѣ особы седѣли безпечне. А если бы хто над сюю выразную волю нашу важился им кривду чинить и в домахъ их становиска одправлявать, такого кожного яко непослушного и волѣ нашей спротивного за наименшою скаргою срокго карати будемо.

Дан в Гадячом 24 іюня року 1668.

Петрьо Дорошенко, гетманъ рука власна.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** *Труды предв. ком.*, 121–122; **Опис:** У нижній частині документа напис: «Оборонный од становискъ преложонимъ мещаномъ нѣжинскимъ». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420.)

№ 37. 1668 р., червня 25. Гадяч. — Універсал гетьмана Петра Дорошенка про звільнення нїжинських міщан від стації та підводної повинності без розпорядження гетьмана

Петро Дорошенъко, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ.

Паном полковником, асаулом, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому конному и пешому Войска Запорожского товариству ознаймуем, ижъ мы, видячы мещанъ всѣхъ обивателей нѣжинскихъ немалое на добрахъ ихъ знищене, через войска там немалый часъ застаючыє сталое, и спустошене самого города огнемъ отъ неприятеля внутреннего, а зычагы онымъ до першого имъ приити на худобахъ поправки и вшелякое в мешканю спокойности, взялисмо ихъ под особливую нашу и войсковую протекцію и тымъ обороннымъ нашимъ унѣверсаломъ варуемо и приказуемо, абы там жадныхъ датков, стаций, вымагати безъ выразное волѣ наше, также з войска, там застаючого, при вшелякой скромности вымысловъ якихъ починати и наименшихъ кривдъ и долевостей чинити, мимоездами подводъ брати ніхто абыся неважылъ, заховуючыся во всемъ подлугъ унѣверсалу нашего, на оборону имъ даного, и вѣдаючи о томъ же кождый протівно волѣ и писаню нашему поступающий, за донесенемъ скарги сурового не уйдетъ бы и на горле войскового караня.

Дан в Гадячом 25 іюня року 1668.

Петъро Дорошенъко гетьманъ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 121–122. **Опис:** На звороті документа напис: «Оборонный нѣжинцом по пожарѣ, аби нѣ подвод, нѣ стаций нѣчого не давали.» Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420.)

**№ 38. 1668 р., червня 25. Гадяч. — Універсал гетьмана Петра
Дорошенка про підтвердження давніх прав
і вольностей нїжинським міщанам**

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанем кождому, кому о томъ вѣдати належит, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманови городовому и всему старшому и меншому товариству тамошнему. Ижъ прихилияучися ми до волѣ антецессоров наших, панов мѣщанъ нѣжинских при правах, волностях и провентах давних звичай них заховуемъ, мѣти хотячи, аби оные не толко не нарушны били, але жеби панове мѣщане нѣжинскіе по давным своим правам належитих волностей и звичай них провентовъ сами себе, без жадное од козаковъ и старшини нѣжинской перешкоди судячи и за проступокъ винного кораючи, уживали. Также належачою до ратуша з бровара скапщину од мешанина за варъ пива золотий грошей и осмачку солоду, а от козака полосмака грошей и четверикъ солоду на свои мѣскіе расходы одбирали. Теды жадаем и приказуем, абы жаден з старшини и чернѣ Войска Запорозкого, особливе полковникъ нѣжинский из сотников и козаковъ тамошних и нѣхто инший помененим мѣщаном нѣжинским в тих волностях, провентах, судах и всяких належачих доходах перепони чинити и в оные неналежне втручати и интересовати неважился, и най меньшее оним задавати трудности не смѣл. Иначеи кождий волѣ нашой и сему унѣверсалові противный, войсковому подлеглии быти мусыт караню.

Данъ в Гадячом іюня 25, 1668.

Петъро Дорошенъко, гетманъ рука власна.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 122–123. **Опис:** У нижній частині документу напис: «Паном мѣщаном нѣжинским жебы по давным правам волностям провентов уживали.» Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 420.)

Гетьман Війська Запорозького
Дем'ян Ігнатович Многогрішний
(1621 – 1703)

**№ 39. 1669 р., липня 15. Москва. — «Милостиве слово» московського
царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу
з розпорядженням всім мешканцям Ніжинського полку, крім
козаків, возити ліс на відбудову розореного
московським військом Ніжина**

Божією милостию отъ великого государя царя и великого князя
Алексѣя Михайловича, всея Великия, и Малия, и Бѣлія Россіи самодержца
и многих государствъ и земель восточних, и западных, и сѣверныхъ
отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя.

Нашего царскаго величества Войска Запорожского сеѣ стороны
Днепра гетману Демяну Игнатовичу и всему Войску Заборожскому (sic!)
наше царского величества милостивое слово. В нинѣшнемъ во 177-м
(1669) году июля в [...] день были челомъ намъ, великому государю,
нашему царскому величеству, города Нѣжина войтъ, и бургомистри, и
райци, и лавники, и все посполство, чтобъ намъ, великому государю,
нашему царскому величеству пожаловать ихъ велѣтъ на строение города
Нѣжина лѣсъ возить всего Нѣжинского полку поселяномъ безъ выбору,
потому что волость Нѣжинская огнемъ и бусурманскою войною вся
запустошена, и мы, великій государь, наше царское величество,
нѣжинского войта, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ, и все
посполство пожаловали на строение города Нѣжина всего Нѣжинского
полку поселяномъ, кромѣ козаковъ, всѣмъ без вибору лѣсъ возить //
велѣли. И вамъ бы, нашего царского *Войска Запорожского*⁶¹ сей стороны
Днепра гетману Демяну Игнатовичу на строение города Нѣжина всего
Нѣжинского полку поселяномъ велѣтъ лѣсъ возить всѣмъ без вибору,
кромѣ козаковъ. Писанъ въ нашемъ царствующемъ велицемъ граде
Москвѣ лѣта от создания мира 7177 (1669) месяца іюля 15 дня.

Мѣсто печати государственной.

1783 года июля 23 числа вышеписанная копия грамоти съ
подлѣнною свидѣтельствомъ, и что она с подлѣнною сходственна, в
томъ присутствующие городского Нѣжинского магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара Иванъ Соболевскій

С копією свидѣтелствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокрієвичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ

Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

⁶¹ У публікації документа в «Труды предв. ком. ...» ці слова відсутні.

*Печатка ніжинського цеху
сріблярів, 1786 р.*

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Съ копією повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневицъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2, арк. 68–68 (зв.). *Копія. Публікація:* Труды предв. ком., С. 125. *Опис:* «Грамота... прислана в Нѣжинъ пакетомъ, запечатаннымъ царскою печатью, вытѣсенною на мастикѣ, покрытой бумагой». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 421)

№ 40. 1669 р., серпня 4. Москва. — Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича Ніжинському магістрату на підтвердження прав ремісничих цехів

Божією милостію мы, великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержецъ, московскій, киевскій владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій, великій князь смоленскій, тверскій, югорскій, пермскій, вятцкій, болгарскій иних, государь и великій князь новгорода низовскія земли, чернѣговскій, резанскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, обдорскій, кондинскій, всея сѣверныя страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскихъ и грузинскихъ царей, и кабердинскіе земли, черкаскихъ и горскихъ князей, и иннихъ многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, пожаловали есмя наше царского величества отчины Малія Росіи города Нѣжина войта, бургомистровъ, райцовъ, и лавниковъ, и майстрат, что в нынѣшнемъ во 177-м (1669) году били челомъ намъ великому государю, нашему царскому величеству, они, войтъ, и бургомистри, и райцы, и лавники, и вѣвесь магистратъ, прежде сего по королевскимъ привиліямъ, а после того, какъ они учили бить под нашею царского величества високою рукою, и по нашему великого государя указу, и по жалованнымъ грамотамъ, будучи они въ Нѣжинѣ, чини // кушнѣрскіе, и мясницкіе, и сапожниковъ въ ихъ чинахъ началніе люди въ своихъ дѣлехъ особніе суды судили и росправу чинили. И церквамъ Божіимъ на всякіе церковніе расходи, на свѣчи, и на ладанъ, на вино, и на книги, и на ризы, и на всякую церковную утварь, и на колокола, и на всякое церковное строеніе своихъ доходовъ грацкихъ давали, и тѣхъ чиновъ мастеромъ волно било всегда по обикновенію, сколько кому мочно, канони ситить, и о томъ всѣмъ тѣхъ чиновъ начальникомъ счіють чинить, обиды имъ не отъ кого не было во всякомъ ихъ строѣнье, а над тѣми де над всѣми начальство имѣлъ нѣжинской магистратъ. И въ прошломъ де во 176-м (1668) году, въ измѣну Ивашка Брюховецкого,

какъ городъ Нѣжинъ горѣлъ, тѣ наши царского величества жалованніе грамоты всѣ погорѣли, и намъ великому государю, нашему царскому величеству, пожаловати бѣ ихъ, велѣтъ имъ противъ прежнего дать наши царского величества жалованніе грамоты на всякой чинъ въпредъ для мирскаго строенія особно поровне. Мы, великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержецъ наше царского величества отчины Малія Росіи города Нѣжина войта, бургомистровъ, райцовъ, лавниковъ и вѣвесь магистратъ пожаловали, велѣли въ Нѣжинѣ цехомъ битъ по прежнимъ нашимъ царскаго величества жалованнымъ грамотамъ, и по королевскимъ привиліямъ, и по стародавнимъ ихъ правамъ, и по нашей государственной милости, города Нѣжина войту, и бургомистромъ, райцомъ, и лавникомъ // и всему магистрату въ строеніи уряду цехового быти по прежнимъ и по сей нашимъ царского величества жалованнымъ грамотамъ, и по королевскимъ привиліямъ, и по стародавнимъ своимъ правамъ, и по обикновенію, какъ будетъ и бывало напередъ сего. Писанъ въ нашемъ царствующемъ величемъ граде Москвѣ лѣта отъ созданія мира 7177 (1669) месяца августа 4 дня.

Мѣсто печати.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоты съ подлѣнною свидѣтельствована, и что она с подлѣнною сходственна, в томъ присутствующіе городского Нѣжинскаго магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретаря Иванъ Соболевскій

С копіею читалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 63–64. *Копія. Публікація:* Труды предв. ком., С. 113–114. *Опис:* Грамота «за царскою печатю, вытѣсенною на бумаге». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420–421)

**№ 41. 1669 р.(?), грудня 24. Москва. — «Милостиве слово» московського
царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну
Ігнатовичу про запровадження пошти та відправку
до Москви винокурів**

Божиєю милостию от великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всеа Великия, и Малия, и Бѣля Росіи самодержца и многихъ государствъ, и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя, нашего царского величества Войска Запорожского сеѣ стороны Днепра подданному гетману Демьяну Игнатовичу, и всему Войску Запорожскому наше царского величества милостивое слово. Вѣдомо намъ, великому государю, нашему царскому величеству, учинилось, которые по нашему, великого государя, нашего царского величества указу, из великоросійскихъ городовъ посланные люди для нашихъ, царского величества дѣлъ в наши, царского величества, малоросійские города, емлютъ у малоросійскихъ жителей подводы, и взяв подводы, по дорогамъ мечютъ и проводятъ, и от того малоросійскимъ жителемъ чинитца обида и убытки. И мы, великій государь, наше ц(а)рское величество, указали под нашу ц(а)рского величества казну, которая будетъ послана с Москвы в нашу, царского величества, отчину в Киевъ, и в Переясловль, и в Нѣжинъ подводы иматъ в наших, царского величества, в великоросійскихъ городѣхъ в Сѣвску, в Путивле, и на тѣхъ подводахъ возить до тѣхъ малоросійскихъ городовъ безпремѣны. А буде тѣ сѣвские и путивльские ямщики в малоросійскихъ городѣхъ какое насилие и обиды малоросійскимъ жителемъ учинять, и тѣмъ ямщикомъ за то ихъ озарничество велено чинить жестокое наказанье. И о томъ нашъ великого государя, нашего царского величества, указ в Сѣвскѣ и в Путивль нашего царского величества к воеводамъ посланъ, и тебѣ бѣ, нашего царского величества подданному, гетману Демьяну Игнатовичу, которые люди поѣдутъ с Москвы с нашею царского величества денежною, и соболиною, и со всякою казною, сѣвскихъ и путивльскихъ подводъ имъ не перемѣнять, и подвод малоросійскимъ жителемъ под тое казну давать не велѣтъ, а велѣти имъ ѣздить на тѣхъ сѣвскихъ и путивльскихъ подводахъ, хто куды с нашею великого государя, нашего царского величества, казною посланы до Киева, и до Переясловля, и до Чернѣгова, и до Нѣжина бесперемѣни. А которые люди по нашему великого государя, нашего царского величества, указу для нашихъ царского величества дѣлъ посланы будутъ к тебѣ, гетману, и тѣмъ людямъ давать в малоросійскихъ городѣхъ подводы от Сѣвска до Батурина, и от Батурина назад до Сѣвска, а для скорые посылки в нашихъ царского

Гетьман Війська Запорозького
Іван Самойлович
(? – 1690)

величества малоросійкихъ городѣхъ учинены почты, да мы ж, великій государь, наше царское величество, указали из нашихъ царского величества малоросійскихъ городовъ дву человекъ винокуровъ добрыхъ прислати для винного куренья, а жить имъ на Москвѣ до нашего великого государя указу. И тебѣ бѣ, нашего [царского величе]ства подданному, гетману Демьяну Игнатовичу, велѣть выбрать самыхъ добрыхъ [... винокур]овъ, и прислать ихъ к намъ, великому государю, к нашему царскому величеству, к Москвѣ [...], а наше великого государя жалованье тѣмъ винокуромъ, чѣмъ имъ сытымъ [... бу]детъ, покамѣсть они на Москвѣ побудутъ. Писан в государствия наш[...]мъ царствующемъ велицемъ граде Москвѣ лѣта от создания мира [...] (1669?) декабря 24 дня.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 125. **Опис:** Нижня частина грамоти зіпсована тлінням. Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 421–422).

№ 42. [1670-ті рр., Ніжин] — Копія жалуваної грамоти (№ 40) московського царя Олексія Михайловича на підтвердження прав ремісничих цехів Ніжина від 1669. VIII. 4., що була видана кушнірському цеху (регест)

«Копія этой грамоты, съ надписью внизу: «Его пресвѣтлого царского вел. з грамоти на цехи даной ку строению цеховъ, копію з ратуша майстрату Нѣжинского права майдебурского цехови кушнѣрскому дана за печатю меккою... Его пресв. царского величества нада[...] при подписахъ[...] року 167[...] декавриа 3 дня».

Два склеєннихъ листа, текстъ попорченъ отъ сырости, писана одна половина вдоль, печать — большой круглый кусокъ синяго воска, заключенный въ желѣзный футляръ (крышки нѣтъ), привѣшена на шелковомъ витомъ снуркѣ, на воскѣ по краямъ вытиснено: «Печать мѣста его царского вели: украинного Нѣжина», въ серединѣ Георгій Побѣдоносець на конѣ, прободающій змѣя.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** Труды предв. ком., С. 126; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 421)

№ 43. 1672 р., жовтня 15. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Самойловича ніжинському полковнику Пилипу Уманцю та полковій старшині про звільнення міщан Ніжина від стаційного обов'язку

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвитлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вовець и каждому того требующому, а именъно пану

Засідання міського магістрату
Старовинний малюнок

полковъникови нѣжинському, сотникови, атаманови городовому, особливе висланому нашому, симъ нашимъ писаньемъ вѣдомо чинимо: ижъ респектуючи мы на знищенє жителей нѣжинскихъ, для которого по спаленю мѣста своего и до сего часу до першоѣ перфекъциѣ не могутъ прийти, а особливе уважаючи немалую од рознихъ мимоѣздовъ наѣздовъ онимъ дѣющуюся доуку, котормъ в приймованю звикли людзко ставитися, взглядомъ теди онихъ знищеня, яко тежъ и взглядомъ ѣхъ людскости, которую рознимъ особамъ в потребахъ войсковихъ черезъ ѣхъ мѣсто простуючимъ висвидчають, увольняемо всѣхъ од мала до велика помененихъ жителей нѣжинскихъ од даня стациѣ сегорочное. Прето аби панъ полковникъ нѣжинскій, сотникъ, атаманъ городовий, особливе нашъ висланий, за показанемъ сего нашего унѣверсалу и наименьшое вибиранемъ стациѣ не важилися помененимъ жителемъ нѣжинскимъ завдавати трудности и оное витягати, пильно повагою владзи наше приказуемо.

Писанъ въ Батурини, 15 дня октоврия 1672 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2617. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*, №2 (1995). С. 11–17; Труды предв. ком., С. 128. **Опис:** Ист.- стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 423.)

№ 44. 1674 р., березня 18. Переяслав. — Універсал полковника ніжинського Пилипа Уманця про підтвердження прав Ніжинського магістрату на міські прибутки

Филиппъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его цар. пресв. [величества] Запорозкого нѣжинскій.

Поневажъ о долегливостяхъ и незносныхъ кривдахъ мѣскихъ его мил. п. войтъ изъ радными мешаны скаргу прекладали, же мѣючи з давнихъ лѣтъ од монарховъ християнскихъ привилеи и отъ антецессоровъ стверженіє, аби при майстратови города его царского пресвѣтлого величества Нѣжина доходы на разніє росходы рукъ ихъ оперилися намъ, абы нѣхто жадной перепоны не чинивъ, аже який съкусился подкупный у мѣскихъ доходовъ чинити кривду, которихъ з давнихъ часовъ утяженя онимъ не было, якожъ и теперъ заховати маємъ и повинни, приказуемъ владзою и приложенствомъ нашимъ, абы нѣхто панамъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ не важился в доходахъ нѣхто (sic!) чинити кривду, чого повиненъ п. Федоръ Завадскій, судя полку

Нѣжинского и наказный нашъ, которого посилаемъ, постерегати, що и естесмо переменили Бута и вручили пану судѣи, подкупный нѣ до якого уряду аби не важился, жадаемъ и сурово приказуемъ, абы иначе не было, и подкупный жадного дѣла нѣ до чого не мѣлъ, приказуемъ, и до войска выходилъ.

Дата с Переясловля 18 марта 1674 року.

Звишменованный полковникъ нѣжинский.

(ІР НБУВ, ф. 61, спр. 1559, арк. 10(зв.)–11. *Копія із заголовком:* «Актикація унѣверсалу его милости пана Филипа Ивановича Уманца, его пресв. цар. вел. Войска Запорозкого полковника нѣжинского, того же дня с тоей же рады». *Публікація:* Труды предв. ком., 126–127; *Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687)*, 906–907, № 78. *Опис:* *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.*, Кн. VII, 420.)

№ 45. 1682 р., серпня 26. Ніжин. — Витяг з міських книг ратуші Ніжинської права магдебурзького міщанину Василю Цилюрику про дозвіл побудувати будинок на «пляцу ратушному»

Року тисеча шест сотъ осмьдесят второго июля двадцет шестого дня. Перед нами, Александромъ Цурковским, войтом, Дмитрием Николаевичом бурмистром сегодочним, райцами, лавниками сего року на справах меских засѣдающими, при цалой сессіи в ратушу Нѣжинском, ставши очевисто, Василь Федоровичъ Цилюрик просилъ нас, майстрату усего, жебы ему позволили побудоватися на пляцу ратушномъ, лежачом на рогу улочки, од стелмахов идучой, против Ивана Золотора тесли через тую жъ улочку, а з другое стороны то ж через улицу, йдучую до С(вя)тое Троицы, против двора бывшего у Костантого Мигалевского, лежащий в месте Нѣжинѣ. За который то пляцъ на кождий рокъ Василь повинен куници⁶² на ратуш давати за пляц по полталяра, теда позволилисмо всѣ едно статно, яко жонѣ и потомком его, покол ихъ волно на том пляцу побудовавшия жити. А ежели бы гдѣ собѣ пляц купил Василь, то юж волно ему Василю, жонѣ и потомком его будинок зобрати, а плац при ратуши зоставати мает, що задля тим певнѣйшее вѣри казалисмо и до книгъ нынешних записат, и ест записано. С которых книгъ и весь випис при печати меской радецкой, а подписами рукъ панов, нижей выраженных, сторонѣ требующой видан ест.

Дѣялося в ратушу Нѣжинском року и дня яко вищей.

⁶² Куница (куна) — в Україні Х–XVIII ст. загальна назва податку. Первісно «куница» означала натуральну данину, яку сплачували хутром куниці. Згодом — регулярний внесок, мито.

Гетьман Війська Запорозького
Богдан Хмельницький

1797
 1798
 1799
 1800
 1801
 1802
 1803
 1804
 1805
 1806
 1807
 1808
 1809
 1810
 1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820
 1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830
 1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840
 1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251

[illegible]

Handwritten signature: *John B. ...*

Въсвѣдѣніе Рабъ
Богъ въ зѣлѣхъ въ

(Handwritten text in Russian Cyrillic script, likely from a manuscript or document.)

на водѣ. Разрѣшено
Огаровъ и мѣстѣ
одна Звезда

ГЕТЬМАНЪ ИВАНЪ САМОЙЛОВИЧЪ.

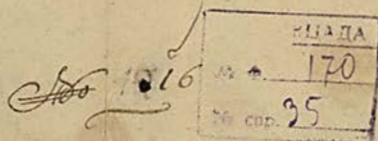
*Гетьман Війська Запорозького
Іван Самойлович*

*Johannes Mazepa,
Cossacorum Zaporoviensis*

**Гетьман Війська Запорозького
Іван Степанович Мазепа
(1639 - 1709)**

20 Карла Императора Священной Римской Империи
Итальян и Венгрии Французского.

[illegible]

No on. At 2.

Ha Podagru Al. deuss. 1815 2 0 20%

По Высочайшему повелению Военнаго Министра
Войска в отпуску на службу в отпуску в отпуску

Док. № 63. 1714 р., травня 8. Універсал гетьмана Івана Скоропадського, арк. 1

Мого Закарпатськ, дави Патр Соав Міста до мис соїм і
 итати мис грош: за пошкодот. Закарпатськ та соїм пош
 тро, до гари та мисіє Роскоди отіє в пошрелам, даи
 даи мис іє ітот ади Патр Полієтніє. Ем Патр Со
 мотр Ісела Моско та в Став Сомотста Моташоту
 Мотот Одрієтніє та Одрієтніє до пошреліє грош
 таиє Одрієтніє та мисіє та мисіє та мисіє та мисіє
 даи. Даи Ісела Моташоту та мисіє та мисіє та мисіє

Ісела Моташоту
 Ісела Моташоту

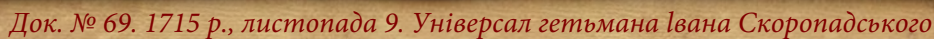
54
Bellevue
Wash.

Генерал-Губернатор
Восточносибирского
Генерал-Губернатор
Генерал-Губернатор

[illegible]

Donnerstag den 14ten
Sonnen Tag den 15ten

Его Императорского Величества
Батюшкина Императора Александра

[illegible]

10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 8

Свѣтское Имѣніе Бѣлѣва Волскѣхъ и Лѣвѣнскихъ
иныхъ имѣній и угодій Землѣи Губѣи (Колѣнскѣи)

[illegible]

Dist. 9 Hypocot Long 83/0 1/2

For m... ..

Source Factors

[Signature]

[illegible]

Печатка Ніжинського городового магістрату XVII-XVIII ст.

До сего випису руку приложил Филипъ Костантинович Васютинский, меский нѣжинский писар рукою.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 127–128. **Опис:** На документі відбиток печатки Ніжинського магістрату із зображенням Св. Георгія на синій мастиці. Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 422–423.)

№ 46. 1683 р., січня 22. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Самойловича мешканцям м. Ніжина з дозволом обрати нового вйта після смерті попереднього Олександра Цурківського

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Паном бурмистром, райцомъ, лавником магістрату Нѣжинского, мѣщаном, купцомъ, ремесником и всѣмъ простым и тяглым людем, обывателем нѣжинскимъ, доброго от господа Б(о)га здоровья и щасливого пожитя мѣти зычачы, ознаймуемъ, ижъ писал до насъ панъ полковникъ нѣжинский через значних особъ тамошних ознаймуючи, же в. милость всѣ нѣжинскіе до ратушного права належные обыватели, по кончинѣ зешлого войта своего небожчика п. Александра Цурковского, нехотячи быти без такого урядника, просите, абы вам позволено волною елекцією годного на той уряд обрати челоувѣка. И докладает нам онъ, панъ полковникъ, же вже згодними своими вотами обволываете быти войтомъ пана Андрея Дмитренка. Любо теды мы такъ слушно прозби вашой

Гетьман Війська Запорозького
Іван Степанович Мазепа
(1639 – 1709)

(знаючи, же вамъ без войта быти трудно) от уваги нашей не отлучаем, и любо тых вотовъ вашихъ не касуемъ. Однакъ, жебы тое дѣло досконалим ишло порядкомъ, хочемъ то мѣти, абысте в. милость подлугъ стародавнего своего права, и подлугъ заховуючогося в майстратах в таких термінахъ звичаю, всѣ сполную, смиРНую однакъ на тое мѣли елекцію и волными своими голосами на той уряд обирали особу. З которой то елекціѣ на кого з поволаня Б(о)жого одностайний всѣхъ васъ выйдет голосъ, тот нехай уряд войтовства тамошнего совершенно одержит, которого и мы потвердити не отмовимъ. Такую нашу рейментарскую волю всѣмъ вашим милостемъ объяснивши, зычимъ абысте щасливе тое дѣло совершили.

Данъ въ Батуринѣ генваря 22 року 1683.

Звышменованый гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 128–129; **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 423.)

№ 47. 1687 р., вересня 2. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи урядникам магистрату та всім міщанам міста Ніжина на підтвердження магдебурзького права

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писаньемъ кождому, кому о том вѣдати належить, особливе пану полковникови Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого Нѣжинскому, старшині полковой, сотником, атаману городовому, и всему старшому товариству тамошнему, ижъ заховуючи мы в повазѣ грамоту великого государя блаженныя и святыя памяти царя и великого князя Алексія Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, его царского пресвѣтлого величества, паномъ войтови, бурмистромъ, райцомъ и всему майстратови мѣста Нѣжинского на право майдебурское наданую, и стосуючися до унѣверсаловъ антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска Запорозкого, оной же послѣдующимъ, всѣ майстрату Нѣжинского волности и суды, и всѣ до ратуша надежныи маетности, млыни и приходы войтови, бурмистромъ, райцомъ и майстратовимъ симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ и, подлугъ прежнего обычая, всѣмъ тымъ, що перед симъ на ратушѣ бывало, оным владѣти и пожитковати позволяемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы якъ з нѣжинскихъ старших и менших товарищей, такъ из инныхъ жадныхъ особъ войсковых имъ, пану войтови, бурмистромъ, райцомъ и всѣмъ майстратовымъ в судах ратушных и маетностях, млынах и приходах наименшая не чинилася

перешкода, для чого и сей нашъ унѣверсаль з подписомъ руки власной и з притисненьемъ печати войсковой далисмо в Батурині 2 септевриа року 1687.

Звышъменованный гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 133–134; **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 423.)

№ 48. 1695 р. Москва. — Жалувана грамота московських царів Івана та Петра Олексійовичів значному товарищу Лук'яну Жураківському на млин та сіножать у Стародубському полку (регест)

«Жалованная грамота царей Іоанна и Петра Алексеевичей данная «въ четырнадцатое лѣто государствованія» ихъ (1695), знатному товарищу Лукьяну «Журавкову», въ подтвержденіе универсаловъ гетмана Мазепы, на владѣніе мельницею, «которая построена въ полку Стародубовскомъ въ Новгородкомъ уѣздѣ, подъ лесомъ, прозываемымъ Мерзликомъ, межъ урочищи Вачевскимъ боркомъ и Печищахъ, на рекѣ Свизе, съ четырьмя колесы и с лудми при ней поселенными, и на сѣножать Пустовскую при рекѣ Деснѣ и озере Сеймивле будучою». Почти третья часть текста вырвана.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** Труды предв. ком., С. 129; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 425.)

№49. 1696 р., листопада 11. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському магістрату на права та вольності із забороною ніжинським міщанам і грекам ухилиятися від виконання міських повинностей та вести самовільну торгівлю

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ, и чернѣ, и каждому, кому о томъ вѣдати належит, сым нашим унѣверсалом ознаймуем, ижъ супликовали до нас панъ Андрей Васютинский, войтъ Нѣжинский, з бурмистрами и всѣми майстратовими тамошными, тое доносячи, же любо оны мают на свои мѣскіи права и волности такъ монаршіи его царского пресвѣтлого величества поважнии грамоты, яко и давнѣшіи привилеи королевского величества, однакъ тепер великіи терпят долегливости. А то не только старшина полковая и духовніи особы, але и рядовое товариство людей посполитых заступают от мѣской повинности, а сотники будто частокрот описуют таковых же тяглих людей в реестръ свой козацкий. А греки многіе, скупивши кгрунта у людей таковых, которіе отбували мѣскую повинност,

жадное з тих кгрунтов не чинят ратушови помочи, через що згола не могут они майстратовіи выдолати и выстатчити належитых мѣских своих посполитыхъ повинностей. Где и тое доложили, же старшина полковая будто им прирѣкает о провентовій приход, которій якобы оборочают оны майстратовіи на свои приватныи росходи. А они майстратовыи тое прекладают, же значне умяются тіи их и ратушныи приходы. Поневажъ арендовая сумма, которая повинна в мѣской шкатулѣ зложена быти, ледво половина ее до ратуша их доходит. А яко ратушнеи вагы ярмарковіи торговіи всякіи люде не глядят, бо в домах торгы свои заводячи, кантарами и вагами своими важат товары, такъ и вѣдерка ихъ ратушного не глядячи, многіи тамошніи особы въ домах своих вѣдерком своим власним рѣчи всякіи продают и купуют. Также нѣкоторые мелники, такъ духовного, яко и мірского чина особы, не хотят давати розмѣрових пожитковъ от шести каменей в млинахъ, на греблях мѣских нѣжинских обрѣтающихся и до ратуша належных, в чомъ всем просили они, войтъ з бурмистрами и всѣми майстратовыми, наше рейментарской обороны и заступленія. А такъ мы, гетманъ, уваживши тіи их тяжелоносныи долегливосты, даемъ им, пану войтови з бурмистрами и зо всѣми майстратовыми, сей нашъ унѣверсалъ, которым ствержаем теи их права и мѣскіе волности, позволяючи им, абы они, подлугъ оных поважных его царского пресвѣтлого величества грамотъ, без жадное перепоны заживали тых своих правъ и волностей мѣских. Того мѣти хотячи, абы тіи мелники отдавали до ратуша их належітіи розмѣровие пожитки, и жебы всякій торговый человекъ ратушною вагою важили свои товары, а не потаемне, также и вѣдерком ратушным, а не приватным щоб мѣрачи всякіи рѣчи, продавалъ и куповалъ. А если бы кто без вѣдома их тое чинилъ, такого грабити им позволяем. А старшина абы их майстратовых о провента, яко не истязала и им не примовляла, такъ абы не заступала тяглыхъ людей от посполитих повинностей. Также и сотники абы не вписовали в казацкій реестръ таковых же посполитых людей. Кгдыж преможенный его царского пресвѣтлого величества указ и наше постановлене цѣле забороня[ю]т того, абы вновь козаки въ мужики, а тяглии люде в козацтво не вписовались. Греки, займаючи свои кгрунта и осѣдлости, абы конечно до ратушной их повинности належали и им майстратовим абы отдавали належитое послушество. Отое все варуем и повагою сего нашего унѣверсала приказуем.

Данъ въ Батуринѣ ноевріа 11 року 1696.

Звышменованный гетманъ рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, "Особовий фонд О. Оглоблина", оп. 1, спр. 65, арк. 12–13. *Копія*; Там само, спр. 65, арк. 160. *Копія*. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 129–131; Універсали Івана Мазепи. Кн. 2. С. 205–206, № 160; **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 424.)

Гравюра П.Т. Шевчика, 1844 р.

Російський імператор
Петро Олексійович
(1672 – 1725)

№ 50. 1696 р., листопада 12. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи із заборонаю «переїжджим військовим людям» вимагати від ніжинських міщан «шапок, чобіт, панчох, рукавиць» та інших речей

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государа его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ, и чернѣ, и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ панъ Андрей Васютинский, войтъ нѣжинский, з бурмистрами и зо всѣми майстратовими тамошними, же войсковіи люде, через Нѣжинъ переїжджаючи, вимагают у них чобот, шапокъ, панчохъ, рукавиц и иных неналежных себѣ рѣчей, в чомъ просили себѣ нашего заступленія. А такъ мы, гетманъ, принявши его, пана войта з бурмистрами, в той мѣре слушне к нам занесеное прошеніе, далисмо им, паном майстратовим, сей нашъ оборонный унѣверсалъ, через который мѣти хотим и сурово приказуем, абы ниhto з переїжджых войсковых людей без виразного нашего листа не важился не толко вимагати шапок, чобот, панчох и рукавиц, але и самого хлѣба и соли брати. А хочай бы онъ, ездакъ, мав и подорожный лист нашъ у себе, то не повинен онъ того у них вимагати, але тым мает контентоватися, що будет написано ему в том листѣ нашомъ. А если бы онъ мѣлъ над сей нашъ унѣверсалъ упоминатися таких здирствъ, такого, забивши в колодку, позволяем им, майстратовим, присилати в Батуринъ.

Данъ в Батуринѣ 12 ноеврія року 1696.

Звышъменованный гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 131. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 424.)

№ 51. 1697 р., травня 7. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи про розселення в Ніжині та Веркіївській сотні Ніжинського полку кінних вояків «товариства компанійського» з містечка Мрин

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови Нѣжинскому (на сей час наказному), старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом и всему старшому и меншому товариству, также войтови, бурмистрам и всему посполству, того ж полку жителемъ, ознаймуемъ, ижъ не толко з частых супликъ [сотника? – **Упор.**] мгринского, из донесенія частого архиепископіи Чернѣговской, намъ

дѣючогося, але из ревизии высланного нашего дошло [до] нас о томъ вѣдати, же в мѣстечку Мринѣ маетности катедральной Чернѣговской люде тяглыи, станциями в прокормленю охотницкого компанѣйского комонного товариства, маючи их у себе не по мѣре на прокормленю, велми сут обтяжены. Уважилимы для уложенья тых зубожалых збытечными станциями людей з мѣстечка Мгриня десят человекъ компанейского товариства спровадити, зоставивши там человекъ сѣмъ. Прето сим листом нашим приказуемъ, абы старшина нѣжинская полковая и уряд мѣскій з тых десяти человекъ, з Мрина зведеных, поставили у себе в Нѣжинѣ три человекъ, а в сотню Веркѣевскую отослали шесть человекъ, а в селѣ Дурняхъ велѣли стояти одному человеку, гдѣ по господах ихъ розвювши, людемъ тяглымъ належитое тому товариству, подлугъ указовъ наших, выдостотчати велѣли прокормлене. Аже и о томъ нам донесено, же якъ в самомъ Нѣжинѣ, такъ и в полку Нѣжинском, по городах и селахъ, многіе под обороною товариства тамошнего найдуючися подсуѣдки, от всѣхъ повинностей свободны чинятся и до прокормленя товариства охотницкого людемъ тяглымъ и мало не чинят помочи. Теды для унятя тяжару того, на самых тылко людей тяглых зваленого, который не тылко прокормленемъ войсковых людей, воженіемъ подвод и даванем подачокъ, але и иншими тяжарами сут змордованы и стомлены, постановляем тое, абы и подсуѣдки, якъ в Нѣжинѣ в дворах козацких и под обороною козацкою, такъ и всюда найдуючіися, безъ отдаваня повинности не жили, а именно который з них упряж тылко самую коня любъ дома мают, таковыи абы до самого тылко прокормленя товариства охотницкого, помочь людемъ тяглым чинячи, на одинъ мѣсяць кождый, прокормленію по шагу⁶³ давали, а от инших всѣхъ повинностей были волными. А которы подсуѣдки мают свои кгрунта, хлѣбъ пашут и, кгрунтами пожиткуючи, под козацкою найдуются обороною, таковыи не тылко до прокормленя товариства охотницкого, але и до инших тяжаровъ и повинностей тяглых, по своей можности, были посполитым людемъ помочными, в чомъ абы наша гетманская выполнена была воля пилно и сурово приказуемъ. А що мѣемъ мы от того ж высланного нашего донесене, же в сотнѣ веркѣевской до сих часъ музыка нѣжинская полковая на прокормленіи найдуется, теды яко такое неслухное постановлене касуем, такъ и приказуемъ, абы скоро за одобранемъ сего листа нашего старшына полковая заразы ту музыку полковую оттоль звели, и з прибылых арендовых грошей нѣжинских кормити и контентовати оную старались. Же бы як и шесть человекъ компаніи там в становиску своемъ

⁶³ Шаг — дрібна срібна литовсько-польська монета XVII-XVIII ст. номіналом в три гроші.

не мѣли перешкоды, и люде тамошни посполитыи не узнавали збытного утяженя.

Данъ в Батуринъ дня 7 мая 1697 року.

Звышъменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. *Публікація*: Труды предв. ком., С. 132–133. *Опис*: Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С 424.)

№ 52. 1698 р., січня 11. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи нїжинському війту Андрію Васютинському та урядникам міського магістрату з підтвердженням прав на села, млини та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вовецѣ и каждому зособна, именно пану полковниковѣ нѣжинскому, обозному, судіи, писареву, асауломъ полковимъ, сотником, атаманови городовому и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского того полку товариству и каждому, кому колвекъ о томъ тепер и на потомъ вѣдати надлежатимет, ознаймуемъ, ижъ суплѣковали до насъ, гетмана, панъ Андрей Васютинский, войтъ нѣжинский, бурмистри, райци и весь маистратъ зо всѣми мѣщанами нѣжинскими, не без скорби тое доносячи, же яковіи старожитное мѣсто их нѣжинское мѣло права, грамоти и привилея монаршіи, также и унѣверсали антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского на села, млини и на приходи, ратушеви належныи, в певномъ спрату будучіи, през пожаръ огненный в попель обернулися, по которій шкодѣ, желаючи они тіи грамоти монаршіи обновити на содержаніе правъ своих, просили насъ, гетмана, абысмо на ти ж села и млини и на всякіе до ратуша их належачіи приходи (: которихъ они здавна заживали :), а особливе на заховане первобитного их майстратового порядку, подлугъ майдебурского права, дали имъ нашъ гетманский унѣверсалъ, по котором бы и грамоту монаршую потвержательную у его царского пресвѣтлого величества могли одержати. Прето ми, гетманъ, яко того желаемъ, жеби на немъ полная всегда была оздоба, знаючи тое добре, же мѣсто Нѣжинское межи иними малороссийскими мѣстами *ест* значное и спочатку своего добрими и пожитечными правами ку щасливому житію людскому *ест* упривилѣванъное, такъ тую их прозбу слушную и годную быти узнавши и до оной прихилившись, з владзы от господа Бога и от пресвѣтлого

престола монаршого на справоване всяких малороссийских порадковъ намъ повѣренной, сей нашъ виразний унѣверсалъ онимъ з канцеляріи войсковой видати рассказалимо. Чрез который, яко села здавна в ратушномъ завѣдованю будучи, именно Хорошее Озеро, Кагарлики, Синяки, Печи, Крути и Кунашовка, и млины на рецѣ Остри на греблѣ мѣской нежинской, колѣ чотири мучнихъ, одно коло ступное, на той же рецѣ Острѣ на греблѣ Овдѣевской колѣ двѣ мучних и одно ступное, а при томъ тѣи приходи и пожитки, ваговое, повѣдерковое, скотное, квѣтовое, поводовое, помѣрное, дегеть и воскобуйню, якіи то приходи такъ мают *отбиратися*: вагового *от* камня по шагу, повѣдеркового *от* ведра по чеху, скотного *от* куфи⁶⁴ горѣлки золотий, *от* бочки вина по давнему, квѣтового *от* вару пива с козака шагъ, а з мужика золотий, поводового *от* проданя коня, албо вола и яловицѣ чехъ, помѣрное *от* осмачки пашнѣ ледзкая⁶⁵, *от* закладу воску по три шага, а продажа дегтю зуполная во всемъ мѣстѣ и подварках одна ратушная *мает* быти, а окромъ тоей нѣхто дегтю продажного держати не *мает*, варуемъ теди тое пилно, абы купцѣ и торговіе люде товаровъ своихъ на вагу продаючихся нигде в приватних дворах на кантари и безмѣни важити не смѣли, але важили оній на скалѣ ратушной с плаченемъ повинности. И медовъ прѣсных и напитоковъ жаднихъ приватнимъ вѣдеркомъ не мѣрили, опрочъ ведра ратушного, *од* которого належитий на ратушѣ датокъ всякій незаборонне отдавати повинен. И воскобойнѣ, опрочъ одной ратушной, абы нхто держати не важился. Купци чужоземскіи греческіи и иныи, якіи домами своїми в Нѣжинѣ живут и подварками албо якими колвекъ кгрунтами владѣют, в тяжарахъ и повинностях общемѣскихъ повинни быти помочни. Людей посполитих, в селах ратушнихъ мешкаючихъ, абы нхто на приватную свою работу не потягалъ и жадныхъ з нихъ не вимагалъ датков, в реестрѣ козацкий не вписовалъ и под оборону свою *от* ратуша не *отривалъ*, а ровнимъ способомъ и мѣскіе жителѣ, до повинности мѣской належныхъ, абы якъ духовніи, такъ и свѣцкіи особы под свою не приимовали оборону. Цехи всѣхъ ремеслѣ по давнему обикновенію в ратушномъ послушенствѣ и обществе мѣскомъ непременно найдоватися повинни, беручи себе *от* майстрату ку захованю цехового порадку наставленіе. А и торговое *от* продажних *льських*⁶⁶ привожнихъ рѣчей, подлуг давнего обикновенія, на ратушѣ брати позволяемъ, бы тилко не чинилося тое з утяженемъ

⁶⁴ Куфа (від нім. *kuofa* – «діжка») — українська міра рідини у XVII–XVIII ст.

⁶⁵ «Ледзкая» або «лядська» — в Україні XVII–XVIII ст. монета дрібного номіналу.

⁶⁶ У публікації в кн.: «Універсали укр. гетьманів...» — помилково «*мѣських*».

людей убогихъ, якіи всѣ вышреченніи приходи не на приватний якого одного албо и другого особы пожитокъ, але до ратуша на поратунокъ всѣхъ жителей тамошних и на оздобу мѣста порядкомъ призвоитимъ оборочатися повинни. Тии теди всѣ вишшеописаніи рѣчи абы были подлугъ сего нашего унѣверсалу в полности своей содержани, а ни от кого з старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе от полковихъ особъ, жадного и найменшого не узнавали нарушенія, о тое повагою нашою рейментарскою пилно и горячо, под неласкою нашою и под срокгимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, для чого руку нашу подписавши, притисненемъ печати войсковой сей нашъ унѣверсалъ ствержаемъ.

Данъ в Батуринѣ, мѣсяця генвара 11 дня, року 1698.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною.

(ЦДІАК України, ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 31, Спр. 5220, арк. 28–29. *Копія. Публікація*: Труды предв. ком., С. 135–136; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 305–306, № 263. *Опис*: Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 425.)

№ 53. 1698 р., березня 3. Москва. — Жалувана грамота московського царя Петра Олексійовича місту Ніжину та його мешканцям на підтвердження магдебурзького права

Божією милостію, мы, пресвѣтлѣйшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ, московскій, кіевскій, владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій великій князь смоленскій, тверскій, югорскій, пермскій, вятцкій, болгарскій, и иннихъ государь и великій князь Новгорода низовскія земли, чернѣговскій, резанскій, ростовскій, ярославскій, бѣлоозерскій, угорскій, обдорскій, кондинскій всея сѣвернія страни повелитель, и государь иверскіе земли, карталинскихъ и грузинскихъ царей и кабардинскія земли, черкаскихъ и горскихъ князей, и иннихъ многихъ государствъ и земель восточнихъ, и западныхъ, и сѣвернихъ отчичъ и дѣдичъ, и государь и обладатѣль, наше царское величество пожаловали города Нѣжина войта Андрѣя Васютинского и бурмистровъ, и писаря, и райцовъ, и урядниковъ, и всѣхъ мѣщанъ, которіе в томъ городѣ Нѣжинѣ нынѣ живутъ и впредь жити будутъ, велѣли имъ дать сію нашу великого государя, нашего царского величества, жалованную грамоту на право майдебурское, и на волности, и урядъ ихъ мѣской, и на

села, и на мелници, и на всякіе приходы, к ратушѣ Нѣжинской належащіе. Для того февраля в 16 день нинѣшнего 206-го (1698) году к намъ, великому государю, къ нашему царскому величеству, писалъ подданной нашъ Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Иванъ Степановичъ Мазепа, что города Нѣжина ратуша и в ней наши жалованніе грамоти, и бившихъ гетмановъ, и ево, подданного нашего, листи, на содержаніе уряду мѣского и всякихъ приходовъ имъ данніе, згорѣли. И онъ, подданной нашъ гетманъ, на соблюденіе прежнихъ порядковъ и приходовъ мѣскихъ, далъ магистрату Нѣжинскому вновъ листъ свой, и былъ челомъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, онъ гетманъ, чтобъ мы, великій государь, наше царское величество, пожаловали тотъ майстратъ Нѣжинскій, велѣли по тому, его, подданного нашего, листу, дать нашу царского величества жалованную грамоту. Да намъ же, великому государю, нашему царскому величеству, и войтъ нѣжинскій, и бурмистри, и всѣ мещане о той нашей жалованной грамотѣ были жъ челомъ. А в жалованныхъ грамотахъ отца нашего, блаженныя памяти великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержца, его царского величества, каковы данны в 168-м (1660) году Нѣжинскому магистрату, написано, что быти имъ по прежнимъ правамъ и привиліямъ, и тѣхъ ихъ правъ и привиліевъ ни в чемъ // не нарушать, и маетностями, которіе данны имъ къ ратушѣ на расходи, владѣть. А которіе торговіе и ремесленные наши царского величества ратніе люди будутъ в Нѣжинѣ з бояри нашими, и с воеводы, и тѣмъ всѣмъ ремесломъ своимъ и торгомъ промышлять безъ всякого препятія и неволи. А дѣла всякіе имъ, нѣжинскимъ жителемъ, писать *бѣлорусскимъ*⁶⁷ писмомъ и печатѣ быть грацкой великомученика Георгія, а около печаты подпись учинить бѣлорускимъ же письмомъ. А в городѣхъ в Смоленску, и в Брянску, и в иннихъ торговать имъ сухимъ и водянимъ путемъ, и съ товаровъ своихъ пошлины платиты по прежнему нашему указу, и в малороссійскихъ нашихъ городѣхъ торговати имъ всегда безъпошлино. А козакамъ, которіе шинкуютъ въ Нѣжинѣ, быты по переясловскимъ статямъ, и отъ наслѣговъ⁶⁸ и всякихъ податей ихъ, нѣжинскихъ старшинъ, войтовъ, бурмистровъ, райцовъ, писарей уволнить. А войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и лавниковъ избирати имъ межъ себя лутшимъ, и середнимъ, и молодчимъ людемъ, всѣмъ посполито, зо всего земского совѣту, добрихъ и знающихъ людей, которіе бѣ судъ судили, бояся Бога, вправду, другу бѣ не дружили, а недругомъ не мстили, чтобъ въ суднихъ дѣлехъ всѣмъ

⁶⁷ В копії помилково — «*было росскимъ*»

⁶⁸ «Наслѣгъ» (застар.) — в Моск. царстві та Рос. імперії *повинність*, податок на користь представників державного управління.

росправа была вправду. А кому будетъ в чемъ какое дѣло до войта, и до бурмистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, // имъ на судѣ судъ давати безволокитно жъ вправду, по майдебурскому жъ праву, и *позиванія*⁶⁹ имъ ни от кого не чинить. А буде кто учинить быть челомъ на ихъ судъ и на приговоръ намъ, великому государу, и тогда ихъ нашими *зазивними*⁷⁰ грамотами позивати до нашего царствующаго града Москвы в великихъ дѣлахъ. А в малихъ дѣлахъ *зазивнихъ* грамотъ никому нипоково не давать, чтобъ въ такихъ малихъ дѣлахъ имъ, мещаномъ, напрасныхъ убитковъ не было. А в привиліяхъ королей полскихъ Жигимонта Третіаго и Владислава Четвертого 146 (1638) и 153 (1645) годовъ написано, чтобъ право майдебурскихъ судей цѣло, въ полной мочи, без всякого нарушенія пребывало, и мещаня нѣгдѣ инде, токмо на ратуше, предъ майстратомъ, во всякихъ дѣлахъ судилися, и земли, чрезъ дозорщиковъ мѣстъ описаніе и королей полскихъ привиліями ограниченіе, пребывали безо всякіе убавки в цѣлости. И чтобъ всякой ремесникъ, в мѣсту будучій, и приежжіе торговіе люде передъ майстратомъ же мѣскимъ о приездѣ своемъ объявили и дѣло свое исправляли. А плотины подъ городомъ двѣ дѣлать и починивать городомъ, а солому с ратуши, и дерево, и хворостъ, и камень на тѣ ж плотины для подѣлки съ волостей возить. Да на расходи градскіе отъ всѣхъ товаровъ домовихъ и приѣзжихъ: от всякого быка поводное, отъ всякого жъ хлѣба помѣрное и вѣсчье, баня, // лавки резничіе, отъ купцовъ ремесниковъ всякіе доходи годовіе, мелници Овдѣевскіе, мостовое, дехтевая и табачная торговля. А приезжимъ торговимъ людемъ в Нѣжинѣ товаровъ никакихъ в рознь не продавать, а продавать оптомъ. Да имъ же дано къ ратуше, по наданю гетмановъ Богдана да Юрія Хмельницкихъ, въ Нѣжинскомъ повѣтѣ маетности: Плоское, Синяки, Хорошее Озеро, Крути, Печи, Кагарликъ с мелницами. А в листу подданного нашего Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетмана Ивана Степановича Мазепи генваря 11 дня нинѣшнего жъ 206 (1698) году написано: объявляетъ онъ, гетманъ, всѣмъ вопчѣ и всякому особно, имянно полковнику нѣжинскому, обозному, судіи, писару, асауломъ полковимъ, *сотникомъ*⁷¹, атаману городовому и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому ни есть о томъ нинѣ и впредъ вѣдати надлежати будетъ, что стародавное мѣсто Нѣжинское имѣло права, грамоти и привиліи наши государскіе и бывшихъ гетмановъ на села, мелници и на приходи, ратушѣ належащіе, во извѣстномъ блюденіи бывшіе, но пожаромъ огненнымъ въ пепелъ обратились. А зная, онъ, подданной нашъ гетманъ, о томъ подлинно, что мѣсто Нѣжинское отъ

⁶⁹ У публікації М. Василенка помилково — «прозванія».

⁷⁰ У публікації М. Василенка помилково — «забавними».

⁷¹ У публікації М. Василенка помилково — «сотеннимъ».

среди иннихъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное и изначала своего добрами прибилными правами // у щасливому житію людскому листовно утвержено, позволяемъ симъ листомъ своїмъ селами, издавна в ратушномъ завѣдованіи бывшими, владѣть, а имяно Хорошимъ Озеромъ, Кагарликами, Сыняками, Печми, Крутами и *Кунашовкою*⁷², и мелницами на рѣки Острѣ, на греблѣ мѣской нѣжинской, о четырехъ колесахъ мучнихъ да однимъ колесомъ ступнимъ, на той же реке Острѣ, на греблѣ Овдѣвской, двомя колесами мучными жъ и однимъ ступнимъ, и приходами, и прибилми: вѣсовимъ⁷³, поведернимъ, *скотыною явками*⁷⁴, поводовимъ, помѣрнимъ, дехтемъ и воскобойнимъ. А имати с того вѣсового с пуда по четири денги, с ведра по две денги, скатное с куфи вина по золотому, а з бочки вина по древнему, с явки⁷⁵ от вари пива по четири денги, а с мужика по золотому, а с продажи лошадей, и быковъ, и яловець по две денги, съ осмачки хлѣба ляцкая, от закладу воску по два алтина. А продажа дегтю полная по всему мѣсту и подваркамъ одна ратушная имѣть быти, а окромъ той ниhto дегтю продажного держати не имѣть. И чтобъ купци и торговіе люды товаровъ своихъ всѣхъ продающихся нѣгдѣ в домахъ особнихъ кантарами и безмѣнами не висилы, а вѣсили бъ на вѣсу ратушномъ, с платежемъ повинности. И медовъ прѣсныхъ и питѣй нихъ никакимъ преватнимъ ведромъ не мѣралы, кромѣ ведра ратушного, от которого належащую // на ратушъ дачу всякъ невозбранно давати повиненъ. И воскобойни, кромѣ одной ратушной, никто бы держати не дерзалъ. Купци чужеземскіе греческіе и инніе, которіе домами своими в Нѣжинѣ живутъ и подворками или какими ни есть грунтами владѣютъ, в тягостяхъ и повинностяхъ общемѣщанскихъ повинни быти помочны. Людей посполитихъ, в селѣхъ ратушнихъ живущихъ, никто бы на приватную свою работу не принуждалъ и никакихъ не домогался на нихъ дачъ, в роспись козацкую не вписовалъ и под оборону свою от ратуши не отривалъ, а ровнимъ образомъ и мѣскіе жителѣ к повинности мѣской належащихъ, духовніе и мырскіе особы подъ свою б оборону не притягали. Цѣхи всѣхъ ремеслъ, по древнему обыкновенію, в ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ неперемѣнно обрѣтатися повинни, принимая себѣ от майстрата к сохраненію цехового порядку наставленіе. Да и торговое от продажнихъ леснихъ привознихъ вещей, по давнему

⁷² В обох архівних копіях помилково — «Кушановкою».

⁷³ У виданні М. Василенка помилково — «всѣмъ».

⁷⁴ Місце, зіпсоване пізнішими переписувачами. Вірогідно, й деться про «скатне» або «скотне» — різновид мита, що сплачувалося за торгівлю напоями.

⁷⁵ *Явка* або *обістка* (*обвістка*) — в Україні XVII–XVIII ст. різновид постійного ввізного мита, що сплачувалося при повідомленні адміністративним органам міста про прибуття певного товару.

обыкновенію, на ратушу брать поволилѣ, толко бы то не дѣлалось с отягощеніемъ убогихъ людей. Которіе всѣ вишереченніе доходи не на приватную каковую, одново и другово, особу пожитокъ, но на ратушу в помоществованіе всѣхъ жителей тамошнихъ и на украшеніе мѣста порядкомъ обиклимъ обращаться повинни. И то все вишеписанное чтоб по тому ево гетманскому листу в волности своей содержали и ни от кого изъ старшины и черни Войска // Запорожского, а особо отъ полковой старшины никакова нималого не признавали нарушенія. И мы, пресвѣтлѣйшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ, наше царское величество, слушавъ отца нашего блаженнія и вѣчно достойнія памяти великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержца, его царского величества жалованнихъ грамотъ, и привиліевъ кролей полскихъ, и подданного нашего Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетмана Ивана Степановича Мазепи листовъ, и челобитія нѣжинского войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ, пожаловалы ево, нѣжинского войта, и бурмистровъ, и писара, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ, которіе нинѣ в томъ городе живутъ и впредь жити будутъ, велѣли у нихъ праву суда майдебурского и волностямъ быть по прежнему, и к ратуши Нѣжинской маетностями и всякими належащими доходами, которіе имъ по привиліямъ королей полскихъ и бывшихъ гетмановъ дани, и отца нашего великого государя блаженнія памяти жалованными // грамотами утвержени, и в листу подданного нашего гетмана Ивана Степановича написани, имъ, Нѣжинскому майстрату, владѣть и росправи междо собою чинити, какъ о томъ написано више сего. И то мы, великій государь, наше царское величество, силою сей нашей царского величества жалованные грамоти, укрѣпляемъ, и утверждаемъ, и изволяемъ содержати непремѣнно, а имъ, войту и всему Нѣжинскому майстрату и мѣщаномъ, имѣя сію нашу государскую милость и жалование, намъ, великому государу, нашему царскому величеству, и впредь будучимъ нашимъ государскимъ наслѣдникомъ служити и всякого добра хотѣти, в нашемъ царского величества повелѣніи и послушаніи, и на милость нашу государскую быти имъ надежнымъ безъ всякого сумнѣнія. А для *вѣщаго*⁷⁶ утвержденія наше царского величества милости, имъ, войту, и бурмистромъ, и райцомъ, и всѣмъ нѣжинскимъ мѣщаномъ, сію нашу царского величества милостивую жалованную грамоту утвердить нашею царского величества печатю повелѣли. Писана сія наша царского величества жалованная

⁷⁶ У виданні М. Василенка — «лутшаго».

грамота в нашемъ царствующемъ величемъ *граде*⁷⁷ Москвѣ лѣта отъ созданія мира 7206 (1698) году мѣсяца марта 3 дня, государствованія нашего 16 году.

На подлѣнной грамотѣ таковій подпись:

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества государственной посолской канцеляріи дякъ Борисъ Михайловъ.

На оборотѣ етой подлѣнной грамоты написано такъ: Божією милостію мы, пресвѣтлейшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ.

Справилъ Иванъ Петровъ.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоты съ подлѣнною свидѣлствована, и что она с подлѣнною сходственна, в томъ присутствующіе городского Нѣжинскаго магистрата подписались:

Бургомистръ Василей Яблонскій.

Бургомистръ Игнатъ Шулга.

Ратманъ Иванъ Коноплинъ.

Ратманъ Якимъ Магеровскій.

Копію скрепилъ в должности секретара бунчуковій товарищъ Иванъ Соболевскій.

Копію свидѣлстваовалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ.

Таковую жъ копію скрепилъ протоколистъ Карпъ Сорока.

Читалъ канцеляристъ Логинъ Дементьевъ.

Протоколистъ Аникій Храпачевъ.

[...] Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовой магистрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 73–77(зв.). *Копія. Публікація:* Василенко М. Ген. слѣдствіе о маетн. Нѣжинскаго полка 1729–1730. С. 91–97. *Опис:* «Большой пергаментный листъ. Вокругъ текста съ трехъ [сторонъ] цветочный бордюръ въ золотѣ и краскахъ, печать большая царская, краснаго сургуча въ серебряномъ футлярѣ, съ рѣзнымъ государств[еннымъ] гербомъ, на верхней сторонѣ прикрѣплена къ грамотѣ, вмѣстѣ съ шелковымъ блѣднокраснымъ покрываломъ, шнуромъ, сплетеннымъ изъ шелковыхъ нитей съ серебромъ». Труды предв. ком., 137; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 425.)

⁷⁷ В копії Ніжинського магистрату помилково — «*грамотъ*»

№ 54. 1699 р., листопада 2. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про відбування повинностей на користь міста Ніжина козаками та підсусідками, які залишили козацьку службу та живуть у підпорядкованих міському магістрату селах

Его царского пресвѣтлого величества столникъ, Войска Запорозскаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский.

Вамъ, атаманомъ и войтомъ хорошоозерскимъ, печинским, крутовским, кагарлицким и сынякувским, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ дошло [до] насъ вѣдати, что в мененных селах, до ратуша нашего нѣжинского належных, многие од дабелей повинных⁷⁸ ухилиются, щитячися подсуседками козацкими, любо на своих живутъ кгрунтах, и здавна в козацком не будучи компутъ⁷⁹ и не отбуваючи належных походовъ военных, козаками называются. Зачимъ мы, уваживши, абы такові отбували належитую повинност, властію нашою пилно приказуем, абы кождый менуючийся козак и не отбувающий походовъ военных, и кождый подсусѣдокъ, которий, продавши свою хату, на своем живет кгрунте и оным пожиткует, отбувалъ конечно свою пану вуйтовѣ нѣжинскому теперешнего времени до далшого разсмотренія належитую дабелную повинност, що и повторе пилно симъ нашим приказуемъ уневерсалом.

Данъ в Нѣжинѣ 1699 року, ноеврия 2.

Звишъменованный столникъ, полковникъ Нѣжинский,
рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглоблина», оп. I, спр. 63, арк. 183. *Копія. Публікація:* Труды предв. ком., С. 137; Універсали Івана Мазепи, Кн. 2. С. 583, № 62. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 425–426.)

№ 55. 1700 р., липня 8. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про заборону козацькій старшині залучати "тяглих" людей, що належать до юрисдикції ніжинського магістрату, до заготівлі сіна для полкових потреб

Его царского пресвѣтлого величества столникъ, Войска Запорозскаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский.

Пану сотниковѣ прохорскому, атаманом хорошо-озюрскому, печинскому, крутовскому, кагарлицкому и сыняковскому, симъ нашимъ

⁷⁸ «Дабельна повинність» — тут участь в обов'язкових роботах.

⁷⁹ Компут (лат. computus — «рахунок») — перепис, поіменний реєстр козацького війська.

ознаймуемъ писанемъ, ижъ зачувши мы, что не ведлугъ давного обыкновения над указъ нашъ выгоняютъ людей тяглых з скулъ, до ратуша Нѣжинского належных, для уготованя сѣна на потребу нашу, выдаемъ сей листъ нашъ, пилно приказуючи, абы, чого прежде не бывало, теперъ в звычай не уводили и тых ратушных з мененных поданных до тое повинности отнюдъ не потягали, що и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Нѣжинѣ 1700 року, іюля 8.

Звишъменованный столникъ и полковникъ нѣжинский,
рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглоблина», оп. I, спр. 63, арк. 183. *Копія. Публікація:* Труды предв. ком., 137; *Універсали Івана Мазепи*, Кн. 2., 583–584, № 63. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, 425–426.)

№ 56. 1704, січня 3. Батурин. — Універсал гетьмана Івана Мазепи про видачу вівса та сіна для коней полку Пашковського

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ з посполитыми людьми и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ писанем нашимъ ознаймуемъ, ижъ писали до насъ панъ Марко Леоновичъ, асаулъ полковый и наказный полковникъ полку Пашковского, прекладаючи тое, что товариству тогожъ полку Пашковского не хотять старшина тамошня городова, подлугъ давной нашой гетманъской установи, выдавати месячного датку, особливе для коней корму, даючи толко на одного коня по осмачцѣ борзенской овса и два возки легкихъ сена, доправуючися и домагаючися поновителного нашего указу и уставы на тое. Зачимъ мы, выдаючи сей нашъ листъ, пилно приказуемъ, абы яко перед сымъ выдавалося месячное на преречонное товариство, а на конѣ овесъ и сѣна з потребу быле бы невзбытокъ (: чого зособна мѣють и повинны самы господарѣ досмотрѣти :), такъ и теперъ по тому жъ давнему постановленю абы было, а не иначе, и повторе мѣти хочемъ.

Данъ в Батуринѣ генвара 3 д[ня] року 1704.

Звышъменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. *Публікація:* Труды предв. ком., С. 136–137; *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 426.)

№ 57. 1704 р., червня 1. Табір поблизу Віти[-Поштової]. — Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському полковнику зі старшиною та війту з урядниками магістрату про заборону чинити кривди монастирському двору Києво-Печерської лаври у Ніжині

Его царского прстлого в(е)л(и)ч(е)ства Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковъ нѣжинскому зо всею старшиною полковою, также п. войту тамошнему зо всѣми майстратовими, и кожному кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ висоце въ Б(о)гу превелебный его милост г(о)сп(о)динъ от(е)ць архимандрит м(о)н(а)стира Києвопечерского, что майстратовии тамошнии в дворѣ ихъ м(о)н(а)стирскомъ, въ Нѣжинѣ зостаючому, уставичними становисками великие чинятъ кривды и спустошєня, и просилъ въ томъ нашей гетманской оборони, якую прозбу его м(и)л(о)сти принявши мы въ заслушност, яко розказалисмо зъ канцелярии нашей Войсковой видати сей нашъ унѣверсалъ, такъ повагою и крѣпостию оного пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби анѣ самъ панъ полковникъ, анѣ п.п. старшина полковая, анѣ панъ войтъ зъ майстратовими жаднихъ в томъ дворѣ станций не показовали и якимъ колвекъ способомъ перешкоды оному не чинили, о тое повторе пилно варуемъ.

Данъ въ таборѣ от Вети іюня 1 року 1704.

Звишменованный гетман рукою власною.

(Оригінал: ЦДІАК України, ф. 128, «Києво-Печерська Свято-Успенська лавра, м. Київ», оп. 1, спр. 35-а, арк. 1. Універсал скріплено власноручним підписом гетьмана та печаткою Генеральної військової канцелярії.)

№ 58. 1709 р., лютого 25. Ніжин. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському війту Леонтію Кониському, урядникам магістрату та міщанам про підтвердження попередніх прав та привілеїв

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозскаго гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Всѣмъ вовецъ и каждому зособна, а именно пану полковниковъ рейменту нашего Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжынскому, обозному, судіи, писаровѣ, асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманови городовому зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариствомъ, и кому бы о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ: супплѣковаль до насъ панъ Леонтій Конѣскій, войтъ нѣжинскій з

бурмистрами, райцами и зо всѣмъ майстратомъ, и з мещанами, просячи, абысмы ихъ права и порядки городовые нѣжинскіе, которые они не тилко монаршою его царского величества грамотою, лечъ и перед тымъ привилеемъ, виданымъ королевскимъ, а до того и всѣхъ антецесоровъ наших, бывших гетмановъ, почавши от самого Богдана Хмельницкого, унѣверсалами мѣют утвержденіе, зконфѣрмовали нашимъ унѣверсаломъ именно при правѣ майдибурскомъ, якое здавна городови Нѣжину конфермовано и утверждено, заховали при ратуши Нѣжинскомъ села, здавна до оногo на вспоможене всяких тамошних расходовъ наданные, то есть Хорошее Озеро, Кагарлики, Синяки, Печи, Крути и Кунашовку. Да кгрунта в селѣ Хорошомъ Озерѣ, якіе тамошние войсковые люде завладѣли посполу з сѣножатми, на греблѣ Овдѣевской на рецѣ Острѣ в млынѣ Кресановомъ з камня жадного часть войсковую розмѣровихъ пожитковъ. Да на той же греблѣ еще з двоухъ камней Бережнѣцкого, а третьего ступного кола часть войсковую. А притомъ пожитки, до ратуша от давних часовъ надлежащие, ваговое, повѣдерковое, квитовое, поводовое, помѣрноу и воскобойноу.

Ми теды, гетманъ, прошеніе пана войта нѣжинского и майстрату принявши, а мѣючи по милости всемилостивѣйшого нашего царя и государя его царского пресвѣтлого величества власт всякіе в Малой Россіи устроувати порядки, до того теж стосуючися до преможной монаршой волѣ, в поважней грамотѣ вираженной, такъ же и до универсаловъ антецесоровъ наших, бывших гетмановъ, на потвержене и защищеніе всѣхъ правъ и порядковъ ратуша Нѣжинского выданный конфермуемъ сымъ нашимъ универсаломъ всѣ тые порядки, якіе и перед сымъ подлугъ права майдебурского межы мещанами нѣжинскими отправовалися, пилно хотячи и вкладаючися в тое, абы нихто з войсковыхъ людей, то ест з старшины полковой, з сотниковъ полку Нѣжинского неважился мещанъ нѣжинских в спорах, звадахъ и иныхъ справахъ инквѣровати, судити и декретовати. И якъ в порядки и пожитки до ратуша Нѣжинского надлежащие не мѣти жадного интересу, такъ ани посполитыхъ людей мещанъ пріймовати до реестру козацкого. Села зо всѣми угодіями, а именно Хорошее Озеро з полями пахатными панскими и з сѣножатми, село Кагарлики, Синяки, Печи, Крутки и Кунашовку заховуем при ратушу Нѣжинскомъ, приказуючи сурово, абы хто колвекъ неслушне и безправне в тых селах завладѣлъ яковими кгрунтами, конечно уступилъ оных, и позволяючи, абы панъ войтъ нѣжинскій з бурмистрами, райцами и зо всѣмъ майстратомъ от посполитыхъ людей, в выжей специфѣкованныхъ селах мешкающих, надлежащую отбиралъ до ратуша Нѣжинского повинност, а з млиновъ, тоест з камня з одного Алексѣевого Кресанового и двоухъ камней Данила Бѣлявского, да з двоухъ камней Бережнѣцкой, а третьего ступного част войсковую розмѣровыхъ пожитковъ не на якіи приватніи потребы, лечъ на общые расходовъ

Гетьман Війська Запорозького
Іван Скоропадський
(1646 – 1722)

ратушных вспоможеніа отбиралъ. З приходовъ тежъ мѣских з вагового, повѣдеркового, скотного, квитового, поводового, помѣрного, дегтевого и воскобойнѣ, такимъ мѣютъ пожитки отбиратися порядкомъ: вагового от камня по шагу, повѣдерного от вѣдерка по чеху, скотного отъ куфы горѣлки золотий оденъ, от бочки вина по давномъ обыкновенію, квѣтового от вару пива з войскового человека, то ест всегда в походахъ войсковыхъ бывающого, шагъ, а з посполитого человека золотій, поводового от проданя коня, вола или яловыци чехъ оденъ, помѣрнее от осмачки пашнѣ ледзкая, от закладу воску по три шага, продажа зас дегтю зуполная якъ в самомъ городѣ, такъ и фолварках одна тылко ратушная мѣетъ быти, опрочъ которой ниhto продажного дегтю держати не ест моценъ. Воскобойня одна до ратуша Нѣжинского належная повинна быти, а иной приватной нѣкому з жителей нѣжинскихъ имѣти не позволяемъ. Якіе всѣ порядки, приходы и пожитки города Нѣжина, на вспоможене ратуша тамошнего установленые, нашимъ умоцнившы универсаломъ, варуемъ пилно, абы купци и торговые люде своихъ товаровъ, на вагу продаючихся, нѣгде в дворахъ своихъ приватне на кантари и безмѣны важити не смѣли, лечъ оные важили на скалѣ ратушной и платили бы належитую установленную по обыклости прежней повинност. Медовъ прѣсных, напитков жадныхъ вѣдеркомъ приватнымъ не мѣрили, опрочъ ратушного вѣдерка, от которого на ратуш належит[ий] датокъ каждый незборонне отдавати повиненъ. Купци чужоземскіе греческіе и иншіе, якіи дворами своима в городѣ Нѣжинѣ мешкають и фолварки или якіе колвекъ кгрунта имѣют, в тяжарах и повинностяхъ общемѣских повинни быти помощными до ратуша Нѣжинского. Цехи всѣхъ ремеслъ, поневаж прежде сего належали до ратуша Нѣжинского, теды по прежнихъ порядкахъ и обыкновеніяхъ в ратушномъ послушенствѣ и завѣдованію майстратовомъ найдоватися непремѣнно, а и торговое от продажныхъ лѣсныхъ привознихъ рѣчей, подлугъ обыклости прежней, до ратуша на отбуване тамошнихъ расходовъ брати позволяемъ. Быле бы тое не чинилося з утяженемъ людскимъ. А такъ всѣ выжей специфѣкованіе пункта абы были подлугъ сего нашего унѣверсалу консервованыи ненарушне содержани, а нѣоткого з старшини и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского полку Нѣжинского жадного наименшого не узнавали нарушеня, под срокимъ каранемъ войсковымъ пилно того варуемъ, а для лучшей в потомные часы твердости при подписѣ руки нашой гетманской притисненемъ печати войсковой сей нашъ унѣверсалъ ствердити розказалисмо.

Данъ в Нѣжинѣ февраля 25 року 1709.

Звышменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 139–141. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 427.)

№ 59. 1709 р., серпня 31. Київ. — Указ московського царя Петра Олексійовича, яким заборонено російським військовим чинити утиски мешканцям українських міст і сіл (регест)

«Указъ императора Петра Алексеѣвича отъ 1709 года 31 іюля, данъ изъ Кіева за подписью Головкина, которымъ повелѣвается всѣмъ военнымъ «і вышнимъ, і нижнимъ офицерами» и всякихъ чиновъ людямъ, проѣзжающимъ чрезъ малороссійскіе города, не причинять жителямъ тѣхъ городовъ и селъ никакого разорения и обидъ, и не брать подводъ безъ царскаго указа и подорожныхъ, не вымогать никакихъ взятокъ и на дворахъ казацкихъ самовольно не становиться.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** Труды предв. ком., С. 138.; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII., С. 427.)

№ 60. 1710, березня 11. Москва. — Указ московського царя Петра Олексійовича російським «всяких чинів людям» не називати українців зрадниками, не чинити їм утисків та не забирати самовільно коней в підводи

Божиею Милостию мы, пресветлѣйшій державнѣйшій и великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣвичъ, всеа Великия, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержецъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, наше царское величество, объявляемъ симъ войскъ нашихъ конныхъ и пѣхотныхъ генераломъ фелтъ-маршаломъ, и генераломъ, и вышнимъ, и нижнимъ офицеромъ, и всякого чина началствующимъ и команду имѣющимъ, и всѣмъ, кому о семъ вѣдати належитъ, что сего настоящего 1710 году доносилъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, Войска нашего Запорожского подданный нашъ гетманъ Иванъ Ильич Скоропадскій, что пишутъ к нему изъ всѣхъ regimentу его городовъ и мѣстъ, и приходя непрестанно приносятъ жалобы, что великороссійские всякихъ чиновъ люди, проѣзжая чрезъ малороссійскіе города, на дороге у людей встрѣтятся лошади и подводы забираютъ, и что в возахъ будетъ силою отимаютъ, и самихъ грабежемъ обдираютъ, и по всѣмъ мѣстамъ и селамъ, не показавъ нашего царского величества указа и подорожных, сами своевольно и заровно мужицкие и казацкие кони в подводы берутъ, и немалые чинятъ обиды, и в которыхъ мѣстехъ и в селахъ урядники спросятъ у кого, и с таких и проѣзжающихъ нашего указа и подорожной дабы имъ вѣдати, какое кому учинить отпращение, и сколько подводъ изготовить, за то найпаче тѣхъ урядниковъ и всякихъ людей бьют без милосердия, и за шпаги принимаютъ, и измѣнниками ихъ называютъ. Сего ради мы, великій

государь, наше царское величество, повелѣваемъ всѣмъ войскъ нашихъ вышнимъ и нижнимъ офицеромъ і иныхъ всякихъ чиновъ начальствующимъ и команду имѣющимъ, и рядовымъ, и накрѣпко приказываем, еже кому когда случится ѣхать чрезъ наши малоросійские города для нашихъ великого государя дѣл, и даны имъ будутъ наши, великого государя указы и подорожные, тѣмъ проѣзжая в тѣхъ нашихъ малоросійскихъ городѣхъ и мѣстечкахъ, и в селах, и по дорогамъ лошадей в подводы нигдѣ самовлоно не брать. И никому никакова насилия и обид не чинить. А имать лошади и подводы в городѣхъ, и в мѣстечкахъ, и в селѣхъ, и в деревняхъ у войтовъ, и у урядниковъ, и на почтовыхъ станехъ у почтарей, показывая наши царского величества указы и подорожные, сколько кому в тѣхъ подорожныхъ будетъ писано, а сверхъ указного числа и в городѣхъ, и в мѣстечкахъ, и в селѣхъ, и на почтовыхъ станехъ подвод никому нигдѣ отнюд не имать, также и самоволно на дворѣхъ казацкихъ не ставитца и излишняго питья и кормовъ не вымогать, а ставитца на дворѣхъ, на которыхъ уряд поставит, и быть доволны питьем и кормомъ, гдѣ что дадутъ. А без нашего, великого государя, указа и без подорожныхъ никому подвод, также и кому о корму в указе и в подорожной имянно будетъ не написано, отнюд не давать и имъ самимъ без такого указа не вымогать, такожде дабы отнюд никто не дерзалъ нашего царскаго величества вѣрныхъ подданныхъ малоросійского народа людей измѣнниками называть, ибо кто тому преступлѣнію невиновенъ, тот недостоин за другово такую укоризну тѣрпѣть. Понеже малоросійской народ и Войско Запорожское служили нам, великому государю, вѣрно, и к измѣнѣ Мазепіной не приставали, а которые были вызмѣне, тѣ восприяли достойную казнь, а прочие измѣнники и воры запорожцы во прелѣсти ево Мазепіной из нашихъ малоросійскихъ городовъ с нимъ выбежали. Ежели же кто сему нашему, великого государя, нашего царского величества указу явится в чемъ преслушен и учинитъ кому малоросійского народа людямъ какую обиду, и озлобленіе, и укоризну, и за то учиненъ будетъ офицеромъ и прочимъ чиновнымъ человекомъ воинской суд, и по оному достойное наказаніе, а рядовымъ салдатомъ и нижнимъ чиномъ по розыску жестокое наказаніе, а за великіе преступлѣнія и смертная казнь, безо всякіе пощады, а взятое безъ указа и за подводы безъ подорожныхъ доправлено будетъ обидимымъ втрое, чего ради сию нашу великого государя грамоту за нашею печатью выдать и для извѣстія всѣмъ в городѣ и в селехъ прибить на стѣнахъ повелѣли. Писанъ в нашемъ царствующемъ граде Москвѣ лѣта 1710 марта въ 11 д[ень].

Графъ Головкинъ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 84–85, 138. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 427.)

№ 61. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського про заборону використання на косовицю селян Прохорівської сотні Ніжинського полку

Его црского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Всѣмъ, кому о том вѣдати будет надлежало, а особливе тому висланному, який будет присланъ въ полкъ Нѣжинский од пана господара двору нашего для вигнання людей на вкошенне сѣна конямъ войсковимъ арматнимъ, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писаннемъ ознаймуемъ, ижъ просилъ нас войтъ зъ майстратовими города Нѣжина, дабысмо въ сѣлахъ їх, до ратуша прилеглыхъ, въ сотнѣ Прохорской будучихъ, людей посполитихъ от сѣнокосу уволнили. Прето мы прошеніе его, войта зъ майстратовими, принявши за слушност, яко увольняемъ, такъ пилно приказуемъ, абы тепер и впред, когда колвекъ будет въ полкъ Нѣжинский висланний для того присланъ, не важилъся зъ сѣлѣ, до ратуша Нѣжинского належныхъ, людей на косовицю вигонити.

Данъ въ обозѣ од Кобѣжчи⁸⁰ юня 5 року 1713.

Звишъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. На документі запис: «Увольняющий от идущего сінокосу села ратушние». *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2621. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 142; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2 (1995). С. 11–17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із зібрань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. № 4 (2006). С. 37–41. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 428.)

№ 62. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату

Его ц(а)рского пресвѣтлого в(е)л(и)ч(е)ства Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковѣ нѣжинскому зъ старшиною полковою и кому о томъ вѣдати будет надлежало, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ: ижъ прекладали намъ через супліку свою войтъ зъ майстратовими города

⁸⁰ У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів...» помилково — «од Кобірки».

Нѣжина, что од безпрестанних переездовъ людей великороссійскихъ неменшіе дѣются въ ратушу ихъ тамошномъ росходи, на которые нѣотколь не мѣючи жадного подпоможения, просили такого нашего респекту, жебы въ селлахъ, до ратуши належных, мѣскую на вишинкѣ давати горѣлку без плаченія покуховной повинности. Тако же и козаки, мешкающие въ тих селлах, если хто будет свою шинковати горѣлку, покуховний належитий платеж въ подпоможение помянутих расходовъ до ратуша Нѣжинского отдавалъ. Теды мы, гетманъ, прошеніе его, войта зъ майстратовими за слушное принявши, як через сей нашъ унѣверсалъ позволяемъ имъ въ селлахъ, до ратуша прилеглыхъ, давати мѣскую горѣлку без плаченія покуховного, такъ приказуемъ, жебы и козаки тамошние, шинкуючи свою горѣлку, покуховную повинност на росходи ратуша Нѣжинского имъ, войтови з майстратовими, отдавали, въ якомъ отбираню не мѣет панъ полковникъ з старшиною жадного чинити препятія, упоминаемъ. Однакъ того варуемъ, дабы войт з майстратовими тих збиранных покуховныхъ грошей на свою потребу не забирали, але бы оние употребляли на росходи мѣские.

Данъ въ обозѣ од Кобѣжчи⁸¹ юня 5 року 1713.

Звішъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2617. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 141–142; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11–17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського... *Сіверянський літопис*. № 4. (2006). С. 37–41. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 428.)

№ 63. 1714 р., травня 8. Глухів. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковѣ нѣжинскому, старшинѣ его полковой и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ: ижъ прекладали намъ чрез суплѣку свою панъ Стерий Тарновіотъ, войтъ тамошний з майстратовими, что од безпрестанних переиздов великороссійскихъ и нашихъ людей неменшіе в ратушѣ ихъ чинятся росходи, на которіе, не имѣючи нѣодколь жадного подпоможения,

⁸¹ У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів...» помилково — «од Кобірки».

просили нас о таковий респект, жебысмо в селах ихъ, до ратуша належных, именно въ Крутахъ, Кагарликахъ, Печахъ, Хорошомъ Озерѣ, Синяках и Кунашовцѣ, монаршими царского величества грамотами до прислушанія мѣского утвержденних, позволили ратушню на вишинкѣ давати горѣлку без оплаченя покуховной повинности, и козакамъ в тих селах мешкающимъ приказали: если хто будетъ свою шинковать горѣлку, належитий за покуховное платеж до ратуша ихъ Нѣжинского въ подпоможене помянутихъ расходовъ отдавати. Теди мы, гетманъ, принявши его, пана войта з майстратовими, прошеніе за слушность, яко чрез сей нашъ унѣверсалъ позволяемъ имъ въ помянутих селахъ, до ратуша прилеглыхъ, мѣскую горѣлку без покуховной дачи шинковать, такъ мѣти хочемъ и пилно жадаемъ, жебы и козаки тамошніе, хто зъ нихъ свою будетъ горѣлку давати, покуховную повинност на росходи ратуша Нѣжинского платили, въ якомъ тихъ грошей одбыраню не мѣет панъ полковникъ зъ старшиною своею жадного чинити препятія. Того зас варуемъ, дабы панъ войтъ зъ майстратовими своїми помянутихъ грошей, за покуховное збыраючихся, на свои пожитки не оборочаючи, на мѣскіе росходи оніе употребляли. Докладаемъ тутъ же и тое, абы панъ полковникъ ему, пану войтовѣ, зъ села Плоской, на урядъ войтовства монаршою грамотою опредѣленного, на обыходъ его показанныхъ грошей, якіе од жителей тамошнихъ належатимут, не боронилъ выбирати.

Данъ в Глуховѣ мая 8, року 1714.

Звишъменованный гетман рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського, НКМ, ПП-2622. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11-17. **Опис:** Труды предв. ком., С. 143.)

№ 64. 1714 р., травня 11. Ніжин. — Універсал Ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаманам ратушних сіл про розшук та повернення в підданство магістрату осіб, що записалися в козаки та ухиляються від повинностей

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Вамъ атаманомъ сѣлъ ратушнихъ хорошоозюрскому, крутовскому, кагарлицкому и сынякувскому, симъ нашимъ унѣверсалнимъ листомъ прекладаемъ, ижъ доносилъ намъ вѣдати панъ Стерий Тернавіотъ, войтъ майстратовий нѣжинский, что многие посполитие жителѣ, до ратуша здавна прилегліе, ухиляючися розними способами од повинности ратушной, козаками щитятся, исчого не малая убель чинится ратуше, и

просилъ нашего листовного указа, жебы поехать самому пану войтови з указом нашим привернути знову по прежнему мужиковъ ратушныхъ под свою посполитую власт. Теды, уваживши мы слушное предложене пана войтово, издаем сей нашъ унѣверсалъ, через который пилно мѣти хотимъ и приказуемъ, абы якого розищеть панъ войтъ человека, что онъ прежде былъ ратушним подданным, а тепер щитится яким колвекъ способомъ од повинности ратушной и волностью козацкою отзиватимется, таковых позволяемъ пану войтови от того козацкого защищенія отбирати и до повинности ратушной притягнути, о якую учинной повторе и по десяте непременно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина мая 11, 1714 року.

Звышъменованный полковникъ нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** *Труды предв. ком.*, 145–146. **Опис:** *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.*, Кн. VII, 428.)

№ 65. 1714 р., червня 30. Глухів. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському магістрату про дозвіл торгувати міською горілкою в магістратських селах (регест)

«Универсалъ гетмана Ивана Скоропадскаго, которымъ даетъ право Нѣжинскому магистрату продавать в селахъ, до ратуша Нѣжинскаго принадлежащихъ, ратушную водку безъ покуховнаго платежа, а съ козаковъ, которые въ тѣхъ селахъ будутъ продавать свою водку, взимать за то платежъ, каковые деньги употребляютъ не на свои, а на городскіе расходы. Данъ въ Глуховѣ 1714 года 30 іюня, за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго».

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.*, Кн. VII, 428.)

№ 66. 1714 р., вересня 6. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського полковому сотнику Артему Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців с. Синяки

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Пану Артему Борсуку, сотникови полковому нѣжинскому, атаманови зо всѣмъ товариствомъ сынякувскому и кому бы о семъ належало вѣдати, сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писанемъ чинимо вѣдомо, иж панъ Стерий Івановичъ Тернавіотъ, войтъ майстратовий нѣжинский, мѣючи горливість слушную за своего уряду в многихъ окказіяхъ, до ратуша что здавна належало, жебы и теперъ тоежъ обновилося, просилъ насъ за

сыняковскихъ жителей, которые на сей часъ застають под паномъ обозним полковымъ, а давно до ратуша належали, а именно Стефанъ Ткачъ, войтъ бувший, прозиваемый Орелъ, войтъ бувший Павелъ Презентъ, Иванъ Ткачъ, Иванъ Кравецъ, Остапенки и Ярошенки, под паномъ асауломъ полковымъ нашимъ, Степанъ и Опанасъ *пхайпейки* (Ткаченки? – *Упор.*) под козаками щитятся. Теды мы уваживши слушное прошеніе паново войтово, выдаемо сей нашъ унѣверсалъ, через который пильно мѣти хочемъ, абы панъ обозний полковий, и панъ асаулъ, и прочие, яко то и Назар, на мужицкомъ кгрунте живучи, подсосѣдковъ своих заступаеть, Ревтюшенко, и Заславских подсосѣдковъ своих заступаеть, не мѣли жадного дѣла до вышепомянутыхъ людей, а отдавали би до ратуши належитое, в чомъ требоватимет панъ войтъ послушенство, если би засъ мѣлъ который з межи помененныхъ людей противнимъ заставати пану войтови, таковыхъ позволяемъ карати и до послушенства цѣле нахиляти, непремѣнно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина септевр. 6, 1714 року.

Звышъменованный полковникъ Нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. *Публікація*: Труды предв. ком., С. 146. *Опис*: Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 428–429.)

№ 67. 1714 р., вересня 6. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського сотнику прохорівському Матвію Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців сіл Хороше Озеро та Крути

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Пану Матвѣю Борсуку, сотникови прохорскому, атаманомъ тоей сотнѣ хорошоозѣрскому, и крутовскому, и кому би о семъ належало вѣдати, симъ нашимъ унѣверсалнимъ листомъ чинимо вѣдати, ижъ панъ Стерий Ивановичъ Тернавіотъ, войтъ майстратовий нѣжинский, мѣючи горливість слушную за своего уряду в многихъ окказіяхъ, до ратуша что здавна належало, же бы и теперъ тоеж обновилося, просилъ насъ за Хорошоозѣрскихъ жителей, и за Крутовских, которые перед часи заставали ратушними, а тепер, не знати що за причина, не отдають послушенства ратушѣ и знаютъ тылько пана сотника прохорского, а іменно в Хорошем Озерѣ Хвеско Грибъ, Яцко Нижникъ, Федор Скрипка, Сидор Ткачъ, Василь Кривий, Василь Ворожка, Семенъ Коваль, Стефанъ Ткачъ, у Крутахъ Гаврило Заціонтенко, Лаврінъ Качка, Ониско Лученко, Демко Безпаленко, Грицко Смалъ, Андрѣй Романенко, Василь Джулим, Василь Веремѣй. Теды мы, уваживши слушное прошеніе пана войтово, а цѣле помененные люде оказалис за ревизією пана Ігната Голюнки, значного товариша войскового, что прежде били ратушныя, а не сотницкие,

видаемо сей нашъ унѣверсалъ, через который пилно мѣти хотим и приказуем, абы панъ сотникъ прохорский и атамани воспомянудие не мѣли жадного дѣла до предреченних хорошоозерских и крутовских жителей. Повинни они до ратуши належитое, в чом требоватиметь панъ войтъ, отдавати послушенство. Если би зас мѣлъ который з межи помененныхъ людей противним зоставати пану войтови, таковыхъ позволяем карати и до послушенства цѣле нахилиати, непременно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина септевр. 6, 1714 року.

Звышъменованный полковникъ Нѣжинскій.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 147–148; **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 68. 1715 р., жовтня 11. Глухів. — Лист гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського війта Стерія Тернавіота про звільнення дворів урядовців магістрату від постою

Мой ласкавий пан войте нѣжинскій з майстратомъ.

Пишешъ ваша милость до насъ, просячи, абысмо домъ ваш милостинъ и прочіихъ майстратовихъ од станцій великоросійских жолнѣровъ велѣли уволнити. Теди мы прекладаемъ вашей милости, же превосходителнѣйший его милость господинъ генералъ и кавалеръ Ренъ, з десятима полками мѣет по указу царского пресвѣтлого величества ити до Смоленска, а в полку Нѣжинскомъ опредѣлено толко половинѣ полку Ростовского да главной аптецѣ на квартирахъ стояти. Прето, яко надѣмся, же тая жолнѣров станція не будетъ людямъ тяжесна, такъ домъ ваш милостин и майстратових могутъ быти од оной свободни, поневаж ми писали до господ коммендировъ, ижъбы они на дворахъ начальницкихъ не становились, але бы тамъ стояли, где им будутъ отведени квартири. При томъ засилаемъ вашей милости ласку нашу.

З Глухова, октоврия дня 11, року 1715.

Вашой милости ласкавий Іван Скоропадский,

гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2616. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11–17. **Опис:** Труды предв. ком., С. 143.)

№ 69. 1715 р., листопада 9. Глухів. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського полковника Лук'яна Жураківського та полкової старшини про звільнення урядовців міського магістрату від постою російських військ

Его царского пресвітлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковъ нѣжинскому, п.п. старшинамъ его полковымъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежатимет, а особливе ихъ милостемъ господамъ комѣндендѣромъ армейскихъ войскъ, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсалоъ: ижъ респектуючи мы на п.п. майстратових тамошних, что они уставичне на ратушу працюют, увольняемъ *доми* ихъ од станцѣи, зачимъ абы ихъ милость господа коммендѣри великороссійскіе на дворах помянутих п.п. майстратових не становилися, а панъ полковникъ бы, п.п. старшина его полковая и нѣхто инший не велѣли туда ихъ на станцію насилати, хоча й бы были мѣлѣ валный який быти (sic!) наиздѣ. Данъ в Глуховѣ ноеврия дня 9, року 1715.

Звишъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2615. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11-17; Труды предв. ком., С. 143. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 70. 1716, грудня 4. — Випис із книг Ніжинського магістрату з текстом універсалу гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському Благовіщенському монастирю на двір Коровченков у м. Ніжині та ліс біля с. Дорогинки

По архиву №2247. Випись з книгъ мѣскихъ, ратуша Нѣжинского, права майдебурского, року тисяча сѣмсоть шестогонадцать, м[е]с[я]ца декемвріа, четвертого дня.

Ясне в Богу преосвященнѣйший гос[по]динъ, его милость от[е]цъ Стефанъ Яворскій, митрополитъ Рязанскій и Муромскій, и святого всероссійского патріаршого престола блюстител, висоце поважного ясне велможного его милости пана Іоана Скоропадского, его царского священнѣйшого величества Войскъ Запорожских обоих сторонъ Днѣпра гетмана унѣверсаль, намъ, ураду нижей іменованному нѣжинскому, до книгъ мѣских приказав записать, который слово въ слово так ся мѣть:

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого гос[у]д[а]ра нашего царского священнѣйшого величества Войскъ Запорожских обоих сторонъ

Днѣпра гетманъ Іоанъ Скоропадскій, его ж царского пресвѣтлого велич[е]ства Войска Запорожского пану полковникови нѣжинскому, п.п. старшинѣ его полковой, тут же и п. войтови тамошнему з магистратом, и всѣм, кому колвек о том вѣдат надлежит, сим нашим объявляем унѣверсалом, иж мѣючи ми въ Нѣжинѣ двор, называемый Коровченков, за певний респектъ от п. Данила Карпѣки намъ уступлений, на пробитой улицѣ от Кіевской брамы, между пляцами Максимовичевским и Бережницького стоячий, надаем и опредѣляемъ в вѣчную посесію оній, а при том и зрубъ лѣсу Максимовичевского, под селом Дорогинкою найдующийся, до святой Благовѣщенской тамошней нѣжинской обители, коштом ясне Богу преосвященного господина его м[и]л[о]сти отца Стефана Яворского, митрополита Рязанского и Муромского, с[вя]того всероссийского патриаршого престола блюстителя, новостроящейся, позволяючи оттоль належніе отбыратъ користи; зачим абы нихто з п.п. старшини и чинов войскових и посполитих того полку обивателей, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, въ спокойном тих двора и лѣсового зрубу владѣнію, жадного наименшого помянутой Благ[о]вѣщенской обители, не важился чинити препятія, трудности и перешкоди, пилно мѣти хотим рейментарско приказуемъ. Дан въ Ромнѣ з Канцеляріи Войсковой ноевря 27, 1716 року.

Звішменованній гетманъ рукою власною.

Мѣсце печати рейментарской.

Таковій висоцєповажній рейментарскій унѣверсалъ, по указу ясне въ Б[о]гу преосвященнѣшого г[оспо]дина его м[и]л[о]сти отца митрополита Рязанского и Муромского ми, урад, до книгъ мѣских принявши, записали, з которых сей екстратъ при печати майстратовой и под пи[...] его с[вя]тителской м[и]л[о]сти выдан есть [...]

Стерій Тернавіот, войт магистрату Ніжинського (грецькою мовою)

Григорій Кузмович, бурмістр майстрату Нѣжинского

Григорій [...] писарь майстрату Нѣжинского

1716 года декабря 4

(Оригінал, завірений власноручними підписами ніжинського війта, бурмістра, писаря та печаткою Ніжинського магистрату. ЦДІАК України, ф. 145, «Ніжинський Благовіщенський чоловічий монастир», оп. 1 спр. 63, арк. 1-1 (зв).)

№ 71. 1717 р., лютого 3. Гадяч. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині про запровадження пошти у віданні міського магістрату

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковъ Нѣжинскому з старшиною его полковою, атамановъ городовому тамошнему, а особливе паномъ державцамъ духовнимъ и свѣцкимъ, маетности свои в томъ уездѣ мѣючимъ, и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ. Симъ нашимъ ознаймуемъ універсаломъ, ижъ яко перед симъ чрез Омеляновича, писара сотнѣ Глуховской, опредѣлилисмо почтѣ при ратуши быти в завѣдованню п[ана] войта з майстратовими и оною всякие приключающиеся наѣзды заровно з ратушними конми одбувати, так и тепер, не одмѣняючи того нашего опредѣленія, повелѣваемъ, жебы непремѣнно помянутая почта привернена была до ратуша, даби посполу з майстратовими в одбуванню всяких случающихся подвод належитимъ порядкомъ тую общенародную двигали и исполняли повинност, зачимъ сколько подлугъ реестру, прежнимъ опредѣленіемъ учиненного, надлежитъ з якого села подвод вистатчити, аби панове державцѣ духовніе и свѣцкіе выдавати оних разною мѣрою не отрѣкали, о чомъ, ижъ бы непремѣнно указовъ нашему сталося задосит, повторе рейментарско приказуемъ.

Данъ в замку нашом Гадяцкомъ февраля 3 дня 1717⁸² року.

Звишъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського, НКМ, ПП-2614. **Публікація:** Труды предв. ком. С. 143.; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11–17. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 72. 1717 р., лютого 4. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського військовій старшині із заборною використовувати на косовицю та перевезення сіна селян із сіл прохорівської сотні, які підлягають ніжинському магістрату

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Вамъ, атамановъ арматному артиллеріи нашей войсковой и

⁸² У публікації документа в «Трудахъ...» зазначено дату «1716 р.».

кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, сымъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ: иж доноситъ намъ панъ войтъ нѣжинскій з майстратовими, что любо указомъ нашимъ предложено вамъ, абысте сѣлъ их майстратових, в сотнѣ Прохорской будучих, именно Крутовъ, Кагарликовъ, Хорошого Озера и Печей, до кошенья и воженья сѣна и иных повинностей не важилися чепати того ради, же они тими своїми селами всякіе наезди до ратуша *отбувають*. Однакъ вы и тепер, якъ намъ отъ их же майстратових доносится, не перестаете людей их за вожене сѣна грабыти, в чомъ просили нашего помянутіе майстратів респекту и заступленія. Прето чрез сей нашъ унѣверсалъ пилю вамъ приказуемъ, абысте впред нѣкогда з сѣлъ их майстратових людей, которыми они всякіе ратушніе *отбувають* повинности, ні на якіе потреби не зачепали и грабежовъ брати у них не дерзали под неопустним караннемъ повторе приказаемъ.

Данъ в Гадячомъ, февр. 4, року 1717⁸³.

Звишъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2618. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11-17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського. *Сіверянський літопис*. №4. (2006). С. 37-41; Труды предв. ком., С. 144. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 430.)

№ 73. 1717 р., лютого 27. Глухів. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському з розпорядженням про підпорядкування міському магістрату російських купців, що переселилися до Ніжина

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозскихъ обоихъ сторонъ Днепра гетман Іоаннъ Скоропадскій.

Пану полковниковъ наказному нѣжинскому и впредъ совершенному, п. п. старшинѣ полковой и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, сымъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ: поневаж за прибытиемъ в Нѣжинъ господина полковника Ергольского, по указу царского пресвѣтлого величества во всѣ полки рекменту нашего для взиску и вывода бѣглыхъ великороссийской породы людей ординованного, явились тамъ нѣкоторые в нижномъ городѣ великороссийскіе купчины, домов своихъ поселеніе тамъ мѣючіе, якихъ князь его милость господинъ Масалскій, коммендантъ тамошний, окриваючи своею протекціею, не допускалъ имъ прислушати до ратуша. Того ради панъ войтъ нѣжинскій з майстратомъ просилъ у насъ

⁸³ У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів...» датований 1713 р.

такового унѣверсалу, иж бы помянутіе великороссийскіе купчины, мѣючіе свои поселенія в Нижнем городѣ Нѣжинѣ, до ратуши тамошного, такъ якъ и протчіе мѣщане, прислушали и належитое в общенароднихъ повинностяхъ посполитим чинили помоществованіе. Теди мы прошенію его, пана войта, склонившися, велѣлисмо з канцелляріѣ войсковой сей нашъ видати унѣверсалъ, которого повагою варуем и приказуем, абы вишемененніе великороссийскіе купчины, в нижномъ городѣ Нѣжинѣ домамы своимы мешкаючіе, если господинъ полковникъ Ергольский по указу царского пресвѣтлого величества разсмотреніем своимъ оставит ихъ жити свободно, нѣкуда болшъ, толко до ратуша тамошного прислушали и всякіе въ общенароднихъ повинностяхъ заровно з иншими обывателямы посполитимы чинили городовѣ помоществованіе.

Данъ в Глуховѣ року 1717, февруара 27.

Звишъменованный гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП-2620. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали... *Київська старовина*. №2. (1995), С. 11-17; Труды предв. ком., С. 145. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 430.)

№ 74. 1717 р., березня 12. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаману Синяківському про ремонт греблі, яка належить ніжинському магістрату

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Вамъ, атаманови Сынякувскому зо всѣмъ тамошнимъ товариствомъ, нехай будетъ вѣдомо, ижъ просилъ насъ панъ войтъ Нѣжинский зо всѣми майстратовими о тое, чтобы греблю там, на ратушъ належную, обще козацкими домами и мужицкими, чого приставъ будетъ требоват, оправовали, солому, хворостъ, гнуй и що належитимет до направлення и гачення вистатчали, и на роботу людей ручихъ⁸⁴, а не малих висилали. Теды мы, чинячи задосит прошенню пана войта и майстратових, поневаж то едно взглядомъ ратуши, другое и вамъ переиздъ и переход бивает, жадаем и пилно приказуемъ, абысте вѣдаючи сей нашъ указъ, заразъ принялися работат коло греблѣ, яко выше помянулося, и нелениво бѣ о тое старалися, чого повиненъ атаманъ допилновати. А мѣлѣ би хто колвекъ од тоей роботизни ухилятися, таковых позволяем карати и грабити.

⁸⁴ *Ручих* (заст.) — працюючих, тямущих.

Данъ з Нѣжина марта 12, 1717 року.
Звышъменованный полковникъ Нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 147. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 428–29.)

№ 75. 1719 р., вересня 22. — Лист ніжинського полковника Петра Толстого до ніжинського війта щодо розподілу прибутків магістрату

Мой ласкавий пане войте нѣжинскій.

По листовом в. милостином виражонном до насъ предложеню стороны унѣверсаловъ, даннихъ на ратушніе шинки и села, которіе якобы при постановленю нашом на полковнитство панъ судія войсковій енералній, одобравши, у себе удержалъ, доносилисмо ясневелможному добродѣви, на що его панская велможност таковій учинилъ отвѣтъ, что тіе унѣверсали усъ его велможности були презентовани и его велможност уручил пану Володковскому до отданя в. милости. Однакъ до Мойсѣя Савченка мѣтетъ послати указъ, жебы до шинковъ ратушнихъ и до сель дѣла не мѣлъ. Ярмарковой повинности, що тепер в Нѣжинѣ изберется, предложим о том ясневелможности добродѣви, и если повелит того збору третью част на ратушъ отдати или нѣтъ, будет в. милости извѣстно. А тепер зичимъ ему ж доброго от господа Бога здоровья.

З Глух[ова], септевр. 22, року 1719.

В. милости ласкавий его царскаго величества Войска Запор:[ожского] полковникъ нѣжинский Петръ Толстой.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С.149. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

№ 76. 1719 – 1722 (?). Київ. — Указ київського воєводи князя Д. Голицина із заборною російським чиновникам самовільно вимагати «кормів та підвід» у мешканців українських міст (регест)

«Указъ Кіевскаго воеводи и намѣстника Смоленскаго Дм. Мих. Голицына, собственноручно имъ подписанный и съ печатью его герба, коимъ воспрещается, по силѣ прежнихъ указовъ, чтобы проѣзжащіе всякихъ чиновъ великороссійскіе люди въ малороссійскихъ городахъ не вымогали у жителей кормовъ и безъ подорожныхъ не брали насиліемъ подводъ, о чемъ была и ранѣе объявлена вездѣ царская грамота, но ее «ни во что вмѣняють», почему Голицынъ вновь «подъ опасеніемъ грознаго

государева гнѣва» предписываетъ исполнять оную грамоту; дата не означена.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** Труды предв. ком., С. 154.)

№ 77. 1727 р., липня 25. Кропивна. — Лист колишнього писаря Ніжинського магістрату Івана Ананієвича бурмістру цього ж магістрату щодо майнових документів на Синяківський млин та поле «Моцарщину»

Мосцѣ пане бурмістр майстрату Нѣжинского. Получилъ я, от вмм. пана и его товарища сего нижепомянутого числа писаніе, в которомъ зволите вѣдомости желать, где унѣверсали рейментарские на млинъ Синяковскій, на поле Мацарщину и на протчіе наданя, до ратуша Нѣжинского служачіе, якіе я от небожчика Стерія, войтом будучого, з паном асаулом полковим нѣжинским одебралем, и где бы на сей часъ оніе знайдовалися. Теды отвѣтствие мое таковое чиню. Якъ приіхалъ Петр Петровичъ Толстой на полковництво, а в присутствіѣ его милост панъ Чарнишъ, судія енералній, того времени одного дня, по указу оныхъ властей, из дому Жураковского побралисмо где якіе крепости, и із ратуша такожде, на вышпредреченіе наданя, и далисмо до рукъ помененним властем. Потом, якъ сталъ по мнѣ писарем небожчикъ Маволскій, то у его видѣлем ратушніе унѣверсали, а сколько не упомяну, и тепер где застають невідом. При семъ отвѣтствіи пребывая, вмм пану и его товарищам нижайшим слугою Іванъ Ананіевичъ.

Кропивна, іюля 25, 1727 году.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. До листа додано аркуш, на якому «означена мѣра поля «Мацарщины» «шнурами сажными». **Публікація:** Труды предв. ком., С. 149. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

№ 78. 1729 р, травня 25. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Івана Хрущова про порядок торгівлі худобою під час ярмарків та торгів у Ніжині

Его імператорского величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинскій Іванъ Хрущовъ.

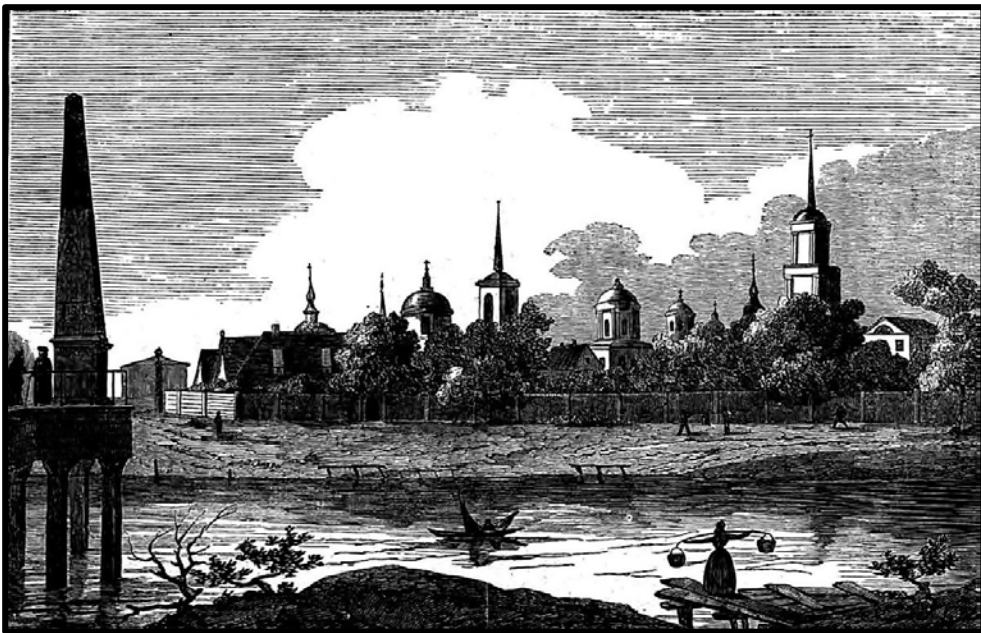
Всѣмъ зособна и каждому, кому колвекъ о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймуемъ, понеже во всѣхъ городахъ и мѣстечкахъ въ Малой Росии не токмо в торговіе дні, но и в ярмарки, всякая скотина продается на передмѣстѣ, а не внутрѣ городовѣ, а тутъ в Нѣжинѣ, всякую скотину и

конѣ продавать звикли люде в самомѣ городѣ, чрез що немалій чинится непорядокѣ и загноуется мѣсто, да и мости от того портятся, того ради мы з общего пановѣ старшины полковой нѣжинской и сотниковѣ согласія, усовѣтовали такое учинить опредѣленіе, чтоб конѣ и всякая скотина завше продавались в ярмарки на предмѣстѣ за Киевскою брамою, а которіе будки за оною брамою построени низчіяго опредѣленія, толко сами обивателѣ построили собою на мѣстцю волномѣ неслушне, такие будки для обширнѣйшой скотини продажи велѣлисмо зламать, и впредѣ нѣкому оних не строить, чего должны постерегать панове старшина майстратова нѣжинская и городничий, приказуемѣ.

Данѣ в Нѣжинѣ мая 25, 1729 году.

Звышменованый полковник нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 149. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

Ніжин на рубежі XVIII – XIX ст. Старовинна гравюра.

Der Neuernwehlt. Feld
Daniel
geboren

Herr derer Zofacken
Apostel
1658.

Гетьман Війська Запорозького
Данило Апостол
(1654 – 1734)

**№ 79. 1729 р., жовтня 4 (6?). Глухів. — Універсал гетьмана
Данила Апостола ніжинському війту Петру Тернавіоту
на підтвердження попередніх універсалів
гетьмана І. Скоропадського**

Его імператорского Величества Войска Запорожского обоїх сторонъ
Днѣпра гетманъ Даниїль Апостоль.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы о томъ
вѣдати надлежало: иж п. Петро Стеріевичъ Тернавіотъ, войтъ нѣжинскій
майстратовій зъ урядниками тамошними, презентовали намъ унѣверсали
покойного антецессора нашего гетмана Скоропадского, одинъ въ 1713, а
другій въ 1717 годах данніе майстрату Нѣжинскому, дабы зъ селъ их
майстратовихъ, а именно Крутовъ, Кагарликовъ, Хорошого Озера и Печей,
людей, якіе до ратуша тамошнего надлежат и всякіе повинности
отбувають, до жаднихъ тяглостей, а барзій для кошения сѣна войскового
не употребляно, подлугъ которыхъ просили и нашего потверженя. Мы
прето, гетманъ, означенному прошенію давши у себе мѣсце, велѣли зъ
Енеральной войсковой канцелярії видат сей нашъ унѣверсаль, чрез
которій предлагаемъ, дабы з селъ вищеозначеннихъ, до ратуша
нѣжинского от антецессоровъ наших унѣверсалами наданних, людей
нѣхто до кошения и воження войскового сѣна и до других повинностей не
чепаль, но мѣют оних маетностей люде до ратуша тамошнего належат
и всякіе повинности отбуват, по силѣ вищенамѣненних от антецессора
нашого данних унѣверсалов, мѣти хотимъ и рейментарско приказуем.
Данъ в Глуховѣ октоврія в 4 (6?), 1729 году.

Звишѣменованный гетман рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою
Війська Запорозького. Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,
НКМ, ПП-2623. **Публікація:** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву
Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*,
1995, №2, С. 11–17; Труды предв. ком., С. 150. **Опис:** Ист.-стат. опис.
Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

**№ 80. 1730 р., червня 30. С.-Петербург. — Указ російської
імператриці Анни Іванівни про підтвердження попередніх указів
1716 та 1721 рр. щодо поштових станцій для кур'єрів
та надсилання листів (регест)**

«Указъ императрицы Анны Іоанновны отъ 30 іюня 1730 года, данъ
въ Москвѣ, которымъ во всей силѣ подтверждаются указы императора
Петра Перваго, данные имъ въ 1716 и 1721 годахъ, касательно
почтовыхъ станцій для курьеровъ и посылки писемъ: дабы никто изъ

[illegible]

From George Lloyd Jones in 1924. Vol 13

проѣзжающихъ не дѣлалъ обидъ и притѣсненій жителямъ малороссійскимъ, за что виновные будутъ штрафованы безъ пощады и взятое доправлено будетъ вдвое. Послѣ прочтенія указа велѣно вездѣ поставить копии въ удобныхъ мѣстахъ. Подпись канцлера графа Головкина.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Опис:** Труды предв. ком., С. 150–151.)

№ 81. 1736 р., лютого 23. С.-Петербург. — Жалувана грамота російської імператриці Анни Іванівни місту Ніжину та Ніжинському магістрату на підтвердження попередніх царських грамот та королівських привілеїв

Божією поспѣшествующею милостію мы, Анна, императрица и самодержица всероссійская, московская, кіевская, владимерская, новгородская царица, казанская царица, астраханская царица, сибирская государиня, псковская и великая княгиня смоленская, княгиня эстландская, лифляндская, корѣлская и тверская, югорская, пермская, вятская, болгарская и инных государиня и великая княгиня нова города низовскія земли, черниговская, рязанская, ростовская, ярославская, белоозерская, удорская, обдорская, кондинская и всея сѣвернія страны повелителница и государиня, иверскія земли, карталинских и грузинскихъ царей, и кабардинскія земли, черкасских и горскихъ князей, и иннихъ наслѣдная государиня и обладателница, наше императорское величество, пожаловали малороссійского нашего города Нѣжина войта Петра Стерреіва Тарнавіота, бурмистровъ и писарей, и райцовъ, и урядниковъ, и всѣхъ мещанъ, велѣли имъ дать сию нашу императорскаго величества жалованную грамоту на право магдебурское, и на волности, и на села, і мелницы, которіе даны к Нѣжинской ратуши. Для того сего настоящего 1736 года, февраля 9 дня, нашему императорскому величеству нашъ генералъ и конной гвардіи подполковникъ и нашъ генер[ал]ъ адъютантъ и кавалеръ князь Алексей Шаховскій всеподданѣйше доносилъ, что оной войтъ нѣжинской Стерѣвъ Тарнавіотъ с магістратомъ и съ мѣщаны в Глуховѣ Генеральной войсковой канцеляріи, нашему императорскому величеству, всенижайше били челомъ о утвержденіи вновь нашею жалованною грамотою права магдебурского и волностей, которіе имъ утверждени напредь сего грамотами по привиліямъ королей полскихъ и по универсаломъ гетманскимъ, и об отдаче къ Нѣжинской ратуше селъ их ратушнихъ, и мелницъ, и другихъ угодій для собиранія к той ратуше по силѣ прежнихъ грамотъ всякихъ приходовъ, изъ которыхъ де сѣлъ отошли к разнымъ

владѣлцомъ, а имянно писарь магистрату Нѣжинского Григорий Конискій владѣть селомъ Печами безъ гетманскихъ универсаловъ, да войтъ нѣжинскій Стеріевъ Тарнавіотъ, с примеру прежнихъ войтовъ, владѣть селомъ Плоскимъ по грамотѣ блаженнія и вѣчно достойнія памяти // его императорскаго величества Петра Великого нашего вселюбезнѣйшаго государя дяди, данной города Нѣжина войту Андрею Васютинскому и бурмистрамъ, и писарю, и райцамъ, и урядникамъ, и всѣмъ мѣщанамъ въ 7206 (1698) году, в мартѣ месяцѣ написано, что по жалованной грамотѣ блаженнія памяти государя царя Алексѣя Михайловича, его величества нашего государя дѣда, 7168 (1660) году, велено быть имъ, Нѣжинскому магистрату, по прежнимъ правамъ и привиліямъ, и тѣхъ ихъ правъ и привиліевъ ни в чемъ не нарушать, и маестностями, которіе даны имъ къ ратуше, на расходы, владѣть. А которіе торговіе и ремесленніе наши императорскаго величества ратнія людѣ будутъ в Нѣжинѣ, и тѣмъ всѣмъ ремесломъ своимъ и торгомъ промишлять безъ всякаго препятствія и неволи. А дѣла всякіе имъ, нѣжинскимъ жителемъ, писать бѣлорускимъ писмомъ. И печати быть градской великомученика Георгія, а около печати подпись учинить белорускимъ же письмомъ. А въ городѣхъ в Смоленску, и во Брянску, и въ иннихъ торговать имъ сухимъ и водянимъ путемъ, и с товаровъ своихъ пошлины платитъ по прежнему нашему указу, а въ малороссійскихъ нашихъ городѣхъ // торговать имъ всегда безпошлинно. А козакамъ, которіе шинкуютъ в Нѣжинѣ, быты по Переясловскимъ статьямъ *поднаслеговъ*⁸⁵ ихъ нѣжинскихъ старшинъ, войтовъ, бурмистровъ, райцовъ и писарей уволнить, и выбирать имъ войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и лавниковъ межъ себя лучшимъ, и середнимъ, и малотшимъ людямъ всѣмъ посполито со всего земского совѣту добрыхъ и знающихъ людей, которіе бѣ судѣ судили вправду, а кому будетъ в чемъ какое дѣло до войта, и до бурмистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, имъ на судью судѣ давати безъволокидно жѣ вправду, по майдебурскому жѣ праву, и позиванія имъ ни от кого не чинитъ, а буде кто учнетъ быти челомъ на ихъ судѣ и на приговорѣ, и тогда ихъ зазивними грамотами позиваты в Москву въ великихъ дѣлахъ, а в малихъ дѣлахъ за[зи]внихъ грамотъ никому нипокого не давати, чтобъ в такихъ малихъ дѣлахъ имъ, мѣщаномъ, напраснихъ убитковъ не было. Да по привиліямъ королей полскихъ Жигимонта Третіего и Владислава Четвертого 146 и 153 годовъ велѣно, чтобъ право майдебурскихъ судей цѣло и въ полной мочи безъ всякаго нарушенія пребывало, и мещане нигдѣ индѣ, толко на ратуше предъ майстратомъ// во всякихъ дѣлахъ судились. А земли, чрезъ дозоръщиковъ

⁸⁵ Це слово винесене над рядком. Місце, зіпсоване переписувачем. Треба: «и от наслеговъ». Див. прим. №68.

мѣстъ описаніе и королей полскихъ привиліями ограниченіе, пребивали *без всякія убавки*, в цѣлости. И чтобъ всякой ремесленникъ, в мѣстѣ будучи, и приезжие торговые люди, пред магистратомъ мѣскимъ о приездѣ своемъ объявляли, дѣло свое исправляли. А мелницы имѣтъ Овдѣвскіе и подѣ городомъ двѣ плотины дѣлать и починивать городомъ, а солому с ратуши, а древо и форостъ и камень *на те жѣ плотины* для подѣлки с волостей возить, а приезжимъ торговимъ людямъ въ Нѣжинѣ товаровъ никакихъ врозь не продавать, а продавать обтомъ. Да им же дано к ратуши по наданію гетмановъ Богдана да Юрія Хмелницкихъ в Нѣжинскомъ повѣтѣ маетности Плоское, Сыняки, Хорошее Озеро, Крутые Печи⁸⁶, Кагарликъ с мелницами, и по листу Мазепину генваря 11 того жѣ 206 (1698) года Нѣжинской ратушѣ подтверждено владѣть селами, издавна въ ратушномъ завѣдованіи бѣвшими, а именно Хорошимъ Озеромъ, Кагарликами, Синяками, Печми, Крунтками⁸⁷ и Кунашевкою, и мелницами на рекѣ Острѣ, на греблѣ меской нѣжинской о четырехъ колесахъ мучныхъ да однимъ колесомъ ступнимъ, на той же рекѣ Острѣ, на греблѣ Овдѣвской, двумя колесами мучными жѣ и однимъ // ступнимъ. Такожъ чтобъ купцы чужеземскіе греческіе и иніе, которіе домами своими въ Нѣжинѣ живутъ, и подварками или какими ни есть грунтами владѣютъ, в тягостяхъ и повинностяхъ обще мѣщанскихъ были помочни. Людей посполитыхъ всѣхъ ратушнихъ живущихъ никто бы на приватную свою работу не принуждалъ и ныкакихъ не домогался и нихъ дачъ, въ роспись казацкую не вписывалъ и подѣ оборону свою отъ ратуши не бралъ, а равнимъ образомъ и мѣскіе жители к повинности мѣской надлежащихъ, духовніе и мирскіе особы, под свою оборону не принимали. Цехи всѣхъ ремеслъ по древнему обыкновенію в ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ непременно обрѣтатися повинны, принимая себѣ отъ магистрата к сохраненію цехового порядку наставленіе. И его императорское величество Петръ Великій, слушавъ блаженніи памяти отца своего государя царя Алексѣя Михайловича, его величества, нашего государя дѣда, жалованныхъ грамотъ и привиліевъ королей полскихъ, и Мазепина листу, пожаловалъ его, нѣжинского войта, и бургомистровъ, и писаря, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ повелѣлъ у нихъ праву суда майдебурского и волностямъ быть по прежнему. // И ратуши Нѣжинской маетностями, которіе имѣ по привиліямъ королей полскихъ и бывшихъ гетмановъ дани и жалованными грамотами утверждены, и в листу Мазепиномъ написани, имѣ, Нѣжинскому магистрату, владѣть и расправи между собою чинити, какъ о томъ писано выше сего и тою грамотою

⁸⁶ Помилка переписувача. Треба: «Крути, Печи».

⁸⁷ Помилка переписувача. Треба: «Крутами».

укрѣплено и утверждено и соизволено содержать непременно до⁸⁸ пожалованной грамотѣ его жѣ императорского величества Петра Великого, данной въ 1710-м году марта 11-го Нѣжинскому греческому купеческому братству, велѣно этому Греческому братству самимъ между собою и челядѣ свою всякіе случаи разсуждать и sprawy чиниты (опричь розискних дѣлъ) купеческимъ *компромисломъ*⁸⁹, а чего самимъ вершить будетъ неможно, о томъ гетманское воспримать правленіе. А полковнику нѣжинскому съ старшиною в расправы не вступать и перешкоди не чинить. И мы, пресвѣтлѣйшая державнѣйшая великая государыня императрица Анна Иоанновна, самодержица всероссійская, наше императорское величество, // пожаловали нѣжинского войта Петра Стеріева Тарнавіота, бурмистровъ, писарей, райцовъ и урядниковъ, и всѣхъ мѣщанъ, повелѣли по силу вышеозначенныхъ грамот, королевскихъ привиліевъ и гетманскихъ универсаловъ праву суду майдебургского и волностямъ быть в Нѣжинѣ по прежнему, а на ратушу Нѣжинскую апелляцію имѣть в Генералную войсковую канцелярію, и даннымъ к той Нѣжинской ратуше селамъ, а именно: Плоскому, Сынякамъ, Хорошему Озеру, Крутимъ, Печамъ, Кагарликамъ с мелницами и селу Кунашевки (кромѣ козаковъ, ежели в тѣхъ селахъ имѣются), и мелницамъ на рѣке Острѣ на греблѣ мѣской, да на той же рѣке на греблѣ⁹⁰ Овдѣвской двумъ колесамъ мучнымъ, а одному ступному с частми войсковыми, и другими угодыми быть при той Нѣжинской ратуше по прежнему, и дать имъ, Нѣжинскому магистрату на права суда магдебургского и волности, и на выше объявленные села, и мелницы, и прочія угодіа нашу императорского величества жалованную грамоту, чего рады сія наша императорского величества жалованная грамота и дана за подписаніемъ нашего Правительствующего Сената и за нашею государственною печатью лѣта отъ рождества Христова 1736 февраля 23, государствованія нашего 7 году.

В подлѣнномъ подпись:

Генераль-фельмаршалъ и кавалеръ князь Иванъ Трубецкой //

Генераль и гвардіи подполковникъ и генераль адъютантъ Андрей Ушаков

Тайный дѣйствителный совѣтникъ и кавалеръ князь Юрей Трубецкой

Тайной дѣйствителный совѣтникъ и кавалеръ баронъ Петръ Шафировъ

Генераль и лейбъ гвардіи подпоручикъ и ея императорскаго

⁸⁸ Помилка переписувача. Потрібно: «по».

⁸⁹ Помилка переписувача. Потрібно: «компромисомъ».

⁹⁰ Ці слова дописано на краю аркушу.

величества генераль адъютантъ и кавалеръ князь Алексей Шаховской
Тайной совѣтникъ и обоихъ ординовъ кавалеръ графъ Мих[аил]
Головкинъ

Тайной совѣтникъ и кавалеръ Александръ Наришкинъ
Брегадиръ и лейбъ гвардіи Семновскаго полку маеръ Михайло
Хр[ущов]

Секретарь Михайло Новоторжцевъ

При запечатаніи Коллегіи иностранныхъ дѣлъ №59 1783 года июля 23
числа вышеписанная копия грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и
что она с подлѣнною сходственна, в томъ присутствующие городского
Нѣжинскаго магистрата подписали:

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара бунчуковий товарищъ
Иванъ Соболевскій

С копією свидетелствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Съ копією повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовой магистрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 79–
83. Копія. **Публікація:** Труды предв. ком., С. **Опис:** «Папка въ парчевомъ
переплете изъ четырехъ листовъ пергамента, переложенныхъ шелковою
розовою матерією, два листа по краямъ имѣють цветочный бордюръ въ
краскахъ и золотѣ, на первомъ листѣ на золотомъ полѣ государственный
гербъ, въ срединѣ коего гербъ города Нѣжина. Листы папки соединены
съверху до низу на сгибѣ шнуромъ изъ трехъ шелковыхъ нитей — черной,
розоватой и золотистой, концы коего проходятъ чрезъ большую царскую
красного сургуча печать, заключенную въ массивный сребровызолоченный
футляръ, на крышке коего выпуклый гербъ съ изобр. Георгія Побѣд. въ
срединѣ.». Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. 1873, С. 421)

**№ 82. 1739 р., травня 29. Глухів. — Універсал Генеральної військової
канцелярії Ніжинському магистрату про розподіл надходжень
з магистратських сіл**

По указу ея императорского величества самодерж[и]цы
всероссійской и протчая, и протчая, и протчая. Ея императорского
величества Енеральной малороссійской [канцелярії] старшинамъ,
полковникамъ и полъковой старшинѣ, а особливо полковниковѣ

нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникамъ того полку з урядомъ, атаманамъ і войтамъ с посполъствомъ, і всякого званія и достоинства людемъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдать надлежит, чрез сіе объявляется: прошедшего априля 17-го з майстрату Нѣжинского намъ, генералу и кавалеру, поданнымъ доношеніемъ представлено, что [по] поданной де под височайшимъ ея императорского величества іменемъ покойному генералу и кавалеру князю Шаховскому в Енералную войсковую канцелярію з Нѣжинского майстрату челобитной и по представлению оного князя Шаховского прошедшого 1736-го году февраля 23 ея императорского величества, в подтверждение же прежних високомонаршихъ грамотъ, в Нѣжинскомъ майстратѣ имѣющихся, високомонаршая Нѣжинскому майстрату на право магдебургское, на волности и на всякіе приходи всемилостивейше пожалована, о чемъ и у нас ея императорского величества з правительствующего Сената и с Канцеляріи малороссійскихъ дѣлъ к оному ж князю Шаховскому [...] посланъ, в котором де между прочимъ предложено: которіе ратушніе доходи на откупъ за нѣжинскимъ жителемъ Пантелимономъ Мазаракиномъ за шестсотъ сѣмдесят три рублѣ и десят копѣек имѣются срокомъ того ж 736 году мая 1, оніе доходи по прошествію срока от откупу отрешит и отдад в Нѣжинскую ратушу. И за тѣ доходи, с примѣру Кіевского майстрату, велѣтъ платити с ратуша Нѣжинского в Скарбъ войсковій противъ откупной цены с убавкою по пятисотъ рублей у годъ за ратушних сель покуховніе денги и годовій платеж, и за живность, которых по вѣдомости подскарбіевъ показано денегъ двадцят одинъ рубль, хлѣба три четверти и шест четверичков. Тѣ денги и хлѣбъ с оних сель собирая, в ратушу отдавать в скарбъ войсковій, а зборщикамъ в то вступат запретит, и хочай де о тѣхъ доходах в Енералную войсковую канцелярію за жизни и битія в правленіи гетманского уряду генерала князя Шаховского и Борятинского, з майстрату Нѣжинского представляно (: о чемъ по имѣющомусь в Енералной войсковой канцеляріи дѣлу видимо есть:). Только ж за умертвіемъ их, генераловъ, тѣхъ доходовъ в ратушъ Нѣжинскую не отдано, но онъ, Мазаракинов синъ, над тот указ с 736 году мая 1 числа и по сей часъ ими откупными доходами владѣет, и просит оній майстратъ Нѣжинскій, яко де противъ вищеписанного тимъ откупнымъ доходамъ другій уже де срокъ сего 739 году мая по 30 число окончивается, и, даби по прежнему в откупъ кому оніе доходи не отдани, но били впред при Нѣжинской ратуши. Також даби з тоей сумми, что Мазаракиновъ синъ за три года дав в Канцеляріи малороссійскихъ зборовъ, удержано за каждой годъ по пятсотъ рублей, а надлежащіе по силѣ указу на ратушъ по сто сѣмдесятъ три рублѣй и десят копѣекъ на годъ, и того за три года пятсот девятнадцать рублей и тридцят копѣекъ отдано на ратушу, о томъ всемъ в Енералной войсковой

канцелярії розсмотренія и надлежащего опредѣленія, а понеже по справки в Енеральной войсковой канцелярії в присланномъ 736 году месяца [...] изъ правительствующего Сената и с Канцелярії малороссійскихъ дѣлъ на представленье генерала и кавалера князя Шаховского, по означенному челобитію нѣжинского войта Петра Стеріева с майстратомъ, указъ ея імператорского величества написано: ратушніе доходи, которіе с 729 году изъ Скарбу войкового отдавани и на откупъ, безъ виключки изъ нихъ нѣкоторихъ доходовъ, которыхъ по силѣ ришительныхъ и данныхъ гетману Апостолу пунктовъ, во всей Малой Россіи брать неопредѣлено. А нинѣ все обще с указаніемъ на откупу за нѣжинскимъ жителемъ за Пантелимономъ Мазаракиномъ за шестсотъ семдесятъ три рублѣ десятъ копѣекъ, а срокъ откупу мая 30 числа 736 году, оніе доходи по прошествіи срока от откупу отрѣшит и отдадъ в Нѣжинскую ратушу. И за тѣ доходи, с примѣру Кіевского майстрату, велѣтъ платит имѣ, Нѣжинскому майстрату в скарбъ войсковій, для ихъ легкости с убавкою по пятсотъ рублей на годъ, кромѣ покуховного, которое собирается в Скарбъ войсковій, а изъ ратушнихъ селъ покуховніе денги и годовій платежъ, и за живност, которіе по вѣдомости подскарбіевъ показано денегъ двадцятъ одинъ рубль, хлѣба три четверти шесть четверичковъ, тѣ денги и хлѣбъ с онихъ селъ собирая в ратушу, отдават в Скарбъ войсковій противъ вишеписанного, а зборщикамъ в то вступат запретит, а понеже и по справки з Канцелярії малороссійскихъ зборовъ означенніе вси доходи, а имянно откупніе стати, воскобойня, шинковая комора, в которой вино продается, за продажной деготь, поведерковое с вина, с меду, с масла конопляного, лняного, с вина скотное, [...] померное, которое прежде сего по силѣ указу отдавани на откупъ [...] состояли на откупѣ у помянутого Пантелимона Мазаракина по ценѣ с платежемъ откупныхъ денегъ во оную Канцелярію зборовъ, до Скарбу войкового по шести сотъ по семи десятъ по три рубля по десяти копѣекъ с четвертой долей копейки на годъ третямъ. Того ради ми, генералъ и кавалеръ, имѣя власт по силѣ височайшихъ ея імператорского величества указовъ, всякіе в Малой Россіи, которіе до уряду гетманского принадлежатъ, дѣла управлят, яко велѣли по силѣ вишеписанного ея імператорского величества правительствующего Сената указу от откупу надлежащихъ доходовъ до ратуши Нѣжинской ему, Мазаракину, отказать и отдадъ тѣ всѣ доходи въ Нѣжинскую ратушу. Такожъ и зборщикамъ, что они з ратушнихъ селъ до покуховныхъ денегъ и годового платежа, и за живности не вступали, указомъ запретит, но по више прописанному указу до Скарбу Войкового в Канцелярію малороссійскихъ зборовъ такъ за откупніе доходи пятсотъ рублей, яко и за покуховніе, и за годовій платежъ, и за живностъ собираеміе в селахъ ратушнихъ денги двадцятъ одинъ рубль, хлѣба три четверика и шесть четверичковъ, по всякъ годъ от мая 30 числа 739

году з ратуша Нѣжинского отдавано было, такъ и на то дат сей за рукою нашею и присутствующих Войсковой енеральной канцеляріи членовъ унѣверсал, чрез которій предлагается, даби никто в собраніи до откупу надлежащих доходовъ до ратуши Нѣжинской, оной ратуши Нѣжинской жадного помѣшателства и перепони чинит неважился. Такожъ и зборщики з ратушних сель до покуховних денегъ и годового платежа, и за живности не вступали бы, чего ради и сей нашъ оной ратуши Нѣжинской унѣверсал данъ въ Глуховѣ мая 29 дня 1739 году.

Генерал аншеф и кавалер Виляминовъ.

Полковникъ Иванъ Сенявскій.

Генералний полковникъ Андрей Марковичъ.

Судія войсковий енералный Михайло Забѣла.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 157. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 433.)

№ 83. 1742 р., грудня 11. С.-Петербург. — Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни Ніжинському магістрату та міщанам на підтвердження магдебурзького права

Божією милостию мы Елисаветъ Первая, императрица і самодержица всероссійская, і прочая, і прочая, і прочая. Всемилостивѣйше пожаловали мы, по челобитью Нѣжинского магистрата войта Петра Тернавиота, бурмистровъ, писарей, райцовъ, урядниковъ і всѣх мѣщанъ, указали со оного Нѣжинского магистрата какъ денежныхъ, такъ і хлебныхъ доходовъ, которые прежде собирались въ бывшую Малороссійскую колегію, а потомъ в скарбъ войсковой, а імянно с хлѣба померного с каморы шинковой годового ратушного платежа, воскобойного, дехтеваго, ведеръкового, скатного от горелокъ, съ каморъ ратушныхъ шинковыхъ покуховной раты і с ратушнихъ сель годового платежа, и за живность, от сего времени впредь в скарбъ войсковой откупних денегъ от Нѣжинского магистрата не брать, а быть тѣмъ і протчимъ ихъ ратушнымъ доходамъ для грацкихъ нуждъ⁹¹ к Нежинской ратуше по прежнему, кромѣ тѣхъ зборовъ, которые во всей Малой Россіи імяннымъ блаженныя и вѣчнодостойныя памяти родителя нашего государя імператора Петра Великого 723 году апрѣля 16 числа указомъ вовсе отставлены і збирать невелено, для того хотя бывшею Малороссійскою колегією въ 722-м году тѣ зборы по зборщиковымъ вѣдомостямъ ізбираны въ казну, а потомъ в Скарбъ войсковой а въ 736 году по представленію Генеральной войсковой канцеляріи велѣно Нежинскому

⁹¹ У копії Ніжинського магістрату 1783 р. це слово пропущене.

магистрату за тѣ зборы платитъ в тотъ Войсковой скарбъ в годъ по пяти сотъ по двадцати по одному рублю; хлѣба по три четверти по шести четвериковъ. І то было учинено // потому, что тогда в Малороссійской Колегіи от оногo Нежинского магистрата жалованной грамоты, данной тому магистрату от родителя нашего блаженныя і вѣчнодостойныя памяти государя імператора Петра Великого въ 7206-м (1698) году, по которой с нѣжинскихъ мещанъ никакихъ доходовъ в казну брать не велено, і въ подтвержденіе прежней жалованной грамоты 168-го (1660) году і прежнихъ же ихъ правъ і привилегей 146 (1638) і 153 (1645)⁹² годовъ, гетманского листа 206 (1698) году, по которымъ в томъ Нежинскомъ магистрате положено всякие доходы собирать на ратушу для грацкихъ расходовъ на вспомошествованіе всемъ жителемъ и на украшеніе мѣста было необъявлено. Хотя же по представленію Восковой генеральной канцеляріи въ 736-м году за всѣ тѣ ратушные доходы на Нежинской магистратъ положенъ былъ вышеписанной платежъ въ Скарбъ войсковой с примеру киевскихъ мещанъ, и того в примеръ ставить не надлежитъ, понеже оныя киевскіе мещаня платятъ в казну за всякія принадлежащія к Киевскому магистрату доходы по шести сотъ рублей в годъ по особливимъ древнимъ прежнимъ привилегіямъ і по жалованнымъ грамотамъ, а с нѣжинскихъ мещанъ по прежнимъ привилегіямъ і жалованнымъ грамотамъ і гетманскимъ универсаломъ никакого в казну платежа было не положено и по 722 годъ незбиранно, которыхъ і нынѣ с нихъ збирать не надлѣжитъ, а содержать тотъ Нежинской магистратъ во всемъ по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ от предковъ нашихъ непременно, чего ради оное всемлютивѣйше повелѣли мы подтвердить сею нашею императорскаго величества грамотою за нашею государственною печатью изъ нашего правительствующаго Сената // дана в Москвѣ лѣта от Рождества Христова 1742-го декабря 11-го дня, государствованія нашего второго года.

Генералъ фелтъмаршал князь Долгоруковъ
Генералъ фелтъмаршал и кавалеръ князь Ив[ан] Трубецкой
Генералъ графъ Григорей Петровъ сынъ Чернышовъ
Генерал и гвардіи подполковник и кавалеръ Андрей Ушаковъ
Оберъ шталмейстръ и кавалеръ князь А. Куракинъ
Государственной вице-канцлеръ, дѣйствительной тайной совѣтникъ
и кавалеръ графъ Алексѣй Бестужевъ-Рюминъ
Дѣйствительной тайной совѣтникъ и кавалеръ Александръ Нарышкинъ
Генералъ-лейтенантъ и сенаторъ князь Михайло Голицынъ
Князь Григорей Урусовъ, генералъ лейтенантъ и кавалеръ

⁹² Тут — помилка. Повинно бути: 1633, 1649.

Генераль лейтенантъ и сенаторъ Иванъ Бахметов
Тайной Совѣтникъ и кавалеръ Василей Новосилцовъ
Штатсткой дѣйствителной совѣтникъ и сенаторъ Алексѣй
Голицинъ
Оберъ секретаръ Павелъ Севергинъ
Секретаръ Михайло Новоторжцовъ

*(Оригінал. Музейний комплекс Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Рукопис на пергаменті, написаний чорними та коричн. чорнилами. Ініціал та початкове слово виконано золотом. Палітурка: XVIII ст.; картон, парча. Прошивка — товстий кручений шнур із золотою ниткою, з плетеною основою для кріплення печатки. Кустода з печаткою не збереглися. Грамота надійшла до Ніжинського Інституту Народної Освіти в 1921 р. від гласного Ніжинської міської Думи Якова Георгійовича Бережного, в інв. книзі бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя записана під №26422. **Публікація:** Труды предв. комитета по устройству XIV-го арх. съезда. Черниговъ, 1908. С. 152–154. **Опис:** «Картонная папка, въ парчевомъ переплетѣ изъ двухъ большихъ листовъ пергамента, переложенныхъ шелковою розовою матерією; листы пергамента съ верхняго конца до нижняго связаны шнуромъ изъ шелковыхъ нитей съ серебромъ, концы коего проходятъ черезъ большую царскую печать краснаго сургуча, заключенную въ серебрянный футляръ съ крышкой, наверху коей выпуклый государственный гербъ.»; Ист.- стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. 1873, С. 433. **Бібліогр.:** Потапенко М., Парубецъ А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина*, Вип. 24 (27). Ніжин–Київ. 2017. С. 105–109.)*

№ 84. 1746 р., серпня 25. Глухів. — Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків, права та переваги Ніжинського магістрату (регест)

Указъ Войсковой генеральной канцелярії, данъ по челобитію магістрата Нѣжинскаго 1746 года августа 25 дня. Магістратъ чрезъ бурмистра Мироновскаго подалъ доношеніе, въ которомъ написано: «что в отъѣмность высокомоунаршимъ грамотамъ, гетманскимъ і Войск. енер. канцелярії універсаламъ на мѣской землѣ такъ в городѣ Нѣжинѣ на Горбу і близ колоды, гдѣ пашня продается, яко і за городомъ на майданныхъ порозжихъ⁹³ мѣстахъ разніе люде самовластно, без вѣдома і позволения магістратоваго, неналежне і неслушне учили становитись

⁹³ «Порозжим» зазвичай називали земельне володіння, яке залишалося без господаря після смерті попереднього бездітного власника.

будками и без будокъ, едны з московскими квасками, а другие з горѣлкою, шинкуют оною врознь не точию квартамы, но по денежки и по полушки, і Мацарщину занимать, якой неслушности и самоволства издревле нѣкогда не бывало, і без вѣдома і позволенія магистратового никто порозжихъ земель не занималъ, ибо тѣ землѣ, до мѣста надлежащія, для разныхъ нуждъ потребны, для пространства проезжающимъ всякимъ купецкимъ людемъ. На которыхъ земляхъ торгы и ярмонки отправляются, и продають разные вещи, тоестъ всякой хлѣбъ, скотина, лошади и всякая разная деревня, и куфамы оптомъ горѣлки, вына волоски и протчое. А особливо для приключаящихся (: чего Боже сохрани:) пожарныхъ случаевъ, чтобы людямъ свободно и пространно было где отъ огня с убожествомъ укрытися под нинѣшное время, что въ городѣ Нѣжинѣ по улицамъ и за городомъ мосты деревяные построены. Особенно же того, какъ нѣжинские обыватели, такъ и приезжие люди чинят Нѣжинской ратуши в табачной торговлѣ уронъ, не привозятъ в ратушѣ до ваги ны единого пуда, но вездѣ по дворамъ в городѣ Нѣжинѣ, і в сотенныхъ мѣстечках, селахъ и деревняхъ уезду Нѣжинского, в которыхъ указной ваги ныкогда не бывало і нинѣ не имѣется, стали тайно табакъ сотцами продавать, и укрываясь отъ надлежащего в ратушѣ за ту табачную торговлю платежа, вывозятъ табакъ за границу в Польшу тайно жъ. А передъ тимъ здравле з сотенныхъ мѣстечокъ, с сель і деревень околичныхъ уезду Нѣжинского, в которыхъ содержатъ вѣсовъ указу не имѣется, двожды что недѣлѣ в Нѣжинѣ на торги люде приезжая всегда привозили в Нѣжинѣ табакъ до ваги, і оный важили в Нѣжинѣ с платежемъ повинности с пудовъ, а когда по случаю между собою продавецъ и купецъ учинятъ договоръ не на пуды, но на сотнѣ, в тѣ поры такой свой договоръ в магистратѣ объявляли і платили от сотнѣ табаку в ратушѣ надлежащія за табачную торговлю доходъ безспорно. Да в городѣ Нѣжинѣ какъ великороссійские, такъ и греческие купцы и другие люди в своихъ домахъ стали держать вѣси, і оними вѣсами тако ж безмѣнами і канторами тайно ваять всякие товары, укрываясь отъ надлежащего платежа, в которыхъ купцовъ вѣси, безмѣны и канторы досмотрщики магистратовъ винайшовъ забирали, а в іныхъ купцовъ і осмотрѣть не можно, понеже нѣкоторые спорятъ і смотрѣть не допускають. Да і отъкупщики полку Нѣжинского Иванъ Манзѣй с товарищи и ихъ зборщики вступались до ратушныхъ грамотныхъ и унѣверсалныхъ доходовъ, требовали в ратушнихъ селахъ за вишинкованье горѣлки покуховной раты, и за винокуренніе казаны платежа.» Постановлено на прошеніе магистрата дать «отъкровенній послушній указъ», чрезъ который объявляется всѣмъ, что если отъ кого послѣдуетъ «погрѣшность» въ вышеизображенномъ, тотъ будетъ наказанъ штрафомъ. «О доходахъ же шинковыхъ, такожъ показанщины в селахъ

ратушнихъ, которіе в скарбъ войсковій собирають, а оный магистратъ просить от даче тѣхъ доходовъ в магистратъ на городские расходы, быть по силѣ прежде состоявшегося в Енеральной войсковой канцеляріи в прошлом 745 году сентября ... дня определению, для того, что хотя вышеозначенными Нѣжинскому магистрату жалованными грамотами денежные и хлѣбные зборы, да и села одного магистрата, утверждены со всѣми доходами в неотъемлемое ратушы Нѣжинской владение, и с оныхъ ратушнихъ селъ годового платежа и за живность впредь в Скарбъ войсковой откупныхъ денегъ брать не велено, однакъ в тих селахъ чтобъ з шинковъ тамо имѣющихся, такъ козакаго, яко и посполитого звания з винокуренныхъ казановъ показанъщины, с вишинкованного вына козаками и прочими, и кромѣ какъ выше показано, с козака с явки пива по четыре денги (: в томъ магистрату собирать не показано:), оной же зборъ показанщина и из шинковъ отъ всѣхъ генерально какъ войскового, такъ духовного и посполитого звания, собирать должно какъ и с прочихъ таковыхъ же ратушнихъ и другихъ владѣльческихъ, и описныхъ на ея имп. вел. маестностей собирается.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 157–159. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 433–434.)

**№ 85.1747 р., лютого 27. Глухів. — Універсал Генеральної
військової канцелярії про розподіл прибутків та права
Ніжинського магістрату (регест)**

Універсалъ Генеральной войсковой канцеляріи, данный изъ Глухова 27 февраля 1747 года. Нѣжинскій войтъ Петръ Терनावіотъ подалъ челобитье о подтверждении правъ и вольностей нѣжинскихъ мѣщанъ, «а особливо о незборѣ с Нѣжинского магистрату и ратушныхъ селъ денежных и хлѣбныхъ доходовъ, которіе прежде собирались в бывшую Малороссійскую коллегію, а потомъ в скарбъ войсковій» и просилъ подтвердительной грамоты и при этомъ доносилъ, что «полковая Ніжинская старшина по силѣ предъявленныхъ высочайшихъ грамотъ не содержа магистрату Нѣжинского и мѣщанъ пры волностях, многими оныхъ излишними долегливостми отягощаютъ и разніе обыди магистрату и мѣщанамъ показываютъ, требуя неналежные письменными приказы з магистрату в розсилщики по сотнямъ, бурмистровъ, райцовъ и мѣщанъ в челобитческихъ дѣлахъ засилають указы в магистратъ з поруганіемъ, к тому жъ магистратовіе дома не толко для ночлеговъ проѣжжающимъ чрезъ городъ Нѣжинъ отводятъ, но и в зимніе квартиры записуютъ и кромѣ того не точію консистентомъ, но и полковымъ канцеляристамъ показываютъ, от чего мѣщанамъ, а найпаче за несходнымъ

квартированіємъ помянутыхъ канцеляристъ, великое дѣлается утѣсненіе, к тому жъ что подставы в городѣ Нѣжинѣ до указа отставлены, а переѣзжающимъ опредѣлено довольствоваться почтовыми лошадми, а в случаѣ слѣдованія великихъ лицъ или якихъ тяжестей на то подводы выстатчатъ равномерно, какъ з магистрату, такъ из другихъ полку Нѣжинского близкихъ владѣльческихъ сел, не собирая по вышеписанному с единого магистрату, велятъ выстатчатъ, и сверхъ того присылая в магистратъ указы с нѣжинскихъ пожалованныхъ волностмы мѣщанъ, такожъ из ратушныхъ подданныхъ, котори не в свободныхъ, но в ратушныхъ убогихъ маестностяхъ требуютъ на чыновниковъ и канцелярскихъ служителей денегъ, и потому жъ нѣжинскихъ мѣщанъ во всякихъ расположеніяхъ с посполитыми равно счисляютъ, чрезъ что инныя пришли в крайнюю нищету и разореніе, а другіе, не терпя оныхъ несносныхъ тяжестей, з Нѣжина посходили.» Тернавіотъ просилъ, чтобы въ силу грамотъ, «магистратъ Нѣжинскій толко под выдѣніемъ Генеральной войсковой канцеляріи былъ, а полковой Нѣжинской канцеляріи старшина для предъявленныхъ резоновъ нывчемъ и малѣйшомъ не імѣли дѣла». Далѣе, по приведеніи выписокъ изъ монаршихъ грамотъ о вольностяхъ Нѣжинского магистрата, постановлено, чтобъ полковая канцелярія не вступалась въ дѣла ратушныя и «никакова затрудненія и помѣшателства не чинить и магистрату надлежащее почтеніе отдавали бѣ.» Подпись членовъ и тисненая сургучная печать на бумажкѣ съ рѣзными краями, прикрѣплена къ листу голубою шелковою лентою. Папка въ десять листовъ, въ шелковой блѣдно-розовой обложкѣ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 159–160. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 434.)

№ 86. 1761, серпень (?). Ніжин. — Лист ніжинського полковника Петра Розумовського сотникам Ніжинських полкових та Занківської сотень з рекомендацією утриматися від заборони вінокуріння та шинкування урядникам Ніжинського магістрату

Благородніе господа сотники полковихъ Нѣжинскихъ і Занковской⁹⁴ сотень. Понеже по поданному от магистрата Нѣжинскаго в полковую Нѣжинскую канцелярію доношенію, по силѣ представленныхъ при ономъ жалованныхъ оному магистрату привилегій і во утвержденіе оныхъ данныхъ высокомонаршихъ грамотъ, в которихъ яко дозволяется оному

⁹⁴ У публікації документа в «Трудах...» помилково: «Іванковской».

магистрату винокурение і шинки імѣть вечными часы, представленно к високой резолюціи его сіятелству графу ясне велможному высокоповелительному господину гетману і разнихъ ординовъ кавалеру. До резолюціи жъ в ненарушение оныхъ грамотъ рекомендую вашимъ благородіямъ з запрещениемъ оному магистрату і урядникамъ того в винокурении і в шинковании поудержатся.

1761 года августа «...» дня.

Вашихъ благородій доброжелательный слуга

Петр Разумовскій.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. **Публікація:** Труды предв. ком., С. 161. **Опис:** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 434.)

№ 87. 1867 р. Ніжин. — Перелік оригіналів королівських привілеїв, царських жалуваних грамот, гетьманських універсалів та інших документів, що зберігалися в Ніжинській міській думі, складений священником Петром Огієвським

Списокъ подлинныхъ древнихъ жалованныхъ городу Нѣжину универсаловъ, грамотъ и другихъ относящихся къ нимъ актовъ, отъ 1650 по 1777 годъ, хранящихся при Нѣжинской городской думѣ; составленъ 1867 года.

1. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковникамъ, сотникамъ, атаманамъ и всемъ имѣющимъ быть посланнымъ от его на Сѣверъ⁹⁵ по дѣламъ службы, дабы никто изъ нихъ проѣздомъ чрезъ городъ Нѣжинъ не причинялъ обидъ мѣщанамъ города Нѣжина. Данъ в Аркліевѣ 1650 года 1 августа, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

2. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковнику, сотникамъ, асауламъ и всему Войска Запорозкаго рыцарству, въ городѣ Нѣжинѣ находящемся, дабы преданныхъ намъ: атамана нѣжинскаго Шанявскаго, Александра лентвойта, бурмистра Дмитра, Филиппа писаря, женъ ихъ и детей никто не оскорблялъ, и домовъ, и имуществъ ихъ не разорялъ; и людямъ, которые вышли было в Украину и послѣ возвратились ко своимъ имуществамъ, если они пожелаютъ жить въ Нѣжинѣ, дозволить имъ жить спокойно, а которые не пожелаютъ, — не препятствовать имъ, продавши свою движимость, уходить въ Украину. Данъ изъ табора под Баромъ 1652 года 11 июня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

⁹⁵ Тут — на Сіверщину.

3. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковникамъ, асауламъ, сотникамъ, атаманамъ и *всей старшине и чернѣ Войска* его царскаго величества Запорожскаго, дабы никто изъ посланныхъ по дѣламъ службы, переѣздомъ чрезъ городъ Нѣжинъ, не дѣлалъ обидъ мѣщанамъ нѣжинскимъ и не вымогалъ у нихъ *рукавицъ, чобутъ, кожуховъ* и проч. Данъ въ Чигиринѣ 1656 года 9 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

4. Жалованная грамота польскаго короля Яна Казимира подтверждающая двѣ древнѣйшія привилегіи, дарованныя городу Нѣжину, которыя привилегіи, какъ значится в сей грамотѣ, были писаны на пергаментѣ и подписаны собственною рукою польскаго короля Сигизмунда III въ 26 день марта 1625 года; изъ которыхъ одна есть Магдебургское право, а другая привилегія содержитъ поименованіе всѣхъ селъ, наданныхъ городу Нѣжину, а также заключаетъ въ себѣ и подтвержденіе этихъ обеихъ привилегій предшественникомъ Яна Казимира и братомъ его Владиславомъ IV, данное имъ 9 мая 1633 года.

Подтвердительная эта грамота Яна Казимира писана на польскомъ языкѣ, на пергаментномъ весьма большаго размѣра листѣ и подписана собственною рукою короля «Jan Kazimierz Crol». На срединѣ грамоты нарисованъ гербъ города Нѣжина. Къ грамоте этой привѣшена на шелковомъ разноцвѣтномъ шнуркѣ польская коронная печать, въ кругломъ футлярѣ изъ белаго листоваго железа.

5. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича, данная городу Нѣжину, въ слѣдствіе ходатайства въ 1660 году нѣжинскаго войта Александра Цурковскаго со всѣми урядниками нѣжинскими, которою утверждая всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину отъ королей польскихъ, повелѣваетъ избирать войта, бурмистровъ, райцовъ и лавниковъ изъ среди себя *лутчимъ и среднимъ и молотчимъ людямъ всѣмъ посполите, со всего земскаго совѣту, добрыхъ и знающихъ людей которые бѣ судѣ судили бояся Бога — в правду, другу бѣ не д[р]ужили, а недругамъ не мстили и проч.* Дана въ царствующемъ градѣ Москвѣ отъ созданія міра 7168 года марта 10 дня (от Р. Х. 1660 г.), за царскою печатью, вытѣсненною на красномъ составѣ, покрытомъ бумагою.

6. Универсалъ гетмана Юрія Хмельницкаго полковнику нѣжинскому и всему въ томъ полку *найдуючомуся товариству* и прочимъ *начальнымъ и подначальнымъ* города Нѣжина людямъ, которымъ подтверждая, согласно волѣ царя Алексѣя Михайловича, всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину отъ королей польскихъ, повелѣваетъ, дабы при сборахъ податей, мѣщанамъ нѣжинскимъ и людямъ, въ селахъ наданныхъ городу Нѣжину живущимъ, обидъ и тягостей никто не причинялъ. Данъ въ Чигиринѣ 1660 года мая 5 дня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

7. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича нѣжинскому полковнику *Василію Золотаренку*, сотникамъ, козакамъ, войту г. Нѣжина, бурмистрамъ, мѣщан[ам]ъ и всѣмъ жителямъ *духовнаго и мирскаго чину* и тѣхъ городовъ и мѣстечекъ, которые только принадлежатъ Нѣжинскому полку и всѣмъ *обывателямъ* Малыя Россіи, въ которомъ, укоряя ихъ въ томъ, что они по принужденію гетмана Ивана Выговскаго нарушили было присягу свою в вѣрноподанствѣ Россіи и неоднократно съ войсками польскаго короля и крымскихъ татаръ соединялись, чрезъ что онъ, государь, вынужденнымъ былъ посылать войско и своихъ бояръ, и однажды самъ даже съ войскомъ своимъ являлся подъ Кіевъ освобождать ихъ отъ *латинниковъ*, жалуетъ ихъ своею грамотою, въ которой говоритъ: *«вины ваши вамъ отдаемъ и въ нашемъ царскомъ милостивомъ жалованье по вашимъ правамъ, во всякихъ вашихъ волностяхъ, какъ и прежде сего въ нашихъ царскаго величества жалованныхъ грамотахъ и въ статьяхъ гетману Богдану Хмельницкому написано... за Божією помощію содержатъ васъ хотимъ»* и проч. Грамота эта дана в царствующемъ градѣ Москвѣ, за царскою печатью, вытѣсенною на бумагѣ, 1660 года 31 октября.

8. Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго городу Нѣжину, въ которомъ строго приказываетъ полковнику нѣжинскому, дабы, в случае надобность укажетъ собирать войска, то оныхъ близъ Нѣжина не собирать, потому, что городъ Нѣжинъ отъ разныхъ случаевъ пришелъ въ бѣдность. Данъ въ таборѣ подъ Носовкою 1663 года 23 июня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

9. Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго, которымъ подтверждаетъ всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину отъ королей польскихъ, выраженные в грамотѣ его царскаго пресвѣтлаго величества. Данъ 1664 года 23 марта, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

10. Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго, дабы паны войты сель Пlosкаго, Синяковъ, Хорошаго Озера, Крутовъ, Печей и Кагарликовъ, косить сѣно для города Нѣжина высылали людей по требованію нѣжинскаго войта. Данъ въ Каневѣ 1664 года 17 іюня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

11. Универсалъ гетмана Ивана Мартиновича Бруховецкаго, которымъ дѣлаетъ распоряжение, дабы козаки *курили горьлку* не болѣе, какъ *на два казана* и не продавали бы оной квартами, и *перешкоды такъ въ аренде горьлчаной, яко и въ иныхъ провентахъ... чинить не важалися*. Данъ въ Гадячомъ 1666 года 2 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

12. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича городу Нѣжину, которою, вслѣдствіе прошения нѣжинскаго войта Александра

Цурковского и всех мѣщанъ города Нѣжина, подтверждаетъ Магдебургское право и вольности города Нѣжина, а также подтверждаетъ и прежнюю свою грамоту, выданную имъ городу Нѣжину въ 1660 году и повелѣваетъ, дабы городъ Нѣжинъ не только ему, но и его *государскимъ дѣтемъ благороднымъ царевичамъ* Алексѣю Алексѣевичу, Феодору Алексѣевичу и Симеону Алексѣевичу верно служилъ. Дана въ царствующемъ градѣ Москвѣ 1666 года 5 ноября, за царскою печатью, вытѣсненною на бумагѣ.

13. Универсалъ гетмана Петра Дорошенка, которымъ освобождаетъ старшинъ города Нѣжина отъ постоя и другихъ повинностей обывательскихъ. Данъ въ Гадяче 24 июня 1668 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

14. Универсалъ гетмана Петра Дорошенка, которымъ освобождаетъ городъ Нѣжинъ отъ *датковъ*, налоговъ, станцій другихъ повинностей, потому, что городъ Нѣжинъ по причинѣ пожара, въ немъ бывшаго, и частаго и продолжительнаго квартирования в немъ войскъ, пришелъ въ бѣдность. Данъ въ Гадяче 1668 года 25 июня за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

15. Универсалъ Петра Дорошенка, которымъ оставляетъ нѣжинскихъ мѣщанъ при прежнихъ ихъ правахъ и вольностяхъ, и повелѣваетъ, дабы сборъ, принадлежащій ратушѣ Нѣжинской, былъ отбираемъ отъ мѣщанъ: *отъ вара пива золотый грошей и осьмаку солоду, отъ козака — полосмака грошей и четверикъ солоду* на городскіе расходы. Данъ въ Гадячѣ 25 июня 1668 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

16. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича: какъ отъ пожара, бывшаго в городъ Нѣжинъ въ 1598⁹⁶ году всѣ грамоты, наданныя Нѣжину, сгорели, а потому сею грамотою повелѣваетъ города Нѣжина *войту, бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ и всѣму майстрату въ строении уряду цеховаго быть по прежнимъ и по симъ нашего царскаго величества жалованнымъ грамотамъ, по королевскимъ привеліямъ и по стародавнимъ своимъ правамъ и по обыкновенію, какъ будетъ и бывало на предѣ сего*. Дана въ Москвѣ 1669 года 4 августа за царскою печатью, вытѣсненною на бумагѣ.

17. Копія съ прописанной подъ № 16 грамоты царя Алексѣя Михайловича, снята, собственно, для кушнирскаго въ городѣ Нѣжинѣ цеха, за печатью Нѣжинскаго магистрата, которая привешена в копіи на шелковомъ шнуркѣ, въ желѣзномъ кругломъ футлярѣ; на печати изображенъ гербъ города Нѣжина: Георгій Победоносецъ сидя на

⁹⁶ Помилка друку. Тут повинно бути — 1668.

лошади, прободаетъ копьемъ змія; по краямъ печати слова: «печат. ея импер. величества украиннаго города Нѣжина магистрата». Печать эта и нынѣ хранится при магистратѣ. Она круглая, безъ ручки, серебра низкаго достоинства; вѣсу в ней 80 золотниковъ.

18. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича, которою повелѣваетъ гетману обоихъ сторонъ Днѣпра Демьяну Игнатовичу распорядиться: какъ *волость Нѣжинская огнемъ и бусурманскою войною вся запустошена*, то, дабы на строеніе города Нѣжина возили лѣсъ все поселяне полка Нѣжинскаго, кроме козаковъ. Грамота эта дана в Москвѣ 1669 года, 15 июля, и прислана въ Нѣжинъ пакетомъ, запечатаннымъ царскою печатью, вытѣсенною на мастикѣ, покрытой бумагой.

19. Милостивое слово царя Алексѣя Михайловича гетману обеихъ сторонъ Днѣпра Демьяну Игнатовичу и всему Войску Запорожскому, въ которомъ говоритъ: «какъ извѣстно намъ великому государю, что посланные наши люди изъ Москвы в Кіевъ, Переяславъ, Черниговъ и Нѣжинъ, переѣздомъ берутъ въ Малой Россіи подводы и оныя далеко с собою вводят и тем малороссійским жителям причиняют обиды», а потому, повелѣваетъ учредить въ малороссійскихъ городахъ почты; и кромѣ сего, повелѣваетъ выслать изъ малороссійскихъ городовъ въ Москву самыхъ добрыхъ винокуровъ. Дано въ Москвѣ 24 декабря.

20. Универсалъ гетмана Ивана Самойловича, которымъ по случаю бѣдности города Нѣжина отъ пожара и разныхъ переѣздовъ, увольняетъ на одинъ годъ всѣхъ жителей нѣжинскихъ, *отъ мала до велика*, отъ дачи подводъ на станціи. Данъ въ Батуринѣ 1672 г. 17 октября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

21. Универсалъ полковника нѣжинскаго Филиппа Уманца, которымъ согласно прежнимъ привилегіямъ, наданнымъ городу Нѣжину, отъ монарховъ и гетмановъ касательно городскихъ доходовъ, приказываетъ, дабы *паномъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ неважился въ доходахъ нѣхто чинити кривды: чего повиненъ пан Федоръ Завадскій, судья полку Нѣжинскаго, и наказный нашъ, котораго посылаемъ, постерегати*. Данъ в Переяславѣ 1674 года за подписомъ и его герба печатью.

23. Выпись съ книгъ мѣскихъ ратуша Нѣжинскаго права Магдебургскаго. Выпись сия выдана Василю Федоровичу Цилюрику, которою дозволяется ему, Цилюрику, произвести постройку на городской площадѣ, близ церкви св. Троицы, за которое мѣсто онъ долженъ ежегодно уплачивать въ Нѣжинскую ратушу по *полталяра*. Выдана 1682 года 26 июля, за подписомъ нѣжинскаго писаря Васютинскаго и печатью города Нѣжина.

24. Универсалъ гетмана Ивана Самойловича, которымъ предписываетъ гг. бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ и всѣмъ вообще

жителямъ города Нѣжина избрать на мѣсто умершаго войта нѣжинскаго Александра Цурковскаго другаго войта для города общими голосами, каковой выборъ имъ будетъ утвержденъ. Данъ в Батуринѣ 1683 года 22 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью.

25. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, которымъ вслѣдствіе дарованнаго городу Нѣжину Магдебурскаго права грамотою царя Алексѣя Михайловича и универсалами гетмановъ, его предшественников, *въ волности города Нѣжина, суды и всѣ до ратуша (Нѣжинскаго) належніи маетности: млины и приходы* утверждаетъ и повелѣваетъ, дабы никто из нѣжинскихъ старшинъ *пану войту, бурмистромъ, райцамъ и всѣмъ майстратовымъ въ судахъ ратушныхъ и маетностяхъ... найменьшой не чинилъ перешкоды*. Данъ въ Батуринѣ 1687 года 2 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

26. Жалованная грамота отъ великихъ государей Иоанна Алексѣевича и Петра Алексѣевича *знатному товарищу Войска Запорожскаго Лукьяну Иванову сыну Журавкову* на мельницу, построенную въ Стародубскомъ полку, въ Новгородскомъ уезде, подъ лѣсомъ, прозываемымъ Мерзликомъ и проч. Грамота эта дана в 1695 году, месяца и числа котораго — неизвестно потому, что она полуистлевшая.

27. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы Нѣжинскому магистрату, которымъ, какъ выражено въ ономъ, *стверждаетъ права и мѣсткіе волности, позволяючи имъ, (членамъ магистрата) дабы они подлугъ поважныхъ его царскаго пресвѣтлаго величества грамотъ, безъ жадное перепоны заживали тыхъ своихъ правъ и волностей мѣстныхъ и о проч.* Данъ въ Батуринѣ 1696 года 11 ноября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

28. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, городу Нѣжину, которымъ *сурово приказываетъ, абы нѣхто изъ перепѣзжихъ войсковыхъ людей, безъ выразнаго (его) листа не важился не только вымагати (в городѣ Нѣжинѣ) шапокъ, чоботъ, панчоухъ и рукавицъ, але и самаго хлѣба и соли брати* и о проч. Данъ в Батуринѣ 1696 года 12 ноября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

29. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы полковнику нѣжинскому и всему начальству войсковому и городскому, которымъ приказываетъ: какъ въ мѣстечку Мринѣ, *маетности катедральной черниговской люде тягли станціями въ прокормленю охотницкаго компанийскаго комоннаго (коннаго) товариства, маючи их у себе непомярне на прокормленъ вelmi суть обтяжены...* то, абы старшина нѣжинская полковая и урядъ мѣскій *тыхъ 10 человекъ зъ Мрина зведенихъ, поставили у себе въ Нѣжинѣ три чоловѣка, въ сотню Веркѣевскую отослатъ шесть, а въ сель Дурняхъ*

велѣли стояти одному челоувѣку и о проч. Данъ въ Батуринѣ 1697 года 7 мая, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

29. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, из Войсковой Канцеляріи, от 11 генваря 1698 года, в которомъ выражено: какъ всѣ грамоты монаршіи, универсалы бывшихъ гетмановъ на села, млины и приходы ратушные во время пожара, бывшего въ городѣ Нѣжинѣ, сгорели, то сей универсалъ выданъ городу Нѣжину въ подтвержденіе всехъ правъ и привилегій, которыми онъ до сихъ поръ пользовался, и на подтвержденіе всехъ порядковъ и доходовъ, изъ давнихъ временъ принадлежащихъ Нѣжинской ратушѣ. Данъ въ Батуринѣ за собственноручнымъ подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

30. Жалованная грамота великаго государя Петра Алексѣевича, вслѣдствіе ходатайства гетмана Ивана Мазепы, войта, бурмистровъ и мѣщанъ города Нѣжина, выдана Нѣжинскому магистрату на подтвержденіе права Магдебурскаго, на волности и урядъ мѣскій, и на села, мельницы, и на всякіе приходы к ратушѣ Нѣжинской належащіе, коего всѣ права и привилегіи городу Нѣжину, выраженные въ грамотахъ отъ королей польскихъ, и великаго государя Алексѣя Михайловича и универсалахъ гетманскихъ, (пожаромъ уничтоженныхъ), вновь подтверждены и укрѣплены. Дана в Москвѣ 1698 года марта... дня, за царскою печатью и подписомъ государственной посольской канцеляріи дьячка Борыса Михайлова.

31. Универсалъ столника Войска Запорожскаго, полковника нѣжинскаго Иоанна Обѣдовскаго, которымъ даетъ знать атаманамъ и войтамъ хорошоозерскимъ, печинскимъ, крутовскимъ, кагарлицкимъ и синяковскимъ, дабы люди селъ до ратуша нѣжинскаго принадлежащіе, считаясь подсоседками казацкими, а между темъ не состоятъ в составѣ войскъ козацкихъ и не отбываютъ походовъ, и живутъ на своихъ грунтахъ, отбывали бы повинность по требованію войта нѣжинскаго, впредь до распоряженія особаго. Данъ в Нѣжинѣ 1699 года 2 ноября, за собственноручнымъ подписомъ и герба его печатью.

32. Листъ (предписаніе) Войска Запорожскаго полковника нѣжинскаго Иоанна Обѣдовскаго, коимъ предписываетъ г. сотнику прохорскому, атаманамъ Хорошаго Озера, печенскому, крутовскому, кагарлицкому и синяковскому не употреблять людей изъ селъ, принадлежащихъ Нѣжинскому ратушу, для приготовленія сѣна *на потребу* его, г. Обѣдовскаго. Данъ въ Нѣжинѣ 1700 года 8 июля, за собственноручнымъ его подписомъ и его герба печатью.

33. Указъ кіевскаго воеводы и намѣстника смоленскаго князя Димитрія Михайловича Голицина, коимъ воспрещаетъ великороссійскимъ всякаго чина людямъ, проѣзжающимъ чрезъ малороссійскіе города,

вымогать у жителей для себя кормовъ, брать сверхъ подорожныхъ лошадей и проч. Подъ опасеніемъ за то штрафа. Указъ сей подписанъ рукою князя съ приложеніемъ его герба печати, но годъ, число и мѣсяць не показаны.

34. Предписаніе гетмана Иоанна Мазепы полковнику нѣжинскому, наказному, сотнику и всей старшине города Нѣжина, дабы старшина Пашковского полка выдавала попрежнему овесъ и сено полковымъ лошадямъ. Данъ въ Батуринѣ 1704 года 3 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

35. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго городу Нѣжину на подтвержденіе Магдебурскаго права въ городѣ Нѣжинѣ, которымъ утверждаетъ всѣ права и привилегіи, дарованныя Нѣжину отъ гетмановъ, королей польскихъ и позднѣе отъ монарховъ всероссійскихъ. Данъ въ Нѣжинѣ 1709 года 25 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

36. Указъ государя императора Петра Алексѣевича отъ 1709 года 30 июля, данный въ Кіевѣ, за печатью царскою и подписомъ графа Головкина, которымъ повелѣваетъ всѣмъ генераль-фельдмаршаламъ, генераламъ, прочимъ офицерамъ, команду имеющимъ и всѣмъ чиновникамъ, дабы они переѣзжая города малороссійскіе, не причиняли бы жителямъ тѣхъ городовъ, мѣстечекъ и селъ обидъ и не брали бы, безъ царскаго указа и подорожныхъ, для своего проѣзда лошадей.

38. Грамата царя Петра Алексѣевича, всея великія и малыя и белыя Россіи самодержца, отъ 11 марта 1710 года, за царскою печатью и подписомъ графа Головкина, которую вслѣдствіе донесенія гетмана Мазепы, что великороссійскіе разныхъ чиновъ люди, не смотря на указы царскіе, проѣздомъ чрезъ малороссійскіе города продолжаютъ отбирать у жителей лошадей для своего проѣзду, грабятъ и другія безчинства и обиды людямъ причиняютъ, а тѣхъ урядниковъ, которые требуютъ у нихъ предъявленія подорожныхъ, жестоко наказываютъ, воспрещаетъ всѣмъ проѣзжающимъ вымогать и насильно брать лошадей, безчинствовать, притѣснять и на дворахъ урядниковъ и казацкихъ самоправно, безъ отводу, останавливаться, и о проч.; и для извещенія объ этомъ всѣмъ грамоту эту повелѣваетъ прибить въ городахъ и селахъ на стѣнахъ.

39. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ, вслѣдствіе ходатайства войта нѣжинскаго и прочихъ членовъ магистрата, повелѣваетъ, дабы въ селахъ, принадлежащихъ до ратуша, продавалась водка ратушная безъ пошлинъ, а козаки, продающіе въ тѣхъ селахъ водку платили бы Нѣжинскому ратушу пошлины, каковой сборъ денегъ употреблять собственно на расходы городскіе. Данъ въ обозѣ одъ Кобѣжчи 1713 года июня 5, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

40. Универсалъ гетмана Скоропадскаго ратушу города Нѣжина отъ 5 июня 1713 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго, дабы посланный отъ двора его, гетмана, не употреблялъ для кошенія сѣна войсковымъ лошадямъ людей съ сель сотни Прохорской, принадлежащей до ратуша Нѣжинскаго.

41. Универсалъ гетмана Ивана Скоропадскаго, которымъ даетъ право Нѣжинскому магистрату продавать въ селахъ, до ратуша Нѣжинскаго принадлежащихъ, ратушную водку безъ *покуховнаго платежа*, а съ козаковъ, которые въ тѣхъ селахъ будутъ продавать свою водку, взимать за то платежъ, каковыя деньги употреблять не на свои, а на городскіе расходы. Данъ въ Глуховѣ 1714 года 30 июня, за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

42. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго отъ 11 мая 1714 года, за собственноручнымъ его подписомъ и фамильною печатью, коимъ даетъ право нѣжинскому войту Стерію Тарновіоту людей сель, принадлежащихъ нѣжинскому ратушу, которые считая себя козаками, уклоняются отъ повинностей ратушныхъ, заставить таковыхъ по прежнему работать на ратушъ нѣжинский.

43. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, которымъ воспрещаетъ обозному полковому, асаулу и другимъ лицамъ защищать своихъ подсосудковъ (жителей синяковскихъ), а повелѣваетъ, дабы защищенные имъ тѣ люди отбывали повинность, въ чемъ будетъ требовать войтъ нѣжинский, и были бы послушны ратушу Нѣжинскому. Данъ въ Нѣжинѣ, 1714 года 6 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и герба его печатью.

44. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, коимъ, вслѣдствіе донесенія войта нѣжинскаго Тарнавіота, предписываетъ сотнику прохорскому Матвѣю Борсуку и атаману той сотни, дабы тѣ люди, которые были прежде ратушными, а нынѣ записаны по ревизіи за г. Голенкою, значковымъ товарищемъ, попрежнему бы принадлежали Нѣжинскому ратушу. Данъ въ Нѣжинѣ 1714 года 6 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и фамильною печатью.

45. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ всѣхъ господъ майстратовыхъ, членовъ Нѣжинскаго ратуша, освобождаетъ отъ постоя, хотя бы и большой былъ полковой переѣздъ чрезъ Нѣжинъ. Данъ въ Глухове 1715 года 9 ноября, съ собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

46. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ приказываетъ, дабы почтовые станціи для посылокъ и переѣздовъ были при ратушу Нѣжинскомъ въ заведываніи войта, и чтобы никто из

*Городовий магістрат в Ніжині
1771-1779 рр. Арх. А Квасов,
Реконструкція зовнішнього вигляду*

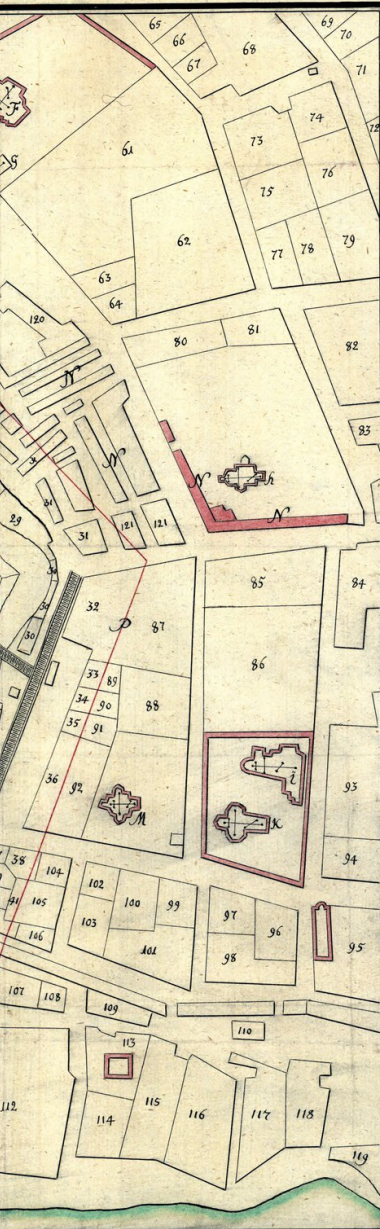
Українські містяни різних станів. 1744 р. Худ. Ф.-В.Берхгольц

Фрідріх Вільгельм Берхгольц (1699–1765) – голштинський дворянин, військовий, генерал. Протягом часу жив у Російській імперії. Влітку 1744 р. супроводжував імператрицю Єлизавету Петрівну під час її подорожі до Кієва. Перебуваючи в Тьманичині, у тому числі в Ніжині, зробив чимало малюнків з натури, які тепер зберігаються в Національному музеї Швеції в Стокгольмі.

Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція

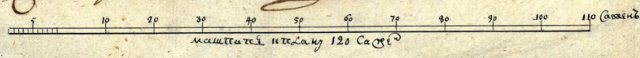

Планъ нѣжинской крепости званн: спороенкѣ

- А. нѣжинская крепость
- В. црковь божьяго дѣла Глѣ
- С. Порохыма Поляна
- Д. Православныя анбары
- Е. нѣжинская земля
- Ж. црковь Успенская Покрова бѣла
- З. црковь помянутого св. Николая
- И. црковь Николая Бутычова
- К. Троицкое монастырь
- Л. монастырь Петра и Павла
- М. црковь св. Николая
- Н. црковь св. Николая
- О. црковь
- Р. црковь св. Николая
- С. црковь
- Т. црковь
- У. црковь
- Ф. црковь
- Х. црковь
- Ц. црковь
- Ч. црковь
- Ш. црковь
- Щ. црковь
- Ъ. црковь
- Ы. црковь
- Э. црковь
- Ю. црковь
- Я. црковь

- 126. црковь св. Николая
- 127. црковь св. Николая
- 128. црковь св. Николая
- 129. црковь св. Николая
- 130. црковь св. Николая
- 131. црковь св. Николая
- 132. црковь св. Николая
- 133. црковь св. Николая
- 134. црковь св. Николая
- 135. црковь св. Николая
- 136. црковь св. Николая
- 137. црковь св. Николая
- 138. црковь св. Николая
- 139. црковь св. Николая
- 140. црковь св. Николая
- 141. црковь св. Николая
- 142. црковь св. Николая
- 143. црковь св. Николая
- 144. црковь св. Николая
- 145. црковь св. Николая
- 146. црковь св. Николая
- 147. црковь св. Николая
- 148. црковь св. Николая
- 149. црковь св. Николая
- 150. црковь св. Николая
- 151. црковь св. Николая
- 152. црковь св. Николая
- 153. црковь св. Николая
- 154. црковь св. Николая
- 155. црковь св. Николая
- 156. црковь св. Николая
- 157. црковь св. Николая
- 158. црковь св. Николая
- 159. црковь св. Николая
- 160. црковь св. Николая
- 161. црковь св. Николая
- 162. црковь св. Николая
- 163. црковь св. Николая
- 164. црковь св. Николая
- 165. црковь св. Николая
- 166. црковь св. Николая
- 167. црковь св. Николая
- 168. црковь св. Николая
- 169. црковь св. Николая
- 170. црковь св. Николая
- 171. црковь св. Николая
- 172. црковь св. Николая
- 173. црковь св. Николая
- 174. црковь св. Николая
- 175. црковь св. Николая
- 176. црковь св. Николая
- 177. црковь св. Николая
- 178. црковь св. Николая
- 179. црковь св. Николая
- 180. црковь св. Николая
- 181. црковь св. Николая
- 182. црковь св. Николая
- 183. црковь св. Николая
- 184. црковь св. Николая
- 185. црковь св. Николая
- 186. црковь св. Николая
- 187. црковь св. Николая
- 188. црковь св. Николая
- 189. црковь св. Николая
- 190. црковь св. Николая
- 191. црковь св. Николая
- 192. црковь св. Николая
- 193. црковь св. Николая
- 194. црковь св. Николая
- 195. црковь св. Николая
- 196. црковь св. Николая
- 197. црковь св. Николая
- 198. црковь св. Николая
- 199. црковь св. Николая
- 200. црковь св. Николая

Февраль, 29. дня 1749.

Литовскій Кондукторъ Матвей Яковлевъ

План Ніжинського замку, 1749 р.

*Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція*

*Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція*

*Па норама історичної частини Ніжина, поч. XIX
ст. Літографія П. Борреля*

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана
грамота імператриці Єлизавети
Петрівни Ніжинському магістрату та
міщанам на підтвердження
магдебурзького права

Милостивый Милосердый Елисаветъ ПЕРВАЯ
ИМПЕРАТРИЦА Самодержица ВСЕ-
РОССІЙСКАЯ, СПРОСАЯ, СПРОСАЯ, СПРОСАЯ;
Всемилостивѣйше повелѣвши мѣ. Поселобѣ
нѣжинскаго магистрату, Войска ПЕТРА ПЕРВ-
НАШИОТА, Бурмистровъ, Писарей, Райцодъ, Урядниковъ ИСѢ-
МЕШАНЪ. Указали совоного нѣжинскаго магистрата Капѣ
денежныхъ тапѣ хлебныхъ доходѣ, поторые прежде соби-
рались вывѣшью Малороссійскую полегію, Апотомъ всенарѣ
войскапой, Аумяннѣ сѣтъя Помернѣ сѣаморы Шиниодѣ
Годового Ратнушаго Платежа, Воиновѣного Дѣлелато ВЕДЕРЬ-
НОВОГО, Сѣатнѣного Сѣгорелѣ сѣаморѣ ратнушнхъ шиниодѣхъ
Понхѣхѣной Ратны Иратнушнхъ сѣѣ Годового Платежа, Иза-
дѣисность, Вѣсѣго Дѣремяни ВПРЕДѣ всенарѣ войскапой Сѣитнѣ
денежѣ нѣжинскаго магистрату невраѣтъ, Сѣбитѣ тѣѣмъ
ИПРОСѣмѣ ихъ ратнушнхъ доходѣмъ для Граѣннхъ НУЖДЪ.
КНЕЖИНСКОЙ Ратнушѣ ПОПРЕСѣНУ, пролѣтъ тѣѣхъ зѣорѣлѣ поторые
вошсѣи малѣой Россіи Імѣяныѣ блѣсѣнныѣ ІШѣнодѣстѣойныѣ
Помятнѣ Родитѣля нашоѣо Дѣря ІМПЕРАТТОРА ПЕТРА ВЕЛИКОГО
723. Годѣ АПРѣля 16. Сѣсѣла указѣмъ пошсѣ вѣстаѣлены Ізѣбирѣтъ
небѣсѣно. для того хотѣа быѣшсѣи малороссійскую полегію пѣ 722.
Годѣ, пѣтѣ зѣоры Позѣорѣшнѣодѣмѣ вѣѣдѣмѣстѣяѣмъ Ізѣбранѣ
вѣказну. Апотомъ всенарѣ войскапой, АВѣ. 736. Годѣ ПОПРЕСѣта
вѣенѣи Генѣралнѣой доиснодои ПАШѣДѣяѣи вѣелѣно неѣжинскаму
магистрату ЗАПѣтъ зѣоры Пѣатитѣ вѣпопѣ доиснодои сѣарѣѣ
вѣодѣ ПОПѣятнѣ сопѣ ПОДПѣАТѣятнѣ ПОДѣДНОМУ РѣѣЛѣ; Хѣтѣ БОѣ
ПОПѣТРИ СѣПѣДѣРѣТнѣ ПОШѣПТИ СѣПѣВѣРИНѣОДѣ. ІШѣто было Усѣиѣно

Потому что тогда Великороссийской коллегии Его
Истинного Матиспраты Служащей Грамоты данной
тому Матиспрату Бродителя нашего Блаженныя
Истиннодостойныя Памяти Дня Императора ПЕТРА
ВЕЛИКОГО въ 1706. то подобно сегоднѣшней ¹⁴мѣсяца ²⁴нипанихъ доходоу
Службу брать не велено. Исподписаніе Предней Служ-
бной Грамоты. 168. Годъ Испрѣдѣніе ихъ Прѣдъпріимѣе
146. j. 153. Году. Испрѣдѣніе листа. 206. Годъ ПОДРОБИ
Службъ Истинно Матиспратѣ положено Писаніе доходоу
собирающаго нѣматиспрату для грацихъ расходоу не вспоможе
ствованіе Писаніе Службъ Инаупрашеніе Мѣста. Служ-
необъявлено: хотя же попредставленію Воиспоу
Генеральной канцеляріи лѣт. 736. году Записи Писаніи
доходоу Истинной Матиспратѣ положено было
Вышеписанной Писаніи Службъ Воиспоу сприву
Книжныхъ Мещанъ Итого Службъ Службъ не
лѣтѣ Понеже оныя Писаніе Мещанъ Писаніи
Службу Записи Принадлежащія Истинному Матис-
спрату доходоу Писаніи Службъ Рѣшеніе Писаніи
Службъ Древнихъ Предѣлихъ Привилегіяхъ Исподпи-
санныхъ Грамотахъ. Службъ Истинныхъ Мещанъ Попредѣлихъ
Привилегіяхъ Исподписанныхъ Грамотахъ Исподписанныхъ
Универсалахъ Итого Службу Писаніи Службъ Служ-
положено, и по. 722. Годъ небыло, которыхъ
Иныя Службъ Службъ небыло Службъ, А Службъ
Службъ Истинной Матиспратѣ повсемъ Попредѣлихъ
Службъ Истинныхъ Грамотахъ Службъ нашихъ
непрѣменно; Это ради оное Вселити Писаніе по-
Службъ мы Подтвердить сего НОШЕ
ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Грамота
Службъ Записи Дрѣвнейшей Писаніи 1706.
нашего Прѣдѣлихъ Службъ Службъ

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці
Елизавети Петрівни, арк. 1 зв.

2
дана в Москвѣ лѣта 5704 сего де
хриstopa .1742. декабря .11. дня Юсударь
спешенія нашего втораго Юли

Вирефимъ Митрополитъ Московскій
Патриархъ Святославъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій
Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Объявлено въ Москвѣ 1742. года декабря 11. дня

Вирефимъ Митрополитъ Московскій

Патриархъ Святославъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Священникъ Григорій Савваитъ Митрополитъ Московскій

Свѣдѣніе
Свѣдѣніе

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни, арк. 2

Печатка Ніжинського
магістрату на купчій грамоті
середини XVIII ст.

жителей свѣтскихъ и духовныхъ не уклонялся от дачи на станціи подводъ. Данъ в замку гадячскомъ 1717 года 3 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

47. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ воспрещаетъ всѣмъ воинскимъ начальникамъ употреблять людей сотни Прохорской, принадлежащихъ до ратуша Нѣжинскаго, для своихъ работъ потому, что тѣ люди отбываютъ постоянно ратушныя повинности. Данъ въ Гадячѣ 1717 года 4 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

48. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ приказываетъ, дабы всѣ великорусскіе купчины, проживающіе въ городѣ Нѣжинѣ собственными домами, если полковникъ нѣжинскій Ергольскій, вслѣдствіе указа царскаго его пресветлаго величества, оставитъ на жительство въ Нѣжинѣ, то они должны подчинены быть ратушу Нѣжинскому и отбывать всякія повинности наравнѣ съ прочими обывателями города. Данъ въ Глуховѣ 1717 года 27 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

49. Указъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, которымъ атаману синяковскому со всѣмъ его товариществомъ приказываетъ, дабы гребля синяковская, ратушѣ Нѣжинскому принадлежащая, была исправляема козаками и мужиками, которые обязаны для гаченія оной доставить форостъ, солому и проч.; людей же для исправленія той гребли употреблять *ручихъ, а не малыхъ*. Данъ въ Нѣжинѣ 1717 года 12 марта, за подписомъ его и фамильною печатью.

50. Письмо гетмана Иоанна Скоропадскаго войту нѣжинскому съ майстратомъ, коимъ увѣдомляетъ, что дома ихъ отъ постоя жолнѣровъ онъ увольняетъ. Это письмо писано въ Глуховѣ 1717 года 11 октября и подписано собственною его рукою.

51. Письмо нѣжинскаго полковника Петра Толстаго, которымъ увѣдомляетъ войта нѣжинскаго, что универсалы на ратушные шинки и села переданы пану Володьковскому; а также велитъ послать указъ Мойсею Савченку, дабы онъ до шинковъ ратушныхъ дѣла не имѣлъ и о проч. Письмо это писано в Глуховѣ 1719 года 22 сентября и подписано его рукою.

52. Письмо от Ивана Ананіевича господину бурмистру магистрату Нѣжинскаго о томъ, что универсалы рейментраскіе на млинь синяковской, поле Мацарщину и проч. отданы имъ судьи генеральному Чернишу и полковнику Толстому. Письмо это писано в с. Крапивнѣ 1727 года 25 июня, подписано и написано его рукою.

53. Универсалъ полковника нѣжинскаго Ивана Хрущова, которымъ дѣлаетъ распоряженіе, дабы рогатой скотъ и лошади продавались не въ

городѣ, а внѣ города Нѣжина — за Кіевскою баштою⁹⁷ (название мѣстности города). Данѣ въ Нѣжинѣ 1729 года 25 мая, за подписомъ его и фамильною печатью.

54. Универсалъ гетмана Даниила Апостола, которымъ подтверждая универсалы гетмана Скоропадскаго от 1713 и 1718 годовъ, данные Нѣжинскому магистрату, предалагет, дабы съ сель, принадлежащихъ до ратуша Нѣжинскаго, не употребляли людей для кошенія и перевозки сѣна войсковаго, ибо те люди должны отбывать повинность ратушную. Данѣ въ Глуховѣ 1729 года 6 октября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

55. Указъ ея императорскаго величества императрицы Анны, которымъ во всѣй силѣ подтверждаетъ указы государя императора Петра Перваго, данные имъ въ 1715 и 1721 годахъ, касательно станційпочтовыхъ для курьеровъ и посылки писемъ, дабы никто из проѣзжающихъ не дѣлалъ обидъ и притѣсненій, и копію съ этаго указа повелѣла въ городахъ и мѣстечкахъ въ приличныхъ мѣстахъ поставить. Данѣ въ Москвѣ 1730 года июня 30 дня, за печатью и подписомъ канцлера графа Головкина.

56. Жалованная грамота императрицы Анны Иоанновны, которою подвѣрждаетъ древнія привилегіи города Нѣжина касательно Магдебурскаго права и повелѣваетъ пользоваться пожалованными городу имуществами и доходами. Дана въ 1736 году 23 февраля, за подписами членовъ правительствующаго сената и царскою печатью.

57. Указъ изъ Войсковой генеральной канцеляріи въ магистратъ Нѣжинскій, данный в Глуховѣ 1736 года 29 сентября за № 8027 на урядъ войтовства нѣжинскаго войта Петра Стеріева Тарнавіота, за подписами князя Барятинскаго, Андрея Марковича, Забелы и другихъ. На оборотѣ сего указа написано: «о интитуляціи якъ подписываться его м. пану войту на дѣлахъ».

57. Указъ генераль-фельдмаршала, государственной военной коллегіи президента и разныхъ орденовъ кавалера графа Фон Миниха за собственноручнымъ его (латинскими литерами) подписомъ и приложеніемъ герба его печати, от 25 марта 1739 года, коимъ, вслѣдствіе всемилостивѣйшихъ грамотъ царскихъ, данныхъ городу Нѣжину, освобождаетъ всѣхъ старшинъ Нѣжинскаго магистрата отъ постоя, кромѣ развѣ нѣкоторыхъ особенныхъ случаяхъ.

58. Универсалъ по указу ея императорскаго величества самодержицы всероссійской (Анны Иоанновны) генерала аншефа и кавалера Дулявцева Нѣжинской ратушѣ, которымъ между прочимъ велѣно оброчныя статьи ратушныя, взятые нѣжинскимъ жителемъ

⁹⁷ Помилка друку. Повинно бути: «Кіевскою брамою».

Пантелеймономъ Мазарикинымъ, на откупъ, оставить за ратушею Нѣжинскою, а Мазарику въ откупъ отказать, и о проч. Данъ 1739 года 29 мая, за подписомъ генерала Дулявцева и членовъ Войсковой генеральной канцеляріи и печатью Войска Запорожскаго. Номеръ на указе 8020.

59. Жалованная грамота Елисаветы Петровны, императрицы и самодержицы всероссійской городу Нѣжину, которою повелѣваетъ, дабы доходы магистрата Нѣжинскаго денежные и хлѣбные собирать не въ Малороссійскую коллегію и войсковый скарбъ, а на Нѣжинскую ратушу, для украшенія города, на расходы его и на вспомошествованіе всѣмъ жителямъ, так же, какъ съ нѣжинскихъ мѣщанъ по прежнимъ ихъ привилегіямъ, жалованнымъ грамотамъ и гетманскимъ универсаламъ никакого платежа въ казну по 1722 годъ не было собираемо, то и нынѣ съ нихъ не собирать, и проч. Дана изъ Сената въ Москвѣ 1742 года 11 декабря, за царскою печатью и подписомъ членовъ правительствующаго Сената.

60. Указъ Войсковой генеральной канцеляріи полковнику нѣжинскому, войсковой старшинѣ, сотникамъ и сотеннымъ старшинамъ, дабы нѣжинские обиватели, а равно и приѣзжіе въ городъ Нѣжинъ разныхъ сословій люди, продаваемый ими табакъ важили бы на вѣсахъ ратуши Нѣжинскаго съ платежемъ установленной платы; чтобы никто изъ городскихъ жителей не имѣлъ въ домахъ своихъ вѣсовъ, и о проч. Указъ сей данъ 25 августа 1746 года, за № 5994, написанъ на четырехъ листахъ и подписанъ Михаиломъ Скоропадскимъ и другими членами Войсковой Канцеляріи, за печатью Войска Запорожскаго.

61. Универсалъ, данный Нѣжинскому магистрату по опредѣленію Малороссійской генеральной канцеляріи въ городѣ Глуховѣ, отъ 28 февраля 1747 года, съ обозначеніемъ дарованныхъ городу Нѣжину правъ и преимуществъ. Данъ въ Глуховѣ за подписами полковника Ивана..., судьи генеральнаго Федора Лисенка, генеральнаго подскарбія Михайла Скоропадскаго, Якова Якубовича, асаула генеральнаго, и печатью Войска Запорожскаго.

62. Указъ правительствующаго Сената в Генеральную канцелярію Малой Россіи от 1749 года 23 мая, въ которомъ назначены сроки, когда именно собираться купцамъ въ Кролевецъ и въ другіе города на ярмарку и по какое число на ярмаркахъ торговать. Указъ этотъ писанъ на листу, скрепленъ секретаремъ Алексѣемъ Федоровымъ и подписомъ регистратора Ивана Окониchnikова.

63. Письмо Петра Разумовскаго господамъ сотникамъ полковымъ Нѣжинскихъ и Заньковской сотень, коимъ рекомендуетъ «не воспрещать винокуренія и шинкованія Нѣжинскому магистрату и урядникамъ онаго впредь до распоряженія ясне вельможнаго, высоко повелительнаго гетмана, которому объ этомъ доложено. Письмо это писано 1761 года

августа «...» дня, за собственноручнымъ подписомъ Петра Розумовскаго.

64. Копія съ векселя на сумму 226 рублей даннаго въ 1770 году

28 мая въ Харьковѣ донскимъ козакомъ Прибилянскои станиціи Яковомъ Булбинымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Туханову и протестъ подѣ симъ векселемъ публичнаго нотаріуса.

65. Вексель на сумму 134 крб. 20 коп., данный въ городѣ Ромнѣ 1775 года 2 августа сумскимъ жителемъ Федоромъ Еремѣевымъ Келепновымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Туханову. На семъ векселе подпись векселедателя, жоны его Христины Белоручковой и свидѣтеля Гаврила Пучадскаго.

66. Копія съ векселя на сумму 134 крб. 20 коп., даннаго въ городѣ Ромнѣ 1775 года 2 августа сумскимъ жителемъ Федоромъ Еремѣевымъ Келепновымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Туханову, и протестъ нотаріуса, [за подписомъ нотаріуса и] свидѣтелей и казенною печатью. Копія съ векселя и протестъ написаны на листу гербовой бумаги.

67. Вексель на сумму 1080 рублей, данный 16 апреля 1776 года кременчуцкимъ купцомъ Федоромъ Максимовымъ Можентановымъ тульскому купцу Василию Тимофѣевичу Шаранову. На семъ векселе нетъ подписи векселедателя, а на оборотѣ сего векселя подпись купца Василія Шаранова.

68. Копія съ векселя на сумму 1080 рублей, даннаго кременчуцкимъ купцемъ Федоромъ Можентановымъ тульскому купцу Шаранову и протестъ публичнаго нотаріуса отъ 1777 года 1 марта, за подписомъ нотаріуса и свидѣтелей и казенною печатью. Копія съ векселя и протестъ написаны на листѣ гербовой бумаги.

69. Копія съ квитанціи, данной прапорщикомъ Николаемъ Суринымъ въ 1758 году 31 генваря комисару Нѣжинскаго магистрата, въ полученіи отъ него полностью провіанта для людей 7 роты Сибирскаго драгунскаго полка и другая копія съ квитанціи таковой же, данная комисару Нѣжинскаго магистрата прапорщикомъ Семеномъ Андаровымъ. Обѣ эти копіи квитанцій написаны на одномъ полулистѣ.

70. Записка (на полосѣ мушке), въ которой пояснена длина и ширина какого-то нанимаемаго огорода, называемаго Мацарщиною. Записка эта безъ подписи и года.

Есть при бумагахъ, хранящихся въ Нѣжинской городской думѣ, старый реестр одинъ только универсаламъ, по коимъ значится оныхъ 39, а на лицо всѣхъ нѣтъ. Въ которомъ году и кѣмъ этотъ реестръ составленъ не показано.

Показанные въ семъ списке грамоты царскіе, универсалы гетманскіе и прочіе документы хранились до сихъ поръ, по словамъ градскаго головы (председателя городской думы) 2-й гильдіи купца Стефана Семеновича Дмитренко, въ нѣжинскомъ городскомъ магистратѣ, по

закритіи котораго въ 1866 году переданы въ нѣжинскую городскую думу, гдѣ они и нынѣ, въ ящикѣ за стекломъ, прибитымъ к стѣнѣ, хранятся.

(Публікація: Черниг. епарх. извѣстія. 1876. Прибавленія. № 13–14; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII., С. 415–436.)

№ 88. 1921 р. Ніжин. — Витяг з інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з переліком документів, переданих гласним Ніжинської міської думи Я.Г. Бережним

«...Ноября 15-го дня 1921 года.

№26415. Жалованная грамота польскаго короля Яна Казимира отъ 1659 года, подтверждающая двѣ прежнія привилегіи, данныя городу Нѣжину королями Сигизмундомъ III и Владиславомъ IV, на Магдебургское право и на земельныя владѣнія городу. (Подлинная грамота, на польскомъ языкѣ, за подписью короля Яна Казимира, пергаминанная). Документъ хорошей сохранности.

№26416. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича отъ 1660 года, марта 10, подтверждающая городу Нѣжину владѣніе Магдебургскимъ правомъ, устанавливающая порядки суда въ Нѣжинѣ, а въ иныхъ случаяхъ и въ Москвѣ. (Большой листъ за большой печатью сургучной, прикрытой бумагой, съ оттискомъ царскаго титула). Грамота очень ветхая.

№26417. Жалованная грамота ц. Алексѣя Михайловича отъ ноября 7174 года (1665), данная тому же городу Нѣжину, при томъ же нѣжинскомъ войтѣ Александрѣ Цурковскомъ, какъ и предидущая грамота, подтверждающая самоуправленіе и судъ городу по Магдебургскому праву, по челобитью войта и всѣхъ нѣжинскихъ мѣщанъ. (Большой листъ, украшенный заставкой и украшениями по сторонамъ; заставка, украшения и начало царскаго титула писаны золотомъ; большая сургучная печать подъ бумажнымъ листкомъ, съ оттискомъ царскаго титула). Грамота очень ветхая, какъ и предидущая.

№26418. Царская жалованная грамота ц. Алексѣя Михайловича отъ 1669 года Нѣжинскому магистрату и цеховымъ братствамъ, данная имъ по ихъ челобитью о возобновленіи прежнихъ грамотъ, погорѣвшихъ въ 1668 году въ городскомъ пожарѣ (въ измѣну гетмана Брюховецкаго). У грамоты печать на зеленомъ воску, въ желѣзной коробочкѣ. Очень ветхая грамота.

№26419. Жалованная царская грамота Алексѣя Михайловича отъ 1664 года на имя гетмана Демьяна Игнатовича (Многогрѣшнаго) о томъ, чтобы гетманъ приказалъ всѣмъ уѣзднымъ нѣжинскимъ жителямъ

вывозить лѣсъ бесплатно на строеніе города Нѣжина, въ прошломъ 1668 году огнемъ опустошеннаго и бусурманскою войною. Очень ветхая.

№26420. Грамота царя Алексѣя Михайловича на имя того же гетмана Демьяна Игнатовича о подводахъ: въ какихъ случаяхъ жители малороссійскихъ городовъ имѣють давать подводы царскимъ посланцамъ, и въ какихъ случаяхъ они свободны отъ поставки сихъ подводъ. Тутъ же государь требуетъ выслать въ Москву изъ Малороссіи двухъ добрыхъ винокуровъ, которые имѣють получать за свою службу въ Москвѣ царское жалованіе. Грамота на большомъ листѣ, ветхая, приблизительно того же времени, какъ и предидущая.

№26421. Жалованная грамота царя Петра Алексѣевича отъ 1698-го года, на имя нѣжинскаго войта Андрея Васютинскаго и всѣго Нѣжинскаго магистрата, подтверждающая прежнія грамоты королей польскихъ и царя Алексѣя Михайловича, данныя городу Нѣжину на пользованіе Магдебургскимъ правомъ и всѣми привилегіями, — доходами, землями, мельницами, — въ тѣхъ грамотахъ прописанными, а также въ новѣйшей грамотѣ гетмана Іоанна Мазепы сокращенно изложенными. Царская грамота — отличной сохранности; писана на большомъ листѣ пергамента; заставки и бордюры по сторонамъ писаны золотомъ и красками; начало царскаго титула написано также золотомъ; печать на красномъ воску съ оттиснутымъ царскимъ гербомъ, а подъ нимъ — изображеніе вѣроятно мѣщанъ малороссіянъ; печать въ кустодіи чистаго металла, вся грамота обернута въ шелковую матерію.

№26422. Жалованная грамота императрицы Елизаветъ Петровны Нѣжинскому магистрату, по которой возвращаются въ пользу города доходы, прежде собиравшіеся въ казну государственную. Грамота отъ 1742 года декабря 11, на пергаментѣ; полной сохранности; съ печатью въ кустодіи; переплетъ, покрытый парчей.

№26423. Объявленіе Генеральн. войсковой канцеляріи 1747 г. февр. 28 д. по поводу жалобы нѣжинскаго войта Петра Тернавіота (въ папкѣ, крытой шолковою матеріей). Рукопись.

Грамоты подъ № 26415-мъ — № 26423-мъ прежде хранились въ Городской Нѣжинской Думѣ, пока не поступили въ Фундаментальную Библіотеку Института, сохраненныя лично Я.Г. Бережнымъ (Отнош. Бюро Института отъ 15 ноября 1921-го года, на имя бібліотекаря).»

(Инв. книга бібліотеки Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя. Записи зроблено рукою завідувача бібліотеки Ніжинського ІНО проф. М. М. Бережкова)

DODATKY

Р. №89.

№920

920
№89

ОТРЫВКИ

ИЗЪ НЕЖИНСКИХЪ

МАГИСТРАТСКИХЪ КНИГЪ

1657—1674 годовъ.

ЧЕРНИГОВЪ.

ТИПОГРАФІЯ ГУБЕРНСКАГО ПРАВЛЕНІЯ.

1887.

Отрывки изъ Нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657 —1674 годовъ.

Магистратскія книги представляютъ собою одинъ изъ важнѣйшихъ источниковъ для изученія народной жизни прошлаго времени. Въ эти книги записались какъ разнаго рода гражданскія сдѣлки, такъ и рѣшенія магистратскаго суда по уголовнымъ дѣламъ. Кроме того, въ книги вписывались различнаго рода акты, — производилась такъ называемая „актикація“, — для справокъ, на будущее время, напр. гетманскіе универсалы. Къ сожалѣнію магистратскія книги большею частью погибли, отъ нашего зауряднаго небреженія всякаго рода историческими памятниками.

Книги нѣжинскаго магистрата погибли наряду съ другими. — Намъ извѣстно, что эти книги за XVII в., сохранялись у одного мѣстнаго любителя старины, еще лѣтъ тридцать назадъ и погибли въ пожарѣ; но при этомъ спасено было нѣсколько листовъ, которые списавъ, мы и предлагаемъ здѣсь. — Напомнимъ при этомъ, что въ Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ 1852 и 1857 г. г. были уже

напечатаны „протоколы“ Стародубскаго магистрата за 1683 и 1690 годы и въ свое время, были достойно оцѣнены извѣстнымъ профессоромъ — юристомъ московскаго университета Лешковымъ.

Ал. Л—ій.

1657 годъ.

Протестанція на Рамановскаго, отъ пана Саввы, бурмистри. 8 апреля.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинскаго, славетный Сава Ивановичъ, бурмистръ старшій тогорочный, жалобливѣ скаржилъ, оповѣдалъ и протестовался напроотивко пана Василя Романовскаго, обивателя нѣжинскаго, о томъ, ижъ въ року теперишномъ, взвышъ описанномъ, сегожъ дня, гды панъ бурмистръ, ведлугъ належитого порядку въ справѣ о потребѣ не только мѣской, але и самого его милости пана полковника, въ ратушу распоряжалъ, нашедши пререченный Романовскій на мѣсце, цалымъ покоемъ обнорованое, при немаломъ раднихъ и посольства згромаженю людей, словами ущипливими, доброй славы его шкодячими, яко его губа звести могла, зелжилъ и посрамотилъ, называючи недоброго ложа синомъ и обѣцуючи, же дня завтрешного мѣтимешъ манелѣ на своей шны. Которую-то обличъ и жалъ свой съ плачемъ оповѣдивши, хотячи зъ нимъ о тую часу

своего правне поступити, панъ бурмистръ пререченый, абы до книгъ нинешнихъ написана была, просилъ, которая есть записана.

Записъ на половицу бровара Кужичного велможному отцу протопопъ. Тогожъ дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ тогорочнымъ, райцами, лавниками, тогожъ року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратушныхъ, тлаветный Юско Кузька, козакъ-обыватель нѣжинский, явне, устне и добровольне, своимъ и жони своей именемъ, призналъ, ижъ половицу бровара своего власного, одъ Васька Литвина, райцѣ и мѣщанина нѣжинского, восполъ зъ Ивановомъ райцею и мѣщаниномъ нѣжинскимъ, купного и въ немъ съ половицею казана пивного и половицею всего посудку броварного, што-колвекъ въ немъ найдется и до него принадлежить, колодяземъ также, лежачого въ мѣстѣ Нѣжинѣ, обоѣ брамы Дорогинское, въ валу ку ставу, лкъ се въ собѣ мѣтѣ, въ межахъ и границахъ, зо всѣми принадлежностями— продалъ велебному пану-отцу Максиму Филимавичу, священниковъ святопокровскому, протопопѣ нѣжинскому, за злотыхъ полскихъ триста, ему самому, малжонцѣ и потомкомъ его, на вѣчнѣе часы, даючи имъ приподаю въ посессію, въ цѣлую моцъ диспозицію того бровара

вара половицею, яко хотячи шафонати, отдати, продати, дати, даровати ведлугъ волѣ и уподобаня своего кому хочечи, въ чомъ ему преречений взвышъ продавца жадное перешкоды чинить не повинепъ, подъ закладомъ другое таковоежъ сумы золотыхъ трохсотъ, которого на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточити мѣла, половица една, а другая на сторону укривжовую належати мае, и подъ нагороженемъ шкодъ сторону не голое словъ реченно, и овшемъ тойже помененый продавца субмѣттовалсе пререченого отца протопопу, малжонку и потомкомъ его на каждый часъ, у кожного суду и права, одъ кожного такового, хтобы ихъ о тую купную Кужичинскую половицу бровара турбовати мѣлъ, своимъ власнымъ коштомъ боронити, одповѣдати и заступовати, и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на собѣ поносити. Што для тымъ певнѣйшее вѣры въ потомнѣе часы, абы тая продажа и до книгъ вписана была, заложивши зъ обоѣ рукъ памятнымъ, просили, которая записана есть.

Продажа фолварку Селивановского Лисовченкови. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто, славетный Селивонъ Андрѣевичъ, мѣщанинъ нѣжинский, призвалъ устне, явне и добровольне, своимъ, жоны и дѣтей своихъ именемъ, ижъ фолварокъ свой власный, па Мигаловцѣ, обѣ межи зъ едноѣ Степана, а зъ другой стороны Юска Гей-

ченка въ мѣстѣ Нѣжинѣ лежащий, якъ се въ собѣ маєтъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми до него принадлежностями, съ полями во всѣхъ рукахъ, якъ звичай, сѣножаттю, хатою, гумномъ, огородомъ, огорожею, продалъ славетному Дмитрови Лисовченкови, козакови обивателеви нѣжинскому, за золотыхъ польскихъ полосмадесять (75), жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, даючи ему цѣлую моць при подаю въ посессію тымъ фолваркомъ якъ хотечи шафовати, продати, оддати, даровати ку пожитку своему, ведлугъ угодобани, въ чомъ продавца жадное перешкоды ему въ томъ чинити не повиненъ подъ закладомъ другихъ золотыхъ полосмадесять на урядъ той, передъ которымъ бы се тая справа виточити мѣла, и на сторону уквивжоную, и овшемъ тойже продавца пререченого Дмитра субмѣттовалсе одъ каждого такового, хтобы его о той фолварокъ турбовати мѣлъ, на кождый часъ, у кожного суду и права, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати, и всѣ тяжары, одтолъ походячіе, на собѣ поносити. Што для тымъ певнѣйшою вѣры, заложивши памятникъ зъ обохъ рукъ, абы тая продажа до и книгъ нинешнихъ вписана была, просили, што и одержали.

Записъ на домъ кушнѣрскій, пану Василеву. Априля 28 дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами,

лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинского, панъ Василий Нечипоровичъ, *) козакъ войска его царского величества запорозкого, записъ въ справѣ, нижей вираженой, до книгъ нинешнихъ для вписаня подалъ, который одъ слова до слова такъ се въ собѣ маєтъ: вѣдомо чинемо тымъ нашимъ продажнымъ листомъ кому о томъ въ потоніе часы вѣдати будетъ належало, ижъ я, Иванъ, цехмистръ кушнѣрскій, зо всею братією моею цеху кушнѣрского, маючи домъ зо всѣмъ будинкомъ и пляцомъ, за певную суму братерскую куплений, въ мѣстѣ Нѣжинѣ въ самомъ ринку, противъ рыбного торгу лежащий, якъ се въ собѣ маєтъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми принадлежностями, на плацу самомъ будучими, же съ певнихъ респектовъ до дому пана Василя Нечипоровича, козака войска е. ц. в. запорозкого, принадлежалъ, пану Василю преречоний домъ нашъ, зъ доброе волѣ наше, за певную суму продалисмо, тоестъ въ сумѣ золотыхъ польскихъ шестисотъ, на домъ Клементовскій, на пробитой улиці, одъ брами Дорогинское лежащий, при записѣ на той домъ, пану Василю служачомъ, намъ даномъ фримаркомъ (?) сумою еднакъ вишей вираженою, въ замѣну нашъ домъ самому пану Василю, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, въ моць, въ посессію и ретельную диспозицію отдали и пустилисмо, варуючи то, же жаденъ зъ насъ, теперъ

*) Золотарецко.

и на потомъ будущихъ цеховое братіи наше, о той домъ пана Василя, малжонку и потомковъ его на вѣчніе часы турбовати не повинни будемъ подъ закладомъ другое суммы золотыхъ полскихъ шестисотъ на взрядъ той, передъ который бы се тая справа виточить мѣла, и на сторону укривжоную. И овшемъ пану Василю тымъ домоу, вишей менованимъ, якъ своимъ власнимъ волно будетъ диспозовати, продати, отдати и кому хочачи даровати. До того субмѣттуемъ пререченого пана Василя на каждый часъ, у каждого суду и права, одъ каждого такового, хтобы его о той домъ турбовати мѣлъ, боронити и заступати и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на- собѣ поносити за своимъ власнимъ коштомъ; и для тымъ повнѣйшее вѣры въ потомніе часы, братія наша сей продажный листъ подписали рукъ власнихъ ствердили, упроставши до тогожъ и обцихъ людей о подписи рукъ.—Дѣялося въ Нѣжинѣ року тисеча шестсотъ пятьдесятъ сего, априля двадцать осмого дня. У которого-то продажного листу при печатехъ подписи рукъ въ тые слова: на mieyscu rapa Iwana Aleksiiéwicza, raucu у сечми- strza naszego, podpisałem sie, Iakow Hryszczenko, brat starczy cechu tegoz гѣка; на мѣсцу Процика и Остапа, братѣ старшее цеху кушнѣрского, писма неумѣющихъ, подписалемъ, Яковъ Ивановичъ, райца и мѣлцанинъ нѣжинскій, рукою; на mieyscu wszystkiey braci cehowey cechu kuszniirskiego у krawi-

ckiego podpisałem się do tego przedaznego listu, Philip Konstantynowicz, wpisarz mieyski niżyński, гѣка. Который-то листъ, якъ се въ собѣ мѣлъ, до книгъ есть принятый и вписанный.

Записъ на домъ и солодовню, добра Мисковскіе, зятемъ. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ за- сѣдающими, приповши до книгъ очевисто, Михайло Федоренко и Хома Андрѣевичъ, зятѣ, Михайло-Мисковъ Мельниковъ, а Михайло Федоренко и Хома Андрѣевичъ, зятѣ, Михайло-Мисковъ Мельниковъ, а Хома Сулковского, зъ двоухъ мужовъ а едное матки жонами, жонами своими,—Марією Мисковною а Оленою Сулковщанкою, зъ декрету самого его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского войска е. ц. в. запорожского, и зъ наказаного по дѣлу судей того полку, пановъ Самойла Сухопаренка суддѣ, Григория Кобилецкого, атамана городского, и Ивана Шеняевского, писара, вѣчистую добровольную згоду, съ притомними приятелями своими и иншихъ людей немало будущими, учинивши, и до книгъ нынешнихъ сознали: ижъ Михайло, вишей менований, зъ жоною своею Марією Мисковною, по матцѣ свей Федорѣ першого малженства, зъ доброе волѣ солодовню, лежащую за мѣстомъ, на березѣ ставу ведле брами гребельное, обѣ межи солодовнѣ Павла Рима, якъ се въ собѣ масть, зо всѣми принадлежностями, на

пляцу саомъ будучими, взявши, Хому пререченого и жону его на вѣчніе часы о домъ, съ подѣлу взятой, квѣтуютъ. Также Хома зъ жоною своею, Оленою Сулковцанкою, по той же матцѣ Федоръ второго молженства, также зъ доброе волѣ, домъ, въ ринку стоячий, въ двоухъ будинкахъ на одномъ пляцу, зъ двома свѣтлицами, пекарнею, сѣньми, стайнею, цивницею, якъ се въ собѣ маєтъ въ межахъ и границахъ на саомъ пляцу въ ринку саомъ, въ мѣстѣ Нѣжинѣ, обѣ межи Павла Римара зъ едное, а зъ другое стороны на рогъ улицѣ великое рыноное, въ затилку шпиталь пречиской, — лежащий, взявши, менованого Михаила и жону его на вѣчніе часы о солодовню, взятую противнимъ способомъ, квѣтуютъ, же еденъ до другого, поколь жонѣ ихъ albo потомковъ, съ теперешнего малженства вишлихъ, ставати буде, жадного права мѣти не мають еденъ до другого, такъ Михайло о домъ, презъ Хому взятий, яко и Хома о солодовню, презъ Михайла взятую, а нѣ жони ихъ, а нѣ потомки ихъ и кождий съ покровнихъ, зъ близкихъ и далнихъ, турбаціи нѣякое, нѣдожкое ожъ-колвекъ права чинити и задавать една сторона другой не повинни будуть, а то подъ закладомъ двоухъ сотъ копъ литовскихъ на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточити мѣла, и подъ таковымъ же закладомъ другое суммы — на сторону уквивжоную. Которую то вѣчистую межи ними, добровольне зенаную, згodu данешъ рукъ межи зсобою

створдивши, и, для тимъ певнѣйшою вѣры въ потомніе часы, при зуполномъ суду ратушномъ, абы до книгъ нынешнихъ вписана была, зъ обоухъ рукъ заложивши паметнимъ, просили, што и одержали.

Продажа коня Жукови. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ etc, ставши очевисто, Иванъ Берестненко, обиватель рибневский, призналъ устне, явне и добровольно, изъ коня своего власного, набитого фримаркомъ одъ брата своего стричного, шерстю рижого, съ признаками ушей обоихъ розрѣзанными, продалъ Иванови Жукови, циганови, за золотихъ тринадцать, за которого плюбавалъ, же некрадений, не дихавичный, на всѣ члонки здоровий; при чомъ могоричники были Иванъ Карвацкий и Харченко, козаки. Которую-то продажу паметнимъ заложивши, аби и до книгъ нынешнихъ вписана была, просили.

Продажа фолварку пану Зразжевскому Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинского, Дацко Бурачокъ — Веремѣенко, козакъ обиватель нѣжинский, явне, устне и добровольно, съ порадою всѣхъ приятелей своихъ, призналъ, же фолварокъ свой власный, нѣкому нѣ въ чомъ не заведений и непенный, на Андѣевцѣ, обѣ межи

зъ едное Андрусихи, а зъ другое сторони Нечипора Даценка, въ половини тогожъ фолварку граничать той огородъ, груша, береза и могилкохъ двѣ, якъ се въ собѣ проданая половина маєть въ межахъ и границахъ, зо всѣми до нее принадлежностями, зъ хатою, садомъ, клунею и изомъ однимъ на Остру рѣцѣ, продалъ урожаюному пану Кирилови Зражевскому, обивателеви нѣжинскому, ему самому, жонѣ и потомкамъ его на вѣчніе часы, за певную суму, то есть за золотихъ полскихъ сто, которую заразъ на врьдѣ руками своими вилѣчили и отобрали. Которий-то фолварокъ, при поданю, въ посессію, заразъ въ моцъ и цалую диспозицію, пану Зражевскому пустилъ и подалъ, зрекаючисе того фольварку вѣчными часи, своимъ, жони своей и потомкомъ своихъ именемъ; же волно будетъ пану Зражевскому, малжонцѣ и потомкомъ его тимъ фольваркомъ, яко хочети, диспозовати, ведлугъ волѣ и уподобаня своего продати, отдати, даровати, въ чомъ опому жадное перешкоди продавца не чинить обовязала, подъ закладомъ другое суммы золотыхъ ста на урядъ належный, съ которого и на сторону укривжоную половица належати маєть. При чомъ тойже продавца субмѣттовалъ пана Зражевского, жону и потомковъ его на каждый часъ, у каждого суду и права, одъ каждого такового, хтобы его о той фольварокъ турбовати мѣлъ, своимъ власнымъ коштомъ боронити и заступати, и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на собѣ поно-

сити. А могоричниковъ зъ обохъ рукъ ставили: Костюка—мельника, Василя Даценка, Клима Зубка, обивателей нѣжинскихъ, которые зъ вишь поменованными обовязками тую добровольную ихъ продажу и куплю сознали и абы и до книгъ нинешнихъ для потомнихъ часовъ вписана была, просили, што и одержали.

*Справа кримінальная Оленіовская *)
о дитинку. Тогожъ дня.*

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичемъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, а при бытности пана Краховецкого зъ инними козаками одъ его милости пана Григорія Гуляницкого, полковника нѣжинского, зосланими, приточилась справа о дитинку змершую, за инстанцією Феська Скоропада, сотника Наума Бурчака, атамана, и Иляша войта уряду оленіовского, которую презентованими и обвиненными Трохимомъ Федченкомъ а Федорою Панасовною Вовкувною, удовицею, передъ урядомъ и судомъ винешнимъ оказовали. Обвиненный Федченко до спросного учинку съ Федорою добровольне призналсе, але, же о замордованю и пороженю дитини замордованое не вѣдалъ, розними носѣтами выводилъ. Федора зась и сама тогожъ Федченка одъ смерти дитинное уволнила, и на себе то сезнавала, же не для за-

*) С. Оленовки, Борзенскаго уѣзда.

мордована, только для встиду, постерегши свой часть въ ночи, вышедши съ хати, где въ сусѣдехъ мешкала, о чомъ абы господаръ и господина не довѣдались, а влѣзши въ гумно, у соломѣ тую дитину зродивши, если живо чи нѣтъ покинувши, зновѣ до хати грѣтисе увойшла, и постерегши назавтра, же не живо, тамъ ово и покинула; ажъ въ килка день, сусѣди другіе, тую соломѣ беручи, дитину найшовши, за опитомъ, на обвиненихъ, же въ ихъ то се стало, дойшли. Судъ, вислухавши обохъ сторонъ контроверсій и оне добре у себе уваживши, прихляючись до правъ писанихъ, поневажъ доводу ясного, жеби замордовано мѣло быть, дойти не можно, толко же за недозоромъ змерло знагъ само, якожъ и не цалый розумъ на обвиненой оказовалсе тѣло назавше поховати, такъ Трохима Федченка, яко и Федору, удовицу, до того се вчинку мерзкого зезналыхъ, мистровѣ зъ мѣста въ розніе брами на вѣчніе часы повиганати всказалъ декретомъ нинешнимъ; а Андрѣя Довгопалаго, одъ карани волнимъ учинивши, поневажъ свѣдоцтвомъ выводилсе и самое тое Федори сознанимъ; а Андрѣя Довгопалаго, одъ карани волнимъ учинивши, поневажъ свѣдоцтвомъ выводилсе и самое тое Федори сознанимъ, же ей причинцою небылъ до тое нецноти, увольненимъ одъ першого помещика, презъ нююжъ въ винѣ, толко належному урядови належной, всказанъ zostалъ. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, и до книгъ вписана есть.

Справа криминальная на циганъ, о конѣ борзенскіе. Мая 9-го дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., и при битности пановъ Сажойла Сухопаренка, суддѣ, Григорию Кобылецкому, атаманѣ, Кононѣ Мазниченку, асаулѣ, зезланихъ одъ его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского, и при пану Петру Забѣлѣ, сотнику борзенскому, Ониско Максимовичъ, Тимошъ Гриненко, Иванъ и Савиха вдова, прочано, скаржили на Василя, Ивана, Остапа, циганъ, волоугъ ярмарковихъ, о покрадене коней зъ ночлѣгу за Борзною, которыхъ дойшли до Борзни слѣдомъ, и передъ судомъ борзенскимъ то слушне оказали и довели, якожъ панъ Забѣла, сотникъ, самъ то созналъ, же тыхъ власне циганъ передъ нимъ обвинивши поводове слѣдомъ слушанимъ яко своихъ виноватцовъ дошли и на нихъ оказали, же тые конѣ отъ прочанъ въ ночи покрадши подъ Борзну, въ другую сторону за березникъ позапроважовали. Цигане обвиненіе до учинку не зналися. Судъ нинешний, вислухавши обохъ сторонъ достаточной оныхъ контроверсій, добре уваживши, до права писаного, въ статутѣ о циганахъ писаного, прихляючисе, Тимошеви и Иванови циганъ въ тую роту поприслгаути всказалъ, Тимошеви, же не такъ его коня спутано, якъ онъ былъ спутанъ его путемъ, а Иванови, же не его уже путемъ его коня спутано, которыхъ на квестію отдать присудилъ; якожъ

поприсягнули. По виконаню теди присяги, презь поводовъ, для далшое вѣдомости обложней крадежи, впередъ Василя цигана, а потомъ поединкомъ Ивана и Остапа, на квестію взято, на которой разъ Василь поволалъ Остапа, а Остапъ, не будучи на квестіи, добровольне созналъ, же Василь зъ Иваномъ, якъ братя, издили подъ Шаповаловку, где тіе прочане стояли, и одтолъ тіе конѣ поприводили. Еднакъ и Остапа на квестію вздано, на которой добровольного поволаня покрѣлсе, и южъ болше нѣ до чого знать не хотѣли. Зъ речивистихъ еднакъ учинковъ видячи ихъ бытъ въ томъ обвиненю винними и за поприсяженемъ стороны поводовое, за инстанцію, тыхъ же всѣхъ троухъ повѣшати всказано; якожъ и повѣшано. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, записана есть.

Справа кримѣнальная о покражене комори. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., скаржила Варка Игнѣтовна Могилевна, удова обивателька нѣжинская, на Микиту Кононенка, хлопца родомъ зъ Велиничъ, же, влѣзши въ комору ринковую вдень, поподъ новою стелею впустившисе, съ калиткою готовихъ грошей, золотихъ пятьдесятъ укравъ, съ которыми пойманого передъ судъ приведено. Оскаржений добровольне до учинку призналсе и то повѣдалъ: першимъ разомъ на новомъ мѣстѣ, въ Нѣжинѣ, укравъ плахту

и намѣтку, за то его бито; нѣ другое, у Вертѣвцѣ покралъ сармаги, и за то битимъ, каранимъ былъ. Которого повѣсти судъ вислухавши ведлугъ права на инстанцію стороны, учинивши еще одъ ганебное смерти Микиту вольнимъ, накаране, аби мистръ, добре посторонками вибивши и ухо правое урѣзавши, пречъ зъ мѣста на вѣчное вигнане висвѣдчилъ,—вздаль, якобы и въ полку тутейшомъ нѣгде найдовати не важилсе, обволать приказалъ. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, и до книгъ вписана есть.

Справа кримѣнальная о украдене коня вересочкого. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., скаржилъ Демянь Филоненко, козакъ зъ Вересочи, на Степана Якубенка, бывшего челядника своего, о украдене коня, шерстю гнѣдого, зъ ночлѣгу, которого зъ обвиненимъ передъ судъ привѣвши, справедливости съ таковыхъ описаное жадалъ. Помовлений добровольне до учинку призналсе, же, идучи, не мислячи о жадной крадежи а набровши того коня въ полю, съ подущевя бѣсовеского того коня взялъ. Судъ нынешний вислухавши обоухъ сторонъ контроверсий, поневажъ и самъ поводъ то признавалъ, якъ у него служилъ оскаржений Якубенко, не въ чомъ му се не зневѣрилъ, горломъ даровавши, о каране вольнѣйшое же просилъ, съ тихъ мѣръ винешнимъ всѣхъ згодне декретомъ, Якубенка аби мистръ

урѣзаномъ уха, висвѣдченемъ посторонними зъ мѣста и всего полку нѣжинского скаралъ, всказуетъ. Которая справа и до книгъ вписана есть.

*Записъ на добра врещовскіе Борсукови.
Тогожъ дня.*

Передъ нами. Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc.. ставши очевисто.... признала устне, и явне и доброволне, ижъ добра гсѣ лежаціе зешлого небожчика Врѣща ей власне належачое, дворищъ двѣ, едно въ Пашковцѣ, а другое въ Врѣщовцѣ, якъ се въ собѣ мають въ межахъ и границахъ, зъ садами, полями, розробленими и нерозробленими, займищами, копаню, пастовниками, гаями, березниками, сѣножатями, една ведле Воронка рѣчки, другая берегомъ при Врѣщовцѣ ведле гати, третя въ Пашковцѣ ведле рудокъ одъ поль Дорогинскихъ, четвертая ведле дубового острова зъ Брилеуъ Остапомъ объ межу, лѣскомъ въ Врѣщовцѣ, межи болотами лежащимъ, продала Иванови Борсукови, козакови обивателю нѣжинскому, за суму певную, тоестъ за золотихъ польскихъ пятьдесятъ, ему самому, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы. Которые грунти всѣ заводи: Кунашъ Иващенко, Сергей Гриценко, Григорій, зять Грицьковъ, Федоръ Шумний, Панько Гомоликъ, Пашковскіе козаки. Которые-то всѣ вишъ менованіе грунту преречонал, при поданю въ посессію пану Борсукови, субмѣттоваласе того пана Борсука, жону и потом-

ковъ его на вѣчніе часы, у каждого суду одъ каждого такового, хтобы его о тіе добра турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати, и всѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити. Што для тимъ певнѣйшее вѣры, а бы то и до книгъ мѣськихъ вписано было, просила, и есть записано.

*Продажа дому Фесиковского Каракуль.
Мая 26 дня.*

Передъ нами, Александромъ etc.. ставши очевисто, славетний Остапъ Гордѣенко, обиватель нѣжинский, призналъ устне, явне и доброволне, ижъ продалъ домъ свой, на новомъ мѣстѣ лежащий, объ межи зъ едною Яроша, а зъ другое стороны Киселя, якъ се въ собѣ маєтъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми принадлежностями, на самомъ пляцу будучими, славетному Василю Ивановичу Каракулцѣ мѣщанинови нѣжинскому, за суму певную, тоестъ за копъ литовскихъ тридцать, ему саможу, жонѣ и потомкамъ его на вѣчніе часы. При чомъ тойже продавца, при поданю въ посессію, субмѣттовалсе пререченого Каракулку, жону и потомковъ его каждого часу, у каждого суду и права, одъ каждого такового, хтобы его о той домъ турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступати, и всѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити, давши ему цѣлую моць тимъ домомъ яко хотечи шафовати, продати, оддати, даровати. Што для тимъ певнѣйшее вѣры, абы тая ихъ продажа и до

книгъ нинешнихъ мѣскихъ вписана была, зъ обохъ сторонъ заложивши памятникъ, просиди, и есть вписана.

Продажа дому Максимового, пану Яспнскому. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, ставши очевисто, славетный Максимъ Григоровичъ, мѣщанинъ нѣжинскій, явне, устне и добровольне созналъ, же продалъ домъ свой власный, нѣкому нѣ въ чомъ не заведений и не пенный, въ мѣстѣ Нѣжинѣ на улицѣ Трушевицкой, обѣ межи Евхима Сагайдачного лежащий, якъ се въ собѣ маєтъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми до него принадлежностями, на самомъ толко пляцу будучими, урожоному пану Миколасю Яснскому, обивателю нѣжинскому, то есть за золотыхъ полекыхъ шестьдесятъ ему самому, малжонцѣ и потомкамъ его на вѣчныя часы, давши ему, при подаю въ посессию, цалую моць тимъ домоу, якъ хочети шафовати, отдати, продати, даровати и якъ хочети шафовати ведлугъ уподобали своего. При чомъ тойже продавца пререченого пана Миколаса субмѣттовалее отъ каждого такового, хтобы его о той долгъ турбовати мѣлъ, у каждого суду и права, на кождий часъ своимъ власнымъ коштомъ боронити и заступовати и веѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити, а то подѣ закладомъ другихъ

золотихъ шестидесяти на урядъ належный, Што для тимъ певнѣйшое вѣры, абы тая ихъ продажа и до книгъ нинешнихъ мѣскихъ вписана была, за заложениемъ памятникъ, просиди, и есть записано.

Запись на млинъ, капитуль нѣжинской. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими за вѣдомостю и позволениемъ его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского и всего свєра войска е. ц. в. запорожского, съ притомне зосланими отъ его милости, панями Романомъ Ракушкою, Маркомъ Шпаковскимъ, Симономъ, козаками и обивателями нѣжинскими, ставши очевисто, славетная Огафія Тимошкова по першомъ Петрова, а теперъ Фотина, арендарка батуринская, обивателка нѣжинская, здоровая будучи на тѣлѣ и умыслѣ, съ цорядою приятелей своихъ, явне, устне и добровольне признала, ижъ што зачала коштомъ своимъ будовати млинъ на рѣцѣ Сейму, подѣ мѣстомъ Батуриномъ, въ одной скринѣ съ капитулою монастыря нѣжинского отъ села Митяевки *) тоди той млинъ добудовавши, съ пожиткомъ, зъ него принадлежащимъ, до конца живота своего въ своей собѣ пожитокъ заховаетъ; а ежели, ведлугъ волѣ божой и часу, съ

*) Предмѣстье Батурина.

того свѣта зейдетъ, тѣди нѣкому иному по зейстоу своему, толко самому манастиреви нѣжинскому той же млинѣ зо всѣми пожитками, въ немъ будучими, на вѣчніе часы, вѣляетъ, да етъ, даруетъ и въ ретелную пушаетъ посессию, всѣхъ покровниихъ своихъ, близкихъ и далекихъ, нинешнимъ добровольнымъ сознаніемъ записомъ своимъ на вѣчніе часы отдаляетъ и видѣдичаетъ. И хтобы капѣтулу преречоную нѣжинскую о той млинѣ, презъ ней дарованый и записаний, турбовати ее важиль, хоча и теперешный малжонокъ онъ Фока, послѣ смерти онъ, на такового каждого закладаетъ сумы на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточить мѣла, закладу концъ литовскихъ шестсотъ, а и по заплачено такового закладу предсе при цалой моци и твердості сей нинешний, добровольне сознаній записъ на вѣчніе и потомніе часы зоставати маеть. Што для тимъ певнѣйшее вѣры въ потомніе часы, абы и до книгъ нинешнихъ вписано было, просила, што и одержала.

*Продажа нивъ Макаренковихъ, Илькови.
Тогожъ дня.*

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто, славетный Яковъ Макаренко, мѣщанинъ нѣжинскій, призналъ устне и добровольне, же продалъ нивъ три, одъ Вобрика одну, одъ Сняиковъ другую, а третью за Нѣжиномъ озеромъ, явъ се въ собѣ мають въ межахъ и границахъ, ведлугъ заведе-

ного указу, славетному Илькови Авраменкови, козакови нѣжинскому, за золотихъ пятнадцать, ему самому, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы; при чолѣ продавца субмѣттовалсе Авраменка на каждый часъ у каждого суда, и права, одъ каждого такового, хтобы его о тѣнива турбоватіе мѣлъ, своимъ власнымъ коштомъ боронити и заступовати. И для тимъ певнѣйшее вѣры золоживши памятнымъ, абы то и до книгъ нинешнихъ вписано было, въ обохъ сторонъ просили, што и естъ записано.

Справа кримѣальная о забитого Мартина. Іюня 1-го дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто передъ зуполне застѣлимъ судомъ, при битности пана Ивана Креховецкого, полковника на той часъ наказного нѣжинского, и иныхъ козаковъ не мало, Олена Яциха, зъ Вишніовки, Шовкоплясиха, селянка, скаржила о забитого сына своего Мартина, винника, на Ничипора Яцковича, козака вишніовского, и просила зъ него учинку, ведлугъ права, skutечное справедливости. Который Нечипоръ добровольне призналсе въ тые слова: вийшлисьмо въ дорогу до войска; перепявши насъ, другій атаманъ Миско, въ томъ же селѣ, запросилъ на горѣлку; небожчикъ, надъишовши противъ насъ на улицѣ, свиснувъ за который свистъ нашъ атаманъ Марко послалъ небожчика вѣнати. Межи иншими и я, побѣгши,

хотѣвъ его взяти, же се не дававъ, въ посварѣ тымъ обухомъ, съ которымъ мене атаманъ пославъ, неумыслю, али съ пьяства и пригоди, ударилемъ зешлого обухомъ у голову разъ, одъ которого разу ажъ дня другого увечерь змерлъ. Судъ, вислукавши обохъ сторонъ контроверсе, забѣгаючи далшому сваволенству, на инстанцію инстigatorовъ, поневажъ сroгая по килкакромъ сваволя зъ роспусти и пьяства свѣжо оказалась и по дорогахъ разбои значныи починено, прихилиячисе до права писаного, абы мечемъ на горлѣ скараный былъ Нечипоръ, декретомъ сказано, а Марко головищину жонѣ забитого и вину на урядъ належную, зъ нагороженемъ сторонѣ ликвидъ, поплатить повиненъ будетъ и за змерлого душу священника за сорокоусть и столы повиненъ той же Марко погодити, присудилъ, поневажъ за его неосторожнымъ посланемъ тое се забойство стало, которая справа, якъ оо въ суду точила, записана естъ.

*Справа криминальная о звалмене не-
вѣсти презъ Волошина. Тогожъ дня.*

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, etc., ставши очевидцо, Борисъ Грицевко, мѣщанинъ батуринскій, зъ женою своею, Вовдею Панасовною, зъ плачемъ прикладывали скаргу на Василя Волошина, виростка пана Василева Золотаренкова, и на помочниковъ его о гвалтъ Вовдѣ, въ полю идучой до села Палчиновъ, пополнений, которую впредъ Миско Татарченко,

товаришъ его, обухомъ ударилъ, ажъ пала, потомъ Василь незбожний учинокъ гвалтовне зъ нею выполнилъ и монисто зъ московчиками тойже Миско, которое на копъ десять шацовала, зъ дѣвчини ей знялъ, а грошей готовихъ копъ литовскихъ три оборвано; третий товаришъ тыхъ же, Мойсѣй Мулченко, копъ обохъ на дорожѣ держалъ, и просили зъ оскарженихъ skutочное справедливости, такъ о гвалтъ пополнений, яко и шкоди, затимъ походячѣ. Зъ оскарженихъ, Василь, принципалъ того учинку, вимовлялсе непамятю, же былъ пьяний, и до учинку не призналсе. Питаний Мулченко такъ оповѣдалъ: ми самотреть подъ Палчики, обачивши, же жонки идутъ бокомъ, Волошинъ, зѣвши съ ковя, а мѣ давши держати, самъ погнавсе за жонками, и Миско за нимъ тамъ же бѣгавъ, где Василь Борисуху бивши по челюсти, гвалтъ ей пополнилъ. Пилишъ съ Палчиновъ, въ лѣтохъ недивихъ, свѣдокъ, на питане урядовое подъ сумленемъ въ тѣ слова созналъ: шукалемъ шкапи свои въ полю и, идучи до води пити, ажъ невѣста бѣгучи, гвалтъ волаючи, мене просить, оповѣдаючи, же еи сестрѣ гвалтъ Василій Волошинъ чинить; я, надбѣвши, видѣлемъ Василя надъ тою невѣстою на гвалтовномъ учинку, толко обовялелсе дать ратунку, же они, гвалтовники, при оружи, а я зъ големи руками. Другой свѣдокъ, Омелянъ, также подъ сумленемъ призналъ, а то пастухъ, въ тѣ слова: видѣлемъ Василя Волошина на томъ гвалтовномъ учинку въ полю, якъ

и Пилипъ, и Миска Татарченка видѣлемъ, же се за дѣвчиною гонилъ и билъ нагайкою, якожъ и мене тойже Миско, набѣгши, билъ, абы зъ чередою пречъ отогналсе; и муселенъ зъ болязню далеко отойти, а они, што хотѣли тамъ полнили. Третий свѣдокъ, Федоръ, чередникъ батуринский, тожъ призналъ слово въ слово, што и першіе. Якожъ и самъ Миско Татариненко, товаришъ Василевъ, призналъ очевидно на Василя, же незбожний учинокъ гвалтомъ выполнилъ надъ Борисихою. Судъ вислухавши обохъ сторонъ контроверсій и оныя добре у собѣ уваживши, прихилиячисе до права писаного въ роздѣлѣ 11-омъ, артикулѣ 22 и въ Саксонѣ на картѣ 165-ой описаного, забѣгаючи такъ срогому самоуправству подъ часъ тягненія войскового, при свѣдкахъ Вовдотѣ, Василя Волошина и Миска Татарченка, до тогожъ учинку помочника, поприсягнуть, а по присяженію на горлѣ мечемъ карать декретомъ всказалъ. По вислуханію декрету, сторона поводовая гвалтовниковъ своихъ воприятати не хотѣла и горломъ даровала, домовляючисе только шкодъ нагороджєня, гвалту и викладовъ. Судъ еднакъ, забѣгаючи злой распусти, ведлугъ права въ порядку права мѣстного, на картѣ 132-ой описаного, абы Василеви и Мискови мистръ по уху отрѣзавши, зъ мѣста посторонками висвѣдчилъ, жебы и въ полку тутейшомъ нѣ въ кого и нѣхто ихъ передержовати, подъ горловимъ скарянємъ, не важило, казалъ; а Мойсей же, при томъ же гвалтовномъ учинку будучий, не далъ жад-

ного ратунку, теди Борисисъ почитвое навязахъ, ведлухъ еи ставу, шкоди и виклады понагрожать, зъ виною, на урядъ належатою, повиненъ будетъ, присудилъ. Которая справа, якъ се у суду точила, и до книгъ нинѣшнихъ вписана есть.

Записъ на дому жишовскіе, Иліи Перехристѣ. Іюня 14 дня.

Поредъ насъ Александра Цурковского, лентвойта, Саву Ивановича, бурмистра того рочного, райцовъ лавниковъ, на справахъ мѣскихъ засѣдающихъ, зєсланіє одъ ого милости пана Ивана Креховецкого, полковника на той часъ наказного нѣжинского, славетніє Ілія Григоровичъ, Семенъ Патороченко, Макаръ Ващенко, козаки нѣжинскіє, притомними Тарасомъ Гершкевичомъ а Ілію Вашкевичомъ, перехристами актерами, пришедши, просили о приданє райцовъ на шадунокъ дворовъ Мошковского и Ілѣнского, жишовскихъ, лежачихъ въ ринку нѣжинскомъ, въ козацтво презъ Василенка козака и мельничку Липорозкую обявляхъ. На которыхъ прозьбу придалисмо Еремѣя Касяненка, Андрея Мниха, Ивана Тимофѣевича, райцовъ и мѣщанъ нѣжинскихъ, которіє, тамъ будучи, подъ сумленємъ зєзнали, же ошачовали згодне зъ висланими козаками, которѣ по першомъ мужѣ Василенчисъ, а теперешномъ Ярошисъ за прибудинки и поправу дому Мошковского дать и запла-тити нагороды золотихъ шестьдесятъ и три; а Кондратовъ Мельничковъ, за поправу дому Ільинского жишовского, зо-

лотихъ осьмдесятъ. Якожъ очевидно передъ судомъ нинѣшнихъ Катря менованая со- знала, же одъ Или Мошченка, перехриста, за домъ его отцевскій отобрала презъ наказъ висланихъ на шаунокъ всего за виклады и прибуданки золотихъ шесть-десять и три, а Кондратъ также созналъ, же одъ тогожъ Или Мошченка за домъ Ильинскій дядька его роженого отобралъ за свои прибудинки и виклады золотихъ осмдесятъ. Которіе то дома, такъ Мош- ковскій яко и Ильинскій, Или Мошка- вичови, перехристѣ, зъ владзи полков- ницкое, въ ретелную моцъ и посессію пуцпо и подано, даючи ему цѣлую моцъ тими домами, яко своими власными диспо- новати, оддати кому хотячи, продати, даровати, въ чомъ оному перошкода жадная нѣ одного быть не масть. Што для тимъ певнѣйшее вѣри, такъ зсланихъ козаковъ, яко и пановъ райцовъ на той шаунокъ признаво ихъ взгодное и до книгъ нинѣш- нихъ есть принято и вписано.

*Квитанція Одарію Безпалчой, одъ по-
толковог. Іюня 15 дня.*

Передъ нами Александромъ Цурков- скимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавни- ками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, ставши очевидно у книгъ писешнихъ, славетний Харко Григоревичъ Безпалченко, мѣщанинъ переславскій, здоровый будучи па тѣлѣ и умыслѣ, безъ жадного примушова, зъ дбров воля, съ

порадою приятелей своихъ, призналъ явне, устно и добровольне, вирождъ передъ паномъ Иваномъ Креховецкимъ, полковникомъ наказнимъ нѣжинскимъ, а потомъ за зсланемъ отъ его милости передъ урядомъ нашимъ мѣскимъ, же штокождекъ мѣлъ презъ зешлого отца своего, Григорія Без- палчого першимъ тестаментомъ въ року тисеча шестьсотъ пятьдесятъ пятомъ, сеп- теврія дня четвертого, еще въ Переаславлю писаномъ, логованого, тоди тое все же рукъ его вцале дойшло созналъ, илію еще въ обѣтници отцевской мѣлъ надѣю; однакъ же видячи остатний тестаментъ тогожъ родича своего въ Нѣжинѣ на врядѣ мѣскомъ, въ року тисеча шестьсотъ пять-десять шестомъ, іюля чотырнадцатого дня, порядне и достовѣрне списаний, поневажъ его отецъ одъ всего оттялъ цѣло и каж- лого съ покровнихъ своихъ и потомковъ, а жону свою Одарію при спадкахъ зоста- вилъ и заховалъ во всемъ спокойною, не нарушаючи приказаня отца своего, во всемъ онъ винешнимъ добровольнимъ со- знанемъ своимъ квитовалъ и квитуетъ, признаючи остатний тестаментъ отцевскій за правний, слушний, правдивий, и непо- дозрѣний, — зрелъ се всего всецѣло. И ежели бы онъ самъ на потомъ, любъ презъ якогожъ кольвекъ субститута альбо при- ятеля своего, важилсе турбоати туюжъ Одарію, мачеху свою, теди на себе самого закладасть и заложилъ за руки на всѣхъ добрахъ своихъ на урядъ належний талари битихъ двѣсти, и позовъ, который вивеслъ былъ одъ суду ясновельможного его милости

пана Богдана Хмельницкого, подъ датою десятого мая тысяча шестьсотъ пятьдесятъ сегого року, по туюжъ его мачеху самъ на себе тую всю заруку взялъ и на своихъ добрахъ, гдѣшъ колвекъ будучи лежачихъ и рухомихъ, отбирати добровольно теперъ созналъ и записатьъ казалъ, ежели бы о то еи на потомъ турбовати хтожъ колвекъ хотѣлъ, всѣ тяжари правніе и неправніе и заводи вшелякіе на себе самого и потомковъ своихъ закладаеть, а преречоную Одарію мачиху свою, на вѣчніе потомніе часы, презъ сей добровольне сознаний свой квити, волною чинить, и всего се, ведлугъ тестаменту остатнего отцовского самъ своимъ, жони и потомковъ своихъ и всѣхъ покровнихъ именемъ, близкихъ и далнихъ, зрекълъ и зрекаетъ. Которая то квитанція, абы для потомнихъ часовъ и до книгъ нинѣшнихъ вписана была, за очевисто просьбою тогожъ Харька Безпалченка, есть принята и вписана.

*Квитанція ручная въ той же справѣ.
Тогожъ дня.*

Передъ нами, Александремъ etc., ставши очевисто, Харко Григоровичъ Безпалченко, мѣщанинъ переяславскій, до актъ нинѣшнихъ квити въ справѣ, нажей описаной, въ тые слова подаль, который такъ се въ собѣ имеетъ: я, Харко Григоровичъ Безпалченко, мѣщанинъ переяславскій, учинивши при моемъ зуполномъ квити урядовомъ славетную Одарію Стефановну, мачиху мою, за тестаментомъ

родича моего, цаловолною на вѣчніе часы, и то на сей квитанціи моей ручной сознаю, надналежитость зъ добровольное приязни отъ мачехи моеи отобралемъ за згодною порукою приятелей моихъ и малжонка еи третего, Адама Маляра: лижокъ серебрянихъ двѣ, чарку великую и малую, тожъ двѣ, фляшу циновую, гарнецъ и куфель циновіе, коновъ мѣдяную, пулимисковъ пять, пановъ три, поясъ серебряный въ гриivenessъ полтретѣ, долѣрку мазуровую, исподниѣ, курту зимнюю, свѣѣрками подшитую, готовизни золотихъ полскихъ двадцать, шпатулку окованую и скринку окованую, на которыхъ отобрание всѣхъ тыхъ речей и готовизни при подписѣ рукъ, отъ мене упрошенихъ, сей ручной квити имъ обомъ далемъ. Дѣялося въ Нѣжинѣ 1657 року, іюня 15 дня. Укотоного квити, при печатехъ подписи рукъ въ тые слова: устне прошений одъ пана Харька Безпалченка о подписѣ руки Дмитръ Кужичъ, рукою власною; днесъ прошений одъ п. Харька о подписѣ руки Василь Мартиновичъ; устне прошений Яковъ Мирополецъ, райца мѣста Нѣжина, о подписѣ руки, невмѣючи самъ писати, иного просилъ; устне прошений Василь Дробязка, обиватель нѣжинскій. Который квити, якъ се въ собѣ мѣлъ, и до книгъ есть вписаний.

*3 года о зранене Воробя Василемъ.
Іюня 27 дня.*

Продъ нами, Александремъ Щурковскимъ лѣнтойтомъ, Савою Івановичомъ, бур-

мистромъ старшимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто славетный Василій Милишка Сатановскій, райца и мѣщанинъ нѣжинскій, до актъ нынешнихъ подалъ листъ згоды в справе нижей описаной, который од слова до слова такъ се в себе маєт: при насъ Деонисію Мостицкомъ, игумену нѣжинскомъ, Леонтію Репѣшкою николскомъ Иоанну Монастырскому спаскомъ, Павлу Савичу пречискомъ священникахъ нѣжинскихъ, Александру Цурковскомъ лентвойте, Дмитру Кужичу, Савѣ Ивановичу, Силѣ Романовичу, бурмистрахъ. Тарасу Перехристе, мещанахъ нѣжинскихъ, Иоанну Шенявскомъ, сталася такая добровольная згода в дому славетного Иоанна Воробя, райца и мещанина нѣжинского, з нимъ самымъ з едное, а з другое стороны, славетнымъ Василюмъ Сатановскимъ, такъ же райцею и мещаниномъ нѣжинскимъ, яжъ што за припадкомъ нещасливымъ в подпиту идучи з ярмарку Прилуцкого лѣтнего, о святомъ Іоаннѣ, в року теперешномъ тысяча шестсотъ пятьдесятъ семомъ, без жадное межи собою васнѣ и зайстя с подруту (sic) челядничого, преречоный Василь ранилъ пана Воробя в локоть лѣвой руки, ажъ до кости, в полю, за которое зраненіе з рамена пана полковника прилуцкого, терпѣлъ вязаніе. За вложеніе же тоды разныхъ особъ панъ Иванъ всѣ свои разы зранене и уразы пану Василю теперъ и на потомніе часы отпустилъ, даровалъ и вѣчно квитовалъ, касуючи всѣ свои панъ Иванъ писма,

которіи въ той справе гдѣжъ колвекъ позаносилъ и позанисовалъ на пана Василя, под теми однакъ кондиціями, што колвекъ панъ Иванъ Воробей шкодъ и викладовъ всѣхъ своихъ понеслъ и виложилъ, любъ теперъ заразъ, любъ при виздоровленю и повѣсть то все на сумленіе его безтелесное присяги, панъ Василій поворочать вцале зостаеъ виненъ, без жадное турбаціи за особливою ручною квитанцію, урядовую винну поплатить, цилюрика поеднати и самъ потоль поколь п. Иванъ виздоровѣтъ, з Нѣжина под словомъ статечнымъ, яѣгде не отодить, обовязалсе. Панъ Иванъ зась отъ сего часу южъ его вязаніемъ ежели бы яковое мѣло быть, даруетъ и далшихъ викладовъ не накладывать на п. Василя; такъ же прирекъ словомъ добрымъ и даемъ всѣмъ сторонамъ руки потвердилъ тотѣжъ панъ Иванъ варовалъ: уховай Боже с тое раны на него смерти, тоды тоѣжъ зранене и припадокъ смертельный, цѣло жонѣ своей и потомкомъ своимъ захуветъ право любъ самому собѣ при остатнемъ часѣ. А ежели Господь Богъ с того разу приведетъ его до цѣлого здоровья, то жадныхъ ннѣшихъ екзакцій на п. Василю, панъ Иванъ доходить не повиненъ, кромъ щегульного цилюрика и викладовъ той день выложонныхъ обовязалсе; а далшихъ ежелибы панъ Иванъ виложилъ, платить и ворочать не повиненъ будетъ Василь нынешню добровольною межи нами постановленною згодою, теперъ в потомніе часы варуетъ, которую то згоду, же мають межи собою статечне додержать, закладають на себе заруки копъ

литовскихъ двѣхъ на урядѣ той, передѣ который бы се тая справа вѣточить мѣла, на сторону тую еслибы которая мѣла сю ихъ добровольную згоду зруйновати и в наменьшомъ обвязку нарушити и то з обохъ рукъ доложитъ позволили и просили, удылитъ ли имъ Господь далшого мешканя, абы южъ межи собою далшникъ заводовъ не мѣли и посваровъ жадныхъ. А уховай Воже бою, любѣ помсти на того, который бы далъ причину и початкомъ сталсе до злого, на урядѣ належный копъ литовскихъ чотириста, а на сторону ображоную другую копъ литовскихъ чотириста, закладють безъ отпущу еденъ другому з обохъ рукъ нынешнимъ писмомъ ствержаютъ и змоцняютъ, за достаточнымъ еднакъ ведлугъ права доводомъ в томъ нынешномъ згодномъ, добровольномъ постановеню, сее згоды достаточное виражаютъ, записують и за неотмѣвную кондицію постановляютъ: навпередъ еднакъ выный управи любѣ отповедать, любѣ прононовать справу почнетъ ажъ описанный закладъ урядовы и сторонѣ ображоной готовизною положить, а за непоположенемъ потолъ в вязеню седѣть поколь самъ добровольному обвязкови учинитъ досить; тожъ до права допущонимъ будетъ што для тимъ повнѣйшое вѣры, абы тая ихъ згода при зуполной вабе и моцы зоставала в потомнѣ часы, насъ тожей на подписахъ выражонныхъ, о подписи руеъ и приложеніе печати просили, на которыхъ прозбу яко в речы слушней, учинилисмо. Дѣлося въ Нѣжинѣ в дому пана Івана Воробя, 1657 року

июня 27 дня. У которого згодного листу при печатехъ, подписи рукъ в тѣ слова: я Іоанъ Евстафѣвичъ Монастырскій, бывшы при той згоде пана Василя и пана Івана Воробя, священникъ святоспаскій нѣжинской рукою власною. Александръ Цурковский, лентвойтъ нѣжинскій, рукою власною. Очевисто при той згоде будучий имя свое подписать казалеъ: Сава Івановичъ бурмистръ нѣжинскій. Дмитръ Кужичъ бурмистръ рукою. Павелъ Савичъ, священникъ пречискій нѣжинскій рукою. Іоанъ Шенявскій рукою власною. Леонътый Репѣшка священникъ николскій нѣжинскій рукою власною. За устною и очевистою прозбою при той згоде будучого Силы Романовича, бурмиистра нѣжинского, его и своимъ именемъ руку подписую: Яковъ Івановичъ райца и мещанинъ нѣжинскій рукою. За очевистою прозбою при той згоде будучий имя свое подписать казавъ: Тарасъ арендаръ борзенскій. Которой то згоды листъ од слова до слова якъ се въ себе мѣлъ, до книгъ нынешнихъ есть принятый и вписанный.
Вписъ виданий.

Протестація Воробева на Василя крамара. Іюля 1 дня. Актикація унѣверсалу монастиреви нѣжинскому даного 26 октовр.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичемъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ

засѣдающими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ всочестный отецъ Деонисий Мостицкий, игуменъ монастыра нѣжинскаго, унѣверсалъ его мил. пана гетмана Іоанна Виговского до актъ нынешнихъ в справе нижей описаной подалъ который од слова до слова такія в собѣ маєт: Іоаннъ Виговский, гетманъ з войскомъ его царского вел. запорожскимъ, ознаймуюмъ симъ писанемъ нашимъ, каждому кому о томъ вѣдати належитъ, ижъ за отпушчение грѣховъ нашихъ и всего войска запорожского, на выживене чернцовъ в монастырѣ Нѣжинскомъ при храмѣ Рождства пресвятыя Богородицы мешкающимъ, надалисмо мѣстечко Дѣвицу, прозываемую Солтиковая, изъ селами до того мѣстечка належачими, з млинами, также и перевозъ в тымже мѣстечку на рѣцѣ Деснѣ будущий, з озерами до тоежъ слободки Солтикови Девицы належачими. Претожъ пишно жадѣмъ и розказуемъ, абы жаденъ с козаковъ, з старшины и черни и иныхъ всякихъ людей помененному монастыреви в уживаню и держаню перевозу и озеръ тамошнихъ найменшое перешкоди чинити не важилси подъ неласкою нашею и срогимъ каранемъ. Данъ въ Корсуни, дня 5 октоврия 1657, у которого писма при печати гетманской, подпись руки в тие слова который то унѣверсалъ од слова до слова яка в сибѣ мѣлъ, до книгъ нынешнихъ семъ принятий и вписаний.

1673—1674 годы.

Прищепа хотѣлся видвигнути съ побраныхъ дубрѣ разбоимъ на полѣсю, Юсковыхъ Максимовичовыхъ, передъ самимъ паномъ полковникомъ войска его пресв. цар. вел. запорожского Филипомъ Ивановичомъ Уманцемъ, задалъ отцу Павлу, *) жебы онъ мѣлъ писати до его мил. отца метрополита Токалского в Каневъ, даючи знати о поводѣ сего краю, презъ тогожъ Юска адверсара Прищепиною, по которого давши Прищепу до вязеня, Юрка Карпенка, козака нѣжинского шукаючи Юска Максимовича, также жителя топчиевского з листомъ прежнего писанимъ до пана Гутановича, предъ тимъ у Воробюхъ старостою бѣлого, тутъ до Нѣжина припрывадилъ, догнавши того в Чернѣгови на господѣ у Метлы гончара, съ тимъ листочкомъ, еще не распечатованимъ, тутъ до Нѣжина припрывадилъ, для яснѣйшого выводу сю карту одъ слова до слова, якъ в собѣ маєт до книгъ нынешнихъ приняти и вписати допущено, которая такъ в собѣ маєт: Мнѣ велце ласкавий пане Гутановичъ; а мой особливый приятелю, вшеленийхъ радостныхъ потѣхъ вм. добродѣви моему узичивши, всприяю умислно пускаячися в заводъ свой, Юско Максимовичъ, подданий мой, з Степаномъ Прищепою, козакомъ и жителемъ топчиевскимъ, в дѣлахъ разбойничьихъ, яко бы оный Прищепа в Народичахъ споткавши сего Юска, разбили, теды сей Юско Макси-

*) Пучковскому. См. ниже.

мовичъ спустина для слушнаго свѣдѣтва въ писмѣ вираженого отъ ясне в Богу преосвященного его милости отца Іосифа Токалеского, метрополити теперъ зостаючому в Каневѣ, зачимъ прошу рачъ вить, з ласки своей, яко у себе значному чловѣковѣ дорогу слушную до Канева уторовати, за що и я дознавши любвѣ добродѣя моего, готовъ во всемъ отслужовать и отвѣчать виненъ зостаю. С Топчѣвки, новерія 19 року 1673. В мти добродѣли нѣжинский моему всѣхъ благъ зичливий Павелъ Савичъ Пучковский, священникъ святопречиский, протопопа пѣрятинский и чорнуский, моему велце ласкавому пану Михайлу Лукьяновичовѣ, приятелеви моему, мешкаючому в Воронкови, сіе писане належить. Которое то писмо и до книгъ есть принято и вписано.

*Актикація писма Оришки Івановни.
Генвара 21 дня.*

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сегодочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто предъ зуполне засѣлымъ судомъ в ратушу нѣжинскомъ, Оришка Івановна подала писмо до актъ нынешнихъ, которое од слова до слова, такса в собѣ маєть: Я Оришка Івановна, родичка Новагородка Сиверского, маласмо мужа першого Івана Розниченка, с котримъ мужемъ своимъ с Новагородка зашлисмо до Казари за Носуку, под

Козелець, и служилисмо у Игната Калницкого; обозного его пресв. царск. вел. войска запорозкого полку кѣевского, а нынѣча, по смерти мужа своего Івана, прихласмо в Нѣжинъ и знахласмо собѣ мужа второго Лукьяна Степановича столицкого родича, который мене за жону собѣ беретъ и на столицу мене, Оришку, попровадить и на столицѣ *) веселіе одправимо, што за для потомнихъ часовъ, при его милости пану Дмитру Шмерлевичу бурмистру его пресв. цар. вел. мѣста Нѣжина и при пану Федору Григоровичу старшомъ райци и при Якову Подлузкомъ райцею и при пану Сергию Мелентіевичу сотнику, (по) приказу его милости пана Семіона Івановича Радишевского, голови замку вишшого города нѣжинского, при которыхъ сіе мое писмо до ратушнихъ книгъ просиласмо штобъ записано было, штосмо казали записати и есть записано.

Актикація листу господина отца Высариона Суликовского. Генвара 28 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ, бурмистромъ, райцами, лавниками сего року на правахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто передъ зуполне засѣлымъ майстратомъ в ратушу нѣжинскомъ, велебный отецъ Высарионъ Суликовский, майстеръ префектъ и намѣсникъ монастыра брацтва

*) Подъ столицею вѣроятно разумѣется — Москва, откуда могъ бытъ родомъ Лукьянъ Степановъ, вѣроятно — солдатъ нѣжинскаго гарнизона.

кіевського могилянського *) до активована в книги майстратові, листъ в певной нижней вираженой справе, подалъ, который од слова до слова такса в собѣ маєть: Въ Богу.. велебный господине отче Высаріонъ Суликовскій, будучи мы всѣ такъ урядъ чорнушинскій, яко и обиватели того жъ мѣста свѣдомы, ознаймуемъ, же Демянъ Зиновичъ на тотъ часъ атаманъ куринний, а теперешний южъ полковникъ охтирскій, подчасъ експедиціи военной дейнецкой в року прошломъ 1658 небожчика Федора, велебности твоей зата, з суми готовыхъ грошей в червонихъ золотихъ чтири тысячи а в монетъ бѣлой чтири тысячи набытыхъ его власнихъ, вызулъ и вымучилъ с товариствомъ своимъ, а то в той часъ скорбъ тотъ вымучилъ, гдысемося южъ подъ великого державного его царского пресвѣтлого величества руку поддали и его милости великому боярину князю Григорію Григоровичу Ромодановскому, околничому, и Безпалому, гетману и Івану Донцеву склонили и наше товариство с признакою войсковою с тоєюжъ ратю его царского пресвѣтлого величества под Варву потягло. Тотъ Демянъ Зиновичъ за войскомъ в неделю двѣ чи в болшъ з Охтирки куренемъ своимъ идучи, поменного небожчика Федора од Пирятина до Чернухъ идучого стритили и поймавши, мучили, который Федоръ мусилъ имъ скорбъ свой в дому сказать, а гды звязаного привезли,

*) Суликовскій—лицо до сихъ поръ неизвѣстно въ исторіи Кіевской академіи.

одкопавши тотъ скорбъ в погреби, до рукъ ихъ оддалъ, а през тіе часы по той експедиціи и тое от рознихъ людей слышалисмо, же оный Демянъ до килка вротъ набожчину Федору наказовалъ, жебы до его ехалъ за той скорбъ его мѣлъ ему съ тоей суми що вернути и не вернулъ. Те велебности до ознаймєня подавши молитвамъ вашимъ святымъ отдаємося. С Чорнухъ. 1673 року мѣсяця декавріа 21. У которого писма при печати подписи рукъ в тіе слова: велебности твоей всего добра аичливіе приятелъ Лавринъ Игнатенко, сотьникъ, Юрко Семененко, атаманъ Чорнускій с товариствомъ. Семенъ Кваценко с колегою и пресполоствомъ. Которое то писмо якса в собѣ маєть од слова до слова и до книгъ ратуша нѣжинского казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Справа и записъ писма Есифа Ермолаевича да Опанаса Фартушненка.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ заведующими, ставши очевисто Иосифъ Ермолаевичъ, бывший дякъ святониколскій нѣжинскій, подалъ писмо да актъ ратуша нѣжинского, которое од слова до слова такса въ собѣ маєть: року 1674 генвара 27 дня, що Опанасъ Фартушний мѣ

виненъ долгу золотихъ сто и пять золотихъ и неимѣючи чимъ оддати, хату свою власную и саду свою часть также и огорода свою часть, почавъ мнѣ давати, в чомъ людѣ ошачують, шо я удавшись до пана бурмистра сегорочного Дмитра Шмерлевича, просилемъ, абы з ласки своей, якихъ людей виславъ на шапуновъ онои хати и саду, шо панъ бурмистръ виславъ двоухъ райцовъ Андрѣя Резника, Яцка Подлузкого и с казачкой руки Тимошъ Капитанъ, тамъ пришедши почали питати, абы Опанасъ Фартушній свою часть грунту показавъ и вавѣвъ, шо Опанасъ почавъ заводити, взявши од угла мазки своего брата, просто вѣвъ в перегорожи Игната Венчика, а части саду брата своего Семена не рушачи, з едное стороны, а з другое стороны лежить огородъ Соппенковъ, где панове райци вишенивание оглядѣвши хату и садъ, дѣрева двадцетѣро, а молодого пятеро дѣрева, шо еще не родить и огорода и свиней пятеро, ошачовали у золотихъ осмѣдѣсять и казали Синяковскому обволати по улицамъ, закладъ до Никола лѣтного сегожъ року Иосифъ Ериолаевичъ а. ежели року и дня дасть ли Богъ дочекати назначеного, Синяковскому а схотѣлъ бы Есифъ тотъ грунтъ продати всякой сумѣ дешевой, тоды Опанасъ близшій заплатитъ такову суму якову мѣлъ бы хто Есифу за тотъ грунтъ платитъ. Которое то писмо якся в собѣ маєтъ, од слова до слова и до внигъ нынешнихъ казалисмо принять и вписати, што ость принято и вписано.

Актикація листу ясневелможного его милости пана Івана Самойловича, гетмана его пресв. цар. вел. войска запорозкого, року 1674 февер. дня 9.

Въ тіе слова: Іванъ Самойловичъ, гетманъ з войскомъ его цар. пресв. вел. запорозкимъ. Пану полковникови наказному нѣжинскому, атаману городовому, также войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ в томъ полку, кому о томъ вѣдати належитъ, доброго отъ Господа Бога здоровья и щасливого повоженія мѣти. зичимъ, не зачимъ иншимъ тое ся стало, жесмо вамъ до сего часу виправившись по указу великого государя нашего его цар. пресв. вел. з бояриномъ его милостію Ромодановскимъ и из войсками при насъ найдучинися, для устроєнія народови християнскому порадку, о своемъ оборотѣ и положенію не переслали вѣдомости, толко за тимъ, же одлеглыми украинскими городами ку Днѣпру ишлисмо, вправъ лучше было просто на Черкаси сюди за Днѣпръ.... ти, але мусилисмо под теперешній зимній часъ ровъ тутъ кругъ накладать, бо трудно было войска, а звлаща лѣпше и тяжари военніе чрезъ поля провадити. Еднакъ теперъ засилаемъ вамъ тоєю вѣдомостію, же за ласкою Вожею и праведными великого государя молитвами счастливе и тихо, без жадного перенагабана неприятельского, на сю сторону черезъ Днѣпръ перешлисмо, где якся намъ в тихъ оказіяхъ поводити будетъ, будемо вамъ и в дальшій часъ давати знати, толко о семъ вамъ

напоминаемъ, абысте тамъ, у городахъ полку своего, до повороту нашего вше-
лякихъ слушнихъ порядокъ, который до
цѣлости в то наложитъ, жаднихъ межи
себе плевосиятельныхъ не вмищаючи, захо-
вивали и намъ часто о своемъ повоженіи
черезъ посланцовъ своихъ, просто на
Ирклѣвъ виправуючи, ознаймовали, же
бысмо взаимней засилаючи вѣдомостями о
поваженіи своемъ вы тамъ, а мы тутъ,
тѣшитися могли, чого упрейме зичачи,
поручаемъ васъ Господу Богу. Данъ в
табори з Вороновки, генвара 29 1674.
При которомъ писмѣ при печати подписъ
руки в тіе слова: звишменованный гетманъ
рука власная.

*Активация місту Филипа Івановича
Уманица, полковника его пресв. цар.
всл. войска запорозкого нѣжинского,
февраля 10 дня.*

Передъ нами Дмитромъ Шмерлевичомъ,
бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавни-
ками, сіе писмо да актъ ратуша нѣжин-
ского, казалисмо принять вписать, которое
одъ слова до слова такса въ собѣ маеть.
Миѣ велце ласковіе приятелѣ, пане пол-
ковнику наказный нѣжинский, пане войте,
пане бурмистре, зо всѣмъ майстратомъ
тамошнимъ, поневажъ ласкою Бога всемо-
гущого, а щастемъ монархи нашего хрести-
янского его цар. пресв. величества пилнимъ
тору старанемъ ясневелможного его милости
пана гетмана и его милости боярина
князя Григорія Григоровича Ромоданов-

ского, многихъ городовъ под високодер-
жавную его цар. пресв. вел. руку прихилили,
гды притегнулисмо з господарскими потуж-
ними силами под Черкасы, за прелестю Доро-
шенковою, обозный его Гулакъ не хотѣлся
здати, теда якъ учинили добровольный без
примужена войска приступъ, оразъ взяли
два пригородки, а въ третемъ зо живимъ
Богомъ, ледва душами одпросилися и
виконали присягу з нами в соединеніи
быти, а старшина обозный и полковникъ
Черкаский, з нами послолу рушили под
Каневъ. Корсунского полку тамже кляка
короговъ zostавало в Черкасахъ, имъ же
дли посилку здалися и послали до Кор-
суны, абы и тамъ спротивними не зоста-
вали, в чомъ вшметей обнадежуймо будте
за Божю помощю нивчемъ не вонпливи,
за его жъ оказиею нарочно посилаемъ
до васъ, знаючи, же ярмарокъ въ Нѣжинѣ
мѣсть быти, теда поглядаючи на наши
слуги войсковіе, в такіе барзо лютіе
морозы, опалене одѣжу, абы тотъ ярмарокъ
приходы звичайніе отбиралъ панъ Гавридо
Тимофѣвичъ, которому и реестръ поси-
лаемъ, якъ много с того приходу мѣсть вучо-
вати на слуги войсковіе, а вм., вышешено-
ванніе особы, панъ полковникъ наказный,
панъ войтъ з бурмистромъ, жебыдо того
ярмаркового не интересовалися, бо нужда и
насъ в тимъ изневоляетъ. Если-бы тежъ мог-
листе легче приказане наше в такомъ
нужномъ дѣли поважати не парекаючи
насъ, одержите неласку нашу войсковую.
При томъ в сохраненіе Господу Богу
поручаемъ. Дата с табору с под Черкасъ,

дня 6 февруарія, 1674 року, у которого то писма подписъ руки в тіе слова: яко приятель и радъ служити Филиппъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ войска его цар. пресв. вел. войска запорозкого нѣжинский, которое то писмо якса въ собѣ маеть од слова до слова и до книгъ нынешнихъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано. При томъ же писме и сіе писмо да актъ нынешнихъ казалисмо вписать, тогожъ дня, которое такса в собѣ маеть: Мой ласковий приятелю, пане Гаврило Тимофѣевичъ, поглядаючи мы на писмо нашихъ у войску слугъ и ихъ бѣдность, же опалилися зимнихъ такихъ часовъ, зачимъ писалисмо до полковника наказного вкупи и до майстрату, абы не втручалися в ярмарковій дохоть, который вм. злецаемъ, абы не допустивши нѣкого, на свои руки взявши, допилновалъ. А с того приходу купи двѣ штуки сукна шиптуху блакитного, полотна лонтий двѣсти, габы штукъ пять и купивши, держи в себе, дастъ Богъ до нашего призду. Бурмистра и наказного полковника не припущай нѣ до чого, тилко тобѣ тоє вручаемъ. За тимъ Господу Богу вручивши мою (Ѳ) Чоботи, шапки ярмарковіе присилайте; дегтю бочку пилво. С под Черкасъ, дня 6 февраля 1674 року. У которого то писма при печати, подписъ руки в тіе слова: вм. засилаю зичливість, яко приятель Филипъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ войска его царск. пресв. вел. запорозкого нѣжинский, которое то писмо до сихже нынѣшнихъ книгъ казалисмо записать, што есть и записано.

Оповѣдь Івана Мосалского, мещанина и купца Кіевского, фев. 17.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, войтомъ, (и друг.) ставши очевисто у книгъ нынѣшнихъ славет. Иванъ Мосалский, житель кіевскій, жалобливе прекладалъ скаргу, же нынѣшное прешлое ночи в двори Кондрата Славиковича, подписка ратуша нѣжинского, возъ его купецкій скрадено, съ которого винято з мишечкомъ перду фунтовъ девять, инбѣру фунтовъ три в зашитой фустѣ, гвоздичковъ полфунта, сѣрки полкаменя *) с кулкомъ московскимъ, галузу фунтовъ чотири, чорного галасу фунтъ, мишаку фунтовъ два, ладану доброго фунтовъ чотири, о которую шкоду на когоса обявить хотячи правне поступовати, на потомъ нынѣча просилъ, абы тая оповѣдь его до книгъ ратушнихъ нынѣшнихъ была принята, што и есть принята и вписана.

Запись признаня пана Федора Мокрицкого, жителя кіевского, того же дня (в справе п. писара нашего с Подкупнымъ на его фалшивую намову.)

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, Еремѣемъ Конискимъ прошлорочнимъ бурмистромъ, пришовши очевисто славетний Федоръ

*) Казень=50 фунтовъ.

Мокрицкий, обиватель мѣста его пресвѣтлого царского величества Кіева, на жадає п. Филиппа Костантинова Васютинского, писара нашего меского нѣжинского, призналъ, ижъ, што в року 1665 за лавици п. Якова Ждановича бурмистра того рочного, горѣлку свою куфами на шинѣ в ратушѣ нѣжинский звичаемъ иннихъ пановъ предложенихъ, давалъ и было в ратушу тоей куфѣ 12; теды выдавши дочку свою писарѣ Марину за пререченого Федора легованіе ему под выданий посагъ горѣлчаній, грошей своихъ казалъ дати золотихъ 300, которыми, яко писарѣ шинковий, завѣдовалъ Гаврило Подкупный и тіе золотихъ 300 Федоръ Мокрицкий з Андрѣемъ Мнихомъ з рукъ Подкупного помененного одобравши, в дому Подкупного писара Филиппа за мѣстомъ при возахъ середъ дня дойшли и тамъ пожегнавши, розихалися; а писарѣ на той часъ в дому Подкупного не бывалъ и тихъ грошей не тикался и не видѣлъ, якъ одличивши одобралисмо тое зезнане Федорова, писарѣ нашъ передъ нами памятнымъ заложивши хотячи своей обелги публичное тяжкое такъ на самомъ Подкупномъ, яко и жонѣ его доходити, которое всѣсмо свѣдомы, яко о томъ протестація тогожъ часу писаремъ до книгъ занесенная освѣдчаєтъ, просилъ насъ уряду, же бысмо тое признане казали до книгъ нынешнихъ приняти и вписати, которое єсть принято и вписано.

Актыкація універсалу его милости пана Филиппа Івановича Уманца, его пресв. цар. вел. войска запорозкого полковника нѣжинского, фсвраля 21.

Въ тіе слова: Филиппъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ войска его пресвѣтлого царского величества запорозкого нѣжинский. Пану полковникови нашему наказному нѣжинскому, атаману городовому, тактежъ сотникомъ наказнимъ, атаманомъ городовимъ и курѣннымъ по мѣстахъ и оелахъ, со всѣмъ товариствомъ до ознаймения подаємъ, ижъ мы по указу его царского пресвѣтлого величества и ясневолможного его милости пана гетмана о полкомъ застаючи в Каневѣ, не мѣй мусимося дивити, же которіе товариство легче поважаючи розказане войсковое, козаками титулующись и тежъ щитячись волностю козацкою, сію дорогу похибивши, дома застають, а другіе утекомъ з войска не тольо поединцемъ, але якъ намъ за оповѣданемъ пановъ сотъниковъ, атамана с куренями, поутекали, зачимъ видячи ми такую роспростную, чого нѣколи у войску не бывало, своеволю; нарочно пана Грицька Назаренка, хоружого нашего полкового, с Филипомъ Порпурою товаришемъ, висилаємо. абы таковыхъ своеволцовъ без жадного респекту, набытки, конѣ з оружемъ, хто не хочеть войску служити, одбираючи, до крѣпкого вязеня били сажени и срого оному палу хоружому позволивши карать, абы были уже вѣчве под войтовими правами. Туде ж хто не

хочетъ еще з стрима войскового виступати, з борошномъ с каждое сотни жебы до боку нашего в Каневъ ставали, а войты, жебы под борошно подводны козаковъ давали, розказуемъ. Вамъ тожъ пану полковникови наказному, атаманомъ городовимъ, сурово приказуемъ, жебысте в томъ высланному нашему помощниками на своевольцовъ зоставали ведлугъ виразного нашего в семъ унѣверсалоу, указу. Данъ с Канева, февраля 15 року 1674, при которомъ писме подписъ руки при печати, в тѣ слова: звышменованный полковникъ нѣжинский. Которе то писмо и до книгъ нынешнихъ казалисмо то принять и вписати, што есть принято и вписано.

Справа Леска Каплуна, жителя нѣжинского, о поясъ. Февраля 26 дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ, Леско Каплунъ, житель нѣжинский, подалъ писмо до книгъ ратуша нѣжинского, которое одъ слова до слова такса в собѣ маеть. 1674 року, февраля 26 дня, передъ нами Левкомъ Бутомъ, наказнымъ полковникомъ, Федоромъ Завадскимъ судею войска его пресвѣтлого царского величества запорозкого преложоними полку нѣжинского, при бытности пана бурмистра Дмитра Шмерлевича сего рочного нѣжинского и при Андрѣю Радномъ, скаржилъ велеб-

ный отецъ Василий Сафрониевъ, священникъ Лебединский, на Леска Каплуна, жителя нѣжинского, о поясъ (ребнозлоцистей ему з домовихъ невѣсть в дорожѣ страчений, а нынѣча у сего Леска познавий в армарокъ усеедний нѣжинский; повѣдѣлъ же, купилъ од Пашка Кудлатого и Кирила товаришовъ, за таларей десять, жителой дригайловскихъ. *) А священникъ освѣдчилъ намъ урядомъ, же власне тѣ люде за нами в дорожѣ позады ихали и страчений той власне знайшовши, намъ не объявили, а просилемъ ихъ при всѣхъ зо мною будучими, ежели найшли, жебы вернули, а я имъ давалъ порейму таларей два. Вислухавши обохъ сторонъ повѣстей ведлугъ ясне описаного права, поясъ священникъ, яко свой власный з декрету принялъ викладовъ на продавцахъ поблизу тамъ жиющихъ доходилъ, также Леску при семже священнику ихати наказано, жебы и викладовъ на то ложонихъ доходилъ и честь свою тамъ огородивши, тутъ до уряду на писмѣ принесть, которая то справа якса у суду войскового точила и до книгъ нынешнихъ ратушнихъ, вписана есть.

Актыкація унѣверсалу ясневелможного его милости пана гетмана войска его пресв. цар. вел. запорозкого Івана Самойловича з рады переясловское. Марта 22 дня.

Іванъ Самойловичъ гетьманъ з войскомъ его царского пресв. вел. запорозкимъ.

*) т. е. надригайловскихъ.

Пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ и каждому кому о томъ вѣдати потреба, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ вѣдати панъ Александръ Цурковский, войтъ нѣжинский з майстратовими своими, будучи у насъ на радѣ в Переяславлѣ, что частий в мѣсти Нѣжинѣ приймаючи посланци, гонцѣ и иншіе наезды згола на таковой расходъ мѣского не мѣють сумъму, чти би могли в приймаваню наездовъ свою мѣскую всперти оскудность, ащо есть до Нѣжина сѣлъ прилеглихъ, з тыхъ жадного мѣсту Нѣжину в додаваню оброковъ, подводъ, сѣна и в иншихъ на расходы потребахъ, не чинится вспоможеня. Прето мы хотячи на таковую мѣскую потребу учинити помочъ, села всѣ Нѣжинови прислушаючи приворочаемъ, жебы с тыхъ сѣлъ всѣхъ, шо есть около Нѣжина на (окромъ тыхъ, котории кому есть в наданю) подводы в Нѣжинѣ для почту давати, оброки зсипати и сѣна на приездъ расходный достатчати было не одмовно, в чомъ абы такъ самъ панъ полковникъ нѣжинский и наказный его, яко тежъ сотники мѣский, атаманъ городовий и жаденъ съ товариства пану войтови и всему майстратови нѣжинскому, перешкоды чинити и в томъ ихъ порядку трудности задавати не важился, симъ унѣверсаломъ нашимъ кождому приеазуемъ сурово. А если бы хто смѣлъ мимо волю нашу на тыхъ селахъ в выстатченю подводъ, оброковъ, сѣна, дровъ, ратуши нѣжинской чинити перешкоду, tedy таковой каждый срогого не уйдетъ караня, а неиначей.

Дата в табори з под Переясловля, марта 19 дня 1674. У которого то унѣверсалу при печати, подпись руки в тіе слова: звишенованный гетманъ рука власная. Которий то унѣверсалъ од слова до слова и до книгъ вынешнихъ есть принятий и вписаный.

Актикаціи унѣверсалу его милости пана Филипа Ивановича Уманца, его пресв. цар. вел. воска запорозкого полковника нѣжинского, тогож дня, с тое ж рады.

Филиппъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ войска его цар. пресв. вел. запорозкого нѣжинский. Поневажъ долегливостяхъ и незносныхъ кривдахъ мѣскихъ его мил. п. войтъ из разными мешаны, скаргу прекладали, жо мѣючи з давнихъ лѣтъ од монарховъ христьянскихъ, привилеи и отъ антецессоровъ права стветженіе, абы при майстрату города его царского пресвѣтлого величества Нѣжина, доходы на разніе расходы рукъ ихъ оперилися, нимъ абы нѣхто жадной перепоны не чинивъ, аже якийс кусился Подкупный в мѣскихъ доходахъ чинити кривду, которихъ з давнихъ часовъ утяжена онимъ не было, якожъ и теперъ заховати маемъ и повинни, приказуемъ владзою и приложенствомъ нашимъ, абы нѣхто паномъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ не важился в доходахъ чинити кривди, чого повиненъ п. Федоръ Завадский, судя полку нѣжинского и наказный нашъ, которого посилаемъ постерегати,

що и естесмо переменили Бута и вручили пану судѣ и Подкупный нѣдоявого уряду, абы не важилося, жадаемъ и сурово приказуемъ, абы иначе не было и Подкупный жадного дѣла нѣдочого не мѣлъ, приказуемъ и до войска выходилъ. Дата с Переяславля 18 марта 1674 року. У которого то писма при печати, подписъ руки в тѣ слова: звишменованный полковникъ нѣжинский. Которое то писмо якся в собѣ маєть од слова до слова и до книгъ нынешнихъ есть принято и вписано.

Справа Захарчина Качурина до Семена Помазанца, о сѣно. Марта 23 дня.

При битности многихъ в дому пана Федора Завадского, судѣ его пресвѣтлого царского величества войска запорозкого полку нѣжинского, и передъ нами на справѣ упрошониимъ, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ сего рочнимъ, Андрѣемъ Кужичомъ, Еремѣемъ Конискимъ, Яковомъ Ждановичомъ бурмистрами, и всѣмъ его пресвѣтлого царского величества майстратомъ нѣжинскимъ, сваржилъ поводъ на познанного, же прошлыхъ дней понеслъ школу значвую в сѣнѣ межи стогами своими, не такъ в побраню, якъ в пороскиданю, при которой шкодѣ пошляховалемъ Яцка челядника Качурина с товаришемъ ему лѣишей знаеимъ и просилъ з самого Качури учиненя слушное справедливости. Познаный з вязеня ратушного ставилъ челядника своего Яцка, на которомъ самий

заводъ зависалъ; той напитане урядовое, такову чинилъ реплѣку: издилемъ я с товаришемъ по сѣно господарское, якъ то зимою мѣсячное ночи, але зблудивши трафилемъ под стогъ, розумѣючи бытъ господарское, и в негоду клалисмо на сѣнѣ; а якъ постерегѣлисмо, же не наше, правда не клалисмо въ порядокъ, але обавляючися обелги, такъ з саней позворочавши побѣглисмо своего сѣна шукати, ажъ насъ впрудце пошляховавши Семень Помазанецъ, взятихъ на урядъ запровадилъ, не премося жесмо сѣно поневажъ его пороскидали з боязни, постерегши, же не наше, але шкодниками сѣну его не былисмо. А поводова сторона клала собѣ в побраню сѣна не мало шкодъ, а сихъ часовъ сѣно у насъ в цѣну подносится и просилъ с Качури skutочное справедливости. Судъ нынешний поневажъ шло о челоуѣка доброе слави, казавши челядника Качурина до вязеня осадити, самому Качури, абы на приший близко судъ опитъ чинячи, хтобы сѣно акторова побралъ з себе выводъ достаточный чинилъ, наказалъ. Одлано челядника Качурина до вязеня ратушного, в которомъ и писара нашего меского также челядникъ Грицка шинкара его седѣлъ о коня в копахъ 13 куцного; тѣ вязнѣ третее ночи виламалися з вязеня поутекали, яко протестація писарова в книгахъ зостаеъ на термѣне припадомъ, поневажъ з дому Качурина оказалосе, же акторъ понеслъ шкоду челядникомъ Качуринымъ, а Качура под воликими клятвами породъ судомъ обоглязовалъ

себе быть не виновнымъ. По долгихъ зъ сторонъ кунтroversiяхъ прихилиючися до правъ писанихъ, актови на шкодахъ присягу третого дня наказано виконати, а позванихъ Качури за ошачованемъ з людей до того назначенихъ актови и шкоды и поклады, абы поплатилъ без жадное зволюки судъ нынешний наказалъ декретомъ, а своихъ шкодъ Качури по збѣгломъ челяднику, где его пошлякуеть, волность дохоженя заховалъ вцале, которого то гды пошлякуеть повиненъ и писарови нашему дать знати, абы о своемъ збѣгу взялъ ретелную вѣдомость о ветденного коня шинкара своего. Которая справа яксе при общности нашей в дому судѣномъ точила и до книгъ нынешнихъ есть принята и вписана.

Справа межи Андрѣемъ Володченкомъ и Грицкомъ Гарасименкомъ, Кропивенцемъ. Марта 27 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ сегорочнимъ старшимъ, райцами, лавниками, в сем же року на справахъ мескихъ засѣдающими, скаржилъ, Иванъ Ющенко Пустовойтенко, сола Крапивного нѣжинского житель, на Володченка Андрѣя и Харка Люленка, якоби они сѣно его побрали оказалъ се забране през нихъ сѣно, але виводъ сталъ слушний, же они на прозбу Феска Сидорца, хоробою знятого, поихавши его ж волами удень не его ж сѣно где и Ющенко во недалеко стояло,

забрали которыхъ толко одихалихъ ледве през яву Ющенко надбѣвши окрикнулъ, также заразы з саной тое позвертавши, до дому спорожними саними ку Фескове в дворъ поихавши напасть свою оповѣли, которыхъ Ющенко, же позивалъ об...валъ, же и муку Володченко разъ в млинѣ Кропивенскомъ, потай побралъ, чого мовить свѣдомъ Грицко Гарасименко и готовъ ему нимъ довести; а Гарасименко ставши очевисто перед урядомъ зуполнимъ, призналъ явне, добровольне, же Володченко Андрей нѣколе муки нѣкуого не бралъ, не повѣдалемъ того и не повѣдаю, же Володченко, якъ добрый былъ, и теперъ есть добрый, я о его нѣ о якомъ виступстиѣ не свѣдомъ, которое сознане Грицка Володченко памятный заложивши честь свою для потомнихъ часовъ безъ уразы хотячи мѣти для тимъ певнѣйшее и доводнѣйшее вѣре и до книгъ нынешнихъ, абы записано было просилъ, што и есть записано.

Запись на млынъ Загоровский пану Еремтеви Конискому, бурмистрови нѣжинскому. 31 марта.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ. Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ рочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мѣскихъ засѣдающими, постановившисе очевисто славетнѣ роженіе Остапъ, Федоръ и Феско Мостишаненки, жителей загоровскіе, с жонами своими, признали всѣ за одно, явне, устне и добровольне, же продали поособъ млынъ

свой отца своего Василя Мостипаненка, нимь самымъ набытий и уфондованный на рецѣ Загоровцѣ, под селомъ Загоровкою, обмежъ тогожъ п. Еремѣва першого од берега к селу Загоровцѣ млына, а сей на греблѣ той жевторый од борзенского боку, свой власный нѣкому нѣвчомъ не заведеный и не пенный, за суму певную през нихъ продавцовъ рукоданне поособъ одобраную, тоестъ за злотыхъ полскихъ осмѣсотъ, а то на уряде мескомъ нѣжинскомъ ратушномъ вилѣченую, который то млынъ першую часть Остапъ Мостипаненко в Загоровце при могоричникахъ по одобраню сумы собѣ належачое, при славетныхъ Іакову Ждановичу бурмистру нѣжинскомъ, Филиппу Костантиновичу Васютинскомъ тогожъ места писару, Петру Иченцу и егожъ сыну Роману, также Василю Курдюмову путивцу, также Федоръ и Феско Мостипаненки двѣ свои части при другихъ могоричникахъ Олексѣ Тарасенку атаману, Уласу Стопаненку войтѣ загоровской старшинѣ, а Леску Кѣрувоченку, жителю также Загоровскомъ, всѣ згодне за одинъ человекъ, одинъ за другого шлюбуючи, на вѣчніе часы, продали такъ п. Еремѣви Конискому, звишменованному, яко жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, даючи цѣлую моцъ при поданю в посессію и спокойное держане тимъ продавимъ млыномъ пану Еремѣви, самому жонѣ и потомкомъ его, на вѣчніе часы, яко своимъ власнымъ водлугъ уподобая своего, шафоваты, оддаты, продати, даровати, в чомъ жадное перешкоды Мостипаненки Остапъ Федоръ

и Феско вишей выраженіе не повинни наменьшее чинити подѣ закладомъ другое сумы за млынъ даное на урядѣ належный и сторону уквивжоную таковоежъ сумы золотыхъ полскихъ осмѣсотъ, а виклади ежели бы за поводомъ тихже Мостипаненковъ, яковие мѣлѣ понести о купний сей од нихъ млынъ Загоровский, то сами з доброе волѣ на голое речене словъ пана Еремѣвихъ Кониского обовязалисе и записать казали совито ворочать и нагрожать повинни будуть, што для тимъ певнѣйшое вѣри и до книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, абы сля продажа и одобрание суми звишвиражаное Мостипаненки памятнымъ восполъ съ паномъ бурмистромъ Конискимъ заложивши, абы и далшихъ часъ вѣчисто записано было просили, што и одержали.

Запись на грунта Павла Пилипенка, жителя Крутовского. Априля 3 дня.

Передъ нами Федоромъ Завадскимъ судею полку нѣжинского, на сей часъ наказнымъ полковникомъ нѣжинскимъ, Василемъ Игуменскимъ атаманомъ городовымъ, Александромъ Цурковскимъ войтомъ нѣжинскимъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ рочнымъ, райцами, лавниками на справахъ мескихъ застѣдаочии, ставши очевисто Хома и Романъ Шешененки, жителѣ липорукіе, подали писмо ручное в року 1674 писанное, мѣсяца февраля дня Зписаное, которое на продане острову ихъ власного в Кру-

тахъ селѣ лежачого, за лѣсами епископскими, на который островъ и заручное письмо при печати полковой именемъ его милости пана полковника войска его царск. пресв. вел. запорозкого нѣжинского Филиппа Ивановича Уманца подъ датою 1672 року 5 августа описаное, подали Павлу Пилипенку жителю Крутовскому, за который островъ Ярема Хоминъ и Романовъ братъ рононий Шешенко почалъ былъ до уряду турбовати Павла Пилипенка, за который островъ помененный Пилипенко Хомъ и Роману Шешепенкамъ готовими грошами вилѣчилъ и заплатилъ копъ литовскихъ шесть, а презъ турбаціи понесъ шкоды на собѣ на копъ литовскихъ десять; преречонный Ярема почувши таковой тяжаръ на томъ острови нынѣшнимъ урядомъ зрѣкса усего и южъ той островъ описанимъ вѣчными часы зостаеъ при Павлу Пилипенку, жонѣ и потомкахъ его за признанемъ очевистимъ Хомы, Романа и Яремы Шешепенковъ, рононой братѣ, же юже од сего часу анѣ сами Шешепенки, также жоны и потомство ихъ анѣ покровніе ихъ близкіе и далекіе жадного в спору до того острова мѣти не повинни будуть, подъ закладомъ заруки золотихъ ста на урядъ належный, которая без жадного одпущу на проступаюмъ вята будетъ и под совитостю даное сумы и заруки на сторону Павла Пилипенка понпомъ всѣ три брати Шешепенки дали цѣлую моцъ симъ нинѣшнимъ писмомъ, же волно будетъ такъ Павлу Пилипенку самому, яко жонѣ и цотомкомъ его оидъ

санимъ островомъ, ведлугъ унодобаия своего, яко хотя тажовати, оддати, продати, даровати, на што для лѣпшого вѣри и сее писмо урядовое при печатехъ належныхъ и подписами рукъ нижей виражонихъ сторонѣ цотребуючой выдагъ позволимемо. Дѣялося въ Нѣжинѣ, року и дня яко вишей у которого то писма подписи рукъ при печатехъ въ тіе слова: Александръ Цурковский войтъ его царского пре-вѣтлого величества нѣжинский рукою власною. Федоръ Заводский судя полку его пр. цар. величества войска запорозкого нѣжинского, а на тотъ часъ полковникъ наказный нѣжинский руку свою казалъ подписать, которое то писмо, якся в собѣ маєтъ, од слова до слова, за прозбою сторонѣ и до книгъ нынешнихъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

*Справа Матвѣева Кузменкова и Григорія Илченкова да Максима Лесенка.
Апріля 7 дня.*

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сегорочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто Матвѣй Кузменко с притомнимъ отчимомъ своимъ Кондратомъ Юсковичомъ, жителѣ нѣжинскіе, ижъ што былъ межи ними заводъ, Максимомъ Лесенкомъ и Григорьемъ Илченкомъ Коломійцами а згинуліе гроши, таляровъ одинадцять которіе гроши и с

скринкою в дому згинули, где Матвѣй мешкаеть у пана Андрѣевома Мниховома, за кѣвскою брамою, теде судъ вынешний з декрету наказаль Матвѣеви з жоною своею из отчимомъ своимъ Кондратомъ, штобы присягу виконали на томъ, же они тихъ грошей нѣ знаютъ, нѣ вѣдають и не пожитковали оними грошми, а поневажъ южъ при церквѣ божой святителя Христова Николая, предъ святымъ евангеліемъ станули виконати присягу, теде Григорій Илченко и Максимъ Лесенко онихъ до присяги не допустили и заложили паметнимъ до часу ежелибъся на комъ колвекъ оніе гроши Григориюви и Максимуви чи не обявять, а ежели ся обявити бы мѣли, теде волю ему, Матвѣеви, сее право забудити о своей чести доходити, а ежелибы мѣлъ хто колвекъ послѣ сего Матвѣеви и Кондратови на честь ихъ. доганяти словами безчестными, любо Григорій любо Максимъ любо с товариства ихъ, на таковаго каждого заруки на урядъ належный покладаемъ золотихъ сто, которую то справу за прозбою сторонъ и до книгъ нынешнихъ для потомнихъ часовъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Актикація листу его милости пана полковника войска его пресв. цар велич. запорозкого Филила Ивановича Уманца, того жъ дня.

Которий то листъ од слова до слова такъся въ собѣ маеть. Мнѣ велце ласковне

паново ратушу нѣжинского, моновите пане войте и панове бурмистры и райци, доброго здоровья вашимъ милостемъ узичивши отъ найвишшаго Творци не отмѣняе, тилко якъ самъ собѣ на многіе лѣта заживать за прислане овса, горѣлки, велце дякую. Тое насъ усе дошло, еднакъ же хочай ч мало намъ тимся было делить, толко мусилисмо всѣ ся тимъ паевать, меновите съ паномъ обознимъ нашимъ полковимъ, которому и вшмѣть сами знаете що ни вотки з иншое стороны не приходить, толко що мы дамо свои пай, отожъ милость ваша на тое уважайте, що намъ тутъ нѣхто не дасть, постарайтеся еще хочай столько овса еще прислать для коней гарматнихъ, которіе тутъ зостають в Каневѣ на услужѣ его цар. пресв. велич. войска запорозкого. А стороны зась Гаврила Подкупного, которого не я на той урядъ промовалемъ, оного такъ розумѣю, же и вшмѣть всѣ маете знать о томъ, до того есть причиною превелебний отецъ протопопа и другий помощникъ его, очимъ можете ваша милость сами дорозумѣтися хто ему править путь, тотъ есть, а я завше зостаю приятелемъ цалимъ вашимъ милостемъ. Давъ с Канева февруарія 28 дня року 1674. У которого то писма под печатю подписъ руки в тіе слова: вашимъ милостемъ всего добра цале зичливый приятель Филиппъ Ивановичъ Уманецъ полковникъ войска его цар. пресв. вел. запорозкого нѣжинский. Читалемъ самъ листъ од его милости пана полковника присланный до пановъ мешчановъ

и руку подписую. Пашко Михайловичъ, писарь полку нѣжинского которое то писмо якъ в собѣ маеть од слова до слова и до книгъ нынешнихъ есть принято и вписано.

Актикація картки, присланное од его милости пана Филипа Ивановича Уманца полковника нѣжинского. Априля 15 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ сегодочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, панъ Павелъ Михайловичъ, козакъ войска его пресвѣтлого царского величества запорожского писарь, на сей часъ полку нѣжинского, сю картку для оказания невинности своей часу своего до актъ нынешнихъ подалъ, которая од слова до слова такса в собѣ маеть: пане Павлю, знай ти человекъ, же власти наше противишся, ото и Бога не боишся, же одихавши од насъ, якось инакъ до насъ южъ и не буваєшь, подобно тамъ домовихъ войсковіе опустивши, привать не упорашъ, зачимъ абшь оравъ по прочитаню писма, гроши войсковіе свять в дому нечекаючи, за ладу (?) до насъ привозилъ, ласкавена-упоминаю, не мѣй але срого и сурово розказую. Данъ з Канева, року 1674, априля дня 15. Которое то писмо од слова до слова казалисмо и до книгъ

нынешнихъ принять и вписать што есть принято и вписано.

Записъ острова Костюка Федковича Трирѣпа. Априля 16 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ сегодочнимъ, райцами лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдающими, ставши очеристо у книгъ нынешнихъ, славетный Костюкъ Федковичъ Трирѣпа, житель кунашовскій, призналъ устне, явне и доброволне, ижъ продалъ островъ з нивкою и зовсѣми въ немъ покосами од берега лежащий, обокъ Ковтуна з едною стороною, а з другое за окопомъ, обокъ Михайла Пилипенка Круця, за певную суму, т. е. за золотихъ дванадцать, Васкови Мищенкоу Нагурного сынови, ему самому, жонѣ и потомкомъ его, на вѣчніе часы, при могорѣчникахъ Михаилу Круту да Федору Литвяну, до которого то острова нѣ я самъ Васко, нѣ жона моя и потомкове мои, тактежъ отъ пріятелей моихъ, яко близкихъ и далекихъ жадное справи не мѣли и не втручалися, подъ закладомъ на урядъ належный другое таковоежъ суми. Которую то продажу просилъ насъ уряду, абы и до книгъ ратушнихъ была принята и записана, што и одержали.

Справа Фенки Сидорихи да Гаврила Тарасенка козака, о сколоте мужа Сидоришиного, жителей Хорошого Озерского. Мая 4 дня.

Передъ нами Федоромъ Завадскимъ судею полку нѣжинского и на сей часъ наказного полковника войска его пресв, цар. вел. запорожского нѣжинскимъ, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдающими, при битности Василя Гуменского атамана городского нѣжинского, также Матфѣя Матфѣевича обозного полкового и иныхъ казаковъ при той справе будучихъ, скаржила Фенка по мужу Сидориха Стрийциха, казачка, жителя хорошо-озерская, з дѣтками, жалобливе скаргу вносила на Гаврила Тарасенка, козака жителя также хорошо-озерскаго, о забойство тиранское мужа еи зрадецкое и просила милосердія, толко жебы на дѣтки небожчиковскіе респектъ судовий захованъ былъ, а на смерть инстиговати не хотѣли на забойцу Гаврила Тарасенка, поневажъ и небожчикъ Сидоръ, сходячи с сего свѣта, простилъ при людехъ, товесъ при Леску Красносѣлскомъ, при Яцку Довбнѣ, Тимошу Савенку, козакахъ тогожъ села; одно упоминалъ, абы по его души двѣ належитіе духовніе церковніе одправы слушне поодправовалъ. Позваний са скаргою поводовое стороны до учинку забойства мужа еи, же безвинно, цыпий, шаблюю скрозь двери в посвари на под-

питку, сколомъ, доброволне признался и виннымъ себе чинилъ, толко условне просилъ милосердія, а вишачовати по наказаному декретови подеймовался. По вислуханю сторонъ з достатечныхъ контроверсій и оніе добре виrozumивши, прихляючисе до правъ писанихъ, забойцу Гаврича Тарасенка на смерть судъ нынешний всказуетъ, осадивши до вязения доброго, до пришлое пятници, до ексекуции, а з добръ тогожъ забойци, забитого жонѣ и дѣтемъ позostalымъ ведлугъ права в статутѣ, в роздѣли пятомнадцеть, в артикулѣ третемъ, головщица абы заплачена была описаная, виразне золотихъ полтораستا, декретомъ нынѣшнимъ наказалъ, которая то справа якся у суду точила и до книгъ нынешнихъ есть принята и вписана.

КОНЕЦЪ.

ОПИСАНІЕ СТАРОЙ МАЛОРОССІИ.

МАТЕРІАЛЫ ДЛЯ ИСТОРИИ ЗАСЕЛЕНІЯ, ЗЕМЛЕВЛАДѢНІЯ И УПРАВЛЕНІЯ.

Ал. ЛАЗАРЕВСКАГО.

ТОМЪ ВТОРОЙ
ПОЛКЪ НѢЖИНСКІЙ.

КІЕВЪ.

Типографія К. Н. Милевскаго, Фундуклеевская улица, дом 21
1893.

Полковой городъ Нѣжинъ. Нѣжинъ извѣстенъ по лѣтописи съ XII в. (1147 г.)—„Слышаша инѣ гради—Уненѣжъ, Бѣловежа, Бохмачъ, оже Всеволожъ взять и—побѣгоша къ Чернигову...“ Въ Уненѣжѣ слѣдуетъ видѣть теперешній Нѣжинъ, а не въ Нѣжатиѣ, какъ это выяснено изслѣдователями древне-русской топографіи.¹¹⁹⁾ Теперешній Нѣжинъ расположенъ по обоимъ берегамъ Остра, по древній „градъ“ Унѣнежъ находился повидимому, на мѣстѣ теперешняго хутора „Городка“ между городомъ и с. Липовъ-Рогомъ), расположеннаго на берегу р. Остра, топкіе берега котораго защищали Уненѣжъ съ юговосточной стороны.—¹²⁰⁾ Упомянутый въ XII в. Уненѣжъ, затѣмъ ни лѣтописью, ни актами болѣе не упоминается и не упоминается потому что пересталъ существовать, разоренный конечно, въ нашествіе татаръ. Вновь возникъ Уненѣжъ уже подъ именемъ Нѣжина, въ нач. XVII в., какъ это видно изъ грамоты Сигизмунда III, данной „новоосѣлому“ Нѣжину въ 1625 г.—„ознаимемъ.... ижъ... городище наше Нѣжинъ, въ княжествѣ Черниговскомъ лежащее, теперь *новоосѣлое*, щасливе зъ рукъ непріятельскихъ есть рекуперовано и до панства нашего привернено. Мы упатраючи, же тое городище пограничное новоосѣлое Нѣжинъ будучи на мѣстцу оборонномъ въ валахъ, не только самыя импеты непріятельскіе здержати, але и границамъ панства нашего короннымъ заслоною бути можетъ, зычимъ того зо всѣхъ мѣръ, ижъ бы яко найлѣпше крѣпило и умножало и до оздобы приходило.... Ажебысмы до сего людей, звлаща купцовъ и ремесленниковъ всякихъ пріохотили, право майдебурское.... надаемъ... и всѣхъ мѣщанъ Нѣжинскихъ, купцовъ, ремесленниковъ всякихъ, шинкаровъ, перекупцевъ и всякой мѣской кондиціи людей, тако взгледомъ особъ самихъ, яко и взгледомъ домовъ, огородовъ и грунтовъ, которые мѣсту нашему Нѣжину презъ ревизора нашего Геронима Цехановича заведенные и поданные суть... отъ всякихъ правъ и судовъ и юрисдикціи... виймемъ... а самому только праву майдебурскому и юрисдикціи уряду мѣского Нѣжинского поддаемъ...“¹²¹⁾ Изъ этой грамоты видно, что Нѣжинъ 1625 г. былъ еще новоосѣлымъ городомъ, возникшимъ на старомъ своемъ Уненѣжскомъ городищѣ, которое дало ему возможность сразу стать „мѣстцемъ обороннымъ“, что въ свою очередь обратило на него вниманіе польскаго правительства, когда послѣ Деулинскаго договора Черниговская область, къ составу которой принадле-

¹¹⁹⁾ Обстоятельно разобранъ вопросъ у архіеп. Филарета Гумилевскаго, Истор. Черниг. Епарх., VII, 371. Ср. Барсова, Матеріалы для истор.—геогр. словаря Россіи (Вильна, 1865) стр. 149 и 205.

¹²⁰⁾ О топкости этихъ береговъ говоритъ и грамота Сигизмунда III, упоминающая „злыхъ переѣздахъ“ въ Нѣжинѣ.

¹²¹⁾ Рязельманъ, I, 187.

жалъ и Нѣжинъ, отдана была Польшѣ.—Будучи „обороннымъ мѣстцемъ“, Нѣжинъ населенъ очень скоро послѣ своего возникновенія; польскій актъ 1624 г. говоритъ: „мѣсто Нѣжинъ отъ многихъ лѣтъ опустошалое, значне за ласкою божьею, растетъ и що разъ людей до него прибываетъ...“¹²²⁾ По этому акту королевскій ревизоръ Геронимъ Цехановичъ отвелъ городу Нѣжину обширную площадь окружающихъ земель, „абы мѣсто Нѣжинъ барзѣй умножало и крѣпилось и напротивъ непріятелей потужнѣйше доставало.“ Границы отведенныхъ Нѣжину земель въ актѣ Цехановича обозначены такъ: „отъ двухъ Дѣвиць рѣчекъ, гдѣ ся тѣ рѣчки Дѣвицы раздѣлились и граничатъ Носовку съ Нѣжиномъ, одною Дѣвицею къ противной рѣчки найближша, которая ся съ Кропивною сходитъ и тамъ же обидѣвъ въ Остеръ впадаютъ; рѣкою Остромъ на долъ, на болото Плоское, болотомъ Плоскимъ въ гору, съ одной стороны того болота къ дорози Черниговской, межи Нѣжиномъ и болотомъ Плоскимъ къ Чернигову идучи, та дорога до рѣки Смолянки, Смолянка (—кою) до Сацевой рудки, ажъ до грунту Колчевского и мимо Бѣду Якова, суходоломъ до Березовой рѣчки; отъ Рибуя (Рыбца) о границу Зейволожемъ городищемъ, отъ Рибця въ рѣку Устръ (Остеръ), мимо Печилѣсы, съ Печилѣсы въ Химовку рѣчку; тая Химовка идетъ ажъ по татарскую могилу, просто мимо Ржавецъ о границу съ Дорогинскимъ грунтомъ, черезъ рѣчку Кропивную, мимо Ржавецъ и мимо Обсировку рѣчку до тихъ же двохъ Дѣвиць, отколь граница зачала.“¹²³⁾ Эта площадь заключаетъ въ себѣ дачи теперешнихъ селъ: Володьковкой Дѣвицы, Крапивной, Синяковъ, Мыльниковъ, Березанки, Липовъ-Рога, Переясловки, Хорошаго Озера, Печей, Когарлыковъ, Крутъ, Кунашевки, Пашковки, Куриловки, Талаевки.... Повидимому, ни одного изъ этихъ селъ въ 1624 г. еще не существовало и Нѣжинъ возникалъ среди степи, перерѣзанной болотистою рѣчкою Остромъ...¹²⁴⁾

Защищенный трудно проѣздимыми болотами, Нѣжинъ уже съ полов. XVII в. становится замѣтнымъ торговымъ пунктомъ, особенно когда этотъ городъ избрали наѣзжіе греки-торгоцы сначала—центромъ своей торго-

¹²²⁾ Т. ж., 142.

¹²³⁾ Т. ж., 142—143.

¹²⁴⁾ Въ Журн. М-ва Вн. Дѣлъ 1846 г. (ч. VIII, стр. 262—298) напечатана статья „Городъ Нѣжинъ“, („сообщенная мѣстнымъ губернскимъ начальствомъ“), авторъ которой упомянувъ о земляхъ, отведенныхъ городу по акту 1624 г., добавляетъ: „сверхъ того, въ 1640 г., отведена была городу деревня Хорошее-Озеро, за которую въ 1645 г., даны были ему въ замѣнъ (?) по распоряженію воеводы Николая Потоцкаго кромѣ ежегоднаго платежа 300 злотыхъ въ городскую казну, деревни Синяки и Бѣлошубки.“ (стр. 269). Откуда взято это какъ видно спутанное извѣстіе—не знаемъ. Деревни Бѣлошубки нигдѣ ни около Нѣжина, ни вообще въ Малороссіи—нѣтъ.

вой дѣятельности, а потомъ и мѣстомъ для своего поселенія въ Мало-россіи. На значеніе Нѣжина указываетъ и та грамота, которая дана была ему въ мартѣ 1660 г., царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ, съ подтвержденіемъ прежнихъ правъ по самоуправленію. По этой грамотѣ царь— „города Нѣжина войта Александра Цурковского и мѣщанъ пожаловалъ по ихъ правамъ и по привиліямъ, велѣлъ выбирать имъ войта и бурмистровъ и райцъ и лавниковъ межъ себе.... людемъ всѣмъ посполито, со-всего земского совѣту, добрыхъ и знающихъ людей, которые бѣ судъ судили бояся Бога, въ правду.... Также кому будетъ въ какое дѣло до войта и до бурмистровъ.... и имъ на судью (на судѣ?) судъ давати безволонитно жъ въ правду, по ихъ майдебурскому жъ праву, и позыванья имъ ни до кого чинити не велѣли; но толко кто будетъ учнетъ бити челомъ на ихъ и на приговоръ намъ, великому государю.... и тогда ихъ нашими царскаго величества зазывными грамотами позывати до... града Москвы и по нашему... указу такихъ дѣлъ выслушаютъ наши... бояре и думные люди и расправу учинять...”¹²⁵⁾ Въмѣстѣ съ этою грамотою, дана была царемъ Нѣжину кажется, и другая—на имѣнія. Объ этой грамотѣ говоритъ универсалъ Юрія Хмельницкаго— „до вѣдомости доносимъ, ижъ прихилиячися мы до воли и наданія грамотъ отъ его царск. величества мѣсту Нѣжину, на аренду и села... такъ же стосующися до интерцизии небожчика и. родича нашего тому жъ мѣсту на млини, села, скапсчизну (налогъ за право продажи крѣпкихъ напитковъ) сичене медовъ, обѣстокъ и иншихъ до пожитку належачихъ приходовъ, не порушаючи ни въ чемъ такъ его царск. величества виразное воли, яко и давнихъ отъ королей польскихъ мѣсту Нѣжину наданихъ правъ, ствержаемъ симъ универсаломъ нашимъ, приказуючи.... аби жаденъ зъ старшины и черни въ выбраню на виплачене довговъ звиклихъ по даткахъ паномъ мѣщаномъ Нѣжинскимъ и въ заживанно до повинностей селъ: Плоское, Синяковъ, Хорошого Озера, Крути, Печовъ и Кагарликовъ, найменшою не былъ перешкодою....“

Послѣ этого универсала, Нѣжину даны были Брюховецкимъ два универсала, одинъ въ 1663 г., а другой въ 1666 г. По первому изъ нихъ, Брюховецкій видя, что городъ разоряется какъ отъ разныхъ наѣздовъ, такъ и „стяганемъ войскъ“, взялъ Нѣжинъ подъ свою „оборону“ и распорядился, что „еслибы трафилось п. полковниковъ Нѣжинскому.... полкъ въ якой колвекъ потребѣ стягать, жеби подъ мѣстомъ нѣгде не стягалъ, (но) ажъ подъ мѣстечкомъ Дѣвицею, тамъ же ся купили, а тутъ поблизу Нѣжина самого, около, не стягали, сурово приказавши, такъ тежъ и то

¹²⁵⁾ Акты Ю. З. Россіи, V, 9 и 13. Установленное по этой грамотѣ право апелляцій на рѣшенія магистратскаго суда— боярскому суду, въ Москвѣ, осталось мертвымъ правомъ....

варуамъ, ежели ся трафить якимъ полкомъ войска... запорозкого на услугу противко непріятеля до войска, яко и зъ войска поворочати, теди абы жаденъ на Нѣжинъ самое мѣсто нейшолъ, (но) иншими шляхами, по за Нѣжиномъ. Ато для того, же не меншая имъ кривда бѣднимъ людемъ дѣбеть въ паханю хлѣба и въ рознихъ роботахъ; такъ-же, жеби не важинись въ поляхъ людемъ займовати воловъ, брати залѣзъ плуговыхъ....“ Другимъ универсаломъ Брюховецкій подтвердилъ Нѣжинскому магистрату право на „аренду“, т. е. на право магистрата отдавать на откупъ въ пользу города, продажи водки, табаку и дегтю,—„ускаржались предъ нами п. войтъ зъ бурмистрами.... же мимо першіе наши зъ канцеляріи войсковой выданніе на аренду горѣлчаную и на иншіе провента до то-ежъ аренды належачіе, универсали, перешкода неменшая одъ козаковъ тамошнихъ дѣбеться въ арендѣ горѣлчаной, которіе то козаки свыше звичайнихъ двохъ, на килка (на нѣсколько) казановъ горѣлку робять и квартою шинкують. Зачимъ видячи мы мѣсто Нѣжинское на такъ великомъ гостинцѣ (дорогѣ) стоячее, частими переиздами и наиздами до неменшой утрати и расходовъ приходячее, якъ въ першихъ унѣверсалахъ нашихъ постановилисмо и обваровали, жебы козакъ толко на два казаны горѣлку робилъ а (и) гуртомъ, а не квартою продавалъ; мѣщанинъ засъ жаденъ (ни одинъ) такъ робить, яко и продавать горѣлки не повиненъ....“

Изъ обоихъ приведенныхъ универсаловъ видно, что Брюховецкій заботился о процвѣтаніи Нѣжина, видя въ этомъ городѣ торговый узелъ средней Малороссіи. Но Брюховецкій же былъ и виновникомъ разоренія Нѣжина, случившагося въ 1667 г., вслѣдъ за его измѣною. Двинувшійся на усмиреніе козаковъ, изгонявшихъ русскихъ воеводъ Ромодановскій въ началѣ сентября, подступилъ къ Нѣжину, который отдалъ сначала войску на разграбленіе, а потомъ „мѣсто Нѣжинъ спалилъ, нѣчого не оставяючи:“ ¹²⁶⁾ Это разореніе вызвано было тѣмъ, что вслѣдъ за измѣною Брюховецкаго, Нѣжинскіе козаки—„въ верхнемъ земляномъ городѣ, Покровскій земляной пригородокъ розрыли и роскопали, и ровъ хворостомъ и соломою засыпали...“ ¹²⁷⁾ А въ этомъ земляномъ городѣ сидѣлъ воевода, который впрочемъ въ Нѣжинѣ убитъ не былъ, какъ въ другихъ городахъ. Жители уничтоженнаго Нѣжина обратились въ 1669 г., къ царю о помощи при возобновленіи своего города, при чемъ просили между прочимъ, чтобы „и ратные люди, которые въ верхнемъ городѣ встають, въ строеніи города великого помогали; да и волость вся (всѣ крестьяне) что въ полку Нѣжинскомъ есть, чтобъ всѣ собча тотъ городъ строили

¹²⁶⁾ Самовидецъ, 101.

¹²⁷⁾ Акты Ю. З. Россіи, IX, 648.

(и) въ лѣсахъ и въ пущахъ дерева на устроенье дворовъ и всякихъ угодій, гдѣ кто похочетъ рубить, не запрещали...“¹²⁸⁾ На это царь отвѣтилъ: „Нѣжинскаго войта и бурмистровъ... и все посольство пожаловали—на строеніе г. Нѣжина всего Нѣжинскаго полку поселянамъ, кромѣ козаковъ, всѣмъ безъ выбору лѣсъ возить...“

Повидимому, городъ отстроился очень скоро, чему конечно немало способствовало развитіе торговли въ Нѣжинѣ, которая богатила и населеніе, и самый городъ.¹²⁹⁾ Извѣстно, что по предложенію Брюховецкаго, въ главныхъ городахъ Малороссіи установлена была „ранда“, т. е. откупъ на продажу водки, табаку и дегтю, при чемъ откупныя деньги шли въ царскую казну. Нѣжинскій откупъ взятъ былъ за 400 р., мѣстнымъ войтомъ и бурмистрами. Эта откупная плата была мала по степени развитію торговли въ Нѣжинѣ и одинъ изъ Нѣжинскихъ стрѣльцовъ, Артюшка Спицынъ, заявилъ въ 1668 г., Кіевскому воеводѣ Шереметеву, что онъ предлагаетъ за Нѣжинскую „ранду“—500 р. На слѣдующихъ торгахъ наддача Спицына повела къ тому, что „ранда“ осталась за магистратскими урядниками уже за 650 р.¹³⁰⁾ Такая надбавка на откупную плату показываетъ, что Нѣжинъ былъ бойкимъ торговымъ пунктомъ.—Гетманы повидимому, понимали это значеніе Нѣжина и заботливо охраняли его права и привилегіи. Заботился о процвѣтаніи „стародревняго“ Нѣжина и Мазепа, какъ указываетъ его универсалъ 11 января 1698 г., въ которомъ подробно были изложены права и льготы Нѣжинскихъ горожанъ. „Зная, что мѣсто Нѣжинское, читаемъ въ универсалѣ, „отъ среди иныхъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное и изъ начала своего добрыми и приближными правами къ щасливому житію людскому, листовно утверждено“ гетманъ позволяетъ магистрату „селами издавна въ радужномъ завѣдованіи бывшими, владѣть, а именно: Хорошимъ Озеромъ, Кагарлыками, Синяками, Печми, Крутами и Кунашевкою и мельницами на р. Острѣ, на греблѣ мѣской Нѣжинской и на греблѣ Овдѣвской, и приходами и прибилями: вѣсовымъ, поведернымъ, скатнымъ, поводовымъ, помѣрнымъ, дегтинымъ и воскобойнымъ; а имати съ того вѣсового, съ пуда—по 4 денги; съ ведра по 2 денги; скатное, съ куфы вина—по золотому; зъ бочки вина—по

¹²⁸⁾ Тамъ же, VIII, 43.

¹²⁹⁾ Самый городъ возобновленъ былъ гораздо скорѣе, чѣмъ разоренная козаками его крѣпость, о которой въ 1679 г., доносилось въ Москву: „въ Нѣжинѣ, верхній земляной городъ крѣпостями худъ во многихъ мѣстахъ: городова стѣна осыпалась и башни и караульны избы ветхи и опали; а за малолюдствомъ въ томъ городѣ вел. государя ратныхъ людей, городовой стѣны и башень и карауленъ построить нехѣтъ...“ Книги Разрядныя, II, 1174.

¹³⁰⁾ Акты Ю. З. Россіи, VII, 2—3.

древнему; отъ вари пива, съ козака—по 4 денги, а съ мужика—по золотому; съ продажи лошадей и быковъ, и яловицъ—по 3 денги; съ осмачки хлѣба—ляцкая (?); отъ закладу воску—по 2 алтина; а продажа дегтю полная по всему мѣсту и подваркамъ—одна ратушная имѣть быти, а окромѣ той никто дегтю продажнаго держати не имѣтъ; и чтобъ купци и торговіе люди товаровъ своихъ въ вѣсь продающихся, нигдѣ въ домахъ особыхъ кантарами и безмѣнами не вѣсили, а вѣсили бѣ на вѣсу ратушномъ съ платежемъ повинности; и медовъ прѣсныхъ и питейныхъ никакихъ приватнымъ ведромъ не мѣряли, кромѣ ведра ратушного, отъ которого належащую на ратушъ дачу всякъ невозбранно давати повиненъ; и воскобойни кромѣ одной ратушной, никто бы держати не дерзалъ. Купци чужоземскіе греческіе и иніе, которіе домами своими въ Нѣжинѣ живутъ и подварками или какими ни есть грунтами владѣютъ, въ тягостяхъ и повинностяхъ общемѣщанскихъ повинни быть помочни. Людей посполитыхъ въ селѣхъ ратушнихъ живущихъ, никто бѣ на приватную свою работу не принуждалъ и никакихъ не домогался на нихъ дачъ, въ росписъ козацкую не вписывалъ и подѣ оборону свою отъ ратуша не отривалъ; а равнымъ образомъ и мѣскіе жители къ повинности мѣской належащихъ, духовніе и мирскіе особи подѣ свою оборону не принимали. Цехи всѣхъ ремеслъ по древнему обыкновенію, въ ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ непремѣнно обрѣтатися повинни, принимая себѣ отъ магистрата къ сохраненію цехового порядку наставленіе; да и торговое отъ продажныхъ лѣсныхъ привозныхъ вещей по давнему обыкновенію, на ратушъ брать позволяемъ, толко бѣ то не дѣлалось съ отягощеніемъ убогихъ людей; которіе то вышшереченніе доходи не на приватный какой одной или другой особи пожитокъ, но на ратушу, въ помоществованіе всѣхъ жителей тамошнихъ и на украшеніе мѣста, порядкомъ обиклимъ обращаться повинни...“ Приведенный универсалъ Мазепы повидимому, въ первый разъ урегулировалъ городскіе доходы. Этимъ универсаломъ Нѣжинцы настолько были удовлетворены, что для его крѣпости, выпросили царскую грамоту, которая и дана была Нѣжину въ мартѣ того же 1698 г., съ полнымъ прописаніемъ Мазепинаго универсала.¹³¹⁾ Отъ Скоропадскаго Нѣжинъ получилъ льготу—не платить „покуховнаго“ сбора при торговлѣ „мѣскою“ водкою въ магистратскихъ селахъ¹³²⁾; въ универсалѣ 1713 г., читаемъ: „войтъ зѣ магистратовыми г. Нѣжина прекладали намъ чрезъ супплику,

¹³¹⁾ Изъ этой грамоты и взяты нами приведенный универсалъ.

¹³²⁾ Покуховный сборъ платился въ „войсковой скарбъ“, отъ каждой бочки („буфы“) проданной водки. „Мѣскою“ водкою называется повидимому, здѣсь та годка, которая покупалась на городскіе деньги для продажи въ „мѣскихъ“, т. е. принадлежавшихъ городу шинкахъ. Барыши отъ продажи поступали въ городской доходъ.

что отъ безпрестанныхъ переѣздовъ людей великороссійскихъ неменьше дѣются въ ратушу ихъ тамошномъ росходы, на которіе не отколь не мѣючи жадного подпожени, просили такого нашего респекту, жебы въ селахъ до ратуши належныхъ, мѣскую на вышинѣ давати горѣлку безъ плачени покуховной повинности, также и козаки мешкаючіе въ тихъ селахъ, если кто будетъ свою шинковать горѣлку, покуховній належитій платежъ въ подпоможене помянутыхъ росходовъ до ратуша Нѣжинского отдавалъ (бы);... тели мы, гетманъ,... позволяемъ имъ въ селахъ до ратуша прилеглихъ, давати мѣскую горѣлку безъ плачени покуховного, такъ приказуемъ, жебы и козаки тамошніе шинкуючи свою горѣлку, покуховную повинность на росходи ратуша Нѣжинского имъ, войтови зъ магистратовими, отдавали...“ Поставленный гетманомъ Апостолъ въ январѣ 1729 г., подтвердилъ Нѣжину прежнія привиллегіи, „зная подлинно, что мѣсто Нѣжинское отъ среди иннихъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное.“¹⁴⁰⁾ Но этотъ универсалъ Апостола не избавилъ Нѣжинъ отъ налоговъ, которые стали собираться съ города Вельяминовымъ: когда учрежденная въ 1722 г. малороссійская коллегія начала собирать въ казну разнаго рода сборы, то послѣдніе сталъ платить и Нѣжинъ. При Апостолѣ эти сборы обращены были въ войсковой скарбъ; при переводѣ ихъ на деньги (многіе сборы взиимались натурою), Нѣжинъ сталъ платить 521 р. Избавленъ былъ Нѣжинъ отъ этого налога въ 1742 г., когда грамотою 11 декабря, повелѣно было: „съ Нѣжинскаго магистрата какъ денежныхъ, такъ и хлѣбныхъ доходовъ, которіе прежде собирались въ бывшую малороссійскую коллегію, а потомъ въ скарбъ войсковой, а именно: съ хлѣба—помѣрного, съ коморъ—шинкового городского ратушного платежа, воскобойного, дегтевого, вѣдеркового, скатного отъ горѣлокъ, съ коморъ ратушныхъ шинковыхъ—покуховной раты, изъ ратушныхъ селъ—годового платежа и за живность,—отъ того времени впредь въ скарбъ войсковій не брать, а быть тѣмъ и прочіимъ ихъ ратушнымъ доходамъ для градскихъ нуждъ къ Нѣжинской ратушѣ по прежнему...“ До грамоты 1742 г., Нѣжинскій магистръ получалъ лишь незначительный денежный сборъ отъ привезенныхъ въ городъ бочекъ вина, какъ видно изъ сенатскаго указа 1736 г., которымъ сдѣлано распоряженіе—„съ привозныхъ въ Нѣжинъ бутъ винъ, скатного къ тому что собиралось въ ратушѣ по одному рублю, по другому рублю, которіи гетманы собою приказали было собирать на свою особу, отдать въ ратушѣ, на ратушные росходы...“ Лишенный въ продолженіе двадцати лѣтъ (1722—1742 г.) доходовъ, Нѣжинъ въ своемъ общественномъ хозяй-

¹⁴⁰⁾ Судьенка, Матеріалы для Отечеств. Ист., т. I, отд. 2, стр. 51.

ствѣ терпѣлъ нужду и принужденъ былъ дѣлать долги. Въ 1755 г. Нѣжинскій магистратъ писалъ въ генеральную канцелярію, что возвращенные грамотою 1742 г. доходы необходимы городу—для постройки разныхъ магистратскихъ строеній „послѣ бывшихъ пожарныхъ разореній, такожъ для устроенія мостовъ въ городѣ по главномъ тракту и чрезъ рѣку Остеръ и—гатей по за городомъ, на жалованя писару магистратовому и лѣкару городовому, канцеляристомъ и служителямъ, на покупку бумаги пищей и сургуча, воску, свѣчъ, дровъ и—на прочіе градскіе расходы и на украшеніе мѣста, да и на долги магистратовіе, коихъ будетъ болѣе трехъ тысячъ рублей, что магистратъ въ прошлыхъ годѣхъ за недостаткомъ доходовъ, на градскіе нужды позанималъ въ разныхъ людей...”

О Нѣжинскихъ ярмаркахъ и базарахъ. Магистратъ въ 1756 г. доносилъ въ генеральную канцелярію: „полученнымъ зъ генер. войск. канцеляріи ордеромъ предложено—о торгахъ и ярмонкахъ, въ какіе времена оніе имѣть положено и по какимъ привиллегіямъ или указамъ, сочинить вѣдомости.... И по оному ордеру.... репортуемъ, что въ г. Нѣжинѣ бываютъ торги въ одну недѣлю два, единъ въ понедѣлокъ, а другій въ пятницу; а ярмарки бываютъ въ годъ три: 1, обо всеедной недѣлѣ, 2, о празднику св. Троицы, а 3, о празднику Покрова пресв. Богородицы. И тѣ торги и ярмарки изъ давныхъ временъ, болѣе отъ 120 лѣтъ, какъ по заселенію города Нѣжина за полскою державою, записки въ книгахъ урядовыхъ магистратовыхъ полскии діалектомъ писанныхъ, торговыхъ и ярмарковыхъ справъ, явствуютъ, всегда тако бывали и нынѣ состоятъ, а кимъ оніе и почему учреждены—о томъ въ магистратѣ, по архивѣ магистратовой, видать не имѣется...”¹⁴¹⁾

Нѣжинскіе греки. Торговымъ своимъ значеніемъ Нѣжинъ былъ обязанъ главнымъ образомъ поселившимся зъ немъ грекамъ. Греки стали привозить въ лѣвобережную Малороссію разные „турскіе“ товары уже съ перв. полов. XVII в. Богданъ Хмельницкій, желая еще болѣе пріохотить ихъ къ привозу товаровъ, первый далъ грекамъ льготы. Въ универсалѣ отъ 9 мая 1657 г., говорится о грекахъ какъ о купцахъ и прежде уже пріѣжавшихъ въ Малороссію, а затѣмъ гетманъ пишетъ: „пріохочуючи грековъ купцовъ, абы въ сторону нашу зъ разными товарами пріѣзжаючи, выгодною людямъ были, мѣти хотимъ и сурово розказуемъ, ажебы жадепъ въ мѣстахъ и мѣстечкахъ украинныхъ гандле отправляющихъ... до права полковницкого, козацкаго и мѣскаго потягати (грековъ) не важили...”¹⁴²⁾ Другимъ универсаломъ того же года, Хмельницкій позво-

¹⁴¹⁾ Изъ рукопис. нашей б—ки.

¹⁴²⁾ Акты Греческ. Нѣжинск. братства, изд. А. А. Федотова-Чеховскаго. Кіевъ 1884 г. Стр. 43.

лилъ двумъ грекамъ Павлу и Степану Юрьевичамъ „безмытне“ торговать на Украинѣ. Выговскій и Юрій Хмельницкій универсалами 1658 и 1659 г.г., также освобождали грековъ отъ торговой пошрины; а Юрій Хмельницкій кромѣ того, добавлялъ, чтобы греки „ни до якого права не належали“, т. е. чтобы греки въ спорахъ между собою не судились мѣстнымъ судомъ. Это право греки имѣли уже и при Б. Хмельницкомъ, какъ говоритъ универсалъ Брюховецкаго 1665 г., гдѣ это право выражено такъ: „приказуемъ, абы жаденъ полковникъ, сотникъ, атаманъ, войтъ, бурмистръ—нѣгде грека зъ грекомъ заводъ (споръ) о купецкой рѣчи мѣющихъ, декретомъ судить не важился; але абы яко звичай имъ есть въ чужихъ краехъ заховалый (сохраняемый), сами между собою sprawy купецкіе, о которіе грекъ зъ грекомъ заведетъ, разсуждамы и декретовали...“ Но при Брюховецкомъ же греки должны были уже платить торговую пошрину, впрочемъ одному лишь „войсковому экзактору“, но не другимъ властямъ.— Въ этомъ смыслѣ даны были грекамъ универсалы и послѣдующими гетманами, Са-лойловичемъ и Мазепою. Въ универсалѣ Самойловича запрещается вмѣшиваться въ споры грековъ—Нѣжинскому магистрату, откуда и видно, что всѣ эти гетманскіе универсалы разумѣютъ грековъ, поселившихся въ Нѣжинѣ. Изъ универсала Мазепы 1687 г., видимъ въ Нѣжинѣ „греческое церковное братство“, образовавшееся конечно, при тамошней церкви, по образцу мѣстныхъ церковныхъ братствъ. Первая греческая церковь въ Нѣжинѣ построена кажется, при Самойловичѣ, но уже при Мазепѣ греки общають замѣнить эту церковь—каменную. Такую церковь во имя архимандрита Михаила, греки дѣйствительно и построили, при чемъ получили отъ Кіевского митрополита Варлаама Ясинскаго „универсалъ на строеніе порядку церковного въ храмѣ св. архимандрита Михаила и на заложеніе крестonosнаго братства“. Болѣе важную льготу за Нѣжинскими греками утвердилъ Мазепа универсаломъ 1701 г., освободивъ ихъ отъ квартирной и подводной повинностей. Въ универсалѣ писалось: „супплѣковали до насъ купци греческіе, домами своими въ Нѣжинѣ мешкаючіе, ускаржаючи о долегливости свои, которіе отъ полкового и мѣскаго (городскаго) уряду поносятъ браньемъ у нихъ коней въ подводы и насиланьемъ въ дома ихъ наѣздовъ. А докладали то же, же они подъ особливою обороною прешлыхъ полковниковъ Нѣжинскихъ... будучи, одѣ обоихъ тихъ и иныхъ тяглыхъ повинностей свободны. Мы теды помененныхъ греческихъ купцовъ принявши прошеніе, выдаемъ имъ сей нашъ оборонный універсалъ, чрезъ который такъ одѣ даваня подводы и насиланья въ дома ихъ наѣздовъ, яко тежъ и отъ вшелякихъ подачоекъ, чинимо волними. Прето, абысте вм. полковая Нѣжинская старшина... у помененныхъ купцовъ греческихъ коней въ подводы брати и пріѣзжимъ людемъ въ домахъ ихъ господо (кварти-

ры) показовати и жадныхъ мѣскихъ подачокъ брати не велѣли, але отъ всего того мѣли свободными и отлеглими, повагою сего оборонного унѣверсалу приказуемъ. А они яко прошлаго року наймилшому племенниковѣ нашему п. Іоану Обѣдовскому, зешлому (умершому) полковниковѣ, певную грошевую отдавали належитость, такъ и на сей рокъ тую жъ (повинность) въ домъ небощиковскій уистити (взнести, восполнить) будутъ повинны...“ Этотъ универсалъ, вызванный какъ будто одними родственными отношеніями Мазепы къ семьѣ умершаго Обидовскаго, тѣмъ не менѣе положилъ прочное начало тѣмъ льготамъ Нѣжинскихъ грековъ, которыми они затѣмъ пользовались до новѣйшихъ временъ. Такимъ образомъ мало по малу, къ началу XVIII в. Нѣжинскіе греки добились полной независимости отъ ближайшей мѣстной власти, какъ свѣтской, такъ и духовной. За эту независимость обязались они платить „грошевую належитость“, но размѣры послѣдней повидимому, такъ и не были опредѣлены. Полную независимость отъ полковой власти подтвердили грекамъ и гетманы XVIII в., Скоропадскій въ универсалѣ 1709 г., а Апостоль 1728 г., при чемъ въ подтвержденіе перваго универсала была выдана Нѣжинскимъ грекамъ и царская грамота въ 1710 г. Тѣ же льготы подтверждены были Нѣжинскимъ грекамъ сначала грамотою императрицы Елисаветы 1741 г., а затѣмъ универсалами правителей Малороссіи 1746 г. и гетмана Разумовскаго 1751 г. ¹⁴³⁾ Льготы свои Нѣжинскіе греки сохранили и при введеніи Екатерининскаго городского положенія, такъ какъ грамотою 1785 г. они были „оставлены при всѣхъ выгодахъ и преимуществахъ имъ пожалованныхъ“ ¹⁴⁴⁾, при чемъ только судъ братства переименованъ былъ въ Нѣжинскій греческій магистратъ, который вмѣстѣ съ тѣмъ былъ подчиненъ въ апелляціонномъ порядкѣ, Черниговскому губернскому магистрату. Нѣжинское греческое общество стало распадаться къ концу XVIII в., когда на югѣ образовались новые торговые центры (Тарангоръ, Феодосія, Одесса), куда и поспѣшили переселиться наиболѣе богатые греку, уже не удовлетворявшіеся размѣрами торговли въ малороссійскихъ городахъ ¹⁴⁵⁾.

Поселившись въ Малоростіи, греки не составляли замкнутой группы чужеземцевъ; при возможности, они входили въ составъ мѣстнаго общества и нерѣдко появлялись даже и въ средѣ козачьей старшины. Такъ богатый грекъ Иванъ Томара, торговавшій въ Переяславѣ, успѣлъ помѣстить двухъ своихъ сыновей въ „дворяне“ къ гетману Самойловичу, от-

¹⁴³⁾ Тамъ же, стр. 44—79.

¹⁴⁴⁾ Полн. Собр. Зак., № 16250.

¹⁴⁵⁾ См. подробности въ брошюрѣ Сторожевскаго—Нѣжинскіе Греки. Кіевъ. 1863. 160. 32 стр.

куда они затѣмъ прошли въ козацкую старшину: старшій Степанъ, женившись на дочери Черниговскаго полковника Якова Лизогуба, поставленъ былъ при Мазепѣ, сначала Домонтовскимъ сотникомъ, а потомъ и Переславскимъ полковникомъ. Братъ Степана, Василій Томара былъ поставленъ при Мазепѣ же, Выбельскимъ сотникомъ, и при Скоропадскомъ — Черниговскимъ полковымъ судьей.¹⁴⁶⁾ Другой грекъ Янъ Христофоровичъ, женившись на дочери Прилуцкаго полковника Якова Воронченка, тоже попалъ въ козачью старшину и въ 1699 г. былъ Прилуцкимъ полковымъ судьей. Тогда же и Мринскимъ сотникомъ былъ грекъ Урсаль. При Скоропадскомъ Нѣжинскій полковой есаулъ Мойсей Левицкій былъ сынъ тоже грека. Стерій Тернавіотъ и сынъ его Петръ около полустолѣтія были Нѣжинскими войтами. Къ к. XVIII в. Нѣжинскіе греки пошли и далѣе козацкой старшины. Николай Мотонисъ служилъ гдѣ то въ Петербургѣ и имѣлъ чинъ коллежскаго совѣтника, а Комбурлей при Екатеринѣ II — былъ Волынскимъ губернаторомъ...

Нѣжинскіе войты. Щасный Вышль, 1625. Александръ Петровичъ Цурковскій, 1660—672. Иванъ Еремѣвичъ Конисскій, 1688—691. Стерій Тернавіотъ, 1714—718. Бунч. товар. Петръ Стеріевичъ Тернавіотъ. 1727—1750. Приводя этотъ коротенькій списокъ извѣстныхъ намъ войтовъ г. Нѣжина, мы и о нихъ имѣемъ лишь самыя скудныя свѣдѣнія.

Вышль извѣстенъ изъ королевской грамоты 1625 г. (см. стр. 51). Извѣстно, что Вышлю принадлежали пять засеймскихъ селъ (Обтовъ, Реутинцы, Лучники, Погорѣловка и Клишки), которыя потомъ по царской грамотѣ 1656 г., отданы были Петру Забѣлѣ (см. **Борзенскіе сотники**). Вышль же повидимому владѣлъ и Борзною.¹⁴⁷⁾

Цурковскій былъ пожалованъ, какъ говоритъ царская грамота 1660 г., маетностями еще за польскихъ королей, на каковыя будто бы затѣмъ получилъ подтвержденіе и отъ Богдана Хмельницкаго. Но это свѣдѣніе основано повидимому, на показаніи самаго Цурковскаго. Вѣрнѣе, что свои маетности (Кукшинъ, Колесники и Мыльники) Цурковскій пріобрѣлъ женитьбою на вдовѣ какого то Петровскаго, которому принадлежали эти села (см. ниже: села 2-й полк. сотни). Цурковскій оставилъ только одну дочь, бывшую замужемъ за Борзенскимъ сотникомъ Тарасомъ Петр-чемъ Забѣлою, къ которому перешли и имѣнія Цурковскаго.

¹⁴⁶⁾ Кіевск. Стар. 1885 г., май, статья о Томарахъ.

¹⁴⁷⁾ Шафонскій, Опис. Черниг. Намѣстн., стр. 418... „г. Борзна въ 1635 г. былъ воеводства Черниговскаго мѣстечко, въ частномъ владѣніи каштеляна Цехановскаго Франциска Вышла находившееся...“ Кажется, въ этомъ мѣстѣ текстъ рукописи Шафонскаго при печатаніи, испорченъ...

Конисскій былъ второй сынъ Нѣжинскаго бурмистра Еремѣя Касьяновича Конисскаго († 1682 г.), который въ нѣкоторыхъ актахъ называется по имени отца, Касяненкомъ. Старшимъ сыномъ Еремѣя былъ Леонтій Конисскій, котораго сынъ Григорій въ 1727 г., былъ писаремъ Нѣжинскаго магистрата. Войтъ Иванъ Конисскій былъ вторымъ сыномъ Еремѣя и самъ имѣлъ сына Осипа, бывшаго въ 1727 г. Нѣжинскимъ бурмистромъ ¹⁴⁸⁾.

Тернавіоты были Нѣжинскіе греки, разбогатѣвшіе откупами. Сначала отецъ—Стерій, а потомъ и сынъ его держали много лѣтъ, вмѣстѣ съ другими, такъ называемый „индуктнѣй“ сборъ. Въ 1733 г. противъ Петра Тернавіота возбуждено было обвиненіе за какія то злоупотребленія по этимъ откупамъ, но дѣло кончилось ничѣмъ. Въ 1741 г. Петръ Тернавіотъ выпросилъ себѣ одному на откупъ индуктнѣй сборъ, на восемь лѣтъ, по 27000 р. въ годъ, „не въ примѣръ другимъ.“ ¹⁴⁹⁾ Сынъ Петра, Иванъ Тернавіотъ былъ въ 1767 г. предводителемъ дворянства повѣтовъ Нѣжинскаго и Батуринскаго, имѣя чинъ полковника (см. выше, стр. 38).

Нѣжинскіе воеводы. Семень Шаховской, 1662. Иванъ Ивановичъ Ржевскій, 1666—672. Степанъ Ивановичъ Хрущовъ, 1672. Аверкій Опухтинъ, 1675. Кирыакъ Самаринъ, 1676. Петръ Бобринцевъ-Пушкинъ, 1676—677.

Этихъ воеводъ знаемъ лишь одни имена... Долѣе другихъ пробылъ въ Нѣжинѣ на воеводствѣ Ржевскій, который успѣлъ спастись и во время народнаго замѣшательства, вызваннаго дѣйствіями Брюховецкаго. Послѣ замѣны Ржевскаго Хрущовымъ, извѣстный протопопъ Адамовичъ писалъ боярину Матвѣеву: „Степанъ Ив—чъ Хрущовъ не по Нѣжину; дайте намъ такова какъ Иванъ Ивановичъ (Ржевскій); послѣдній бы съ нимъ (Адамовичемъ?) нынѣ за великаго государя радъ умерети. А съ нимъ (Хрущовымъ) не дай Господи въ осадѣ отъ такова непріятеля (татаръ) сѣсти...“ ¹⁵⁰⁾

Нѣжинскіе комменданты. При Петрѣ В. воеводы были замѣнены коммендантами, которые упоминаются уже при Мазепѣ. Изъ этихъ коммен-

¹⁴⁸⁾ Эти свѣдѣнія взяты нами изъ показаній Григорія Леонтьевича и Осипа Ивановича Конисскихъ, записанныхъ въ одномъ спорномъ съ Нѣжинск. мужск. монастыремъ дѣлѣ. Сыномъ одного изъ этихъ Конисскихъ долженъ быть и извѣстный Георгій Конисскій, такъ какъ другихъ Конисскихъ въ Нѣжинѣ въ 1717 г., когда родился Георгій, по видимому не было.

¹⁴⁹⁾ Арх. Сената Баранова, II, № 4075, 4578, 4647, 5009, 5449, 7497 и III, № 8968. Стерій Тернавіотъ кажется, обыкновенно назывался Степаномъ, такъ какъ онъ видится въ числѣ егиторовъ Нѣжинск. Благовѣщенск. монастыря, назначенныхъ Стефаномъ Яворскимъ въ 1718 г. (См. ниже—опис. монастыря).

¹⁵⁰⁾ Акты Ю. З. Россіи, XI, 84.

Стр. 51. Для исторіи Нѣжина въ перв. пол. XVII в. можетъ служить слѣдующее показаніе, данное мѣстнымъ сторожиломъ Крупкою въ 1729 г., при разслѣдованіи спора Нѣжинскихъ горожанъ съ ихъ полковникомъ за земельный участокъ, подъ названіемъ *Моцарщина*. Слыхалъ онъ Крупка отъ своего отца, что давно еще эта Моцарщина была полемъ разныхъ владѣльцевъ. Нѣкто Моцарскій приходилъ «добувати Нѣжина», пот. что прежде онъ жилъ въ Нѣжинѣ и «бывъ державцею Нѣжинскимъ»; не добывъ Нѣжина, онъ стоялъ на томъ полѣ съ войскомъ; тамъ покопали печи, ямы, такъ что пахать этого поля нельзя уже было.. И когда Моцарскій ушелъ, то поле то стало выгономъ и прозвано оно *Моцарщиною*. Тогда Нѣжинскимъ войтомъ былъ Леонтій (Александръ?) Пурковскій. (*Изъ бумагъ Н. А. Маркевича, историка.*)

Стр. 58. О магдебургскомъ правѣ въ Нѣжинѣ см. въ статьѣ Д. И. Багалѣя — «Магдебургское право въ лѣвобережной Малороссіи.» Журн. Мин. Нар. Пр., 1892 г., № 3.

Стр. 61. Въ списокъ войтовъ слѣдуетъ прибавить: Андрея Кужича, 1685 г., и Андрея Филипповича Васютинскаго, 1696 г.

Стр. 62. По справкѣ съ «дѣломъ» о дворянствѣ Конисскихъ, *Георгій Конисскій* былъ сынъ Нѣжинскаго бурмистра Осипа Конисскаго, какъ видно изъ слѣд. родословника Конисскихъ, составленнаго по документамъ находящимся въ арх. Черниг. двор. собранія.

- 1 *Еремѣй Касьяновичъ Конисскій*, бурмистръ Нѣжинскій, 1682 г. Въ грамотѣ Яна-Казимира 1659 г. названъ-шляхетнымъ Герономомъ Касьяновичемъ Конисскимъ, обывателемъ м. Нѣжина. 1
2. *Леонтій*, Нѣжинскій райца, 1696. 1
3. *Иванъ 1-й*, Нѣжинскій войтъ, 1688—691. 1
4. *Иванъ 2-й*, священникъ с. Комаровки. 1
5. *Григорій*, писарь Нѣжинскаго магистр., 1717—732. 2
6. *Осипъ*, Нѣжинскій бурмистръ, 1727. 3
7. *Федоръ*, священникъ с. Комаровки. 4
8. *Федоръ*, хоружій Нѣжинск. полк. 5
9. *Матвѣй*, сотникъ Ивангородскій. 5
10. *Павелъ*, комиссаръ земскій Иваницкій, 1773, а въ 1779 г. произведенъ бунч. товар. 6
11. *Георгій*, архіепископъ Могилевскій. (Павелъ Осиповичъ (№ 10) называетъ его своимъ роднымъ братомъ). 6
12. *Осипъ*, полков. писарь 3-го компанейск. Чесноковаго полка, а съ 1756 г.—обозный того же полка. 7
- 13, 14 и 15. *Иванъ*, кол. регистр., *Федоръ*, прапорщ., и *Романъ*, канц. 8
16. *Григорій*, канцеляристъ. 9
- 17 и 18. *Иванъ*, прапорщ., и *Филиппъ*, войск. товар. 10

Къ свѣдѣнію объ отцѣ Георгія Конисскаго можно добавить, что въ 1727 г., какъ выше видно, онъ былъ Нѣжинскимъ бурмистромъ, а въ 1715 г. — *«знатнымъ товарищемъ полковымъ»*, т. е. принадлежалъ къ козацъему сословію, которое не помѣшало ему позже занять одинъ изъ тѣхъ урядовъ городского управленія, которые пополнялись знатнымъ мѣщанствомъ т. е. посольствомъ. О принадлежности Осипа Конисскаго въ молодости къ «товариству» говоритъ слѣд. любопытный документъ Нѣжинскаго полковника, выданный Ос. К-му, при посылкѣ его *«выѣзжими»* на одну изъ Борзенскихъ ярмарокъ. *Выѣзжими* назывались чиновники, которыхъ полковники посылали на ярмарки для сбора ярмарочныхъ съ торгующихъ сборовъ. Порученія эти были очень выгодны и поэтому ими очень дорожили. Въ универсалѣ полковника Жураковскаго читаемъ: «Пану Михайлѣ Забѣлѣ, сотниковѣ Борзенскому, атаманови и войтови тамошнему, и кому бы о семъ вѣдати належало, узичивши доброго отъ Господа Бога здоровья, симъ нашимъ ознаймуемъ универсаломъ, ижъ посылаемъ отъ боку нашего пана Іосифа Конѣскаго, значн. товар. полкового, на тамошній приходячій середопостній ярмарокъ виѣзжимъ, которому желаемъ, абы такъ господа отведена была честная, яко козаковъ на посилки опредѣлено, самому звичайную честь, въ чемъ установка прежняя указоватиметь, воздали, и повторе о тѣе жадаемъ и приказуемъ. Нѣжинъ. Марта 14, 1715 року. Зв. меч. полк. Нѣжинскій.» (Лукьянъ Журак—ій).

Стр. 62. По универс. Разумовскаго 1760 г., Петръ Тернавіотъ, за долгую службу, «опредѣленъ при томъ его войтовомъ званіи и правленіи урядомъ магистрата Нѣжинскаго, бунчуков. товарищемъ.»

Стр. 67. О Нѣжинск. торговлѣ довольно обстоятельныя свѣдѣнія имѣются также у Гильденштедта, посѣтившаго Нѣжинъ въ 1774 г. См. Кіевск. Стар., 1893 г., № 3 стр. 432—439.

ACADEMIE DES SCIENCES D'UKRAINE, SECTION HISTORIQUE

Sommaire voir p. IX

ЧЕРНІГІВ

І ПІВНІЧНЕ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

ОГЛЯДИ, РОЗВІДКИ, МАТЕРІЯЛИ

**ПІД РЕДАКЦІЄЮ ГОЛОВИ СЕКЦІЇ
АКАДЕМІКА
МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО**

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Микола Петровський.

НАДАННЯ НІЖИНУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА У 1625 РОЦІ.

БЕРЕЗНЯ 26-го, 1925 року минуло 300 років (26/ІІІ— р.— 26/ІІІ—1925 р.) з того часу, як Ніжин одержав грамоту на магдебурзьке право від короля Польсько-Литовської держави Сигизмунда ІІІ. Північна частина Лівобережної України незадовго до цього часу була прилучена до Польсько-Литовської держави від Московщини за Деулінською угодою 1618 року. Ця північна частина Лівобережної України в очах польського уряду мала велике стратегічне значіння, й тому польський уряд і вживав заходів, щоб більш міцно закріпити за собою цей край, доти закордонний відносно до Московщини, з котрою в ближчі часи передбачалася війна. Одним з найкращих засобів закріплення за собою цих країв вважалася колонізація їх людом з інших частин Польської держави, а також притягнення на свій бік симпатій місцевої людности. А що одними словами придбати симпатії люду не можливо, і для успішної колонізації треба було утворити певний об'єкт, який приваблював-би сюди люд, польський уряд і вживає відносно цих країв заходів, які в ті часи здавалися найбільш дійсними і доцільними—давати містам магдебурзьке право, яке в ті часи було вже досить розповсюджене в Польсько-Литовській державі. І ми бачимо, що міста цих країв в ті часи починають одержувати грамоти на магдебурзьке право. Стародубові Магдебурзьке право надане було в 1620 році, Чернігову теж у 1620, Ніжину-ж, як місту «новоселому», у 1625 році¹.

¹ У грамоті Сигизмунда ІІІ Ніжин зветься «*Norodziszze pograniczne powowosiadle*». В історії попередніх часів України доби київської назву Ніжин ми не стрічаємо. Дослідувачі, котрі торкалися питання, на місці якого літописного міста існує Ніжин, не мають одностайної думки в розв'язанні цього питання. Частина дослідувачів думає, що Ніжин існує на місці відомої по літописам «Нежатиної Ниви». З головніших прихильників цього погляду назовемо А. Шафонського (Черниговскаго намѣстничества топографическое описаніе § 275 стр. 457), Барсова («Очеркъ руск. истор. географіи—Географія первонач. лѣтописи», стр. 140—150, пр. 242), Маркова («О городахъ и селеніяхъ Черниг. губ.», стр. 27—28; 47—48), Соловйова («Исторія Россіи», т. ІІ, стр. 303), М. Лилєва («О лѣтописной Нежатиной Нивѣ»—Чтен. въ Истор. О-въ Нестора лѣтописца, кн. ХІІІ, стр. 113—114), при чому одні з них (Шафонський, Марков, Соловйов) об'єднують Нежатину Ниву з літописним Нежатином, бачучи в них одне й те-ж місто, а інші (Барсов) відрізняють Нежатину Ниву від Нежати́на. Дехто з дослідувачів, як-то В. Ляскоронський («Исторія Переяславской земли» в. ІІ, стр. 137—139; 142, 195) і М. Аристов («О землѣ Половецкой», стр. 4) бачили

Головна вартість Магдебурзького права для міст була в тому, що мешканці міста, котрі займалися промислами й торгівлею, звільнялись від присуду місцевих старост і підлягали німецькому міському праву. А коли ми візьмемо на увагу, оскільки в той час для люду була тяжка юрисдикція старост—цілком зрозуміло, як було важливо для міської людности, для розвитку міської промисловости й торгівлі це Магдебурзьке право й як воно сприяло залюдненню міст, а також і економічному їх зросту—поскілки, звичайно, це право не порушалося протизаконними вчинками старост і можновладців Польщі. Розглянувши в головних рисах причини, котрі викликали надання містам Північного Лівобережжя Магдебурзького права і головну вартість привілеїв, котрі надавало містам це право—перейдемо до розгляду змісту грамоти Ніжину на Магдебурзьке право. Автентичною ця грамота до нас не дійшла. Можливо, що вона згоріла вкупі з іншими ніжинськими грамотами в кінці XVII століття, про що згадується в грамоті Петра І Ніжину у 1698 році¹. Маємо-ж ми цю грамоту 1625 р. тільки в королівському привілеї Ніжину, який видав цьому місту король Ян Казимир у 1659 році. В цьому привілеї Яна Казимира знаходиться і грамота Сигизмунда III («*slowo w slowo*») поруч з іншими грамотами Ніжину: 1) того-ж Сигизмунда від 23 березня 1625 р. з ствердженням за Ніжином земель, відведених для міста королівським ревізором Цехановичем у 1624 р.², і 2) Конфірмація цих привілеїв Сигизмунда королем Володиславом IV від 9 травня 1633 р. Ця автентична грамота Яна Казимира знаходилась між руко-

сучасний Ніжин в літописному Нежатині, не торкаючись Нежатиної Ниви (де вона знаходиться). В протилежність цим ученим більша частина дослідувачів гадає, що сучасний Ніжин існує на місці Уненежу літопису. З прихильників цього погляду назвемо М. Карамзіна («Ист. госуд. Россійскаго», т. II, пр.307—310), Ф. Гумилевського («Истор.-статистич. опис. Черн. Епархіи», кн. II, стр. 371), М. Максимовича («Сочиненія», т. I, стр. 735), Д. Цювайського («Исторія Россіи Владимір. періодъ», стр.65), О. Лазаревського («Опис. старой Малороссіи—Полкъ Нѣжинскій», стр. 51), М. Василенка («Очерки по исторіи Зап. Руси и Украины», стр. 555—567), М. Бережкова («Городъ Нѣжинъ въ началѣ XIX стол.» стр. 15 пр. 2), В. Барвинського («Крестъяне въ Лѣвоб. Украинѣ въ XVII—XVIII ст.», стр. 17), В. Модзалевського («Першій військовий підскарбий Роман Ракушка», стр. 18.—Зап. Іст.-Філолог. від. Укр. Академ. Наук, кн. I). Більш докладно це питання й питання про місце Нежатиної Ниви розібрано в нашій розвідці «До історії м. Ніжина» («Записки Ніжинського Інституту Народньої Освіти», 1924 р. кн. I); ніяких певних відомостей про існування Ніжина після доби київської до XVII ст. ми не зустрічаємо, так що цілком можливо погодитись з думкою О. Лазаревського (ор. cit., стр. 51), що сучасний Ніжин став оселюватись тільки з XVII століття на старому городищі після прилучення Сіверщини до Польщі.

¹ Матеріали для історії економіч. юридич., и общественнаго быта Ст. Малороссіи под ред. Василенко в. I «Генеральныя слѣдствія о маетностяхъ Нѣжинскаго полка 1629—30 гг.», стр. 91.

² В цю площу землі, котра була відведена для Ніжина і затверджена за ним цими грамотами, входили округи сучасних сіл: Володькової-Дивиді, Крапивної, Синяків, Мильників, Березанки, Липоврогу, Переясловки, Хорошого Озера, Печей, Кагарликів, Крут, Кунашовки, Пашковки, Курилівки, Талалаївки; в той час, коли проводилось це надання, зазначених сіл на думку О. Лазаревського ще не існувало (ор. cit., стр. 52).

писами Ніжинської міської Думи, а з весни 1922 року знаходиться в книгозбірні Ніжинського Інституту Народньої Освіти в рукописному відділі.

Видана ця грамота Яна Казимира в перекладі з польської мови, на якій вона написана, О. Ригельманом¹.

Розглянемо тепер ті права, котрі надавала Ніжину ця грамота. По споміні обставин, завдяки котрим цей край повернено до Польської держави, вказується мета, з якою надається Ніжину ця грамота («щоб залюднювалось і було здатне до оборони против ворогів, як місто прикордонне»). Далі йдуть і ті пільги, котрі надаються місту, вказується в загальних рисах схема міського устрою і вказуються обов'язки мешканців міста відносно уряду держави.

Перш за все вказується, що ніжинські міщани, купці, ремісники, шинкарі, перекупці і всякий люд міської кондиції звільняються як своїми особами, так і майном від иншої юрисдикції, а підлягають праву Магдебурзькому й юрисдикції міського уряду Ніжина. Крім того, юрисдикції цього-ж міського уряду Ніжина повинні підлягати і приїжджі купці, ремісники й «инші міської забави люди», а також шляхтичі, службовці й козаки запорозькі, котрі почали-б займатися міськими промислами в Ніжині. Звичайно, ця підлеглість шляхти хоч і в окремих випадках міському уряду при проведенні в життя зустрічала великі перешкоди, як це зазначає ак: Д. Багалій², бо шляхта,

¹ «Лѣтописное повѣствованіе о Малой Россіи», кн. III, гл. XVII, стр. 137—144. У Ригельмана хибно вказано, що ця грамота Яна Казимира видана після Зборівської угоди, коли він, щоб притягти на свій бік населення міст України, й дав, між иншим, Ніжину цю грамоту (ор. cit., стр. 137). В цьому оповіданні про видачу грамоти і в перекладі самої грамоти (про час її видачі) Ригельман зробив деякі хиби. День видачі грамоти, зазначений Ригельманом—10 вересня 1639 року; в автентичній-же грамоті день її видачі зазначено «Dnia X Mesiaca Wrzesnia Roku Panskiego MDCLIX Panowania Królewstw Naszych Polskiego XI, a Szwedzkiego XII Roku».

Таким чином дату Ригельмана треба рахувати хибною; ця грамота дана була не за Хмельницького Богдана, як зазначає Ригельман, а вже після смерті Хмельницького. Крім того, у 1639 р., яким роком Ригельман перекладає і зазначає рік видачі грамоти (ор. cit., стр. 144), Ян Казимир не був ще королем Польщі, а став він королем Польщі з 1648 року. Так само робить хибу Ригельман вказуючи перед перекладом грамоти, що цією грамотою Яна Казимира стверджується також привілей Володислава, даний Ніжину в 1639 році, що хибно, бо з грамоти видно, що конфірмацію привілею дав Володислав IV 9 травня 1633 року. Писана ця грамота Яна Казимира польською мовою на пергамені, розмір котрого приблизно 87×61 см; грамота має власноручний підпис Яна Казимира. На грамоті намальований в середині тексту герб Ніжина (Св. Юрко на коні); при грамоті на шовковому шнурі польська коронна печатка червоного чералаяку в залізній круглій оправі. Грамота від часу і від сонця дуже видвіла, так що більшу частину її читати не можливо. Дуже короткий зміст грамоти і опис її подано в «Трудахъ Черн. предв. ком. по устр. 14 Археологич. съѣзда въ г. Черниговѣ», стр. 113. Таку-ж помилку відносно року видачі Яном Казимиром грамоти Ніжину, що вона видана 10 вересня 1639 р.—робить і О. Шафонський (ор. cit., стор. 456, § 274).

² Д. Багалій, «Магдебургское право въ Лѣвобережной Малороссіи». Ж. М. Н. П. 1892 г. № 3, стр. 5.

котра мала особливі права і владу в Польсько-Литовській державі, не мала ні охоти ні користи підлягати міському міщанському урядові. Далі в грамоті вказується структура міського уряду. На посаду вйта, котрий стоїть на чолі міського уряду, призначається хорунжий новгородсіверський і ніжинський Вишль¹. Після його смерті вйтів повинен призначати надалі король, при чому вйт повинен бути з католиків або православних, тоді як в Чернигів вйт повинен призначатися тільки з католиків, а в Стародубі вйта обирали з початку міщани, король тільки це стверджував, а з 1625 р. вйт там теж повинен був призначатися (місцевий староста й обов'язково католик).

Бурмістрів, лавників і райців в Ніжині по грамоті повинні обирати міщани напередодні нового року (католицького) з католиків і православних (*katolickiego rzymskiego u ruskiego nabozenstwa*); подібне право обирати на вищезазначені посади католиків і православних мав і Чернигів, тоді як у Стародубі на ці посади мали право бути обрані тільки католики або уніяти². До обрання 1-го міського уряду й принесення присяги керувати Ніжином повинен королівський ревізор. Офіційною мовою в Ніжині повинна бути мова польська.

Що-до апеляції, апелювати на суд вйта, лавників і бурмістрів в справах більш ніж на 50 злотих Ніжинці мали право королю, відповідно до того, як вказано в грамоті, як і Чернигів³. Крім того, Ніжину було надане право посередньої апеляції до суду королевича Володислава, котрий мав Сіверщину в своїй адміністрації. Як видно з грамоти в міській управі в Ніжині, подібно до того, як було в Чернигові і Стародубі, уряд давав більшу перевагу католикам (котрі були майже виключно Поляки), хоч їх було в цих краях далеко менше, ніж православних-губільців; це цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що край, де знаходились ці міста, був недавно прилучений до Польської держави, та, крім того, якраз в ті часи українське православне міщанство в союзі з козаками вело боротьбу проти економічної і політичної переваги шляхти в житті України.

Надавано Ніжину в цій грамоті і міський герб—св. Юрко на коні з списом і озброєний⁴.

¹ О. Лазаревський гадає, що цей Вишль брав жваву участь в упорядкуванні Ніжина і одержав за це від короля м. Борзну (ор. cit. стр. 142).

² Ак. Багалій думає, що складачі грамоти під людьми «*ruskiego nabozenstwa*» могли розуміти уніятів (ор. cit., стр. 6, пр. 2); цю думку можливо віднести й відносно вйтів, про котрих в грамоті теж сказано, що вони повинні бути «*nabozenstwa Rzymskiego albo Ruskiego*».

³ Екстракт, стр. 193.

⁴ Цей герб Ніжину (св. Юрко) потім змінила Катерина II в 1782 р. 4 червня (Шафонський хибно вказує не 4 червня, а 4 липня того-ж 1782 р.—ор. cit., стр. 457) на інший—такий: щит перерізаний на-двоє справа наліво навкоси, «на коем в верхней крайней части две руки соединенные, а в нижнем Меркуриев жезл золотой на синем поле» (Полное Собр. законов Рос. Империи, т. XXI, № 15423). Крім того, Шафонський свідчить, що в 1729 році вживалась в Ніжинській полковій канцелярії печатка така: «Рука відрубана по плече, держить булаву, у лікті рука проколена жезлом Юпітера, під рукою літаври, а кругом написано «Печать мѣста Нѣжина Канцелярія Судовая». Що це була

Для кращого розвитку торгівлі й ремесла міщанам Ніжина надано ще й низку інших пільг. Міщанам було дозволено («*wiecznemi czasami*») варити пиво, мед, робити солод, курити горілку і провадити, крім власного вживання, торгівлю не тільки своїми цими товарами свого виробу, але й привозними винами (мальвазією, алікантом і ин.), тільки аби торгівля провадилась вірною мірою (гарцем або квартою литовською). За користування цим правом міщани повинні були в-осени щороку платити «капшизну» $2\frac{1}{2}$ злотих від кожного напиту. Цю «капшизну» міщани повинні починати платити з 1626 року¹. Крім того, міщани повинні ще були за це молоти солоди, збіжжя в королівських млинах на річці Острі з платнею за це згідно з уставом ревізорським і допомагати будувати королівські млини й лагодити греблі.

На утримання міського уряду була відпущена земля: на війтівство 20 волок, на бурмістрів—12 волок, на писарів—4 волоки, на ратушний фільварок—30 волок і млин Овдіївський на річці Острі; ці надання звільнялись від відповідних повинностей. Крім того, на утримання міських інституцій (бо ця земля тоді не могла дати таких прибутків, які потрібні були на витрати місту, та й ще особливо «новооселому») було введено низку міських податків—торговельну пошліну від привозних товарів, вагове, мостове й инше. На ці прибутки повинна бути в першу чергу збудована ратуша з годинником, два доми для приїжджих купців—один для купців приїжджих з інших міст Польсько-Литовської держави—в самому місті, а другий для московських купців в околицях міста², а також повинні бути збудовані лазня й ятки різничі.

Міському урядові надавалося право утворювати в разі потреби відповідні цехи. Для оборони-ж міста міщани повинні були полагоджувати в разі потреби міські укріплення й бути готові до оборони.

Надано ще міщанам Ніжина пільгу бути вільними від підводної повинности старостам, повинности ходити на ловецтво для старост, на рибальство й возити листи. Давати-ж підводи міщани ніжинські були повинні тільки по указу королівському. Звільняючи міщан від обов'язків ходити на рибальство для старост, королівський привілей надавав їм одночасно право ловити вільно рибу в Острі й по інших річках.

Для усунення конкуренції ніжинським міщанам з боку приїжджих купців, останні мали право продавати свій товар в місті тільки огулом, так що рознічна торгівля цілком залишалася в руках Ніжинців.

не печатка ніжинського тодішнього полковника Хрушова, видно з того, що на гербі Хрушова був лев (ор. cit., стр. 456—457, § 274). Пор. А. Щекатов—Словарь Географич. Рос. Госуд. М. 1805 г. Ч. IV, отд. I, стр. 766—767.

¹ У Ригельмана це місце грамоти перекладено невірно: «Починати мають платити і виплачувати завше тую капшизну от року прошлого 1626», що незрозуміло, бо сама грамота дана в 1625 році. Це непорозуміння того, що Ригельман переклав «przyszly»—майбутній словом «прошлый» (минулий), тоді як по-польськи «минулий»—«przeszly».

² Це було зроблено, як видно, для того, аби по змозі більш ізолювати московських купців від місцевих тубільців, що цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що Сіверщина недавно була відібрана від Московщини.

Духовенство Ніжина по цій грамоті повинно підлягати: католицьке—біскупові Смоленському, а руське—архієпископові Смоленському, при чому міський уряд не повинен втручатися в справи духовні й притягати духовенство до своїх судів.

Такий зміст привілеїв, наданих Ніжину цією грамотою 1625 року.

Ця грамота 1625 р. лягла й надалі в основу користування Ніжином Магдебурзьким правом. Потім в далішій історії міста її не один раз підтверджували відповідні особи¹. Вже король Володислав IV підтвердив у 1633 р. 9-го травня Ніжину Магдебурзьке право, що надав цьому місту батько короля.

Слідуюче ствердження Магдебурзького права Ніжину було зроблене вже після революції Хмельницького, після відомого Гадяцького трактату України з Польщею. У 1659 р., після Конотіпської перемоги українського війська над московським, коли найкраще московське військо було розгромлене, й здавалося, що Україна вже назавжди відірвана від Москви й злучена з Польщею—Ніжинці, як видно, піднесли прохання перед польським королем про ствердження привілеїв на Магдебурзьке право, наданих місту в попередні часи. Польський уряд звичайно пішов назустріч Ніжинцям, бажаючи притягти на свій бік симпатії міщан міста, й у Варшаві 10 вересня 1659 року Ян-Казимир ствердив Ніжину користування Магдебурзьким правом і надалі. Ця спроба польського уряду притягти на свій бік Ніжинців не досягла своєї мети. В Ніжині в ті часи відбулись події, які одірвали Ніжин, а також Лівобережну Україну, від Польщі. В Ніжині відбулось повстання козацтва й поспільства міста під проводом В. Золотаренка проти польської залоги, котра стояла у місті; залога в кількості п'яти хоругвей була знищена², й повстанці почали зносити з московським воєводою О. Трубецьким, а 6 (16) вересня московське військо вже було в Ніжині, як союзник Ніжинців против партії Виговського й Поляків³.

У слідуючому 1660 році Ніжин одержує ствердження Магдебурзького права від Московської держави. Безумовно, стверджуючи Ніжину Магдебурзьке право, московський уряд мав на меті і притягти на свій бік симпатію міського люду, що було потрібно в зв'язку з тим, що в найближчі часи Москва передбачала похід на Польщу,—так і в зв'язку з тим, що козацтво й старшина були значно обмежені в своїх

¹ Майже всі грамоти, котрими надавали і стверджували Ніжину Магдебурзьке право, різні привілеї й пільги, переховувалися в ніжинській Міській Думі. Зараз всі ці матеріали, що переховувалися в Міській Думі, переховуються в книгозбірні ніжинського Інституту Народньої Освіти. Надруковані ці всі матеріали в «Трудахъ Черниговскаго Предварительнаго Комитета по устройству XIV Археологическаго Съѣзда»—Черниговъ, 1908 г.

² Лѣтопись Самовидца, стр. 60.

³ Акты Ю. и З. Россіи, т. IV, № 115, стр. 250. Цікаво додати, що при підтвердженні Ніжину Магдебурзького права російськими царями це ствердження Ніжину Магдебурзького права Я. Казимира не згадується, мабуть Ніжинці й потім не хотіли, посиляючися на цю грамоту, згадувати про минулу «невірноподданість» своїх предків.

правах на Переяславській Раді 1659 року й були незадоволені на московський уряд, а тому для московського уряду було доцільно мати на своїм боці симпатії міщан України. Переяславу, Київу й Чернигову Магдебурзьке право ствердив російський уряд раніш, і з великих міст Лівобережжя Магдебурзьке право ще не було стверджене особливою грамотою тільки Ніжину¹. Безумовно, в цьому ствердженні Ніжину Магдебурзького права московським урядом у 1660 р. мала значіння і та участь, яку взяв Ніжин в повстанні минулого 1659 р. проти Поляків, бо в тому-ж березні 1660 р., коли було стверджене Магдебурзьке право Ніжину, одержали корисні для себе грамоти від Московського уряду головніші діячі цього повстання, як В. Золотаренко, війт Ніжина О. Цурковський, райця О. Каченовський².

Грамота Ніжину, котра стверджувала користування місту Магдебурзьким правом, була дана у березні 1660 року³. В цій грамоті міститься ствердження місту привілеїв що-до Магдебурзького права, які раніш давали польські королі. Право апеляції на магістратський суд у важливих справах до короля було замінене правом апеляції до Москви до суду боярського; треба додати, що це право апеляції до боярського суду при переведенні в життя залишилося нездійснене⁴. Цією грамотою Ніжину було надане право обирати війта самим міщанам, замість призначення, як було за польські часи. О. Лазаревський гадає, що вкупі з цією грамотою була дана Ніжину й друга грамота—на маєтки⁵. Цю грамоту 1660 року потім ще раз ствердив Олексій Михайлович з прохання війта ніжинського О. Цурковського підчас перебування його разом з Бруховецьким в Москві⁶. Всі по-

¹ Писма, Стародубу Магдеб. право було стверджено у 1666 р., але Стародуб до 1663 р. входив до складу Ніжинського полку.

² Акты Ю. и З. Рос., т. IV, № 115; т. V, №№ 5, 10, 11.

³ Певний день надання цієї грамоти зараз встановити неможливо; в Актах Ю. и З. Росії (т. V № 7) і у Ригельмана (ч. II, стр. 46—49), де міститься ця грамота, день надання її вказаний 28 березня, а в Трудах Черн. Предв. Ком. (стр. 113—114), де надрукований зміст цієї грамоти, день надання її вказаний 10 березня; встановити день надання грамоти по автентичній грамоті зараз неможливо, через те, що ця автентична грамота дуже попсована.

⁴ О. Лазаревський. *Op. cit.*, стр. 53.

⁵ *Іб.*, стр. 53.

⁶ Св. законів, т. I № 376, № 378; «Источники Малорос. исторіи», стр. 148—149.

Вже після того, як я закінчив і передав до друку цю студію, питань, що я зачепив в цій студії, торкнувся і проф. П. Клименко в своїй статті—«Місто і територія на Україні за Гетьманщини» (Записки Істор.-Філол. Від. У. А. Н. кн. VII—VIII), а саме про перебування в Москві, разом з Бруховецьким, 1665 р. і представників Ніжину і про дату грамоти про ствердження Ніжину Магдебурзького права.

Розбираючи приїзд гетьмана І. Бруховецького до Москви 1665 р. (стор. 313—314) і вписуючи в свої праці заголовок справи про цей приїзд (покидається на «Реестръ малороссійскихъ дѣлъ» Історично-революційний Архів в Москві «фондъ Министерства иностранныхъ дѣлъ»—№ справи не вказано), проф. Клименко зазначає, що «цей склад українських делегатів дає нам судильний ансамбль московського сторонництва на Україні», і що цей ансамбль і був, очевидно, ініціативною групою, «що бажала запровадити на Україні московську систему». Далі проф. Клименко вказує, що в цій делегації немає міст:

передні права й привілеї Ніжину, а значить, і Магдебурзьке право, були підтверджені потім і гетьманом Петром Дорошенком підчас

Чернигова, Ніжина, Козельця, Переяслава та інших і що деякі з них могли бути відсутні випадково, «але можна гадати, що тут значну роль відіграв мотив політичної орієнтації», бо не було Переяслава, що був тісно зв'язаний з Сомком, немає Козельця, де було висунуто кандидатуру Сомка в гетьмани, і ремесникам якого Сомко дав був низку привілеїв. З цього проф. Клименко і робить висновок, що «частину міст, очевидно, ту, котра належала до ворожого Бруховецькому групування, не запрошено до складу посольства, або вона сама не побажала увійти до нього». Цей висновок проф. Клименка був-би дуже цінний і цінний що-до класових і політичних відносин в українських містах, якби шанов. професор з'ясував, чому-ж в інших джерелах і працях що-до цього приїзду Бруховецького до Москви—ми маємо інші дані, при чому ці джерела і праці проф. Клименко обходить мовчанням в своїй праці. В акті приїзду Бруховецького до Москви 1665 р. маємо, що 22 жовтня було підписано нові статті України з Москвою, при чому на цих статтях маємо підписи і представників Переяслава, Ніжина, Чернигова, Козельця («Источники Малорос. Истории—Чтен. въ Москов. О-вѣ Истор. и Древн. Росс. 1858, кн. I», стр. № 149, 152—153; Маркевич—Исторія. III, № 7, с. 229, 237—239; пор. «Полное Собр. Законовъ т. I» № 378, стор. 622, Собр. Госуд. Грам. и Договоровъ, IV, № 44, стр. 163—164). В капітальній праці В. О. Ейнгорна, якої теж не використовував в даному випадкові проф. Клименко, також вказано, що з Бруховецьким до Москви прибули 1665 р. представники й виборні: Ніжина, Київ, Переяслава, Чернигова, Канева, Стародуба, Козельця, Почапа, Мглина і Любеча (В. Ейнгорн—Очерки изъ истории Малорос. въ XVII в., стр. 301), а В. Ейнгорн в своїй праці в даному місці використовував докладно не тільки друкований матеріал, але і чимало матеріалу архівного. Невідомо, чому проф. Клименко, знайшовши в цитованому їм джерелі дані про відсутність в Москві в складі української делегації представників Ніжина, Переяслава, Чернигова і Козельця (бо не можна припустити, щоб проф. Клименко робив свої висновки на підставі одного заголовку справи)—не притягнув для з'ясування цього тих даних, на які я вказав вище і не встановив дійсного стану речей. Я-ж, до ознайомлення з джерелом, що на його покликається проф. Клименко, залишаюся при попередньому погляді, що Цурковський був в Москві з Бруховецьким. Та і дата приїзду Бруховецького до Москви вказана проф. Клименко 2 листопада (стор. 313), але-ж Бруховецький приїхав до Москви 2 вересня 1665 р. (Акты Ю. и З. России, т. VI, № 1, Источники Малор. Истории, с. 141; пор. Дворцовые Разряды, т. III, с. 594, Эйнгорнъ op. cit. 301).

Мається також в праці проф. Клименка вказівка про грамоту Ніжину на Магдебурзьке право від листопада 1666 р. (с. 313). Але-ж такої грамоти в складі грамот Ніжину ми не маємо. Є, правда, грамота, що дав цар Олексій Михайлович Ніжину про підтвердження Магдебурзького права, згідно з проханням війти О. Цурковського і міщан. Грамота ця має дату в Москві 1666 р. листопада 3 (під цифрою 3 мається стерте 25), але-ж цей листопад 1666 р. є листопад 1665 р., бо в Москві тоді календарний рік починався з вересня (я і відніс цю грамоту вище до 1665 р., зазначивши, що вона видана підчас перебування О. Цурковського в Москві з Бруховецьким).

До речі—иноді проф. Клименко використовує невидрукований матеріал в своїй статті і тоді, коли цей матеріал вже видруковано: так, в розборі грамот Чернигову (с. 328—329) проф. Клименко покликається на збірку Лазаревського, але-ж майже всі грамоти, що їх зміст подає проф. Клименко, вже видруковано—частину в «Трудахъ Черниг. Предв. Комитета по устройству XIV Археол. Съѣзда», частину в «Генеральномъ Слѣдствіи Чернигов. полка», про що зовсім не згадує проф. Клименко; при тому-ж в вищевказаних виданнях видруковано низку таких грамот Чернигову, про які проф. Клименко і не згадує. Як видно, він досить широко вживає відносно користування невидрукованими матеріалами свою пораду українським історикам-марксистам—«сідати в архіви, музеї, при-збирувати новий матеріал» (ст. 312).

його короткого гетьманування на Лівобережній Україні. Вже 25-го червня 1668 року, с. т. скоро після того, як був забитий Бруховецький¹, Дорошенко дав з-під Гадячу універсал Ніжину, котрим оповіщав, що міщан ніжинських «при правах, волностях і провентах давніх звичайних заховуєм»².

Потім ствердив Ніжину Магдебурзьке право гетьман Мазепа скоро після того як він став гетьманом (універсал 2-го вересня 1687 р.); тоді він ствердив «Всѣ майстрату Нѣжинского волности и суды и всѣ до ратуша належачи маетности»³. Після цього підтвердив Ніжину Магдебурзьке право гетьман І. Мазепа знов 11 січня 1698 р.⁴. В зв'язку з тим, що грамоти, які мав Ніжин, згоріли підчас пожежі в місті, міський уряд прохав Мазепу ствердити привілеї. В цьому універсалі Мазепа знаходиться ствердження місту Магдебурзького права, права на володіння селами, котрі раніш належали до міського ратушу, а також на право володіння ратушу млинами. Крім того в цьому-ж універсалі знаходиться регулювання міських прибутків (повідерного, скатного й инш.); вказано в універсалі й про участь чужоземних і грецьких купців в загально-міщанських повинностях. Регулювання міських прибутків викликалось безумовно тим, що торгівля Ніжина, з котрої головним чином ішли прибутки, в ті часи дуже поширилася, що і викликало це регулювання прибутків, бо могли бути в цьому різні зловживання з боку міських урядовців, а також було, звичайно, бажання уникнути потрібних датків і з боку приїжджих купців і Греків; а Греки в той час складали в Ніжині досить міцну громаду⁵. Цей універсал Мазепа був потім стверджений грамотою Петра І в березні 1698 року. В цій грамоті Петра І знаходиться повторення універсалу гетьмана Мазепа⁶. Грамота Петра І містить

¹ Забито Бруховецького в кінці травня 1668 р. По Самовидцю (ст. 100) Бруховецького було забито «На першомъ тижню петрова посту»; Петрівка почалась того року з 18 травня—значить, смерть Бруховецького між 18—25 травня; з показів московського рейтарського полковника Ягана Гульца можна бачити, що Бруховецький був забитий після 29 травня (А. Ю. и З. Россін т. VIII, № 16 стр. 56—57). Величко в своєму літопису пише, що Бруховецького забито «іюня сегого, въ понедѣлок, в Петровку о полуднѣ» (Величко II, стр. 163), цю дату приймає А. В. Модзалевський («Бракъ гетмана Брюховецкаго» Тр. Черн. Арх. Комисіи, т. XI, стр. 180); ця дата хибна й того, що 7 червня 1668 р. було не в понеділок, а в неділю.

² Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 122—123.

³ Тр. Пред. Ком., стр. 133—134.

⁴ Іб., стор. 135—136.

⁵ Про такі зловживання, особливо з боку нащадків Кімона й Мільтіяда, згадується в універсалі Ніжину гетьмана І. Мазепа від 11 листопада 1696 р. (Тр. Пр. Ком., стр. 129—131).

⁶ Ген. слѣдствіє Нѣж. полка, стр. 91—97; там її надруковано з копії ствердженої Ніжинським війтом Петром Тернавіотом (був війтом 1727—1750 р.); можливо, що в зв'язку з тим, що це була копія, в ній трапились і деякі помилки, так, напр., в ній згадується, що грамота польських королів Ніжину Сигизмунда III надана у 146 (1638 р.) й Володислава у 153 (1645) р.; ще хибно тому, що, як сказано вище, грамота Сигизмунда надана Ніжину у 1625 р. (Сигизмунд помер 1632 р.), а Володислава у 1633 р.

ствердження Ніжину попередніх прав, що надали місту польські королі і ствердили російські царі й гетьмани. Нових прав місту в цій грамоті немає.

Гетьман І. Скоропадський теж ствердив Ніжину права і привілеї, котрі він мав раніш, універсалом від 25-го лютого 1709 р.¹ Цим універсалом підтверджувалися попередні права Ніжина, як юридичні що-до суду, цехів, так і економічні, що-до користування ратушем, селами, млинами й міськими прибутками. Потім цей універсал Скоропадський знов ствердив 5 травня 1714 р. з прохання ніжинського війта Стерія Тернавіота². Потім ствердив Ніжину попередні права і привілеї гетьман Д. Апостол³.

Слідуюче ствердження Ніжину Магдебурзького права було зроблено грамотою Ганни Івановни 23 лютого 1736 р. з прохання ніжинського війта П. Тернавіота й урядовців міських. Цією грамотою були стверджені Ніжину права юридичні й економічні які він мав раніш; ті-ж маєтки й міські млини, котрі були захопили сторонні особи, повинні були, згідно з цією грамотою, бути повернені міській ратуші⁴. З привілеїв російських царів в цій грамоті згадане ствердження Ніжину Магдебурзького права царя Олексія (1660 року) й Петра I (1698 р.), з польських королів Сигизмунда III й Володислава IV, а з гетьманів привілеї Богдана і Юрка Хмельницьких і Мазепи⁵.

В указі Ганни Леопольдовни від 5 листопада 1740 р. в зв'язку з звільненням ніжинського магістрату від платні в казну прибутків міських знов стверджується Ніжину «Содержать магистратъ по прежнимъ правамъ и грамотамъ»⁶.

Останнім ствердженням Ніжину попередніх прав і привілеїв, в тому числі і Магдебурзького права, була грамота Єлизавети Петровни 11-го грудня 1742 р. В цій грамоті міститься звільнення ніжинських міщан від неправильно накладених на них державних зборів і наказується «Содержать тотъ Нѣжинской магистратъ во всемъ по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ». З цих грамот згадуються грамоти Олексія Михайловича (1660 р.), гетьмана І. Мазепи (1698 р.), Петра I (1698 р.) і привілеї 146 і 153 року (с. т. польських королів Сигизмунда III і Володислава IV; дата надання грамот цих королів теж вказана хибно, як можна думати з тих-же причин, що і раніш⁷).

¹ Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 139—141.

² Іб., стр. 143.

³ О. Лазаревський, *op. cit.*, стр. 53.

⁴ Остання постанова про повернення млинів і маєтків магістрату не була виконана, як де свідчить наказ міщан до Катерининської комісії 1767 р. (Матеріали Екат. комис., стр. 25). Крім того, по цій грамоті апеляція на магістратський суд буде не до Москви, а до Генеральної Військової канцелярії.

⁵ Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 151—152; Св. закон., т. IX, № 6895. Завдяки тому, що грамоти польських королів, на котрих спосилались Ніжинці, давались не автентичні, а, як можливо думати, в копії Петра I (1698 р.), роки надання й ствердження Ніжину привілеїв польськими королями Сигизмундом і Володиславом теж вказані хибно: 146 (1638) й 153 (1645) р.

⁶ Св. зак., т. XI, № 8279.

⁷ Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 152—154; Св. законов, т. XI, № 8679.

Розглядаючи зміст цих грамот і універсалів, котрі стверджували Ніжину Магдебурзьке право, надане 1625 р., ми бачимо, що поширень тих економічних і юридичних пільг, котрі були надані Ніжину грамотою 1625 р., в цих грамотах і універсалах немає. Тільки грамотою Олексія Михайловича 1660 р. Ніжинцям надане право обирати війта, замість призначення, як це було раніш. Як видно в своїх проханнях про ствердження попередніх прав місту міщани дбали тільки про те, аби добитись того становища, яке вони повинні були мати по першій грамоті 1625 р.¹ Це положення буде цілком зрозуміле, коли ми візьмемо на увагу те становище, в якому перебували міста України, в тому числі і Ніжин і до революції 1648 р. і після неї. До революції 1648 року міста України терпіли й економічні й юридичні утиски з боку шляхетської верстви, що панувала в Польщі. Тому міщани міст України й взяли з початку революції дуже жваву участь в ній². Але скоро революція показала свої негативні риси для міст³. Далі виявилось, що козацтво, що стояло на ґрунті революції 1648 р., зовсім не бажає ділитись з іншими класами здобутками цієї революції, а бажає утворити диктатуру козацтва, не рахуючись з інтересами інших клас. Від цієї диктатури козацтва приходить скрутно й містам. Відбуваються і такі негативні для міст події, як після складання Зборівської угоди, коли Татари з дозволу козацтва взяли ясир з українських міст⁴. Починається захоплення козаками міських земель і інші утиски міст козаками⁵. Всі такі події дуже скоро відхилили симпатії міщан від козацтва. Вже 1650 р. в Москві були відомості, що «своихъ де мѣщанъ Черкасы грабятъ же и побиваютъ, а говорятъ, бутто они заодно съ Поляки посегаютъ на нихъ Черкасы»⁶. Далі в кінці XVII і XVIII ст. становище міст гіршає. Верхи козацтва—заможніше козацтво й старшина, зміцнюючися економічно й юридично, конкурують з міщанами в промисловості й в торгівлі. Ця конкуренція відбивалася дуже прикро на економічному добробуті міст України, в тому числі і Ніжина⁷. До цього прилучалася ще й конкуренція міщанам з боку російського торговельного капіталу, котрий давав почувати свою важку руку всім галузям життя тодішньої України. Терпіли звичайно міщани, крім економічних, і юридичні утиски як з боку українського панства, так і

¹ Д. Багал'їй. Магдебург. право въ гор. Лѣвоб. Малорос., стр. 252—253.—Труды X Арх. съѣзда, т. II; Ж. М. Н. Пр. 1892 № 3, стр. 19.

² Самовидець, стр. 20; Акты Моск. Госуд., т. II, № 350; Арх. Ю.-З. Россіи, ч. III, т. IV, № СХСѸІІІ; стр. XXIX—XXXIII.

³ Самовид., стр. 15.

⁴ Самовид., стр. 22; М. Грушевський—Іст. Укр. Русі, т. VIII, ч. 3, стр. 221—224. М. Яворський—Нарис історії України, ч. 2, стор. 95—96.

⁵ Акты Зап. Рос., т. V, № 34; Акты Ю. и З. Россіи, т. X, № 13, стр. 626; Г. Карповъ, Малорос. города въ эпоху соединенія, стр. 23—24; 27—28 й далі—Лет. Зап. Археогр. ком., т. VI.

⁶ Акты Ю. и З. Рос., т. VIII, № 36, стр. 361.

⁷ М. Слабченко. Организация хоз. У-ны от Хмельничины до мировой войны т. II—III.

з боку російського торговельного капіталу (в особах воєвод, комендантів і інших)¹. Відомо, що в Ніжині, як і в інших містах, представники російської влади не рахувались не тільки з міською управою, але з управою полковою і сотенною; звичайно міська влада, як слабіша, терпіла утиски в першу чергу. В Гадячу, напр., полковники й полкова старшина зовсім усунули з ратушу міський уряд і взяли всю управу містом в свої руки². В Погарі XVIII ст. місцеві сотники скасували фактичне магістратське самоврядування й підбили міщан Погару своїй «командѣ»³. Накази в комісію 1767 року від міщан дають саму прикру картину становища міст України⁴. При таких умовах міста не мали змоги й думати про поширення своїх економічних і юридичних прав, а тільки могли мріяти, аби повернути собі старі права, котрі вони мали раніш. Становище міщан Ніжина було ще мабуть тяжче, ніж міщан інших міст Лівобережжя. До сказаного вище, с. т. до конкуренції й утисків панства й російського торговельного капіталу, в Ніжині прилучалася ще й конкуренція міщанам з боку ніжинських Греків, котрі оселившись в XVII ст. в Ніжині, як значному торговельному пункті, скоро утворили тут свою досить міцну грецьку організацію, котра придбала собі від українського й російського уряду низку різних пільг⁵. При цьому треба додати, що Греки своїми привілеями прикривали від всяких належних магістратів податки і купців не-Греків, котрі не мали жадного відношення до грецького братства, що звичайно робило збитки Ніжинському Магістратові і міщанам⁶. Треба додати, що панство Ніжинщини почувало себе настільки міцним, що під часи Катерининської комісії для захисту свого добробуту проти кокуренції російського торговельного капіталу виступило проти цього капіталу. Ніжинське шляхетство, як відомо, висунуло в § 3 свого наказу поновлення на Україні гетьманства⁷. Звичайно, коли в Ніжинщині була така міцна шляхта, як свідчить цей приклад, ця сила шляхти досить важко відбивалась на магістраті й міщанах, викликаючи низку порушень міських привілеїв. Низка універсалів, наданих Ніжину з приводу порушення економічних пільг місту, які були надані грамотою 1625 року й потім стверджені відповідними особами, дуже яскраво свідчать, як порушались пільги місту. Гетьман І. Бруховецький універсалом 23 червня 1663 р. забороняє приїжджим шинкувати в Ніжині горілкою на базарі, а універсалом від 2 лютого 1666 р. він забороняє ніжинським коза-

¹ М. Слабченко. Малорусскій полкъ, стр. 131—132; 135—141; О. Лазаревський, *Op. cit.*, стр. 63.

² Шафонський, *op. cit.*, § 486, стр. 630.

³ О. Лазаревський.—Стародубський полк, стор. 239—241.

⁴ И. Теличенко.—«Сословныя нужды и желанія малороссіянъ въ эпоху Екатерининской комиссіи», гл. IV—Мѣщане (К. Старина, 1891, № 1).

⁵ М. Плохинскій.—«Иноземцы въ старой Малороссіи», стр. 180—181. Арх. XII съѣзда, т. 2; О. Лазаревський. Нѣжинскій полкъ, стр. 58—61.

⁶ Матеріали Екатер. комиссіи, стр. 32—33. Сб. рус. ист. об-ва, т. 144.

⁷ Г. Максимовичъ.—Выборы и наказы въ Малороссіи въ Закон. комиссію 1767 г., ч. I, гл. 3; А. Лазаревскій, *op. cit.*, стр. 37.

кам продавати горілку инакше як огулом. Гетьман П. Дорошенко універсалами від 24 і 25 червня 1668 р. наказує старшині і козацтву, щоб ніхто з них не вимагав з ніжинських міщан стацій і підвод. Універсал І. Мазепи від 12/XI—1696 року свідчить, що «Войськовіи люде» вимагають у Ніжинців чобіт, шапок і інших «Неналежнихъ себѣ речей» і забороняє робити ці кривди Ніжинцям. Універсал ніжинського полковника Л. Жураковського від 11 травня 1714 року і від 6/IX—1714 року наказує, аби ті посполиті, котрі належали до ратушних сіл і котрі уникали належних повинностей на ратуш, завдяки захисту козаків, знов були привернені до ратушу. Указ Генеральної Військової канцелярії від 25 серпня 1746 року свідчить, що «Разные люде самовластно безвѣдома і позволенія магистратового» селяться в місті на міській землі й провадять торгівлю горілкою, тютюном, не даючи за це ніяких належних даток до магистрату; порушають також торгові пільги Ніжина «отъкупщики полку Нѣжинского Иванъ Мацѣй с товарищи». Універсал Генеральної Військової канцелярії від 27 лютого 1747 року забороняв полковій Ніжинській канцелярії втручатись в магистратські справи¹. Вже те, що ці охоронні універсали й заборони видавались місту так часто—свідчить про те, які часті були порушення пільг містам і міщанству.

Накази міщан Ніжина 1767 року дуже яскраво свідчать про те, які порушення прав і пільг, на котрі мав право Ніжин, відбулись за термін 1625—1767 року.

Розглянемо у коротких рисах зміст цього наказу в тих його частинах, де вказується порушення прав і пільг міста.

В цьому наказі міщани Ніжина скаржаться, що шляхта й козаки, котрі оселились в Ніжині, займаються міськими промислами, одійшли від підлеглости праву Магдебурзькому і піддалися під право статуту Литовського; крім магистрату в Ніжині заведені й інші суди, котрі притягають під свою юрисдикцію не тільки шляхту й козацтво, але й міщан, котрих в цих судах зовуть мужиками і прирівнюють до власницьких посполитих. Багато міських земель і частина наданих місту млинних коліс одійшли до сторонніх власників; частину земель не тільки за містом, але й в самому місті захопили військові коменданти, між ними й двоє заселених магистратських сіл: Велику Кошелівку і Євлажівку, після-ж виводу з Ніжину гарнізону—ці землі й села одійшли до скарбу військового. Гнати горілку міщанам заборонено. Не мав ніжинський магистрат змоги користуватись і належними зборами на ратуш, вказаними в привілеях, почасти тому, що міщани не мали змоги по своїй бідності виплачувати ці збори, почасти й тому, що заможніші верхи міста, переважно шляхта, козаки й Греки уникали платні цих датків. Порушали приїжджі купці, особливо «греки, волохи, отставные гусаре» й той пункт привілеїв Ніжину, що

¹ Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 119—121; 121—122; 131—132; 145—146; 157—159; 159—160; тут ми не торкаємось тих порушень прав і пільг міста, котрі споминаються в документах, стверджуючих Магдебурзьке право місту.

приїжджі купці не мають права продавати свій товар в місті инакше, як гуртом, а не в роздріб; крім того ці приїжджі купці не давали на магістрат і належних податків. Захоплена була частково й земля, надана на утримання міського уряду. Поручене було, правда частково, й право магістрату мати міські цехи під своєю владою. Полкова ніжинська канцелярія відібрала від магістрату в залежність собі цехи ковальські і музичні, а також теслів, стельмахів, столярів і шершичників, а також і окремих осіб з цехів кравців, шевців і інших і держить їх по праву статутівому. Відібрала також полкова канцелярія без відому магістрату до себе і всю міську поліцію¹.

Такі відбулись зміни й порушення в зазначений термін (1625—1767 рр.) тим правам і пільгам, які повинен був мати Ніжин по грамоті 1625 року, ствердженій потім відповідними особами.

В закінчення скажу, що Ніжин і потім не добився здійснення своїх прав, котрі він мав по Магдебурзькому праву, в звязку з тим, що в Ніжині, як і в інших містах України, й потім Магдебурзьке право не досягло того становища, в котрому воно було в перші часи свого існування в містах Лівобережної України. Далі Магдебурзьке право все більш і більш підупадало, поки у XIX ст. юридично зовсім не скасував російський уряд; фактично воно вже давно не мало ніякого значіння й ваги.

¹ Матеріали Екатер. комісії, стр. 22—41.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. [1381 р.], січня 19. Київ. Грамота Київського князя Володимира Ольгердовича Юрію Івантичу Половцю-Рожиновському на володіння в Пороссі та Сіверщині, у т.ч. й на селище Ніжин.
2. [1480 р.], січня 3. Овруч. Продажна грамота Волчка Боденьковського із синами київському воєводі Мартину Ґаштольд у селище Крехаїв з бортними землями та іншими угіддями в Київській землі, у т.ч. — озерами Ніжин та Хороше.
3. 1617 р., травня 8. Варшава. Витяг з «Книги справ воєводств Київського, Волинського та Брацлавського» Руської (Волинської) метрики за 1616–1626 рр. про надання городища Ніжин у довічне володіння Флоріанові Олешку (регест).
4. 1631 р., березня 19. Відписка путивльських воєвод до московського Розрядного приказу з повідомленням про повстання проти поляків козаків та міщан Ніжина під керівництвом козацького старшини Семена Хорошого.
5. 1631 р., квітня 30. Витяг з відписки путивльських воєвод та опитувальних статей козака Назара Сахнова про військові сутички ніжинських козаків, міщан та селян з польськими військами.
6. 1631 р., травня 23. Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про зняття польськими військами облоги Ніжина.
7. 1631 р., травня 28. Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про розташування польських військ біля Ніжина до складання козацького реєстру.
8. 1631 р., червня 4. Витяг з відписки севського воєводи С. Стрешнева з повідомленням про військові дії біля Ніжина.
9. 1633 р., лютого 19. Краків. Сеймове підтвердження королівського надання Яну Пянчинському лісових хуторів Кропивне та Безуглівка, що раніше належали Ніжинському замку (регест).
10. 1633 р., лютого 19. Краків. Сеймове підтвердження королівського надання в довічне володіння Ольбрихту Кохановському села Талалаївка, що раніше належало Ніжинському староству (регест).
11. 1633 р., травня 25. Гродно. Сеймове підтвердження виділення 800 волоків землі на пустоші Крупичполе та Лосіглови (Лосині Голови) в користування службових людей, які несуть охорону Ніжинського замку (регест).
12. 1635 р., січень – березень. Сеймове підтвердження королівських привілеїв, виданих католицьким монахам бернардинського ордену на володіння в містах Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині (регест).

13. 1635 р., квітня 3. Варшава. Сеймове підтвердження на відмову Щасного Вишеля від позитивних прав на війтівство Ніжинське на користь Адама Казановського.

14. 1635 р., квітня 15. Варшава. — Сеймове підтвердження на відновлення королівського привілею Щасному Вишелю на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві.

15. 1637 р. Витяг з щоденника домініканського ченця Шимона Окольського про придушення хвилювань в Ніжині та страту ватажків повстання польним гетьманом та ніжинським старостою Миколою Потоцьким.

16. 1639 р., березня 18. Чернігів. Витяг з чернігівських гродських книг, який містить акт розмежування Ніжина, Володькової Дівиці та Носівки (регест).

17. 1650 р., серпня 1. Іркліїв. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити утиски ніжинським міщанам.

18. 1652 р., червня 18. Табір під Баром. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про взяття під захист ніжинського війта Івана Шинявського, урядовців магістрату, старшини та шляхти ніжинської, а також їхнього майна.

19. 1656 р., січня 9. Чигирин. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити будь-які утиски та кривди ніжинським міщанам.

20. 1659 р., вересня 10. Варшава. Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження Магдебурзького права місту Ніжину, який містить в собі тексти попередніх привілеїв королів Сигізмунда III від 26 березня 1625 р. та Владислава IV від 9 травня 1633.

21. 1659, вересня 10. Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження магдебурзького права місту Ніжину (переклад, зроблений 1749 р. в місті Глухові, в Генеральній військовій канцелярії).

22. 1659 р., вересня 7. Варшава. Конфірмація (підтвердження) права збирання податків на «ратушну скриньку» міста Ніжина.

23. 1659 р., вересня 8. Варшава. Конфірмація (підтвердження) надання озера Хорошого на ратушний фільварок місту Ніжину.

24. 1659 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про розгром московського війська козаками І. Виговського під Конотопом, укладення «Гадяцької угоди», повстання проти польських залог у Ніжині, Чернігові та Переяславі та обрання гетьманом Ю. Хмельницького (витяг).

25. 1660 р., березня 10. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права.

26. 1660 р., травня 5. Чигирин. Універсал гетьмана Юрія Хмельницького місту Ніжину про підтвердження давніх наданих прав на села Плоске, Синяки, Хороше Озеро, Крути, Печі та Кагарлики.

27. 1660 р., жовтня 31. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському полковнику Василю Золотаренку, полковій старшині та урядовцям Ніжинського магістрату про повторне прийняття «під високу царську руку».
28. 1663 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про перебіг подій ніжинської «Чорної ради» 17 – 18 червня 1663 року (витяг).
29. 1663 р., червня 2760. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про заборону козакам збиратися в околицях міста Ніжина, брати стації, чинити ніжинським міщанам шкоди та шинкувати поза межами дворів.
30. 1664 р., березня 23. Переяслав. Універсал гетьмана Івана Брюховецького місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права.
31. 1664 р., липня 7. Канів. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про висилання людей з магістратських сіл на косовицю за вимогою ніжинського війта (регест).
32. 1666 р., лютого 2. Гадяч. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про підтвердження попередніх універсалів Ніжинському магістрату на горілчану оренду.
33. 1666 р., листопада 25. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському війту Олександру Цурківському та мешканцям міста Ніжина на підтвердження попередньої царської грамоти.
34. 1668 р., січня 6. Київ. Відписка київського воєводи боярина Петра Шереметєва царю Олексію Михайловичу про доходи від «ранди» в містах Ніжині та Глухові.
35. 1668 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про повстання в українських містах проти московських воєвод, загибель гетьмана Івана Брюховецького та спалення Ніжина московським військом.
36. 1668 р., червня 24. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про взяття під захист від постоїв дворів урядовців Ніжинського міського магістрату.
37. 1668 р., червня 25. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про звільнення ніжинських міщан від стації та підводної повинності без розпорядження гетьмана.
38. 1668 р., червня 25. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про підтвердження давніх прав і вольностей ніжинським міщанам.
39. 1669 р., липня 15. Москва. «Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу з розпорядженням всім мешканцям Ніжинського полку, крім козаків, возити ліс на відбудову розореного московським військом Ніжина.
40. 1669 р., серпня 4. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича Ніжинському магістрату на підтвердження прав ремісничих цехів.

41. 1669 р.(?), грудня 24. Москва. «Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу про запровадження пошти та відправку до Москви винокурів.
42. [1670-ті рр., Ніжин]. Копія жалуваної грамоти московського царя Олексія Михайловича на підтвердження прав ремісничих цехів Ніжина від 1669. VIII. 4., що була видана кушнірському цеху (регест).
43. 1672 р., жовтня 15. Батурин. Універсал гетьмана Івана Самойловича ніжинському полковнику Пилипу Уманцю та полковій старшині про звільнення міщан Ніжина від стаційного обов'язку.
44. 1674 р., березня 18. Переяслав. Універсал полковника ніжинського Пилипа Уманця про підтвердження прав Ніжинського магістрату на міські прибутки.
45. 1682 р., серпня 26. Ніжин. Витяг з міських книг ратуші Ніжинської права магдебурзького міщанину Василю Цилюрику про дозвіл побудувати будинок на «пляцу ратушному».
46. 1683 р., січня 22. Батурин. Універсал гетьмана Івана Самойловича мешканцям м. Ніжина з дозволом обрати нового вїта після смерті попереднього Олександра Цурківського.
47. 1687 р., вересня 2. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи урядникам магістрату та всім міщанам міста Ніжина на підтвердження магдебурзького права.
48. 1695 р. Москва. Жалувана грамота московських царів Івана та Петра Олексійовичів значному товарищу Лук'яну Жураківському на млин та сіножать у Стародубському полку (регест).
49. 1696 р., листопада 11. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському магістрату на права та вольності із заборонаю ніжинським міщанам і грекам ухилитися від виконання міських повинностей та вести самовільну торгівлю.
50. 1696 р., листопада 12. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи із заборонаю «переїжджим військовим людям» вимагати від ніжинських міщан «шапок, чобіт, панчох, рукавиць» та інших речей.
51. 1697 р., травня 7. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи про розселення в Ніжині та Веркіївській сотні Ніжинського полку кінних вояків «товариства компанійського» з містечка Мрин.
52. 1698 р., січня 11. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському вїту Андрію Васютинському та урядникам міського магістрату з підтвердженням прав на села, млини та інші маєтності.
53. 1698 р., березня 3. Москва. Жалувана грамота московського царя Петра Олексійовича місту Ніжину та його мешканцям на підтвердження магдебурзького права.

54. 1699 р., листопада 2. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про відбування повинностей на користь міста Ніжина козаками та підсусідками, які залишили козацьку службу та живуть у підпорядкованих міському магістрату селах.
55. 1700 р., липня 8. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про заборону козацькій старшині залучати «тяглих» людей, що належать до юрисдикції ніжинського магістрату, до заготівлі сіна для полкових потреб.
56. 1704, січня 3. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи про видачу вівса та сіна для коней полку Пашковського.
57. 1704 р., червня 1. Табір поблизу Віти[-Поштової]. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському полковнику зі старшиною та війту з урядниками магістрату про заборону чинити кривди монастирському двору Києво-Печерської лаври у Ніжині.
58. 1709 р., лютого 25. Ніжин. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському війту Леонтію Кониському, урядникам магістрату та міщанам про підтвердження попередніх прав та привілеїв.
59. 1709 р., серпня 31. Київ. Указ московського царя Петра Олексійовича, яким заборонено російським військовим чинити утиски мешканцям українських міст і сіл (регест).
60. 1710, березня 11. Москва. Указ московського царя Петра Олексійовича російським «всяких чинів людям» не називати українців зрадниками, не чинити їм утисків та не забирати самовільно коней в підводи.
61. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. Універсал гетьмана Івана Скоропадського про заборону використання на косовицю селян Прохорівської сотні Ніжинського полку.
62. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату.
63. 1714 р., травня 8. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату.
64. 1714 р., травня 11. Ніжин. Універсал Ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаманам ратушних сіл про розшук та повернення в підданство магістрату осіб, що записалися в козаки та ухиляються від повинностей.
65. 1714 р., червня 30. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському магістрату про дозвіл торгувати міською горілкою в магістратських селах (регест).

66. 1714 р., вересня 6. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського полковому сотнику Артему Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців с. Синяки.
67. 1714 р., вересня 6. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського сотнику прохорівському Матвію Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців сіл Хороше Озеро та Крути.
68. 1715 р., жовтня 11. Глухів. Лист гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського війта Стерія Тернавіота про звільнення дворів урядовців магістрату від постою.
69. 1715 р., листопада 9. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського полковника Лук'яна Жураківського та полкової старшини про звільнення урядовців міського магістрату від постою російських військ.
70. 1716, грудня 4. Випис із книг Ніжинського магістрату з текстом універсалу гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському Благовіщенському монастирю на двір Коровченків у м. Ніжині та ліс біля с. Дорогинки.
71. 1717 р., лютого 3. Гадяч. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині про запровадження пошти у віданні міського магістрату.
72. 1717 р., лютого 4. Універсал гетьмана Івана Скоропадського військовій старшині із заборонаю використовувати на косовицю та перевезення сіна селян із сіл прохорівської сотні, які підлягають ніжинському магістрату.
73. 1717 р., лютого 27. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському з розпорядженням про підпорядкування міському магістрату російських купців, що переселилися до Ніжина.
74. 1717 р., березня 12. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаману Синяківському про ремонт греблі, яка належить ніжинському магістрату.
75. 1719 р., вересня 22. Лист ніжинського полковника Петра Толстого до ніжинського війта щодо розподілу прибутків магістрату.
76. 1719–1722 (?). Київ. Указ київського воєводи князя Д. Голіцина із заборонаю російським чиновникам самовільно вимагати «кормів та підвід» у мешканців українських міст (регест).
77. 1727 р., липня 25. Кропивна. Лист колишнього писаря Ніжинського магістрату Івана Ананієвича бурмістру цього ж магістрату щодо майнових документів на Синяківський млин та поле «Моцарщину».
78. 1729 р, травня 25. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Хрущова про порядок торгівлі худобою під час ярмарків та торгів у Ніжині.

79. 1729 р., жовтня 4 (6?). Глухів. Універсал гетьмана Данила Апостола ніжинському війту Петру Тернавіоту на підтвердження попередніх універсалів гетьмана І. Скоропадського.
80. 1730 р., червня 30. С.-Петербург. Указ російської імператриці Анни Іванівни про підтвердження попередніх указів 1716 та 1721 рр. щодо поштових станцій для кур'єрів та надсилання листів (регест).
81. 1736 р., лютого 23. С.-Петербург. Жалувана грамота російської імператриці Анни Іванівни місту Ніжину та Ніжинському магістрату на підтвердження попередніх царських грамот та королівських привілеїв.
82. 1739 р., травня 29. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії Ніжинському магістрату про розподіл надходжень з магістратських сіл.
83. 1742 р., грудня 11. С.-Петербург. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни Ніжинському магістрату та міщанам на підтвердження магдебурзького права.
84. 1746 р., серпня 25. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків, права та переваги Ніжинського магістрату (регест).
85. 1747 р., лютого 27. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків та права Ніжинського магістрату (регест).
86. 1761, серпень (?). Ніжин. Лист ніжинського полковника Петра Розумовського сотникам Ніжинських полкових та Заньківської сотень з рекомендацією утриматися від заборони вінокуріння та шинкування урядникам Ніжинського магістрату.
87. 1867 р. Ніжин. Перелік оригіналів королівських привілеїв, царських жалуваних грамот, гетьманських універсалів та інших документів, що зберігалися в Ніжинській міській думі, складений священиком Петром Огієвським.
88. 1921 р. Ніжин. Витяг з інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з переліком документів, переданих гласним Ніжинської міської думи Я.Г. Бережним.
89. [Лазаревский А.] Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657-1674 годов. Чернигов: Тип. губерн. правления, 1887.
90. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. 2: Полк Нежинский. К., 1893.
91. Петровський М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. Чернігів і Північне Лівобережжя. К., 1928. С. 301-314.

ВИКОРИСТАНІ АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПУБЛІКАЦІЇ

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Національна бібліотека України, Інститут рукопису

Ф. I, спр. 54592.

Ф. II, спр. 18432.

Ф. VIII, № 2395 (ун.: 126).

Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 3, спр. 5220, 9584.

Ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2.

Ф. КМФ-9, оп. 3, спр. 11.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

Ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглобина», оп. 1, спр. 65.

ОПУБЛІКОВАНІ МАТЕРІАЛИ

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею (АЮЗР). С.-Петербург, 1872. Т. VII.

Алмазов А. Нежинский гарнизон «ратных людей» и его отношения с украинскими казаками, мещанами и духовенством в 1659–1708 гг. Москва–СПб., 2021.

Алмазов А. Отношения нежинского городского магистрата с царской властью в 50–60-е гг. XVII века. *Палеоросия. Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*. №1 (21). 2023.

Багалій Д. Магдебурзьке право на Лівобережній Україні. *Розвідки про міста і містечка України-Руси XV–XVIII ст.* Ч. 2. Львів, 1904.

Бисько І., Шуст В. Універсали Ніжину. *Український історичний журнал*. №11. 1966.

Білоус Н. До 400-річчя надання магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство*. №1. 2025.

Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. К., 2008.

Василенко Н. Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка 1729–1730 гг. Чернигов, 1901.

Вовк О. Джерела міського права Гетьманщини другої половини XVII–XVIII століть: історико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2019.

Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы: В 3-х т. Т. 1: 1620–1647, Сост. Е. М. Апанович, Е. И. Луговая, С. П. Майборода, Н. Ф. Первак, Л. А. Проценко, Н. С. Сидоренко. М., 1953.

- Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 4. К., 1874.
- Дневник Симеона Окольского. Мемуары, отн. к истории Южной Руси. Вып. 2. Киев, 1896.
- Добровольский П., Самоквасов Д. Каталог выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. Отдел рукописей. Чернигов, 1908.
- Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Відп. ред. Ф. П. Шевченко, І. П. Крип'якевич. К., 1961.
- Дядиченко В. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. К., 1959.
- Єдлінська У., Страшко В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI–XVIII ст. *Передача текстів документів і пам'яток: Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради, квітень 1990 р.* К., 1990.
- Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII в. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928.
- Железко Р. Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки). *Ніжинська старовина*. Вип. 17. 2014.
- Список подлинных древних жалованных городу Нежину универсалов, грамот и других относящихся к ним актов от 1650 по 1777 год, хранящихся при Нежинской городской думе. *Историко-статистическое описание Черниговской епархии*. Чернигов, 1874. Кн. VII.
- Клименко П. Міста і території в Україні за часів Гетьманщини 1654–1765 рр. *Записки Історико-філологічного відділу ВУАН*. Кн. 7–8. К., 1926.
- Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. К., 1996.
- Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. К., 1963.
- Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х–40-х років XX століття. Упор.: В. Андрейцев, В. Ульяновський, В. Короткий. К., 2000.
- Крішан А. Самоврядні громади у житті Флоріана Олешка: між Ковелем та Ніжином. *Ніжинська старовина*. Вип. 32(35). Ніжин, 2025.
- Крішан А. Теоретичні засади самоврядування на прикладах волинського Ковеля і сіверянського Ніжина (за королівськими привілеями 1611 та 1625 років). *Сіверщина в історії України*. Вип. 14. Глухів–Київ, 2021. С. 116–118.
- Крішан А. Уродзонний війт козацького міста: шляхтич Щасний Вишель на чолі Ніжинського магістрату. *Батуринська старовина*. Вип. 9 (13). Ніжин, 2023.
- Кудрявцева А., Романюк І. Адміністративно-територіальний устрій Ніжинщини у складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.). *Ніжинська старовина*. Вип. 8 (11). 2009.

Кулаковський П. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. *Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст.* Т. V. Острог; Варшава; Москва, 1999.

Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том II. Полк Нежинский. К., 1893.

Лазаревський О. Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657-1674 годов. Чернигов: Тип. Губ. Правления, 1887.

Лесик Л. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.). *Ніжинська старовина*. Вип. 19. 2015.

Лесик Л. Земельні володіння Ніжинського міського магістрату XVII–XVIII ст. *Сіверщина в історії України*. Вип. 10. Глухів–Київ, 2017.

Лесик Л. Королівські привілеї, царські жалувані грамоти та гетьманські універсали на підтвердження магдебурзького права Ніжинському магістрату. *Гуманітарний журнал*. №3–4. 2015.

Луняк Є. Чи належав Ніжин Московському царству до 1618 р.? *Література та культура Полісся*. Вип. 92. Ніжин, 2018.

Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із зібрань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. №4. 2006.

Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.), Ч. 20. *Сіверянський літопис*. №1. 2021.

Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. 1995.

Морозов О. До питання про масове вилучення книжкових пам'яток із бібліотечної колекції Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1934–1936 рр. *Ніжинська старовина*. Вип. 15 (18). 2013.

Морозов О. Міський магістрат — невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина. *Відлуння віків*. №1. 2004.

Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928.

Полехов, С. Новые документы о Киевской земле XV века. *Сфрагистичний щорічник*. Вип. II. Київ, 2012.

Потапенко М., Парубець А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина*. Вип. 24 (27). Ніжин–Київ, 2017.

Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев, 1864.

Гапоненко Д. Ніжинський Ветхоріздвяний Георгіївський монастир (XVII – початок XVIII ст.). *Література та культура Полісся*. Вип. 51. Ніжин, 2009.

- Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994.
- Ростовська О. Історія магдебурзького права в Ніжині. *Ніжин і Ніжинщина: історичний простір провінції. Збірник статей*. Вип. 1. Ніжин, 2010.
- Рукописи Нежинской Городской Думы. *Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда в г. Чернигове*. Чернигов, 1908.
- Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Упор.: П. Кулаковський. Острог–Варшава–Москва, 1999.
- Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства). 1569–1673. Упор.: Г. Боряк та ін. К., 2002
- Самойленко Г., Самойленко О. Ніжин — європейське місто. Чернігів, 2010.
- Сборникъ палеографическихъ снимковъ съ древнихъ грамотъ и актовъ, хранящихся въ Виленскомъ центральномъ архивѣ и Виленской публичной библиотекѣ. Вип. I. Вильна, 1884.
- Сіверщина гетьманських часів. Т. 1: XVII ст. Збірник архівних документів. Упоряд. Ю. Мицик, І. Тарасенко. К., 2019.
- Сіверщина гетьманських часів. Т. 4: 1741 р. – кінець XVIII ст. Збірник архівних документів. Київ–Чернігів, 2022.
- Таранушенко С. Архітектура урядових будівель Гетьманщини XVIII ст. Х., 2013.
- Таранушенко С. Урядові будівлі на Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний журнал*. №2. 1971.
- Тимошик М. Петро Огієвський із Данини: священик, журналіст, проповідник, письменник. *Сіверянський літопис*. № 1–2. 2017.
- Труды предв. комитета по устройству XIV-го арх. съезда. Чернигов, 1908.
- Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657. Київ, 1998.
- Універсали Івана Мазепи (1687-1709) : [у 2 ч.]. Київ; Львів, 2002–2006.
- Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657– 1687). Київ; Львів, 2004.
- Черниговские епархиальные известия. 1876. Прибавления. №13–14.
- Чернігів магдебурзький: збірник законодавчих та публічно-правових актів XVII – першої половини XVIII ст. Упор. Г. Доманова, О. Коваленко, Ю. Мицик. Чернігів, 2023.
- Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание (1786 г.). К., 1851.
- Constitutie seymu walnego koronnego warszawskiego roku 1635. Krakow: w drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1635.

Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633–1635, kanclerstwa Jakuba Zadzika. Kraków, 2018. Seria nowa, t. X.

Okolski, Sz. Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637: tudzież Kontynuacya dyaryusza wojennego w roku 1683. Kraków, 1858.

Rulikowski E. Opis powiatu Wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym. Warszawa, 1853.

Volumina Legum. T. III. Petersburg, 1859.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авраменко Ілько, козак ніжинський 227
- Агафія Тимошківна, міщанка батуринська 226
- Аксак Стефан, суддя земськй 101, 102
- Алмазов О. 16
- Андаров Семен, прапорщик 212
- Андрейцев В. 15
- Андрусиха, міщанка ніжинська 222
- Анна Іванівна, російська імператриця 185-190, 210, 275, 286
- Анна Леопольдівна, російська імператриця 275
- Апанович О. М. 49
- Апостол Данило, гетьман 31, 184, 185, 193, 210, 257, 260, 275, 286
- Арістов В. 266
- Багалій Д. І. 15, 263, 268, 269, 276
- Баліловець Іван, ніжинський полковник 23, 49
- Барвинський В. 267
- Барсов А. 251, 266
- Бахметов Іван, генерал-лейтенант 196
- Бедерман (Бедреман) Ян, писар Руської канцелярії 85, 99
- Безпаленко Демко, селянин 174
- Безпалій Іван, наказний гетьман 236
- Безпалча Одарія Стефанівна, міщанка переяслівська 230, 231
- Безпалченко Харько Григорович, міщанин переяслівський 230, 231
- Безпалчій Григорій, міщанин переяслівський 230, 231
- Бельжецький Ян Еваріст, староста вишгородський 87, 99, 103
- Бережков М. М., проф. 33, 214, 267
- Бережний Яків Георгійович, гласний Ніжинської думи 30, 213, 286
- Берестненко Іван, обиватель рибневський 221
- Бестужевъ Рюмин, віце-канцлер 195
- Бисько І. 31, 288
- Білоручкова Христина 212
- Білоус Н. 15, 16, 22, 38
- Богдан, син Мишка Котовича 43, 45
- Боденьковський Волчко, боярин остерський 43, 45
- Боденьковський Євлашко, син боярський 43, 45
- Боденьковський Роман, син боярський 43, 45
- Боплан, Г.-Л. Де 18
- Борисиха Вовдя Панасівна, міщанка батуринська 228
- Борсук Артем, сотник 173
- Борсук Іван, козак ніжинський 225
- Борсук Матвій, сотник 174, 208, 285
- Борсук П. Г. 35
- Боряк Г. 15
- Борятинський, князь 192, 210
- Бриль Остап 225
- Брюховецький (Бруховецький) Іван, гетьман 25, 107, 118-124, 129, 137, 202, 213, 253-255, 272-274, 277, 282
- Булбін Яків, донський козак 212
- Бурачок-Веремієнко Дацко, козак ніжинський 221
- Бурчак Наум, отаман 222
- Бут Левко, наказний полковник ніжинський 241, 242
- Бут Тарас (див.: Тарас Федорович), гетьман 23, 37, 51, 52
- Бутурлін Василь, боярин 114
- Бучинський Ян, райця ніжинський 63
- Василенко М. 15, 158, 159, 160, 161, 267
- Василенко, козак ніжинський 229

Василій Новосильцов, таємний радник 196
Василь Мартинович 231
Василь Софронієв, священник лебединський 241
Василь циган 223, 224
Васько Олешкович, зем'янин сніпородський 43, 45
Васютинський Андрій, війт ніжинський 148, 151, 153, 156, 188, 204, 214, 263, 283
Васютинський Филип Костянтинович (див.: Филип), писар ніжинський 144, 145, 220, 240, 245
Вашкевич Ілля, юдей-вихрест 229
Ващенко Макар, козак ніжинський 229
Ведлинські, шляхетний рід 60
Великогагін Данило, князь 118-121
Величко Самійло 274
Вельямінов, бригадир 194, 257
Венцик Ігнат 237
Веремій Василь, селянин 174
Вернадський В. 30, 33, 35, 38,
Вестерфельд, А. ван 48, 98
Виговський Данило 116
Виговський Іван, гетьман 24, 25, 65, 106, 109, 113, 115-117, 123-125, 144, 156, 234, 259, 271, 281
Вишель (Вешель) Щасний, ніжинський війт 16, 19, 21, 23, 55, 56, 59, 79, 91, 261, 269
Віснерські, шляхетний рід 60
Вітовський Лукаш, суддя київський 101, 102
Віхровський, шляхтич 60
Вішньовський Адам, підсудок 56
Владислав IV Ваза, король 17, 21, 29, 34, 53-56, 70, 78, 80, 84-88, 90, 91, 97, 99-105, 158, 188, 201, 213, 267, 271, 274, 275, 281
Владислав, королевич (див. – Владислав IV Ваза) 17, 20, 78, 80, 87, 91
Вовк О. 13

Вовкувна Федора Панасівна, удовиця 222, 223
Володимир Ольгердович, князь київський 41
Володковський, шляхтич 181, 209
Володченко Андрій 244
Волошин Василь 228, 229
Воробей Іван, райця ніжинський 232
Ворожка Василь, селянин 174
Воронченко Яків, полковник прилуцький 261
Врещ, небіжчик 225
Гаврило Тимофійович, 238
Гейченко Юська, міщанин ніжинський 218-219
Герасименков (Гарасименко) Грицько, житель кропивенський 244
Гершкевич Тарас, юдей-вихрест 229
Гіжицький, шляхтич 60
Глинський Іван Борисович, князь 43, 45
Гловацькі, шляхетний рід 60
Гоголь Микола 13, 26, 30, 31, 33, 55
Голіцин Дмитро, воєвода київський 181, 206
Голіцин Михайло, генерал-лейтенант 195
Голіцин Олексій, статський радник 196
Головкін Гавриїл, канцлер 187, 207, 210
Головкін Михайло, таємний радник 191
Голюнка (Голенка) Ігнат, значний військовий товариш 174, 208
Гомолик Панько, козак пашковський 225
Гордієв Іван, заступник ніжинського війта 20
Гордієнко Остап, обиватель ніжинський 225
Горностаї, ключник київський 43, 45

Гриб Хвесько, селянин 174
 Григорій Кузьмович, бурмістр
 ніжинський 177
 Григорій, зять Грицьков, козак
 пашковський 225
 Григорій, писар ніжинського
 магістрату 177
 Гриневич Дмитро, канцелярист 112,
 126, 135, 138, 161, 191
 Гриненко Тиміш 223
 Гриценко Борис, міщанин
 батуринський 228
 Гриценко Сергій, козак
 пашковський 225
 Грищенко Яків, старший братчик
 кушнірського цеху 220
 Грозинський Статій, бурмістр
 ніжинський 20
Грушевський М. С. 30
 Гулак Іван, полковий обозний
 черкаський 238
 Гульц Яган, рейтарський полковник
 274
 Гуляницький Григорій, полковник
 ніжинський 106-109, 116, 220, 222,
 223, 226
Гумілевський Філарет, архієп. 31,
 251
 Гутанович 234
 Гаєвський Криштоф, шляхтич 61
 Гроїцький Бартоломей, судовий
 службовець 13, 26
 Даценко Василь, обиватель
 ніжинський 222
 Даценко Нечипір, обиватель
 ніжинський 222
 Дембовський Миколай, субделегат
 56
 Дементьєв Логін, колезький
 канцелярист 112, 126, 135, 138, 161,
 191
 Джулим Василь, селянин 174
 Дмитренко Андрій, міщанин
 ніжинський 144
 Дмитренко Стефан Семенович,
 голова Ніжинської думи 212
 Дмитро (Миколайович), бурмістр
 ніжинський 65, 144, 200
 Добровольський П. 33, 288
 Довбня Яцько, козак
 хорошеозерський 249
 Довгопалій Андрій, 222
 Долгоруков, генерал-фельдмаршал
 195
Доманова Г. 16
 Донець Іван, полковник козацький
 236
 Дорошенко Петро, гетьман 25, 131-
 133, 203, 238, 273, 274, 278, 282
 Дробязка Василь, обиватель
 ніжинський 231
 Дубницький Миколай, намісник 61
 Дукренко, козацький ватажок 60
 Дулявцев, генерал-аншеф 210
Дядиченко В. 15
Ейнгорн В. О. 273
 Євфимов Іван, бурмістр ніжинський
 20
 Єлизавета Петрівна, імператриця
 російська 27, 31, 194, 211, 214, 260,
 275, 286
 Єргольський, полковник 179, 209
Єршов А. 15, 24
 Жданович Яків, бурмістр
 ніжинський 240, 243, 245
Желєзко Р. А. 16
 Жеребили, польський шляхетський
 рід 23
 Жук Іван, циган 221
 Жураківський (Жураковський,
 Журавков) Лук'ян, полковник
 ніжинський 148, 170-174, 176, 178,
 179, 180, 182, 208, 209, 264, 278, 283-
 285
 Забіла Михайло, суддя генеральний
 194, 210, 264
 Забіла Петро, сотник борзенський
 223, 261

Забіла Тарас Петрович, борзенський сотник 261

Завадський Федір, суддя полковий ніжинський 144, 204, 241, 243, 245, 246, 249

Заціонтенко Гаврило, селянин 174

Зінович (Зіненко) Дем'ян, полковник охтирський 236

Золотар Іван, міщанин ніжинський, тесля 144

Золотаренко Василь (Васюта) Нечипорович, полковник ніжинський 107, 113, 114, 202, 219, 220, 228, 271, 272

Зражевський Кирило, сотник батуринський 221, 222

Зубко Клим, обиватель ніжинський 222

Иващенко Кунаш, козак пашківський 225

Іван Ананієвич, писар ніжинський 182, 209

Іван III, князь московський 17

Іван Олексійович, райця та цехмістр ніжинський 220

Іван Олексійович, цар московський 148, 205

Іван Тимофійович, райця ніжинський 229

Іван циган 223, 224

Ігнатенко Лаврін, сотник 236

Ігуменський (Гуменський) Василь, отаман ніжинський городовий 245, 249

Ілля Григорович, козак ніжинський 229

Ілляш, війт оленівський 222

Іловайський Д. 267

Ільченко Григорій, житель ніжинський 246

Іченець Петро 245

Іченець Роман 245

Йосип Єрмолайович, дяк ніжинський «нікольський» 235

Казановський Адам, староста черкаський 55, 281

Казановські, польський шляхетський рід 57-60

Калиновський Мартин, королівський воєвода 61

Каліцькі, польський шляхетський рід 23

Капитан Тимош, козак 237

Каплун Лесько, житель ніжинський 241

Каракулка Василь Іванович, міщанин ніжинський 225

Карамзин М. 267

Карвацький Іван, козак 221

Кариман (Лев Кариман Тугорканович Половець) 41, 42

Карпенко Юрко, козак ніжинський 234

Карпіка (Карпека) Данило, міщанин ніжинський 177

Карпов Г. 276

Карташевський Антон, архіт. 29

Касяненко Єремій, райця ніжинський 229

Катерина II, російська імператриця 261, 269

Каченовський О., райця ніжинський 272

Качка Лаврін, селянин 174

Качура (Качурін) Захарчин 243, 244

Квасов Андрій, архіт. 28, 32

Кваченко Семен 236

Келепнов Федір, сумський міщанин 212

Кирило, житель недригайлівський 241

Кисіль Микола, шляхтич 61

Кисіль Адам, підкоморій 61

Кисіль, обиватель ніжинський 225

Кізіменко, козацький ватажок 57-60

Кіндрат Юськович, житель ніжинський 246

Кітченко Ф. А. 34, 75, 77, 113, 115-118
 Клименко П. 15, 272, 273
 Климів Степан, козак 47
 Клобучинські, шляхетний рід 57-60
 Кобилецький Григорій, отаман городовий ніжинський 220, 223
 Коваленко О. 16, 38, 291
 Коваль Семен, селянин 174
 Ковтун, житель кунашівський 248
 Козут З. 28
 Кодола О., Ніжинський міський Голова
 Кологрівов Мирон, стольник 128
 Колудзький Павло, секретар 53
 Комбурлей, ніжинський грек 261
 Коморовський, польський шляхтич 60
 Компан О. 15
 Кондрат Славікович, «підписок» ратуші ніжинської 239
 Кониський Георгій, архієп. моголівський 263, 264
 Кониський Григорій, писар ніжинський 188, 262, 263
 Кониський Єремій, бурмістр ніжинський 239, 262, 263
 Кониський Іван Єремійович, війт ніжинський 261-263
 Кониський Іван, свящ. комарівський 263
 Кониський Йосип, бурмістр ніжинський 262, 264, 283
 Кониський Леонтій, війт ніжинський 20, 164, 262, 263, 284
 Кониський Павло, комісар земський іваницький 263
 Кониський Федір, свящ. комарівський 263
 Кониський Федір, хоружій ніжинського полку 263
 Кононенко Микита, хлопець 224
 Коноплін Іван, ратман ніжинський 112, 126, 135, 138, 161, 191

Короткий В. 15
 Косаковський Анджей, шляхтич 61
 Косаковський Миколай, каштелян 61
 Костевич Іван, писар ніжинський 20
 Костюк, мельник ніжинський 222
 Костюшко, тівун Овруцький 43, 45
 Кохановський Ольбрихт, шляхтич 53
 Кравець Іван, селянин 174
 Красносільський Лесько, козак хорошеозерський 249
 Креховецький Іван, наказний полковник ніжинський 222, 227, 229, 230,
 Кривий Василь, селянин 174
 Криницький Кшиштоф, землемір 56
 Крип'якевич І. П. 31, 288
 Кришан А. 16, 288
 Кровченко Іван, полковник білоцерківський 116
 Крупка, старожил ніжинський 263
 Круць (Крут) Михайло Пилипович, житель кунашівський 248
 Кудлатий Пашко, житель недригайлівський 241
 Кудря Олекса, райця ніжинський 63
 Кудрявцева А. 16, 288
 Кузьменко Матвій, житель ніжинський 246
 Кузич (Кужич) Дмитро, бурмістр ніжинський 63, 231, 232, 233, 243, 263
 Кузька Юсько, козак ніжинський 218
 Кукла, козацький ватажок 57-60
 Кулаковський П. 15, 21, 75, 78, 101, 104, 289
 Куракін А., обер-шталмейстер 195
 Курдюмов Петро, путивелець 245
 Кутиські, польський шляхетський рід 23
 Куш, козацький ватажок 59

Лазаревський О. М. 15, 33, 35, 37, 216, 250, 267, 269, 272, 275, 277, 289

Левицький Мойсей, ніжинський полковий осавул 261

Лесенко Максим, житель ніжинський 246

Лесик Л. 16

Лизогуб Яків, чернігівський полковник 261

Лисенко Федір, суддя генеральний 211

Литвин Васко, райця ніжинський 218

Литвин Федір 248

Литвинов-Мосальський Андрій, воєвода 47, 49, 50

Лілеєв М. 266

Лісовченко Дмитро, козак ніжинський 219

Ліхачов М. П. 69

Луговая Е. И. 49

Лученко Онисько, селянин 174

Люленко Харько 244

Ляскоронський В. 266

Маволський, писар ніжинський 182

Магеровський Яким, ратман 112, 126, 135, 138, 161, 191

Мазаракін (Мазаракі) Пантелеймон, ніжинський грек 192-194, 211

Мазепа Іван, гетьман 25, 27, 146-149, 151, 153, 157, 158, 160, 162-164, 169, 189, 205-207, 214, 255, 259-261, 274-278, 283, 284, 290

Мазніченко Конон, осавул ніжинський 223

Майборода С. П. 49

Макаренко Яків, міщанин ніжинський, 227

Максим Григорович, міщанин ніжинський 226

Максим Филимонович, протопоп ніжинський 107, 218

Максимович Г. 277

Максимович М. 267

Маляр Адам 231

Мамсир-мурза 106

Манзій Іван, відкупник 197

Марія Мисківна, міщанка ніжинська 220

Маркевич М. А. 63

Марко Леонович, осавул полковий 163

Марко, отаман 227, 228

Марков М. 266

Маркович Андрій, генерал-полковник 194, 210

Мартин Ґаштольд (Ґастовтович), воєвода київський 43, 45, 46

Мартин, селянин 227

Масальський, комендант 179

Матвій Матвійович, обозний полковий ніжинський 249

Мацій Іван, відкупник ніжинський 278

Мельников Михайло Мисков, обиватель ніжинський 220

Мельничков Кондрат, козак ніжинський 229

Метла, гончар чернігівський 234

Методій, єп. Мстиславський та Оршанський 119

Мигалевський Костянтин, міщанин ніжинський 144

Мигура Тимофій, гравер 154

Микола I (Романов), російський імператор 27

Миронівський (Мироновський) Яків, бурмістр ніжинський 20, 196

Мирополець Яків, райця ніжинський 231

Мисько, отаман 227

Михайло Лукьянович, мешканець воронковський 235

Михайло Федорович (Романов), цар московський 47, 49

Михайлов Борис, посольський дяк 161, 206

Мицик Ю. 16, 63, 170, 171, 179

Мишко Котович 43, 45
 Мініх, Бургард-Крістоф фон 210
 Мніх Андрій, райця ніжинський 229, 240, 247
 Многогрішний Дем'ян Ігнатович, гетьман 134, 135, 139, 141, 204, 213, 282, 283
 Могилівна Варка Ігнатова, міщанка ніжинська 224
Модзалевський В. 35, 267, 274
 Можентанов (Можайтінов) Федір, ніжинський грек, купець 212
 Мокрицький Федір, житель київський 239, 240
 Мокрієвич Йосип, канцелярист 112, 126, 135, 138, 161, 191
 Монастирський Іоанн, священник ніжинський «спаський» 232
Морозов О. С. 9, 13, 16, 29, 30, 43, 143, 170-172, 175, 176, 178-180, 185
 Мосальський Іван, купець київський 239
 Мостипаненко Василь 244
 Мостипаненко Остап 244
 Мостипаненко Федір 244
 Мостипаненко Фесько 244
 Мостицький Діонісій, ігумен ніжинського Ветхоріздвяного монастиря 232
 Мотоніс Ніколай, ніжинський грек, 261
 Моцарський (Муцарський, Мочарський) Миколай, полковник 23, 37, 50, 263
Моціяка П. П. 9
 Мощенко Ілля, юдей-вихрест 230
 Мулченко Мойсей 228
 Нагурний Васко Міщенков, житель кунашівський 248
 Назаренко Грицько, хоружий полковий 240
 Нарішкін Олександр, дійсний таємний радник 191, 195
 Немирич Юрій 107, 109
 Нем (Хем, Немец?) Якуб, будник 97
 Нижник Яцько, селянин 174
 Ничипір Яцкович, козак 227, 228
 Новіков Василь, боярський син 47
 Новоторжцев Михайло, секретар 191
 Новоторжцев Михайло, секретар 196
 Нурадин-султан 106
 Обалковський Варфоломій, королівський секретар 101, 102
 Обидовський Іван, полковник ніжинський 162, 163, 206, 260
Огієвський-Охоцький П., свящ. 31, 33, 200, 286, 290
Оглоблин О. 15
Окольський Симеон 59, 60
 Оконічніков Іван, реєстратор 211
 Окушко Каленникович 43, 45
 Олександр (див.: Цурковський Олександр), лентвойт ніжинський 65, 200
 Олександр Ягеллончик, кн. 17
 Олексій Михайлович (Романов), цар московський 25, 108, 109, 111, 113, 117, 125-127, 135, 137-139, 147, 157, 160, 188, 189, 201-204, 206, 213, 214, 253, 272, 273, 275, 276, 281
 Олешко Флоріан, королівський писар 19, 45, 46
 Омелянович, писар глухівської сотні 178
 Онисько Максимович 223
 Оранський Якуб Война, підсудок 61
 Оришка Іванівна, жителька новгород-сіверська 235
 Остап циган 223, 224
 Остап, братчик кушнірського цеху 220
 Яків Іванович, райця ніжинський 220
 Павло (Пашко) Михайлович, писар ніжинський 248
 Павло Саввич, священник ніжинський «пречиський» (успенський) 232, 233

Павло Юрійович, ніжинський грек 259
Павлюк, ватажок козацького повстання 23
Паливода Костянтин, бурмістр ніжинський 20
Парпура Пилип, військовий товариш 240
Парубець Г. С. 16, 31, 196
Патороченко Семен, козак ніжинський 229,
Первак Н.Ф. 49
Пережест Тарас, міщанин ніжинський 232
Петро Олексійович (Петро І), цар московський 148, 150, 156, 160, 161, 168, 181, 182, 185, 188-190, 193-195, 205-207, 210, 214, 267, 274, 282-284
Петров Іван, справщик посольський 161
Петровський М. 15, 30, 78, 266
Пилипенко Павло, житель крутянський 245, 246
Пиріг П. 37
Пиріг, козацький ватажок 57-60
Погорельські, польський шляхетський рід 23
Підкупний Гаврило, писар шинковий 240, 242, 247
Подлузко Яків, райця ніжинський 235, 237
Пожарський, кн. 106, 107
Полехов С. 45
Половець-Рожиновський, Юрій Івантич, кн. 41, 42, 280
Полоз Федько 43, 45
Полонська-Василенко Н. 15
Помазанець Семен 243
Потапенко М. В. 9, 16, 31, 196
Потоцький Микола, ніжинський староста 21, 23, 55-60, 61, 63, 105, 252, 281
Потоцький Станіслав, шляхтич 57-60
Празмовський Миколай, біскуп 87

Презент Павло, війт колишній 174
Прищеп Степан, козак топчівський 234
Проценко Л. А. 49
Процик, братчик кушнірського цеху 220
Пудловські, шляхетний рід 57-60
Пустовойтенко Іван Ющенко, житель кропивенський 244
Путята, кн. 43, 45
Пучадський Гаврило, свідок 212
Пучковський Павло Саввич, священник ніжинський 234, 235
Пясочинський Станіслав, суддя 61
Пячинський Ян, шляхтич 53, 280
Радишевський Симеон Іванович, голова ніжинського замку 235
Радний Андрій 241
Ракушка-Романовський (Рокушин) Роман, полковий суддя ніжинський 116, 226
Регула Ян, лікар краківський 43, 45
Резниченко Іван 235
Рен, генерал 175
Репішка Леонтій, священник ніжинський «нікольський» 232, 233
Римар Павло, обиватель ніжинський 220
Рігельман О. 15, 251, 267, 270
Ріжник Андрій, райця ніжинський 237
Розумовський Петро, полковник ніжинський 199, 200, 211
Романенко Андрій, селянин 174
Романовський В. 15
Романовський Василь, ніжинський обиватель 217
Романюк І. 16
Ромодановський Григорій, воєвода 25, 106, 107, 116, 131, 236-238, 254
Ростовська О. 16
Савва Іванович, бурмістр ніжинський 217-233,

Савенко Тиміш, козак
хорошеозерський 249

Савиха, удова 223

Савченко Мойсей 181, 209

Сагайдачний Юхим, 226

Самойленко Г. В. 16

Самойленко О. Г., ректор
Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя
10, 16, 290

Самойлович Іван, гетьман 25, 31,
123, 125, 140, 141, 144, 145, 204, 237,
241, 259, 260, 283, 290

Самоковасов Д. 33, 288

Сатановський Василь Мілішка,
райця ніжинський 232

Сахнов Назар, козак 49

Своротовські, польський
шляхетський рід 23

Севергін Павло, обер-секретар 196

Селивон Андрійович, міщанин
ніжинський 218

Семененко Юрко, отаман
чорнуський 236

Сеницький Ян, возний ніжинський
63

Сенявський Іван, полковник 194

Сергій Мелентійович, сотник 235

Сигізмунд (Жигмунт, Жигімонт) III
Ваза, король 16-19, 22, 29, 34, 54, 70,
78, 83-87, 96-99, 158, 188, 201, 213,
251, 266, 267, 274, 275, 281

Сидоренко Н. С. 49

Сидорець Фесько 244

Сидориха Фенька Стрийчиха,
козачка хорошеозерська 249

Сила Романович, бурмістр
ніжинський 232

Симон, козак, обиватель
ніжинський 226

Скидан Карпо, козацький ватажок
60

Скоробогатько Іван, наказний
гетьман 116

Скоропад Фесько, сотник 222

Скоропадський Іван, гетьман 16, 31,
164, 166, 168, 170-179, 185, 207-211,
255, 260, 261, 275, 284-286, 289

Скоропадський Михайло,
генеральний підскарбій 211

Скребець, козацький ватажок 60

Слабченко М. 276, 277

Смаль Грицько, селянин 174

Соболевський Іван, секретар 112,
126, 135, 138, 161, 191

Соловйов С. 266

Солтан Миколай, писар 61

Солтиков Василь 49

Сомко Яким, наказний гетьман 119-
121, 273

Сорока Карпо, протоколист 112, 126,
135, 138, 161, 191

Спаский І. Г. 31, 38, 143, 170-172,
175, 176, 178-180, 185

Спіцин Артюшка, стрілецький
п'ятидесятник 127, 128, 255

Срожинський Яків, бурмістр
ніжинський 20

Степан Юрійович, ніжинський грек
259

Сторожевський М. 260

Стоян Андрій, райця ніжинський 20

Стравінський Еразм, підкоморій 56

Судієнко М. 33, 257

Суліковський Вісаріон, префект та
намісник Києво-братського
монастиря 235

Сулковський Хома, обиватель
ніжинський 220

Сулковщанка Олена, міщанка
ніжинська 220

Сурін Микола, прапорщик 212

Сухопаренко Самойло, суддя
ніжинський 220, 223,

Таранушенко С. 29

Тарас Федорович (Трясило),
гетьман 23, 37, 51, 52

Тарас, арендар борзенський 233

Тарасенко Гаврило, козак
хорошеозерський 249

Татарченко Мисько 228, 229

Теличенко И. 277

Тернавіот Петро, грек, вїт
ніжинський 20, 185-188, 190, 193,
194, 198, 199, 210, 214, 261, 262, 274

Тернавіот Стерій, грек, вїт
ніжинський 20, 172-174, 177, 182,
261, 262, 275

Тимошик М. 33, 290

Ткач Іван, селянин 174

Ткач Сидір селянин 174

Ткач Стефан, вїт колишній 174

Ткач Стефан, селянин 174

Толстой Петро, полковник
ніжинський 181, 182, 209

Томара (Тамара) Василь, сотник
вибельський 261

Томара (Тамара) Іван, ніжинський
грек 260

Томара (Тамара) Степан,
ніжинський грек, бунчуковий
товариш 261

Триріпа Костюк Федкович, житель
кунашівський 248

Трубецькой Іван, кн., генерал-
фельдмаршал 191, 195

Трубецькой Олексій, кн. 106, 107,
271

Трубецькой Юрій, кн. 191

Тугоркан (Половець), половецький
хан 41, 42

Тукальський (Токальський) Йосип,
митрополит 234, 235

Турчинович, урядник чернігівський
63

Тюханов (Тухаєв) Антон,
ніжинський грек, купець 212

Уваров Ігнат, воєвода 47, 49, 50

Удовець Ігнат, райця ніжинський 20

Уєйський Томаш, королівський
секретар 102

Улановський, шляхтич 61

Ульяновський В. І. 15

Уманець Филип, полковник
ніжинський 141, 143, 204, 234, 238-
240, 242, 247, 248

Урсал, ніжинський грек, сотник
мринський 261

Урусов Григорій, генерал-лейтенант
195

Ушаков Андрій, генера-адъютант
191, 195

Фартушний Опанас 236

Федір Григорович, райця
ніжинський 235

Федір Олексійович (Романов), цар
московський 126

Федір Скрипка, селянин 174

Федоренко Михайло, обиватель
ніжинський 220, 243, 245

Федоров Олексій, секретар 211

Федотов-Чеховський А. А. 258

Федченко Трохим 222, 223

Филип, писар ніжинський (див.:
Васютинський Филип
Костянтинович) 65, 200

Філоненко Дем'ян, козак
вересоцький 224

Фредро Якуб Максиміліан,
королівський секретар 56

Харченко, козак 221

Хіотонський Павло, бурмістр
ніжинський 20

Хітрово Богдан, боярин 115

Хлопов Кирило, стольник 118

Хмельницький (Хмельниченко)
Юрій, гетьман 25, 106, 107, 109, 110,
112, 189, 252, 259, 275, 281

Хмельницький Богдан, гетьман 25,
30, 31, 33, 62, 65, 67, 69, 114-117, 189,
200-202, 231, 258, 259, 261, 268, 275,
281, 288, 290

Хома Андрійович, обиватель
ніжинський 220

Хороший Семен, козацький ватажок
23, 47

Храпачев Аникій, протоколист 112,
126, 135, 138, 161, 191

Хрущов Іван, полковник ніжинський
182, 209, 270
Хрущов Михайло, бригадир-майор
191
Цеханович Єронім 19, 29, 79, 83-85,
89, 96-98, 252, 266
Цецура (Цюцюра) Тимофій,
полковник переяславський 107
Цилюрик Василь Федорович,
міщанин ніжинський 144, 204
Цурківський (Цурковський)
Олександр, віт ніжинський 20, 111,
125, 144, 145, 201, 203, 205, 213, 217-
236, 239, 241-244, 246, 249, 252, 261,
272, 283, 284
Чарниш (Черниш), суддя
генеральний 182, 209
Чернышов Григорій, граф 195
Четвертинський, князь 57-60
Чорний Григорій, гетьман 52
Шаранов Василь, тульський купець
212
Шафіров Петро, таємний радник
191
Шафонський О. Ф. 15, 261, 266, 268,
269
Шаховський Олексій, «правитель
Малоросії» 187, 191-193
Швидько Г. К. 15
Шевченко Ф. П. 31, 288
Шемячич Іван, кн. 17
Шереметєв Василій Борисович,
воевода київський 107, 116
Шереметєв Петро Васильович,
воевода київський 127, 255, 282
Шешененко Роман, житель
липоврізький 245
Шешененко Хома, житель
липоврізький 245
Шешененко Ярема, житель
липоврізький 245
Шинявський (Шанявський,
Шенявський) Іван, писар, згодом –
віт ніжинський 65, 200, 220, 232,
233, 281

Шмерлевич Дмитро, бурмістр
ніжинський 235-239, 241, 243-245,
248, 249
Шовкоплясеха Олена Яциха,
селянка 227
Шолдрський (Шулдрський,
Шольдорський) Анджей, писар
королівський 74, 83, 84, 96, 97
Шпаковський Марк, обиватель
ніжинський 226
Шульга Ігнат, райця ніжинський 20
Шумило Василь, райця ніжинський
20
Шумний Федір, козак пашковський
225
Шуст В. 31, 288
Щекатов С. 270
Юрій Івантич (див.: Половець-
Рожиновський), кн. 41, 42, 280
Юсько Максимович, житель
топчіївський 234, 235
Юшко, віт канівський 43, 45
Яблонський Василь, ніжинський
бурмістр 112, 126, 135, 138, 161, 191
Яворський М. 276
Яворський Стефан, митрополит
Муромський та Рязанський 176, 177
Яків Іванович, райця ніжинський
233
Яковенко Н. 15
Якубенко Степан, челядник 224
Якубович Яків, генеральний осавул
211
Ян II Казимир, король 25, 29, 78, 87,
99-105, 201, 213, 267, 268, 271, 281
Ян Христофорович, ніжинський
грек 261
Ярош, обиватель ніжинський 225
Ясинський Варлаам, митрополит
київський 259
Ясинський Микола, обиватель
ніжинський 226

Aksak Stefan 100
Bederman Jan 77

Bełżecki Euarist Jan 77, 101
 Ciechanowicz Hieronim (див.:
 Цеханович Єронім) 24, 71, 75-77, 89
 Czetwertyński, ks. 59
 Dembowski Mikołaj 56
 Dukrenko (див.: Дукренко) 57-60
 Erazm Strawiński 56
 Fredrę Jakub Maksymilian 56
 Gasztołd, Marcin (див.: Гаштольд
 Мартин) 45
 Giżyckie 59
 Głowackie 59
 Hryszchenko Iakow (див.: Грищенко
 Яків) 220
 Iwan Aleksiewicz (див.: Іван
 Олексійович) 220
 Jan II Kazimierz, król 70, 77, 100, 101,
 103, 104, 201
 Jerzy Iwantycz ze Skwira (див.:
 Половець-Рожиновський, Юрій
 Івантич) 41, 42, 280
 Kałęckie 59
 Karyman (див. Кариман) 41, 42
 Kazanowski Adam (див.:
 Казановський Адам) 55, 59
 Kazanowskie 59
 Kazimeńko (див.: Кізіменко) 57-60
 Kijańskie 59
 Kizima 59
 Kłobuczyńskie 59
 Kochanowski Olbrycht 53
 Kołudzki Paweł 53
 Komorowskie 59
 Krasnosielskie 59

Krawczuk W. 53-56, 291
 Krynicki Krzysztof 56
 Kukla (див.: Кукла) 57-60
 Kusz (див.: Куш) 59
 Niem (Hiem, Niemec?; див.: Нєм
 Якуб) Jakub 75
 Obałkowski Bartłomiei 100
Okolski Sz. 59, 60
 Philip Konstantynowicz (див.:
 Васютинський Филип
 Костянтинович) 220
 Piączyński Jan 53
 Pierog (див.: Пиріг) 59
 Potocki Mikołaj (див.: Потоцький
 Микола) 103
 Potocki Stanisław 59
 Pudłowski 59
 Skidan (див.: Скидан Карпо) 57-60
 Skrebecz (див.: Скребець) 57-60
 Szułdrski Andreas 74, 83, 84, 96, 97
 Tuhorhan (див. Тугоркан) 41, 42
 Ujejski Thomasz 100
 Wessel (Wiszl) Szczęsny (див.:
 Вишель Щасний) 55, 56, 91
 Wichrowskie 59
 Wiśniowski Adam 56
 Witowski Łukasz 100
 Władisław IV, król (див.: Владислав
 IV Ваза) 50, 54, 70, 72, 100-103
 Włodzimierz Olgierdowicz (див.:
 Володимир Ольгердович) 41
 Wyśnierskie 59
 Zygmunt III,
 Zygmunt III, król 53, 70, 75-77

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Бар, м. 200
Батурин, м. 13, 118, 131, 139, 141, 143, 145, 147-149, 151, 153, 156, 163, 204-207, 226, 283, 284
Безуглівка (Безоголовка), хутір 53-54, 280
Бердівщина, с. 41, 42
Бережницького пляц (в Ніжині) 177
Березанка, с. 252, 267
Березна, м. 109
Березова, р. 84, 97, 252
Березовиця, оз. 43, 45
Білиничі, с. (Могилевська обл.) 224
Біловіжа, городище 251
Білошубки (Білошапки), с. 252
Благовіщенський чоловічий монастир (в Ніжині), 176, 177
Бобрик, с. 227
Богач, оз. 43, 45
Боденьки, с. 45
Борзна, м. 47, 56, 106, 261, 269
Бохмач, городище 251
Брацлавське воєводство 15, 46, 53, 105, 107, 280, 290
Бродець, оз. 43, 45
Брусилів, м. 61
Брянськ, м. 157, 158
Буков (Великий Биків), с. 41, 42
Варва, м. 116, 236
Варин (Варва?), с. 41, 42
Варшава, м. 12, 15, 22, 42, 46, 47, 55, 56, 70, 78, 83-85, 87, 96, 97, 99-106, 271, 280, 281, 289-291
Вачівське урочище, 148
Велике князівство Литовське 10, 17, 34, 45, 93, 102
Велике, оз. 43, 45
Велиця, с. 41, 42
Вересоч, с. 224
Вертіївка, сотенне містечко 224
Ветхоріздвяний Георгіївський (Красноострівський) чоловічий монастир (в Ніжині) 21, 226
Висогор (Лисогор?), с. 41, 42
Вишнівка, с., 227
Вірбилів, оз. 43, 45
Віта-Поштова, м. 164
Волинське воєводство 15, 17, 46, 107
Волинь 12
Володимирський повіт 46
Володькова Дівиця, с. 61, 63, 252, 267, 281
Волузов (Виповзів?), с. 41, 42
Воронка, р. 225
Воронков, с. 235
Вороновка, с. 238
Врещівка, хут. 225
Всеволож (див.: Сиволож), городище 251
Гадяч, м. 107, 118, 124, 125, 129, 131-133, 178, 179, 202, 203, 209, 274, 277, 282, 285
Галичина 12
Гетьманщина 7, 13, 15, 16, 24, 25, 27-29, 31, 288, 290
Глухів, м. 16, 38, 78, 127, 128, 171-176, 179, 180, 185, 187, 191, 194, 196, 198, 208-211, 281, 282, 284-286, 288, 289
Глушки, оз. 43, 45
Гнатівська, бортна земля 43, 45
Горб (в Ніжині), район міста 196
Городок, хут. 51
Грицева, бортна земля 43, 45
Данине (Данина), с. 33, 290
Десна, р. 41, 42, 148, 234
Дівиця (див.: Володькова Дівиця), с. 61, 63, 122, 253, 281
Дівиця, р. 63, 84, 96, 97, 252
Дніпро, р. 47, 50, 51, 59, 131, 135, 139, 160, 179, 204, 237

Дорогинка (Дорогин), с. 19, 41, 42, 176, 177
Дорогинська брама (в Ніжині) 218, 219
Дорогинський ґрунт 84, 97
Дурні, с. 152, 205
Європа 11, 12,
Єреміївка, с. 59
Загорівка, р. 55, 56, 245, 281
Закарпаття 12
Запоріжжя 121
Західна Європа 12
Змети, оз. 43, 45
Івки, оз. 43, 45
Іркліїв (Аркліїв), м. 57-60, 65, 200, 238
Кагарлики, с. 24, 25, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 179, 185, 189, 202, 206, 252, 253, 255, 267, 281, 273
Канів, м. 43, 52, 124, 202, 234, 235, 238, 240, 241, 247, 273
Київське воєводство 15, 17, 19, 34, 46, 107, 189
Київ, м. 33, 41, 42, 45, 60, 63, 65, 67, 113, 116, 127, 164, 168, 181, 196, 240, 248, 280, 282, 284, 285, 287, 289, 290
Київська брама (в Ніжині) 177, 183, 210
Київська земля 43, 46
Київська обл. (Київщина) 12, 42, 45
Київська Русь 17
Київське воєводство 17, 19, 34, 46, 107, 280
Київське князівство 17, 34
Клещовичи, с. 46
Клішки, с. 261
Кобижча, м. 109, 170, 171, 207, 284
Ковель, м. 46
Козари, с. 235
Козелець, м. 13, 235, 273
Количівський (Колчевський) ґрунт 84, 96, 252

Колісники, с. 261
Конотоп, м. 106, 107, 116
Коровченков двір (в Ніжині) 176, 177
Корсунь, м. 234
Котельва, м. 131
Кочерів, с. 41, 42
Краків, м. 43, 45, 53, 105, 280
Крехаїв (Крехово), с. 41-43, 45, 280
Крим 107
Кролевець, м. 211
Кропивна (хутір, згодом – село) 53, 84, 182, 209, 267, 285
Кропивна, р. 54, 63, 96, 97, 252
Крупичпільські ґрунти 21
Крупичполе, с. 23, 106
Крупичполе, ур. 54, 280
Крути, с. 24, 25, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 174, 179, 185, 189, 190, 202, 245, 246, 252-255, 267, 281, 285
Кукшин, с. 261
Кунашівка, с. 27, 155, 159, 165, 172, 189, 190, 252, 255, 267
Курилівка, с. 252, 267
Липовий Ріг (Липовріг), с. 252, 267
Литва 12, 43, 46
Лівобережна Україна 10, 15, 266, 271, 274, 279
Лосині Голови (Лосіглови), ур. 54
Лосинівка, с. 63, 106
Лосиногловські (Лосинівські) ґрунти 21
Лохвиця, м. 116
Лубни, м. 57, 60
Лубни, м. 60
Лучники, с. 261
Магдебург, м. 12
Максимовича ліс 177
Максимовича пляц 177
Мглин, м. 273
Мена, м. 109

Мерзлік, ліс 148, 205
 Мигалівка (в Ніжині), передмістя 218
 Мильники, с. 252, 261, 267
 Миргород, м. 131
 Митяївка, с. 226
 Мицько (Радомишль), замок 41, 42
 Морозова, бортна земля 43, 45
 Москва, м. 15, 16, 24, 25, 49, 79, 83, 101, 109, 112, 113, 118, 125, 126, 135, 137-139, 141, 148, 156, 158, 161, 168, 169, 185, 188, 195, 201-204, 206, 210, 211, 213, 214, 253, 255, 272, 273
 Московське царство (Московщина, Московія, Московська держава) 16, 17, 19, 24, 25, 35, 47, 57, 107, 157, 266, 270, 271
 Мотовилівка, с. 42
 Мотовилова, бортна земля 43, 45
 Моцарщина (Мацарщина; в Ніжині), урочище 37, 182, 197, 209, 212, 263, 285
 Мошковський двір (в Ніжині) 229
 Мрин, м. 49, 151, 152, 205, 283,
 Муравський шлях 57-60
 Навалище, оз. 43, 45
 Народичи, с. 234
 Нежатина Нива, місцевість 267
 Ніжатин (Нежатин), городище 251, 267
 Ніжин, оз. 43, 45, 227
 Ніжинське городище 17, 34, 46, 78, 79, 89
 Ніжинський замок 21, 28, 53, 54, 82, 95, 121, 280
 Ніжинщина (Нѣженсчина) 16, 67
 Новгород-Сіверське князівство 17,
 Новгород-Сіверський, м. 12, 54, 55, 79, 91, 280
 Новгородський (Новгород-Сіверський) повіт 148, 205
 Носівка, м. 19, 61, 63, 84, 96, 122, 202, 235, 251, 252, 281
 Обсирівка (Обсировка), р. 84, 97, 252
 Обтов, с. 261
 Овдіївка (в Ніжині), передмістя 37, 81, 84, 94, 155, 158, 159, 165, 189, 190, 221, 255, 270
 Овруч, замок 43, 45, 280
 Одеса, м. 260
 Олександрівська, бортна земля 43, 45
 Осово (Осовець?), с. 41, 42
 Остер, м. 13
 Остер, р. 21, 41, 42, 63, 81, 84, 93, 95-97, 222, 251, 255, 258, 270
 Остерський повіт 17
 Островець, с. 41, 42
 Охотов, с. 41, 42
 Охтирка, м. 236
 Пальчики, с. 228
 Пашківка, с. 225, 252, 267
 Переяслав, м. 51, 52, 60, 106, 107, 109, 121, 123, 131, 139, 143, 144, 204, 230, 242, 243, 260, 273, 281-283
 Переяслівка, с. 252, 267
 Печиліси, ур. 84, 97, 252
 Печищі, урочище 148
 Печі, с. 24, 25, 112, 155, 158, 165, 188, 189, 252, 253, 255, 281
 Пирятин, м. 236
 Плиска, р. 55, 56, 281
 Плоска Могила, урочище 63
 Плоске, болото 84, 96, 252
 Плоске, с. 24, 112, 113, 124, 158, 172, 188-190, 202, 253, 281
 Повітщина, місцевість 41, 42
 Погар, м. 277
 Погорілівка, с. 261
 Поділля 12
 Полісся 17, 21
 Полтавська губ. 28
 Польне, оз. 43, 45
 Польща (Польська держава) 12, 47, 49, 63, 197, 252, 266-269, 271, 276
 Поросся 41
 Поток, м. 61, 105

Почеп, м. 273
 Прибилянська станиця, 212
 Прилуки, м. 13, 131
 Пуста Торговиця, с. 106
 Пустовська сіножать, 148
 Путивль, м. 47, 49, 50, 106-109, 139
 Радомишль, замок 41
 Рать, оз. 43, 45
 Реутинці, с. 261
 Ржавець (Іржавець), с. 84, 97, 252
 Рибець, р. 84, 97, 252
 Римська імперія 11
 Річ Посполита (Польсько-Литовська держава) 10, 12, 15-17, 19, 21-24, 35, 51, 52, 57, 59, 61, 81-84, 89, 93-97, 266, 269, 270
 Рожни, замок 41, 42
 Романовський Кут (в Ніжині), урочище 119
 Ромни, м. 177, 212
 Російська імперія 27
 Рудня, с. 41, 42
 С.-Петербург, м. 261
 Салтикова Дівиця, с. 234
 Сальна Дуброва, урочище 61, 63
 Сацева Рудка 84, 96, 252
 Свиза, р. 148
 Світильня, с. 41, 42
 Святошицька земля (Святошин, тепер – р-н м. Києва) 41, 42
 Сейм, р. 226
 Сеймівль, оз. 148
 Сєвськ, м. 139
 Сиволож (Зейволож), городище 19, 49, 84, 97, 252
 Синяки, с. 24, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 173, 189, 202, 227, 252-255, 267, 281, 285
 Сирець, с. (тепер – р-н м. Києва) 41, 42
 Сівер (Сіверщина; див.: Чернігово-Сіверщина) 200, 269, 279
 Сіверська провінція 20, 55

Сіверське князівство (див. Сіверська провінція, Чернігівське кн.) 15, 17, 101, 102
 Сквир, замок 41, 42
 Сквирський повіт 41, 42
 Славів, с. 41, 42
 Слобожанщина 12
 Смоленськ, м. 78, 87, 157, 175, 188
 Смолянська, р. 84, 96, 252
 Соломець, двір (Солом'янка, тепер – р-н м. Києва) 41, 42
 Сосницький повіт 41, 42
 Сосновка, с. 106
 Стародуб 12, 266, 269, 272
 Стародубщина 118
 Східна Європа 78, 101
 Таганрог, м. 260
 Талалаївка, с. 35, 63, 252, 267
 Татарська Могила 84, 97, 252
 Тетерів, р. 41, 42
 Тиниця, с. 106, 107
 Топчиївка, с. 235
 Триліси, с. 41, 42
 Трушенятина вул. (в Ніжині) 226
 Угорщина (Угорське королівство) 12
 Удай, р. 41, 42
 Україна 6-9, 10-13, 16, 24, 29, 30, 33-35, 38, 59, 63, 67, 87, 93, 95, 109, 112, 127, 131, 137, 138, 144, 149, 155-159, 161-164, 168, 177, 191, 266, 269, 271, 276, 277, 287-289
 Уненіж (Уненєж), городище 251, 267
 Ушаковська, бортна земля 43, 45
 Феодосія, м. 260
 Фуццово (Фастів), замок 41, 42
 Харків, м. 212
 Химівка (Химовка), р. 84, 97, 252
 Хороше Озеро, с. (фільварок) 20, 24, 25, 43, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 174, 179, 185, 189, 190, 202, 206, 252, 253, 255, 267

Хороше, оз. 43, 45, 103, 105, 280, 281, 285,
 Черкаси, м. 237-239
 Чернів, оз. 43, 45
 Чернігів, м. 12, 15, 16, 19, 30, 33, 35, 37, 54, 55, 61, 63, 65, 69, 78, 80, 84, 91, 96, 106, 109, 131, 139, 196, 204, 216, 234, 252, 265, 266, 269, 272, 273, 280, 281, 286, 287, 291
 Чернігівська губ. 28
 Чернігівська дорога 84, 96, 252
 Чернігівська єпархія 21, 28, 31, 33, 65, 67, 69, 78, 112, 113, 118, 122-125, 132, 133, 137, 138, 141, 143-145, 147-149, 151-153, 156, 161-163, 167-171, 173-183, 185, 191, 194-196, 198, 200, 205, 213, 267, 288
 Чернігівське воєводство 15, 17, 46, 56, 61, 107, 261, 290
 Чернігівське князівство 17, 19, 20, 53, 54, 56, 61, 78, 83, 85, 89, 95, 96-97
 Чернігівське намісництво 266
 Чернігівський замок 56, 61, 63
 Чернігівський повіт 49
 Чернігово-Сіверщина (Чернігівщина) 10, 12, 13, 15-17, 21, 23, 24, 34, 35, 37, 41, 42, 46, 63, 200, 267
 Чехія 12
 Чигирин, м. 67, 69, 107, 109, 112, 113, 131, 201, 281,
 Чорнухи, м. 236
 Шаповалівка, с. 224
 Ягнятин, с. 41, 42

Berdowo (див. Бердівщина, с.) 41
 Beresowa, г. 75
 Bezohółówkę, f. (див.: Безуглівка, с.) 53-54
 Borzna, m. (Brozna; див.: Борзна, м.) 55, 56, 223
 Buków (див.: Буків, с.) 41
 Chorosze iezioro, folwark ratuszny (див.: Хороше Озеро) 103
 Czernihowskie województwo 55

Czernihowskie xięstwo (див.: Чернігівське князівство) 52-54, 70, 74, 75
 Czernihowskie zamok 56
 Desna, г. (див.: Десна, р.) 41
 Dorochoński grunt 76
 Dorohin (див.: Дорогинка, с.) 41
 Dziewica, г. (див.: Дівича, р.) 75, 76
 Fuszczowo (див.: Фастів, замок) 41
 Hymówka, г. (див.: Химівка, р.) 76
 Janiatyn (див.: Ягнятин, с.) 41
 Kijow (див.: Київ, м.) 41
 Kocorów (див.: Кочерів, м.) 41
 Kołczowskie grunt (див.: Количевський ґрунт) 75
 Krechowo (див. Крехаїв, с.) 41
 Kropiwna, f. (див.: Кропивна, хутір) 53-54, 280
 Kropiwna, г. 53, 75
 Krupicpole, ur. (див.: Круличполе, ур.) 54
 Łosięgłowy, ur. (див.: Лосині Голови, ур.) 54
 Micko (див.: Мицько) 41
 Murawski szlak 57-60
 Noszówka (див.: Носівка), м. 75
 Nowogródok (Nowgorodok)
 Siewierskie (див.: Новгород-Сіверський, м.) 54, 71
 Obsyrówka, г. 76
 Ochotów (див. Охотов, с.) 41
 Osowo (див.: Осовець, с.) 41
 Osterz, г. (Ostrz; див.: Остер, р.) 41, 72, 74, 75
 Ostrowiec (див.: Островець, с.) 41
 Pereasław 59
 Pieczylesy 76
 Pliska, г. (див.: Плиска, р.) 55
 Płskie błoto (див.: Плоске, болото) 75,
 Powietszczyna (див.: Повітщина) 41
 Rożny (див.: Рожни, с.) 41

Rudnie (див.: Рудня, с.) 41
Rybec, г. (див.: Рибець. р.) 75
Rżawiec (див.: Ржавець) 76
Rzecz Pospolita 73, 76
Sacewa Rudka 75
Salną Dąbrowa, ur. 61
Siwołoż, horodyszczе (див.:
Сиволож) 75
Skwira (див.: Сквир, замок) 41
Skwirski oddział (див.: Сквирський
повіт) 41
Sławów (див.: Славів, с.) 41
Smolanka, г. (див.: Смолянка) 75
Smoleńsk (див.: Смоленськ, м.) 70
Solomiec (див.: Соломець, двір) 41
Sosnowski oddział (див.: Сосницький
повіт) 41

Swietilnowo (див.: Світільня, с.) 41
Świętoszycką ziemię (див.:
Святошинська земля) 41
Syrec (див.: Сирець) 41
Tałaiowka, Tałaiowka (див.:
Талалаївка, с.) 53
Teterew, г. (див.: Тетерів, р.) 41
Tryliesy (див.: Триліси, с.) 41
Udaj, г. (див.: Удай, р.) 41
Ukraina 73
Warno (див.: Варин) 41
Warszawa (див.: Варшава) 42, 53-56,
70, 74, 76, 77, 100-104, 291
Wielice (див.: Велиця, с.) 41
Woluzów (див.: Волузов) 41
Wysohor (див.: Висогор) 41
Zahorówką, г. (див.: Загорівка, р.) 55

*Ніжинська міська рада
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського
Музей рідкісної книги імені Г.П. Васильківського*

Наукове видання

**МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ
В НІЖИНІ XVII–XVIII ст.
ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ**

*400-річчю надання Ніжину
магдебурзького права присвячується*

Упорядники
О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко

Голова редколегії
О.Г. Самойленко

*Комп'ютерна верстка, редагування
та дизайн обкладинки*
О.С. Морозов

*На палітурці книги вміщено зображення печатки Ніжинського
городового магістрату XVII ст.*

*400-річчю
надання Ніжину
магдебурзького права
присвячується*

